MIGUEL DE SALABERT
EXIL INTERIOR
EXIL INTERIOR
EXIL INTERIOR

MIGUEL
DE
SALABERT

EXIL INTERIOR

MIGUEL DE SALABERT

* EXIL INTERIOR

Traducere şi postfaţă de
ANGELA CISMAŞ

Bucureşti • 1967

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Coperta de *Theodor Bogoi*

Traducerea de față s-a efectuat în baza dactilogramei, în limba spaniolă *(El exilio interior)*, pusă la dispoziția editurii de către autor.

CUPRINS

Partea întîi

COPILARIE CHINUITA 5

PARANTEZA PENTRU JUANA 213

Partea a doua

TIMPUL OPRIT ÎN LOC 223

POSTFAȚĂ 310

Partea întîi

COPILĂRIE CHINUITĂ

I

I-am cunoscut pentru prima oară pe oameni în timpul bombardamentelor. Nimeni n-avea vreme, în asemenea împrejurări, să se gîndească la răspunderea pe care şi-o asuma societatea în faţa ochilor larg deschişi ai unui copil.

Ne petreceam zilele alergînd din casă la adăpost şi de la adăpost în casă. Odată, în plin bombardament, am fugit din refugiu. Tot atunci am văzut cum poate muri un om. Un zgomot înspăimîntător, o avalanşă de moloz, un trup zburînd în aer şi prăbuşindu-se pe pămînt, cu capul făcut bucăţi. Multă vreme imaginea acelui cap nu mi-a putut ieşi din minte. Mă urmărea adeseori în vise, mă deşteptam ţipînd.

Tatăl meu plecase la război. Mama stătea cît e ziua de mare la cozi, ca să poată cumpăra cîte ceva de mîncare. Fratele meu o întovărăşea. Eu rămîneam acasă, cu unchiul meu, Juan. Unchiul Juan era bolnav. Trebuia să-l legăm de pat, ca să nu fugă. Şi el voia să plece la război.

Unchiul Juan şi cu mine eram cei mai buni prieteni din lume. Mi-a spus-o chiar el, într-o zi. Şi tot el mi-a explicat ce-i aceea război. Eu credeam că de o parte stau înşiruiţi soldaţi, iar de cealaltă, tot soldaţi. Dar unchiul Juan mi-a spus că războiul înseamnă lupta săracilor contra celor bogaţi.

— Dar noi, noi ce sîntem, bogaţi sau săraci ?

— Nici bogaţi, nici săraci. Mai degrabă săraci decît bogaţi.

— Care sînt cei buni : săracii ori bogaţii ?

Unchiul Juan a zîmbit şi a spus :

— Nici unii, nici alţii. Nimeni nu e bun. Dar dreptatea e de partea săracilor. Iar lor, le e mai greu să fie răi.

Am căzut pe gînduri, încercînd zadarnic să stabilesc deosebirea dintre săraci şi bogaţi. Îmi închipuiam bătălia dintre ei. Cînd se terminau gloanţele, săraci şi bogaţi săreau cu toţii în tranşee şi se apucau să-şi numere morţii. Care ucidea mai mulţi inamici acela era învingător. Cel puţin aşa stăteau lucrurile cu soldaţii de plumb.

— Şi cine o să cîştige, unchiule Juan ?

— Nimeni.

— Atunci războiul ce haz mai are ?

Dar unchiul Juan nu mi-a răspuns.

Într-o bună zi, s-a putut da jos din pat. Mama însă îi ascunsese pantalonii, ca să nu plece la război. Şi nu poţi pleca la război fără pantaloni. Ar fi prea puţin serios. Unchiul Juan m-a întrebat :

— Eşti cel mai bun prieten al meu, nu-i aşa ?

— Da, unchiule. Ştii bine doar. Chiar tu mi-ai spus-o, adu-ţi aminte.

— Bine, bine. Află dar că prietenii trebuie să se ajute între ei. Tu vrei să mă ajuţi pe mine ?

— Mai e vorbă, unchiule ? Spune-mi numai ce vrei, şi-am să fac tot ce pofteşti, am răspuns eu, mîndru că-i pot fi de folos.

— Tu ştii unde îmi ascunde maică-ta pantalonii. Adu-mi-i !

Îmi dădură lacrimile şi rămăsei ţintuit locului.

— De ce plîngi ? Spune, nu vrei să mă ajuți ?

— Dacă îți dau pantalonii ai să pleci, nu-i așa ?

Mi-era rușine că plîng. După cum mi-era rușine să-i mărturisesc că, dacă el pleca, eu aveam să mă prăpădesc de tristețe.

— Ascultă-mă ! Trebuie să plec. Toți tovarășii mei sînt pe front. Doar nu vrei ca unchiul tău să fie un laș, să stea deoparte, nu-i așa ?

Îi adusei pantalonii.

După ce isprăvi cu îmbrăcatul și după ce-și unse pistolul, unchiul Juan mă strînse puternic la pieptul lui.

— Am să mă întorc curînd. N-ai să mă uiți, nu-i așa ? Spune, ai să-ți aduci aminte de mine ?

Îmi ștersei lacrimile și, cu gravitate, strînsei din toate puterile mîna pe care mi-o întindea.

Tocmai atunci sosi și mama. Văzîndu-l înarmat și gata de plecare, începu să strige și să plîngă. Unchiul Juan o sărută și se desprinse repede din brațele ei.

— Dar nu poți pleca așa ! Ești bolnav, ai cel puțin 39 de grade.

Dar el se și afla în stradă. Din balcon, îl văzurăm dînd colțul. Se opri și-și înălță pumnul, în chip de salut. Apoi deschise mîna și ne făcu semn cu ea. Fața îi era zîmbitoare. Cînd întorsei capul, palmele începură să plouă pe obrajii mei.

Încetul cu încetul, m-am obișnuit cu singurătatea. Se spunea despre mine că sînt un copil ciudat. După părerea fratelui meu, însă, nu eram decît un idiot. Fu cît pe ce să moară de rîs în ziua în care mă văzu jucîndu-mă cu umbrele perdelelor. Umbrele acelea mă fascinau. Erau singurele mele

jucării. Plăsmuiam din ele animale fantastice, monștrii mei familiari.

Într-o zi mi-am inventat un prieten, ca să mă pot contrazice pe mine însumi.

Foamea mă chinuia fără încetare. Noaptea mă trezeam din pricina ei, tremurînd. Deseori se întîmpla să-mi imaginez o pîine uriașă, o pîine rotundă și mare, ca însăși lumea, o pîine în nemărginirea căreia ne pierdeam cu toții. Îmi lăsa gura apă numai gîndindu-mă la ea.

Mama și cu fratele meu se întorceau aproape întotdeauna cu mîinile goale de pe la cozi. Frate-meu făcea gură, zicînd că eu stau acasă, în timp ce ei erau nevoiți să facă opt sau zece ore de coadă.

— Domnul nu face decît să mănînce!

Mi se reproșa că am șase ani, că sînt inutil.

— Vreau și eu să merg cu voi!

A doua zi ne-am dus toți trei. Aveam de ales, în cartierul nostru, între două cozi. La una se dădeau caise, la cealaltă ghindă [1]. Am ales caisele. Deși ne sculasem de la cinci, la coadă se afla o mulțime de lume. Mulți își petrecuseră noaptea stînd acolo, cu toate că vremea era răcoroasă. Era ora unsprezece și magazinul nu se deschisese încă. Un murmur de dezamăgire ajunse pînă la noi, dinspre primele rînduri; caisele erau verzi. Dar numaidecît se stinse, luîndu-i locul un altul, de neliniște:

— Banda neagră!

Era numită astfel, în cartier, o șleahtă de femei și de adolescenți care se slujeau de forță ca să strice rînduiala cozilor și să se așeze în față. Cei din bandă se apropiară în grup compact și, ajunși în capul

[1] Este vorba de un soi de ghindă dulce, comestibilă.

cozii, o făcură să dea înapoi. Erau toți înarmați cu ciomege. Protestele fură înăbușite prin lovituri, administrate cu mare precizie. Doborîtă de o lovitură, o bătrînă se prăbuși alături de mine. Mama strigă, indignată :

— Ticăloșilor !

O zdrahoancă din bandă se proțăpi în fața ei, cu mîinile în șolduri, obraznică și provocatoare.

— Ia te uită, înțolita ! Prințesa mofturoasă ! Fascisto ! Nu-i așa că ești fascistă, păpușico ?

Mama se făcu mică, țintuită de privirea cumplită, încărcată de ură, a femeii. Dintr-o dată, aceasta începu s-o pălmuiască. Mă aruncai asupra ei și o mușcai de coapsă. Rămăsei spînzurat de coapsa ei, cu dinții înfipți în carne. Femeia urlă. Pumnul ei strîns se abătu cu putere asupra capului meu. Lipsa de aer și lovitura primită mă siliră să-mi descleștez dinții. Capul mi se învîrtea amețitor de repede. Deschisei gura ca să răsuflu și să strig totodată. Atunci, cineva îmi vîrî în gură un pumn de balegă de cal. O mînă uriașă îmi acoperi fața.

— Mănîncă, drăguțule, mănîncă ! Nu-i așa că-i grozavă ? Poftă bună, mititelule !

Asfixia... greața... Balega de cal are un gust mai curînd neplăcut, îndeosebi dacă-i proaspătă, cum era aceea. O icnitură mai puternică mă făcu să vomit. Mîna care-mi astupa fața se retrase în grabă. Crezui că aveam să dau totul afară din mine, pe gură. Leșinai.

A doua zi mama hotărî să schimbăm cartierul. Fratele meu și cu mine aveam să ne ducem să cerem mîncare la cazărmi. Mă dădu în grija lui, spunîndu-i să nu mă lase o clipă singur. Plecarăm, avînd fiecare la noi un castron și o lingură.

Dădurăm peste o coadă respectabilă. Emilio văzu un prieten care avea o poziție mai avantajoasă decît a noastră și izbuti să se strecoare alături de el. Mie îmi spuse să nu mă mișc de unde mă aflam. Stăturăm mai bine de patru ceasuri nemișcați. Pe toți îi preocupa gîndul dacă aveau să fie sau nu resturi de mîncare. În spatele meu se afla un bătrîn, tare pesimist. Spunea că venise la cazarma asta trei zile la rînd și că în nici una din ele nu prisosise nimic la cazan.

Un murmur prelung străbătu coada. Patru soldați traversau curtea cazărmii, îndreptîndu-se spre noi și purtînd două oale uriașe, aburinde. Toate nasurile adulmecară. Coada se strînse, fremătînd toată de o singură neliniște. Cît despre mine, stăteam presat, ca între feliile unui sandviș, între un fund uriaș, proprietatea unei femei bogate în cărnuri, și bătrînul pesimist. Bătrînul duhnea a urină. Suferea pesemne de vezică. Fundul femeii răspîndea duhori cu tot atîta generozitate. Mi-era greață.

Din om în om, se răspîndi un strigăt de natură să stimuleze grabnic secreția sucului nostru gastric:

— Linte! Un polonic și jumătate de persoană!

Cei din urma cozii erau neliniștiți. Îi auzeam zicînd:

— Un polonic și jumătate e mult. N-o să ne ajungă.

Coada începu să se agite. Cei care își primiseră rația de linte se îndepărtau, urmăriți de sute de ochi pizmuitori.

— E bună, barem? îl întrebă bătrînul, vecinul meu, cu vocea răgușită de teamă pe unul din norocoși.

— Aiurea! Apă chioară!

— Dumneata ce zici, o să ne-ajungă ? o întrebă bătrînul pe grăsana de lîngă mine.

— Nu ştiu. Eu mă rog Sfintei Rita.

Cineva rîse.

— Sfînta Rita ! Dacă-i vorba să ne dea Sfînta Rita de mîncare, iaca, sîntem gata !

Printre cei care încheiau coada, spaima se şi prefăcuse în disperare. O bătrînă strigă înspre trei fete care plecau cu castroanele pline :

— Dare-ar pîntecăraia-n voi să dea ! Nerușinatelor ! Ce le-aţi dat miliţienilor ?

Îl văzui pe Emilio şezînd pe jos şi înfulecînd, cu capul vîrît în castron. Îl strigai. Întoarse repede capul.

— Dă-mi şi mie, l-am implorat.

— Rabdă acolo şi taci, îmi strigă el.

Coada se agită, străbătută de convulsii. Vestea cea proastă se răspîndi :

— Nu se mai dă decît un polonic de persoană !

Femeia cea grasă începu din nou să se roage, cu mare grabă :

— ...pîinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi...

Bătrînul îi dăduse drumul. Pantalonii lui îmi udau picioarele.

Cei din spate împingeau. Strigătele, blestemele se ridicau pînă la cer.

— ...facă-se voia Ta...

Ajunsesem acum foarte aproape de oalele cu mîncare. Oamenii se înălţau în vîrful picioarelor şi urmăreau cu spaimă cum descreşte zeama în ele,

— Mai e mult ? întrebau cei din spate.

Nu mai erau decît cinci persoane în faţa mea, cînd cineva strigă :

— S-a terminat !

Se stîrni o învălmășeală de neînchipuit. Dîndu-mi un brînci, bătrînul mi-o luă înainte. Mă năpustii asupra lui cu capul aplecat, azvîrlindu-l, la rîndul meu, afară din coadă. Încercai apoi să-mi ocup locul, dar fui dat la o parte. O femeie îmi strigă :

— Cine fuge după doi iepuri nu prinde nici unul.

Dar în clipa aceea coada se destrămă. Gloata se repezi puhoi asupra celor două oale, aprigă și de nestăvilit ca o vijelie. Dînd ghionți, lovind cu picioarele și cu coatele, toți voiau să-și croiască drum. Țineau cu toții sus castroanele și talerele, întinzîndu-le către milițieni și strigînd : „Mie ! Mie !“

Milițienii începură să verse polonicele peste mulțimea de capete. Unul dintre ei strigă din toate puterile :

— Faceți ordine ! Faceți ordine ! Puțină demnitate, ce naiba !

O femeie urlă :

— Mai tacă-ți gura, pui de tîrfă ! Cred și eu că-ți dă mîna să vorbești de demnitate, cu burdihanul plin !

În cele din urmă, milițienii împărțiră ceea ce mai rămăsese, turnînd la întîmplare în vasele ce se întindeau spre ei, ținute de mîini tremurînde.

Un copil de vreo zece ani, care izbutise să capete cîteva boabe de linte, se depărta în goana mare, strîngîndu-și din toate puterile castronul la piept. Și-l văzui pe bătrîn, cel care nu-și putea conține udul, repezindu-se la el. Lovi cu dosul palmei castronul. Boabele de linte se răspîndiră pe jos. Bătrînul și copilul se năpustiră asupra lor, încercînd care mai de care să le culeagă. Curînd se bătură în lege.

Emilio veni la mine.

— N-ai mîncat ? Vezi cît eşti de dobitoc ? Hai, aleangă !

Şi-mi trase un picior în fund. Începui să fug şi eu după el. Toată lumea alerga, îndreptîndu-se spre cealaltă faţadă a cazărmii. Ne oprirăm în faţa gardului de fier. De cealaltă parte, treceau din cînd în cînd milițieni.

Cei din mulţime strigau :

— O bucată de pîine ! Fii bun, milițiene, o bucăţică de pîine ! De sufletul mamei tale, milițiene, dă-mi o fărîmiţă de pîine !

Un milițian aruncă pe deasupra gardului de fier o portocală. Optzeci, o sută de mîini se înălţară s-o prindă. Portocala fu prinsă din zbor de un copil. Şi-o vîrî în sîn, apoi îşi încrucişă braţele peste piept, păzind-o. După portocală veniră bucăţi de pîine, cartofi, arahide. Adevărată mană cerească ! Lovituri, înjurături, strigăte, blesteme. Patruzeci, optzeci, o sută de oameni năpustindu-se asupra unei arahide, doborîndu-se unii pe alţii, călcîndu-se în picioare, muşcîndu-se. Arahida se făcuse de mult nevăzută şi loviturile tot continuau. Apoi încăierarea înceta, ca să înceapă iar, cînd sosea altă arahidă sau altă bucată de pîine. Un adevărat coşmar, adevărate imagini de iad. Palmele, loviturile de picioare şi de coate, muşcăturile plouau din toate părţile. Cineva îmi trăsese un picior într-un ochi. Sau poate că ochiul meu ieşise în calea acelei ghete repezite, nu mai ştiu. Mă vîram printre picioarele tuturor — la bătălia ce se dădea la înălţime nu puteam concura — în nădejdea să găsesc vreo bucată de pîine supravieţuind voracităţii acelei păduri de mîini, dar nu izbuteam decît să fiu călcat în picioare. Deodată,

zării la picioarele mele o bucățică de unt, căzută acolo printr-o minune. Mă năpustii la ea ca fulgerul. Dar o mînă mi-o și luase înainte. Repezii castronul, din toate puterile, în capul intrusului, un băiețaș de vîrsta mea. Copilul se prăbuși la pămînt, cu fața în jos. Adunai bucățica de unt și o vîrîi în buzunar.

Emilio făcuse rost de o bucată de pîine. Îl văzui cum o mănîncă pe ascuns.

Cînd ajunserăm acasă, încă de pe scară ne întîmpină o hărmălaie cumplită. Vecinei noastre din față, cei de la parter îi mîncaseră pisica.

— Dacă m-ai fi ascultat pe mine, zicea tatăl fetei, și ai fi gătit-o tu, nu ni s-ar fi întîmplat una ca asta.

Dar fiică-sa prea răcnea în gura mare, ocărîndu-i pe cei ce-i mîncaseră pisica, ca să-l mai poată auzi pe el. Aceștia se apărau, zicînd că pisica nu le mai lăsase de mîncat nici un șoarece.

Așa am aflat că șoarecii sînt comestibili.

Mîndru, îi arătai mamei castronul stîlcit, povestindu-i cum se petrecuseră lucrurile. Mama nu-mi aprobă purtarea, ceea ce mă descumpăni.

— În sfîrșit, dacă numai așa ai putut face rost de-o bucățică de unt... nu se putu împiedica să spună. Și untul unde-i, mă întrebă ea, în timp ce-mi punea o compresă caldă pe ochiul învinețit.

Vîrîi mîna în buzunar. Nu mai era nimic. Întorsei buzunarul pe dos. Din bucata de unt nu mai rămăsese decît o pată mare de grăsime. Se topise toată.

— Și mai zici că nu-i tîmpit ! strigă Emilio.

De la ferestruica unui pod cineva trăsese într-un milițian. Glonțul nimerise un copil — eram pe

stradă, ne jucam de-a războiul. Am crezut cu toţii că prăbuşirea lui făcea parte din joc. Dar cînd am văzut că nu se mai scoală ne-am apropiat de el. Era mort. Glonţul îi străbătuse ţeasta.

Cîteva minute mai tîrziu sosiră patru miliţieni într-o maşină. Ţevile puştilor ieşeau afară pe gemuleţele maşinii. De la noi din poartă am privit cum ciuruiau cu gloanţele ferăstruica podului. Apoi urcară. Toată lumea ieşi în stradă. Puţin mai tîrziu, îl văzurăm apărînd pe omul care trăsese, încadrat de cei patru miliţieni. Era rănit. Un om tînăr. Coborîse plin de aroganţă şi privea cu un dispreţ nespus la lume.

Mama copilului ucis scoase un răcnet şi se năpusti asupra lui. Miliţienii o dădură la o parte. Femeia se năpusti iar. De data asta izbuti să-i zgîrie faţa cu unghiile. Miliţienii încercară din nou s-o înlăture. Dar douăzeci de femei se aruncară toate deodată asupra rănitului. În cîteva clipe sfîrşiră cu el. Mama băiatului îl tîra pe jos, strigînd ca o nebună. Toţi ne ţineam alergînd după ea. Miliţienii, nemaiputînd face nimic, se întoarseră şi se urcară în maşină.

Cadavrul fu dus pînă la un maidan. O mulţime uriaşă îi dădea tîrcoale. Noi, copiii, încercam să ne strecurăm printre picioarele celor mari, ca să vedem. Cineva ridică un băţ, plimbîndu-l prin aer. De capătul lui atîrnau, legănîndu-se în chip grotesc, testiculele omului.

În fiecare zi ne duceam pe la cazărmi. În fiecare zi, Emilio şi cu mine ne întorceam cu faţa învineţită de lovituri. Învăţasem şi eu să mă apăr şi rare erau acum zilele în care nu izbuteam să pun cîte

ceva în gură. Specialitatea mea agresivo-defensivă erau loviturile de picior trase în tibie. Purtam niște ghete foarte tari și, ori de cîte ori nimereau în vreo tibie, îl lăsau pe posesorul ei sărind cîte o jumătate de oră în celălalt picior și văicărindu-se de durere atît de tare, încît strigătele lui trebuie să se fi auzit treizeci de kilometri jur împrejur.

La noi în casă, erau acum încă două guri de hrănit : două femei urîte, îmbrăcate prost și caraghios. Aveau niște mutre atît de înspăimîntate, că-ți venea să pufnești în rîs. Am aflat că erau călugărițe, pentru că mama li se adresa totdeauna cu „soră", stîrnind de fiecare dată din parte-le un gest de groază. Mama își punea atunci repede mîna peste gură, cerîndu-și iertare.

Prima oară cînd am văzut-o pe una dintre ele, pe cea mai puțin mustăcioasă, a întins brațul spre mine. Am făcut un gest de apărare cu mîna. Atunci am văzut un lucru nemaipomenit : femeia zîmbea. Și am înțeles că voise să mă mîngîie.

Emilio le ura, pentru că eram nevoiți să împărțim cu ele puținele lucruri de-ale gurii pe care mama izbutea să le capete stînd pe la cozi. Călugărițele nu îndrăzneau să se arate pe stradă, iar în camera unde stăteau era totdeauna întuneric.

Seara, trebuia să facem rugăciunea. Eu eram atît de obosit, încît adormeam fără greș. Una dintre călugărițe, cea care avea mustăți din belșug, își luase obiceiul să mă deștepte ciupindu-mă. Într-o seară m-a ciupit așa de tare, că, furios, am tras o înjurătură. Călugărița scoase numai un „Isuse !" și făcu o mutră nespus de îngrozită. Apoi îmi trase o palmă. Atunci dădui drumul la tot repertoriul pe care-l învățasem de la unchiul Juan și de pe la cozi.

Dar călugărița mă înșfăcă de păr cu o mînă, iar cu cealaltă mă plesnea într-una, cînd pe obrazul drept, cînd pe stîngul, cînd pe stîngul, cînd pe dreptul. Pînă cînd fu nevoită să-și ducă amîndouă mîinile la osul piciorului. Scos din fire, strigai :

— Dacă ai de gînd să mă mai bați, te denunț !

Stupoare, timp de un minut. Deodată, mama se năpusti la mine, lovindu-mă sălbatic.

Am rupt-o de fugă pînă-n stradă, orb de furie. Îmi curgea sînge din nas și din gură. Alergai în neștire pe străzi, fără să mă mai opresc. Orașul tot era cufundat în întuneric. Obosit, m-am oprit și m-am așezat pe trotuar.

Cineva mă trezi, scuturîndu-mă. Era un ofițer.

— Ce faci aici ? N-ai casă ?

Îl privii în tăcere.

— Dar ești plin de sînge ! Cine te-a dezmierdat așa ?

Eu continuam să-l privesc, tăcînd mereu.

— Nu vrei să-mi răspunzi ?

Îmi trecu mîna prin păr. Se ridică, scoase o batistă din buzunar, apoi se lăsă iar lîngă mine, stînd pe vine. Muie batista în gură și-mi șterse fața.

— Ei, așa mai zic și eu. Dacă-ți dau o bucată de zahăr îmi răspunzi ?

Îmi dădu zahărul, iar eu zîmbii. Îmi apăsă vîrful nasului cu degetul și începu să rîdă.

Am început și eu să rîd.

— Bravo ! Așa mai merge ! Pe mine mă cheamă Antonio. Dar pe tine ?

— Unde e războiul ?

Întrebarea mea îl miră.

— Unde e războiul ? Hm... Peste tot. De ce vrei să știi ?

— Ca să mă duc și eu acolo.

Rîse.

— Vrei să te duci la război ? Și ce să faci tu, mă rog, la război ?

— Să fiu cu unchiul meu, Juan.

— Aha, vrei să-l cauți pe unchiul tău, Juan. Și unde e unchiul Juan ?

— Nu fi prost ! Ți-am spus doar : la război.

— Da, dar războiul e foarte mare. El unde se află ?

— Cu anarhiștii.

— Hm ! Nu știi că anarhiștii sînt tare departe ? N-ai să ajungi niciodată pînă la ei.

— Ba da, am să ajung !

Antonio își scărpină bărbia.

— Hm ! Știi ce-o să facem ? Am să te duc la tine acasă, iar eu mă duc să-l caut pe unchiul Juan. Am să-i spun să vină la tine. Ce zici ?

— Nu, nu vreau să mă întorc acasă !

— De ce ?

— E o călugăriță care mă ciupește. Și mama mă bate din cauza ei. Și la mine acasă mi-e foame într-una. Și pe la cozi toți mă plesnesc. Sînt burdușit de atîta bătaie. Vreau să mă duc unde e și unchiul Juan. Și dacă nu-l găsesc pe el, am să rămîn cu tine.

Antonio se așează alături de mine.

— Și eu aș vrea să rămîn cu tine, știi ? Dar nu-i cu putință. Cînd o să se sfîrșească războiul am să mă întorc. Și unchiul tău Juan la fel. O să fim prieteni buni toți trei. Da ? Și-acum spune-mi unde stai. O să...

Antonio se întrerupse și se uită pe cer. Se auzea zbîrnîitul avioanelor.

Mă ridică în aer și mă așează pe picioare. Îmi luă mîna și începurăm să fugim. Deodată, mă trînti la pămînt, iar el se aruncă alături de mine.

— Nu te mișca !

Prima bombă explodă la vreo sută de metri de noi. Apoi urmară alte patru, una după alta.

Se auzeau strigăte.

— Culcați-vă la pămînt !

Milițieni în indispensabili ieșeau pe ferestrele unei cazărmi, treceau strada și se culcau la pămînt.

Antonio îmi spuse :

— Ridică-te, adăpostul e aproape.

Începurăm iar să fugim.

Se auzi din nou zbîrnîitul motoarelor. De data asta avioanele zburau mai jos.

Ne aruncarăm la pămînt. Antonio mă acoperi cu trupul lui.

O serie de explozii violente făcu să se cutremure pămîntul. O ploaie de bombe, valuri de moloz, un zgomot ca de iad. Aerul vibra, înnebunit. Nu-mi era frică. Eram numai nespus de surescitat.

Exploziile continuau, întrerupte cînd și cînd.

Îl auzii pe Antonio cum înjura. Ceva la adresa fasciștilor, nu mai știu ce. O bucată de moloz îl izbise în umăr.

Am simțit deodată ca un fulger de foc străbătîndu-mi piciorul drept. L-am tras, zgîrcindu-l. O durere cumplită îmi năpădi tot trupul.

— Ce ai ? întrebă Antonio neliniștit. Ești rănit ?

— Piciorul.

— Nu te speria, nu-i nimic. Nu te mișca. Trebuie să plece curînd. De unde or fi scoțînd atîtea bombe ?

Avioanele se îndepărtară.

Antonio se ridică, apoi mă luă în braţe. Simţeam sîngele curgîndu-mi de-a lungul piciorului.

— Nu-ţi fie teamă, mititelule. Te duc într-un loc unde au să te îngrijească. Şi-au să-ţi dea lucruri bune de mîncat, chiar şi orez cu lapte, închipuie-ţi.

În ciuda durerii, am zîmbit.

Acoperişul cazărmii se prăbuşise. Se auzeau strigăte de durere. Alţi oameni răcneau, cerînd lumină. Miliţienii transportau morţii şi răniţii.

În cele din urmă sosiră şi ambulanţele. Antonio discuta aprins cu şoferul, care nu ne lăsa să urcăm. Neţinînd seamă de protestele şoferului, care spunea că maşina e prea încărcată, Antonio se urcă şi, fără să mă lase din braţe, se aşeză într-un colţ. Ambulanţa era ticsită. Unul din cei de-acolo era pe moarte. Aiura.

Mă simţii, deodată, mîndru. Luasem şi eu parte la război. Eram şi eu un rănit de război, ca şi miliţienii din ambulanţă.

Antonio era tăcut. L-am întrerupt din meditaţie, trăgîndu-l de revenul tunicii.

— Spune, Antonio, cînd o să afle unchiul Juan o să fie mulţumit, nu-i aşa ?

Antonio mă mîngîie şi zîmbi.

— Da, mititelule, cînd o să afle, unchiul Juan o să fie mulţumit.

M-am strîns la pieptul lui. Mă simţeam uimitor de fericit, atît de fericit, încît am început să plîng blînd, potolit. Era pentru prima oară, de foarte multă vreme, cînd plîngeam. Şi tot pentru prima oară, în noaptea aceea, după mult, după nespus de mult timp, zîmbisem.

★

Cînd m-am deșteptat, Antonio nu mai era lîngă mine. Mă aflam culcat într-un pat foarte înalt. Îmi legaseră piciorul de ceva și nu-l puteam mișca.

O sală uriașă. Din lipsă de paturi, mulți dintre răniți erau culcați de-a dreptul pe jos, pe saltele.

Vecinul meu din stînga începu să strige :

— Ce-ați făcut cu picioarele mele, ticăloșilor ? Ce-ați făcut cu picioarele mele ?

Se bătea cu pumnul în piept și scotea niște urlete înfiorătoare.

Cineva din față îi strigă :

— Tacă-ți fleoanca, spurcăciune ! La ce-ți trebuiau picioarele ? Să-ți iei tălpășița cînd or veni fasciștii ?

Vecinul meu se înroși tot, vinele de la gît îi ieșiră în afară, gata să-i plesnească.

— Fecior de tîrfă, vino aici să mi-o spui, dacă îndrăznești ! Picioarele mele ! Picioarele mele ! Soră ! Morfina !

Infirmul se răsucea în așternut, apoi începu dintr-o dată să se dea cu capul de barele patului pînă cînd, sleit de puteri, se prăbuși pe pernă, strigînd într-una, obsedant, printre suspine și printre scîncete :

— Picioarele mele ! Picioarele mele ! Picioarele mele !

Sfios, l-am întrebat :

— Vă doare tare ?

Îmi aruncă o privire crîncenă și-mi strigă :

— Ce-ți pasă ție ! Parcă-i pasă cuiva de picioarele mele ? Picioarele ! Picioarele mele !

— Da capul meu ? Ha ? strigă vecinul meu din stînga, care avea capul ascuns sub un turn de ban-

daje. Îmi spargi capul cu răcnetele astea! Mai slăbeşte-ne cu picioarele tale!

— Aşa-i! Să tacă odată! strigă altul. Nici măcar nu poate omul să moară liniştit!

— Ia te uită, simţitor mai e! Dac-ai fi găurit tot, ca mine, nu ţi-ar arde de glume.

— Da sînt pe moarte, protestă celălalt. Nici nu poate fi cineva mai pe ducă de cum sînt eu, acuma! Îmi dau duhul într-una!

— Taman ca mine, zise cineva din cei culcaţi pe jos. Că de cînd mi-au pus puşca-n spinare, nu mai e de trai. Dreptate-i asta? Din cîte gloanţe se trag, toate dau năvală la mine. Unde pică unul, hop şi eu. Şi uite aşa, am ajuns de am mai multe găuri decît carne.

Cel fără picioare porni iar să răcnească. O infirmieră se apropie de el.

— Ce-i cu dumneata? Nu-ţi poţi stăpîni nervii?

Omul se ridică şi începu să urle:

— Fac ceva în nervii mei! De picioare mi-e mie acum. Unde-mi sînt picioarele?

— Au luat-o la sănătoasa, nu l-au mai putut răbda pe unul ca tine, îi strigă cel care zicea că-i pe moarte. Am să-ţi fac plocon unul de-al meu, numai să ne laşi în pace.

— Taci din gură, îl ameninţă infirmiera. Şi dumneata, nu-ţi pierde firea, rabdă ca un bărbat. Dacă te porţi frumos, am să-ţi dau morfină.

— Ucigaşilor! Ucigaşilor! urlă el din nou. Ucigaşilor! De ce nu m-aţi omorît cu totul?

— Auzi! De ce nu l-au omorît! Mai e încă vreme. Auuu! Capul! strigă vecinul căruia nu-i mai ajungeau mîinile ca să-şi cuprindă capul uriaş.

— Tăceţi cu toţii din gură! porunci infirmiera.

Cel fără picioare scoase un suspin de ușurare cînd sora veni și-i făcu injecția cu morfină.

— Cum merge ? mă întrebă ea apoi pe mine. Doare tare ?

— Un pic, am răspuns. Dar dacă îmi aduceți o farfurie de orez cu lapte îmi trece numaidecît.

Infirmiera zîmbi.

— Crezi ? Ești sigur ?

Am dat din cap.

— Bine ! Să-ți aduc atunci.

★

Se trăia bine la spital. Nu mă bătea nimeni și nu răbdam de foame. Nu trebuia să te omori cu zile ca să ai ce mînca. Ni se aducea fiecăruia mîncarea la pat. Se trăia bine. Singurul lucru rău erau îngrijirile ce ni se dădeau. Dar eu știam bine că dacă nu mă vait, sora avea să-mi aducă noaptea, pe ascuns, o farfurie de orez cu lapte. Așa căzusem la învoială.

Se trăia bine la spital. Doream să rămîn acolo pentru totdeauna. Numai Antonio îmi lipsea. Dar sora îmi spusese că într-o zi are să vină să mă vadă. Mă gîndeam că, după ce-i vor omorî pe toți bogații, Antonio și unchiul Juan vor fi mereu lîngă mine. Și eram mulțumit.

Dar într-o bună zi doctorul mi-a spus că foarte curînd voi putea părăsi spitalul.

— Eu nu vreau să plec, i-am răspuns.

Cîteva zile mai tîrziu o văzui intrînd în salon pe mama, însoțită de infirmieră. Era îmbrăcată în negru de sus pînă jos. M-am ascuns sub cearșafuri, dar infirmiera m-a descoperit și a întrebat-o pe mama :

— El e ?

Mama mă îmbrățișă, plîngînd :

— Copilul meu ! De ce-ai fugit ? Te-am căutat peste tot, am răscolit cerul și pămîntul ca să te găsesc. De ce m-ai făcut să sufăr atîta ? Credeam că n-am să te mai văd niciodată.

Infirmiera îmi aduse hainele.

— Gata ! te-ai făcut bine acuma.

Am implorat-o din ochi. Ea îmi ocoli privirea.

Cel fără picioare o privea într-un chip ciudat pe mama. Cît despre mine, îl invidiam din inimă. Cum aș mai fi vrut să fiu în locul lui ! El putea rămîne mai departe acolo...

Cît ținu drumul, mama nu mai conteni cu mustrările. Aveam oare de gînd s-o omor ? Ca și cum nu i-ar fi fost de-ajuns toate celelalte. Eram un copil rău.. Cu apucături urîte. Un copil căruia îi trece prin minte să denunțe două biete călugărițe e în stare de orice, e un monstru. Și, pe deasupra, le-am spus doctorilor și infirmierei că nu am familie, așadar îmi renegam mama ! Dar Dumnezeu m-a pedepsit. Rana mea a fost o pedeapsă de la Dumnezeu.

Călugărițele plecaseră din casa noastră. Emilio m-a întîmpinat cu cea mai mare indiferență. M-a întrebat numai dacă se mînca bine la spital. Cînd i-am spus că mîncam chiar și orez cu lapte, a făcut ochii mari, încîntat :

— Da știu c-ai avut baftă !

— De ce ești îmbrăcată în negru ? am întrebat-o pe mama.

Ea începu să plîngă.

— A murit unchiul Juan.

Nu, nu putea fi așa ! Nu putea fi adevărat. Era cu neputință una ca asta ! Unchiul Juan nu putea

să fi murit! Doar îmi făgăduise să se întoarcă. Și el niciodată nu-și călca cuvîntul.

— Nu, nu-i adevărat!

— Ba da, l-au ucis.

De-abia atunci am înțeles. O mare tristețe mă năpădi deodată, de parcă m-ar fi lovit cineva drept în suflet. Unchiule Juan!

— Tu ești de vină, strigă Emilio. Dacă nu i-ai fi dat tu pantalonii, nu l-ar fi ucis.

Eu eram de vină! M-am năpustit la el, plin de turbare și de durere. Emilio îmi dădu cu pumnii în față, dar eu nu simțeam loviturile.

Parcă se rupsese ceva în mine. Am izbucnit în plîns, iar trupul mi se scutura tot de suspine adînci. Am plîns așa ceasuri în șir, pradă unei dureri fără margini, îngrozit de mine însumi.

Apoi m-am îmbolnăvit. Febra nu m-a părăsit zile în șir. Aveam vedenii în care unchiul Juan, arătîndu-mă cu degetul, mă învinuia de moartea lui. Toți mă învinuiau: mama, fratele meu, Antonio, infirmiera. Stăteau cu toții în fața mea, strigîndu-mi: „L-au ucis pe unchiul Juan din vina ta, din vina ta, din vina ta". Eu mă ascundeam sub cearșafuri, dar infirmiera mă descoperea, zicînd: „El e". Antonio mă privea cu ură. Eu țipam, iar el nu-și cobora privirea, o privire cumplită, sub care mă făceam mic, ghemuindu-mă în străfundul ființei mele, dar privirea lui mă urmărea pînă și acolo. Mama îmi spunea: „Ești un monstru". Unchiul Juan zbura în aer, apoi se prăbușea la pămînt, cu capul făcut bucăți. Pantalonii lui se țineau singuri după mine. Cînd mă opream, se opreau și ei, dacă începeam să fug, fugeau și ei; dacă mă ascundeam în vreo vizuină, stăteau pe loc, așteptîndu-mă la ieșire.

În cele din urmă febra cedă. Cînd am deschis ochii, am zărit un cap uriaș deasupra mea. Am închis ochii. Credeam că voia să mă turtească. Trecu un timp. Cînd am deschis din nou ochii, capul se redusese la proporțiile normale. Era mama, căutînd cu neliniște la mine. Mă mîngîie și-mi zise :

— Cum te simți, copilul meu ?

— Mamă, nu-i vina mea. Nu-i așa, mamă, că nu-i vina mea ?

Atunci mama spuse cu o blîndețe nespusă, așa cum n-o mai auzisem niciodată vorbindu-mi :

— Nu, fiule, nu-i vina ta. Așa a vrut Dumnezeu.

Dar eu n-am avut timp să simt alinare, pentru că, din tot sufletul și din toate puterile mele, începusem să-l urăsc pe Dumnezeu.

★

Vara mea, Andrea, venise să locuiască la noi. Era orfană, avea doisprezece ani și niște ochi mari, aproape albaștri, în care poposise o veșnică mirare. Glasul ei era de-o blîndețe tulburătoare. Dar vorbea atît de puțin ! Părea că se născuse numai și numai pentru a privi. Într-atît era de gingașă și delicată, încît mă indigna brutalitatea cu care o trata Emilio. Și Andrea stătea la cozi. Dar eu nu izbuteam să mi-o închipui pe Andrea stînd alături de ceilalți oameni. Era o făptură atît de deosebită !

În prima zi cînd m-am putut da jos din pat, ea m-a ajutat să merg. Eram atît de slăbit, că picioarele nu mai voiau să mă asculte. Andrea rîdea.

— Dar tu nu știi să umbli !

Își dădea toate silințele să mă distreze. Într-o zi mi-a propus ceva nemaipomenit.

— Vrei să ne jucăm ?

— De-a ce ? am întrebat-o.

Am căzut amîndoi pe gînduri. În cele din urmă găsii :

— Ce-ar fi să ne jucăm de-a mîncatul ?

Andrea începu numaidecît să gătească de mîncare. Spunea :

— Vezi să nu se ardă puiul. L-am pus la cuptor, uite ! Şi-acum, iată, prăjesc cartofii. Nu te apropia prea mult să nu sară uleiul.

Îi urmăream mişcările cu entuziasm. Pregătirile acelea aduceau a banchet în toată legea. Simţul nostru olfactiv aspira mirosurile acelea închipuite cu o desfătare nespusă. Curînd, totul fu gata şi Andrea mă chemă la masă. Mîncarăm cu atîta convingere, încît nu mai ştiam unde se sfîrşeşte ficţiunea şi unde începe realitatea. Dar cînd sfîrşirăm, foamea, aceeaşi foame familiară, credincioasă, obsedantă, binecunoscuta foame de fiecare zi, de fiecare clipă, ne aduse la realitate. Andrea făcu o sforţare ca să nu se dea bătută.

— Îţi mai e foame ? mă întrebă ea.

— Da, un pic.

Săvîrşi atunci o faptă eroică. Scoase dintr-un sertar singurul lucru pe care-l avea pe lume : o păpuşă de celuloid, pe care o iubea cu o dragoste aproape comică.

— O s-o mîncăm ca desert.

Muşcarăm din păpuşă, ea o mînă, eu un picior.

— Sîntem canibali ! strigai eu, entuziasmat.

Ideea asta puse într-atît stăpînire pe noi, că făcurăm numaidecît lista cu toţi vecinii pe care aveam să-i mîncăm. Preferinţele noastre merseră fără nici o ezitare către vecina de jos, o femeie neînchipuit

de grasă, care făcea să gîfîie și să asude cîntarele. Avea la carne pe ea, să te tot saturi. Ne obișnuirăm atît de tare cu ideea asta, încît numai simpla prezență a femeii era de ajuns să declanșeze secreția sucului nostru gastric. Dar, din păcate, planul nostru nu depăși faza aceasta.

II

Mergeam cu trenul, stînd înghesuiți în vagonul cufundat în întuneric. Cînd și cînd, numai plînsetul unui copil rupea tăcerea. Trenul înainta încet în noapte. Se oprea deseori, stînd ceasuri în șir pe loc.

Cei care călătoriseră înaintea noastră — o turmă de oi — umpluseră vagonul de murdărie.

Era atît de frig că, în ciuda duhorii, țineam ușile ermetic închise.

Din cînd în cînd se auzea o înjurătură. Păduchii nu lăsau pe nimeni să doarmă.

În cea de-a treia noapte muri o bătrînă. Nu știurăm de ce. Era așezată alături de mine. De cînd intrase în vagon nu făcuse altceva decît să geamă într-una, monoton. Ai fi zis că-i un tic al sufletului ei. În noaptea aceea n-o mai auzirăm gemînd. Poate că tocmai asta o neliniști pe fiica ei, o femeie numai piele și os, secătuită de vlagă și care strîngea cu putere la piept un copil de cîteva luni.

— Mamă ! Ei, mamă !

Bătrîna nu răspundea.

— Mamă ! Mamă ! strigă ea în timp ce-o zgîlțîia pe bătrînă.

Alarmată, femeia ceru lumină.

— Oare nu poate omul să aștepească nici o clipă aici ?

Cineva aprinse un chibrit și-l dădu femeii. La lumina flăcării o văzurăm pe bătrînă, lividă, cu

ochii căscați, ieșindu-i în chip groaznic din orbite, ca și cum ar fi vrut să străpungă întunericul cu o ultimă privire lacomă. Cîte ceasuri se scurseseră de cînd își dăduse sufletul ?

Femeia cea vlăguită începu să plîngă cu o deznădejde amarnică. Își strîngea atît de tare copilul în brațe, încît începu și el să plîngă. Și glasurile lor plîngînd laolaltă se îmbinau în chip ciudat.

— Dar ce se întîmplă ? auzeam întrebîndu-se.

— A murit o bătrînă.

— Asta ne mai lipsea : să călătorim cu un cadavru printre noi.

Deodată, o femeie fu cuprinsă de o criză de isterie. Izbucni în niște hohote de rîs cumplite, convulsive, în cascadă, și care sfîrșeau în niște țipete.

— Asta-i bună ! mormăi careva. Mai întîi o moartă și-acum o nebună. Bine mai stăm !

— Trebuie îngropată numaidecît, strigă o femeie din fundul vagonului. Cineva încercă s-o liniștească pe fiică, aprobînd întru totul purtarea bătrînei.

— Bine-a făcut c-a murit, fata mea. Cu toții ar trebui să-i urmăm pilda. Nu merită osteneala să trăiești așa cum trăim noi. Uită-te la ea cît de liniștită-i acum ! Puțin îi pasă de război și de toată nenorocirea asta. Cum aș mai vrea să fiu în locul ei !

Femeia cea isterică începu să strige :

— O să murim cu toții ! Cu toții o să crăpăm aici !

Ideea asta îi păru pesemne hazlie pentru că o întovărăși cu încă o criză de rîs, care se prelungi îndelung și se stinse într-un horcăit jalnic. Parcă-ți venea s-o ajuți să rîdă.

Din colțul opus celui în care stăteam, se înălță un *Tatăl nostru* căruia îi ținură isonul aproape toți

cei din vagon. Rugăciunea fu rostită de cîteva ori în șir, printre hohotele halucinante ale femeii celei isterice.

Profitarăm de prima ocazie ca s-o punem pe bătrînă într-o groapă săpată la repezeală, cu toată împotrivirea fiicei ei, care nu se putea resemna s-o înmormînteze așa, într-un loc străin și fără sicriu, de parc-ar fi fost, cum s-ar zice, goală. Toți o alinară cu vorbe de mîngîiere, zicîndu-i că trebuie să-și calce pe inimă, și că o moarte cuviincioasă în timpuri ca acelea era un lux fără pereche și că nu se cădea să faci prea multe nazuri. Dar, cîteva minute mai tîrziu, cînd se împărțiră cîte doi heringi de persoană, fiecare se ocupă de porția lui, lăsînd-o singură pe femeie, cu durerea ei.

Prin satul acela nu trecuse războiul.

Un sat liniștit, ferecat în egoismul, în tihna lui. Își trăia propria viață, oarecum în marginea tuturor evenimentelor. Numai amintirea celor absenți, a puținilor bărbați care erau pe front, părea că te duce cu gîndul la război. În realitate, lucrurile nu stăteau tocmai așa. Satul nu era cu totul străin de urmările „încăierării". Populația trăia în stare de defensivă. Se dușmănea ceva mai mult unii pe alții decît în timp normal. Misiunea cea mai urgentă care revenea fiecăruia era apărarea drepturilor propriului lui stomac. Și în primul rînd împotriva noastră, a celor evacuați din Madrid. Eram vreo douăzeci. Satul făcuse bloc comun împotriva noastră. Ne boicota viața. Refuza să ne dea pîinea cea de toate zilele. Banii noștri nu prețuiau nimic. Singura posibilitate de-a face rost de-o pîine era să dai în schimb un sac de cărbuni. Asta însemna să

tot aduni patru sau cinci zile, stînd în patru labe, între liniile trenului.

Foamea ne chinuia mai mult ca oricînd. Ajunsesem să mîncăm iarbă. Și gîndeam cu dinții.

Emilio își petrecea ziua urcînd și coborînd într-una din pod. Pusese cîteva capcane și, din cînd în cînd, prindea cîte un șoarece. Numai el izbutea să-i mănînce. Noi, dezgustați, refuzam să ne înfruptăm din bucatele lui. Emilio spunea că șoarecii sînt delicioși. Inventase un mod special de a-i prepara. Mama, Andrea și cu mine trebuia să facem mari eforturi de imaginație ca să rezistăm ispitei. Mulțumită șoarecilor lui, Emilio era singurul care avea o înfățișare mai mult sau mai puțin decentă. Cît despre noi, ajunsesem ca niște radiografii ambulante, de vedeai soarele prin noi. Cînd se isprăvi cu șoarecii, Emilio începu să se dedice altui meșteșug. Fura cu o ușurință vrednică de toată admirația. Se întorcea totdeauna din escapadele lui cu un săculeț plin doldora. Nu disprețuia nimic, nici un coltuc de pîine mucegăită, nici chiar un os pe care-l lua de sub botul vreunui cîine. Mama, la început, îl mustră oarecum, dar curînd trebui să se resemneze. Cel puțin așa aveam cu ce ne amăgi foamea. Peste un timp mama izbuti să intre ca spălătoreasă la spitalul din sat, care fusese improvizat chiar atunci, și unde, din cînd în cînd, erau aduși cîțiva convalescenți.

Într-o zi mama fură un pui de la spital. A fost o întîmplare de pomină, de care multă vreme după aceea am tot vorbit între noi. Dar ea a luat lucrurile cu totul altfel. Deși nimeni nu-și dăduse seama de nimic, remușcările nu-i dădură pace pînă în ziua în care îi veni ideea salvatoare de-a strecura un ou

sub una din găinile căzute cloşcă. Şi nu încape nici o îndoială că multă vreme a frămîntat-o gîndul dacă oul pus de ea răscumpărase sau nu puiul luat.

Furtişagurile lui Emilio erau din ce în ce mai îndrăzneţe. Ajunse să sterpelească chiar şi un ied. Mi-am făgăduit, la rîndul meu, să nu rămîn mai prejos. Şi tocmai Andrea, Andrea care acum se prefăcuse într-o fetişcană bălaie şi mlădie ca un lujer, mă puse pe urmele primei mele prăzi. Într-o zi, pe cînd ne plimbam pe cîmp, Andrea ieşi din unul din visele ei — visele acelea în care lăsa totdeauna ceva din ea însăşi — şi strigă cu însufleţire :

— Uite, un iepure !

Şi visul Andreei îşi luă zborul şi pieri. Iar ea, cu vocea blîndă, gîtuită de emoţie, murmură :

— Ţi-l închipui cam cum ar arăta înăbuşit în sos de roşii ?

Vedenia iepurelui înăbuşit o făcu pe Andrea să cadă într-un extaz prelung. Iar eu mi-am jurat să-şi poată vedea visul înfăptuit aievea. Începînd din clipa aceea, viaţa mea n-a mai avut altă ţintă decît să fac rost de un iepure.

În cele din urmă am dat de el. L-am ales dintre alţi şase, care se aflau cu toţii în coteţul lui Ramón Sîngeiute. Sîngeiute era scandalagiu din născare. Îşi pierduse ochiul drept într-o încăierare, iar din cel care-i mai rămăsese pornea o privire sașie care-ţi oprea răsuflarea-n loc. Aveam pică pe el pentru că mă bătuse de două ori. Prima oară cînd mă văzuse, mă întrebase :

— Cum te cheamă, mă ?

— Ramón.

Ramón Sîngeiute îşi ieşise din fire : cu ce drept purtam eu, un ţînc mucos, acelaşi nume ca el ?

În fața persoanei lui, nimeni n-avea dreptul să se cheme Ramón. Și, pentru a da autoritate celor gîndite de el, îmi arsese două palme. De atunci, îl ocoleam mereu. Dar odată mă înșfăcase pe la spate. Își apropiase fața de a mea — locul ochiului care-i lipsea era ca o vedenie urîtă, întrecut în hidoșenie numai de privirea celui rămas — și-mi zisese, aruncîndu-mi în față o duhoare de mahorcă rîncedă și de usturoi stătut :

— Tot Ramón te cheamă, mă, ia zi ?

Înfricoșat, am început să bîlbîi :

— Da, numai că mult mai puțin. Aproape că nu mă mai cheamă de loc Ramón. Zău așa, domnule Sîngeiute...

Dumnezeule mare ! Nimeni în sat nu îndrăznea să-l strige după poreclă, așa, în față. De uimire, rămase cu gura căscată. Văzui răsărind niște dinți negri, strîmbi și rari. Mîinile lui mari îmi apucară ca într-un clește beregata. Îmi bîțîia fundul de frică. Sîngeiute mă țintuia cu privirea singurului său ochi, care părea a se plimba de la stînga la dreapta și înapoi. Se bucura de spaima mea.

— Ți-arăt eu ție să-ți mai bați joc de oameni, căcărează !

Și mă plesni peste față de trei ori. Cînd ridică mîna a patra oară, eu mă aflam la o poștă de el, zicîndu-mi în sinea mea : „Scump mai costă să te chemi Ramón".

Astea erau motivele pentru care îl alesesem pe el ca victimă. Dădeam două lovituri dintr-o dată : mă răzbunam, pe de o parte, iar pe de alta făceam rost de iepure pentru Andrea. Ceea ce se cheamă să împuști doi iepuri deodată.

Între coteţul de iepuri şi planul meu nu se afla nici o altă piedică în afară de un gard de ostreţe, o nimica toată pentru picioarele mele. Sîngeiute trăia singur. Am aşteptat să-l văd plecînd, pe urmă am dat fuga pînă în spatele casei, la curtea de păsări. Am încălecat gardul şi m-am lăsat să cad de partea cealaltă. „Iepurele meu" se afla acolo, coşcogea iepuroiul, cu blana lui frumoasă, cenuşie. Am deschis uşa coteţului şi l-am prins. L-am mîngîiat drăgăstos.

— Ai să vezi ce frumos o s-arăţi garnisit cu sos de roşii, îi ziceam, dezmierdîndu-l.

Dar sosul de roşii ? Doar Andrea spusese limpede „iepure înăbuşit în sos de roşii". Poate că tot Sîngeiute o să ne-ajute să gătim bucatele cum se cuvine. Am deschis o uşă şi m-am pomenit în bucătărie. O singură ochire şi m-am încredinţat că degeaba căutam. Nu se aflau acolo decît pînze de păianjen care atîrnau ciorchine pe pereţi. Dar dacă în bufet... Dintr-o dată glasul prudenţei se făcu auzit. Sîngeiute se putea întoarce... Numai că se făcuse auzit prea tîrziu. Sîngeiute se şi întorsese. Stătea acolo, privindu-mă, şi nevenindu-i să-şi creadă ochilor. Cutezanţa mea îl ţintuia locului de uimire. Uşa, curtea de păsări, gardul, strada... Mă lăsai în voia picioarelor mele. Trecui cu bine de uşă şi prin curtea de păsări. Nădejdea mă părăsi la gardul de ostreţe. Acolo mă ajunse. De la prima lovitură de băţ mă doborî la pămînt. Apoi mă ciomăgi în voie. În ciuda loviturilor pe care le primeam, nu dădeam drumul iepurelui. Îl ţineam strîns la piept cu braţul stîng, în timp ce cu dreptul căutam să-mi apăr capul de ploaia de lovituri

ce se abăteau asupră-mi. Sîngeiute urla mai tare decît mine de fiecare dată cînd mă pocnea.

Cînd mi-am venit în fire, m-am pomenit din nou într-un pat de spital. Mama se afla la căpătîiul meu. Am văzut cum îi face un semn infirmierei care se îndepărtă în fugă, ca să se întoarcă numaidecît cu o farfurie : iepure în sos de roşii ! Infirmiera zîmbea.

— Ai aiurat tot timpul. „Iepure în sos de roşii" — aşa ziceai într-una. Uite, ţi-am adus.

Credeam că se întîmplă o minume. Nu-mi venea să cred. Putui în cele din urmă să îngîn :

— Nu era pentru mine, pentru Andrea era. Du-i-l ei, mamă, ai să vezi ce bine o să-i pară.

Apoi timpul trecu. Nu ştiu cît. Nu vreau să ştiu. Poate un an. Zilele n-au lăsat nici o urmă în amintirea mea. Zile făcute din foame, lovituri, frig. Aşa se lăsau trăite zilele acelea. Zile care n-aveau drept să lase amintiri.

— Războiul s-a terminat ! În curînd ne vom putea întoarce. Ah ! să plecăm odată din satul ăsta nenorocit... Totul o să fie ca înainte.

Cu inima tresărindu-i de bucurie, mama o asculta vorbind pe o refugiată. Mama, care se rugase în fiecare zi să se termine războiul, ne puse pe toţi să ne rugăm în seara aceea, ca să-i mulţumim lui Dumnezeu.

În sat domnea o mare agitaţie. Umbla zvonul că soldaţii aveau să treacă pe acolo. La primărie drapelul roşu şi galben [1] îl înlocuise pe cel tricolor [2].

[1] Culorile drapelului fascist.
[2] Culorile drapelului republican erau : roşu, galben şi violet.

Primarul poruncise femeilor să confecţioneze steaguri ca să împodobească balcoanele.

După mai multe false alarme, soldaţii sfîrşiră prin a se arăta. Pe neaşteptate. Oamenii erau duşi cu toţii la muncile cîmpului. Femeile se plictisiseră să tot aţîrne şi să dea jos steagurile. Aşa se făcu că cele cinci camioane cu soldaţi care sosiră străbătură satul de la un capăt la altul fără nici un fel de primire.

Primarul se luă după ei cu motocicleta. Făgăduise oamenilor din sat că va avea loc o defilare şi voia să se ţină de cuvînt. Dar soldaţii nu se învoiră a face cale-ntoarsă decît atunci cînd îl auziră pomenind de un banchet. Primarul trimise să fie chemată toată lumea şi porunci ca toţi să se strîngă în piaţă. Soldaţii rămaseră să aştepte la marginea satului pînă ce primarul avea să-i rînduiască pe spectatori.

— Vreau să vă văd pe toţi aplaudînd din inimă, strigă el către poporeni.

În faţa primăriei, dînd o ţinută cît mai marţială cu putinţă trupului său grăsuliu, primarul făcu un semn cu bastonul spre *alguacil*. Acesta o porni numaidecît la galop ca să le dea de ştire victorioşilor soldaţi că-şi puteau face apariţia.

— Gata ? strigă apoi primarul spre cei din fanfara municipală. Ziceţi-i ceva marţial, hai, să vă văd !

Muzicanţii şuşotiră între ei. Păreau că nu se pot pune de acord. Dar strigătele şi aplauzele prinseră a vesti începutul defilării.

— Legionarii ! Legionarii ! se auzea strigîndu-se printre aplauze.

Legionarii înaintau într-o ordine perfectă, cu pieptul și brațele descoperite, lăsînd să se vadă cicatrice și tatuaje.

Fanfara izbucni. Un *pasodoble* de coridă ! În rîndurile legionarilor se produse dezordine. Unii pierdură pasul. Căpitanul, care venea în fruntea lor, nu-și putu ascunde mirarea și privea la cei din fanfară cu gura căscată, căutînd să priceapă dacă o făceau în bătaie de joc sau în serios.

Între timp, interesul mulțimii se deplasase de la legionari la maurii care încheiau rîndurile.

— Maurii ! Maurii ! strigau cu toții.

Și oamenii încetară să mai aplaude ca să poată rîde în voie. Se băteau unii pe alții pe spate, se plesneau peste coapse, se înecau de atîta rîs. Era un atac colectiv de hilaritate. Arătau cu degetul spre pantalonii maurilor, niște pantaloni prăvălindu-se la spate în coșcogea umflătura, care le ajungea pînă la îndoitura genunchilor. Cineva găsi o definiție inspirată pentru umflătura aceea : „o latrină portativă". Și vorbele astea umblau din gură în gură, stîrnind explozii și rîsete.

Hazul mulțimii îi făcuse pe mauri să-și piardă ținuta marțială, ajungînd să meargă fiecare în legea lui, salutînd privitorii și împărțindu-le zîmbete.

O bătrînă, alături de mine, îndoindu-se din șale de atîta rîs, cu lacrimile curgîndu-i pe obraji, bolborosea :

— Măiculiță Doamne ! Mai ceva ca la circ !

Primarul se afla în mare încurcătură. La cuvintele lui de bun venit, căpitanul se văzuse nevoit să-i răspundă cu violență. Oamenii îl vedeau pe primar ducîndu-și mereu mîinile la cap, în-

tr-un gest de implorare, și lăsîndu-le să cadă înapoi, iar pe căpitan strigînd cu un aer amenințător. Numaidecît vestea se răspîndi : căpitanul avea să-l împuște pe primar pentru că acesta se făcuse vinovat de lipsă de respect față de armată. Sătenii se împărțiră în două tabere, după cîte păreri erau, și, peste tot, se stîrniră discuții aprinse. Unii împărtășeau și ei părerea că trebuie să fie împușcat, deși aveau alte motive decît cele invocate de căpitan, alții susțineau să fie lăsat în viață. Părerea celor dintîi obținu unanimitate aproape absolută cînd, primarul, ca să-i intre în voie căpitanului, porunci ca fiecare locuitor să dea care un pui, care un iepure ori un ied, care o măsură de vin, precum și tot ce-ar mai fi fost de trebuință pentru pregătirea banchetului.

Atunci îl blestemară cu toții pe căpitan pentru că nu-l împușcase pe loc. Scump îi mai costa defilarea ! Dar noi, refugiații, avurăm o mare satisfacție, văzînd cum legionarii și maurii rechiziționau de la țăranii din sat tot ceea ce aceștia refuzaseră să ne vîndă nouă. Deznădejdea lor — și-ar fi dat cu toții mai degrabă un frate decît un pui ori un purcel — răscumpăra toate umilințele îndurate de noi. Sîngeiute plăti defilarea cu patru iepuri. Pe deasupra, maurii îi mai traseră și-o ciomăgeală, pentru că se încumetase a huli numele profetului. Eu, călare pe gard, îi strigam la fiecare lovitură pe care o primea :

— Ia-o pe cocoașă, Sîngeiute ! Unde-ți sînt iepurii acuma, Sîngeiute ?

Fu o adevărată sărbătoare pentru mine să-l văd bătut în halul acela. Mi-am spus atunci că tot era bun la ceva și războiul.

Banchetul avu loc la primărie. Afară, oamenii bombăneau, scrîşneau din dinţi, rosteau ameninţări, cu jumătate de gură. Cînd ştiau că acolo înăuntru maurii înfulecau din iezii, din mieii şi din pîinile hărăzite burţilor lor, plesnea fierea în ei de necaz.

— Să răbdăm noi una ca asta, nişte creştini din moşi strămoşi, ca noi ! bodogănea o muieruşcă pirpirie.

Numele primarului umbla din gură în gură, însoţit de înjurături şi ameninţări.

— Pe legea mea, o să ne-o plătească el !

— Dac-aş fi ştiut, aş fi otrăvit iedul. Un iezişor mai frumos ca un soare. Şi cînd te gîndeşti c-am fost cît pe ce să-l vînd din milostenie unei refugiate, se văicărea altă femeie.

— Încurca-li-s-ar maţele să li se încurce !

Într-o clipită, pe toate feţele se ivi un zîmbet silit şi se auziră cîteva bătăi din palme. Căpitanul şi primarul ieşiseră în balcon. Căpitanul îşi petrecuse un braţ pe după umerii primarului care, pierzîndu-se tot într-un zîmbet, făcea un gest larg, de parcă i-ar fi adus în dar toţi poporenii. Căpitanul făcu sforţări să înceapă o cuvîntare :

— Cetăţeni ! Locuitori din... locuitori din...

Cum nu-şi mai amintea numele satului, îl întrebă dintr-o privire pe primar. Acesta i-l şopti la ureche. Căpitanul înălţă braţele, se aplecă în faţă, se clătină dîndu-se puţin înapoi, şi sfîrşi prin a se prăbuşi din picioare.

Legionarii se îmbătaseră turtă cu toţii. Îi auzeam cîntînd şi zbierînd cît îi ţinea gura. Cîţiva ieşiră în balcon şi răcniră :

— Trăiască Legiunea ! Trăiască Franco !

Nimeni din mulțime nu li se alătură. Oamenii îi priveau cu gurile căscate. Atunci primarul se ivi din nou în balcon și, îndemnîndu-i pe oameni cu disperare, porunci :

— Strigați și voi ! Strigați !

Dar oamenii nu se clintiră.

— Ce zice să strigăm ? se întrebau ei.

Primarul urlă :

— Trăiască Franco ! Trăiască Legiunea !

Și înălță brațele, așteptînd să fie urmat. Mulțimea dădu glas atunci urărilor care i se cereau. Dar nu sunară tocmai bine la auz. Primarul stărui pînă cînd glasurile se puseră la unison.

Legionarii porniră în cete prin sat. Cei mai mulți nici nu erau în stare să se țină pe picioare.

Mă luasem după ei împreună cu Matías. Matías — un băiat de optsprezece ani, surd și slab de minte — era singurul meu prieten din sat. Matías leșina de rîs cînd îi vedea cum merg. Se îndoia din șale și se plesnea peste șolduri, făcînd „uh... uh...uhu-huu..."

Un legionar se întoarse și ne privi. Un tip deșirat, numai piele și oase, cu o față prelungă și colțuroasă, în care se înfundau doi ochi ca de nebun. Veni pînă la noi și rămase locului, privindu-l țintă pe Matías.

— Ce te hlizești așa, mă ?

Matías nu-și putea stăpîni rîsul.

Legionarul îl înșfăcă de reverele hainei, și, fără să-i dea drumul, izbi cu el de perete. Năucit de lovitură, Matías privi, tîmp, spre legionar. Un zîmbet nătîng flutura și acum pe buzele lui. Legionarul scoase din teacă pumnalul și-i lipi vîrful de

beregata băiatului, a cărui expresie plină de groază arăta că începe să priceapă.

— Rîzi, hai rîzi acuma, îi strigă el.

Matías plîngea cu hohote.

— Aha ! Nu-ţi mai dă mîna să rîzi ?

Apoi îşi desprinse pumnalul de pe gîtlejul nătîngului. Îi juca în degete mînerul. Pe neaşteptate, făcu o mişcare fulgerătoare de la dreapta la stînga. O crestătură adîncă, de la ureche pînă la gură. Matías scoase un răcnet neomenesc, ducîndu-şi mîna la faţă din care sîngele ţîşnea şiroaie.

Zîmbind, legionarul îi zise :

— Amintire de la mine. Mă cheamă Rogelio Lopez. Aşa-i c-o să-ţi aduci aminte de mine, maimuţoiule ?

— Dar e surd bietul băiat, zise o femeie.

Lumea făcuse roată în jurul lor. Matías ne privea pe toţi, îngrozit.

— E surd, va să zică ? Spuneţi-i-o atunci în scris.

Legionarii care-l însoţeau rîseră.

Unul dintre ei zise :

— Păi dacă-i surd, o să-i tăiem urechile. Tot nu-i sînt de nici un folos. Nici măcar nu şi le spală.

Matías plîngea. Sîngele ţîşnea într-una. Legionarul care-l rănise mă privea acum pe mine.

— Şi tu ? Ce te uiţi aşa la mine ?

— De ce-ai făcut asta ? i-am strigat. El nu-ţi făcuse nimic !

— Pentru că sînt legionar, şi de un legionar nimeni n-are voie să rîdă.

Şi se bătu cu pumnul în piept.

— Da, legionar !... Ia zi... vrei să fii şi tu legionar ? Ei, strigă el spre camarazii lui. Flăcăul ăsta

vrea să fie și el legionar. Ia dați-mi sticla!

Îmi puse pe creștet chipiul lui, îndesîndu-mi-l.

— Ține, bea!

Și îmi duse sticla la gură. Eu făcui un salt înapoi. El îmi încleștă gîtul cu mîna.

— Ce-s mofturile astea? Un legionar trebuie să bea. Bea cînd îți zic, e un ordin!

Și-mi vîrî sticla cu de-a sila în gură. Mă sufocam. Vinul curgea gîrlă în gîtlejul meu. Nu-mi luă sticla de la gură pînă nu se goli.

— Vezi? Acum ești un legionar adevărat, îl mai auzii eu zicînd, ca printr-un nor des.

Mă tîra după el, cu mîna mereu încleștată de gîtul meu. Mă duseră cu ei într-o cîrciumă. Mă așezară la o masă cu ei. Îmi umplură un pahar de coniac și mă siliră să-l beau. Simțeam mărunțaiele arzîndu-mi. Deschisei gura și strigai. Legionarii rîseră. Unul dintre ei îmi trînti o palmă zdravănă în spate.

— Așa beau bărbații! Încă unul!

Totul se învîrtea cu mine, se rotea nebunește. Capul mi se învîrtejea într-o rotire amețitoare. Stomacul mi se întorcea pe dos, dar nu izbuteam să vărs. Fumul de țigară îmi intra în ochi. Strigătele și cuvintele se spărgeau în urechile mele, parc-ar fi făcut explozie. Ținîndu-mă strîns de masă, încercam să rezist amețelii care mă plimba de la un perete la altul. Cînd, dintr-o dată, mă prăbușii pe jos, într-un zgomot de sticle sparte. Doi legionari își trăgeau pumni și picioare, pe cînd ceilalți urlau cu toți în cor.

M-am pomenit în stradă. La fiecare trei pași cădeam pe jos. Căutam cu disperare un punct de sprijin, ceva care să mă scape de conjurația aceea

a spațiului împotriva mea. Lumea înnebunise. Acoperișurile lunecau pe pantele lor și se repezeau la mine. Cerul, albastru, de un albastru de necrezut, se prăbușea din înaltul lui, înălțîndu-se apoi în spirale. Pămîntul se dădea în leagăn, cumplit de repede. Făcînd tumbe, izbindu-mă cînd de una, cînd de alta, mergeam pe stradă strigînd, iar în strigătele mele se cuibărise o spaimă cumplită.

În cele din urmă cineva mă adună de pe jos și mă duse acasă. Mama nu venise încă.

M-am culcat.

Cu neputință să opresc rotirea lucrurilor. Greața mă chinuia într-una pînă cînd izbutii să vomit. Aveam să mor, fără nici o îndoială. Și simțeam un fel de alinare să mă las să mor așa, să mă cufund în starea aceea de prostrație, pînă cînd sîngele avea să se hotărască să-mi înghețe în vine.

Niște țipete ascuțite făcură să mă cutremur. Veneau de sus, din pod, dincotro se auzea zgomot de lucruri trîntite. Țipetele se făcură mai ascuțite încă, sfîșietoare, ca cea mai deplină întruchipare a groazei. După strigăte o recunoscui pe Andrea. Andrea! Mă ridicai dintr-un salt, dar a trebuit să mă apuc de pat, ca să nu cad. Pămîntul îmi fugea nebunește de sub picioare. Cu o mare sforțare, izbutii să mă țin drept și putui să ajung la scară. Cramponîndu-mă de scară, putui ajunge pînă în pod. Un legionar stătea întins deasupra Andreei, care se zbătea și striga înnebunită.

— Ce-i faci verișoarei mele?

Legionarul întoarse capul. Privirea lui mă lovi, mă făcu să dau înapoi înspăimîntat.

— Ramón, salvează-mă!

La strigătul Andreei, spaima îmi pieri. Apucai o

furcă și o ridicai asupra bărbatului. Unealta era prea grea pentru mine. Se abătu fără putere pe umerii lui. Legionarul se ridică puțin și mă înșfăcă de păr, făcîndu-mă să cad în genunchi. Răcni o înjurătură — Andrea îl mușcase cu sălbăticie de un deget — dar nu mă lăsă să scap. Cu dosul mîinii îmi dădu o lovitură cumplită în nas, între ochi. Și totul pieri.

Cînd îmi venii în simțiri legionarul nu mai era acolo. Alături de mine zăcea Andrea. Hainele îi erau sfîșiate. Micii ei sîni, plini de vînătăi, se înălțau și se lăsau ca străbătuți de suspine adînci. Avea gura însîngerată. Ochii ei priveau spre acoperiș fără să vadă, goliți de privire.

Tîmplele îmi zbîrnîiau. Simțeam că-mi plesnește capul.

— Andrea ! Andrea ! Ce ți-a făcut, Andrea ? Ce ți-a făcut omul acela ?

Nemișcată, crispată toată, absentă, Andrea nu-mi răspunse.

★

Boala Andreei, care trebui să stea la pat timp de zece zile, ne întîrzie plecarea. Mama dorea să ne întoarcem cît mai grabnic. Era tare neliniștită. Nu ne lăsa să ieșim din casă. Își petrecea toată ziua rugîndu-se și îngrijind-o pe Andrea. Din ziua aceea, Andrea nu-și descleștase buzele. Refuza să mănînce, refuza să trăiască. Pe tăcute.

Mama era tare îngrijorată din pricina tatei. De multă vreme nu mai știam nimic despre el. O refugiată îi spusese că fasciștii omorau oamenii pe capete, că, peste tot în țară, îi împușcau cu miile. Auzind-o, mama își astupase urechile, îngrozită, și strigase :

— Ai înnebunit și tu, Doamne ? Cum poți îngădui atîtea fărădelegi ?

Dumnezeu era și el în vacanță, se vede treaba.

Cu două zile înainte de plecarea noastră, sosiră în sat șase falangiști care anunțară pe oameni că „tribunalul represiv", alcătuit din persoanele lor, îi chema să denunțe crimele comise în localitate de către marxiști sau de către acele persoane care se dovediseră a fi, prin activitatea lor sau prin ideile pe care le manifestaseră, împotriva Mișcării Naționale. „Tribunalul represiv" nu-și putu ascunde dezamăgirea. În sat nu se petrecuse nimic asemănător, și nimeni nu știa mare lucru despre ceea ce putea să însemne Mișcarea Națională. Cu toate acestea, insistențele „tribunalului" fură răsplătite. Prădarea merindelor celor din sat de către legionari înainte de plecare îi cufundase pe oameni în cea mai neagră disperare și le ațintase la culme mînia împotriva primarului. Îl denunțară cu toții ca fiind „roșu". Se pare că primarul, de îndată ce-și reveni din stupoare, își apără pielea desfășurînd o elocință mișcătoare. Dar elocința lui, vrednică fără îndoială de o cauză mai bună, nu-i sluji la nimic. Denunțul și, în mod cert, intenția „tribunalului" de-a nu se fi deplasat în zadar îi pecetluiră soarta. Moartea primarului dădea astfel satisfacție setei de răzbunare a satului, justificînd, pe de altă parte, călătoria celor șase falangiști. Așa, toată lumea era mulțumită. Toată, e limpede, în afară de primar. Numai că abia dacă avu timp să se simtă nemulțumit. Îl împușcară în ziua ce urmă „judecății". Se prăbuși cu fața în jos, și rămase așa, încleștîndu-se de pămînt cu o îndărătnicie de mineral, în vreme ce o ploaie monotonă picura peste sîngele lui, dactilografiindu-i un epitaf indescifrabil.

III

Mi s-a spus că omul acela bărbos, scheletic și trist era tatăl meu. Iar eu am acceptat și vestea și omul fără entuziasm. M-au învățat să spun „tăticule". Un cuvînt rostit mecanic, lipsit de sens.

— E cu putință să nu-ți mai aduci aminte de mine ?

Încercam să-mi scormonesc memoria, în speranța că voi da de omul acela bărbos, scheletic și trist, căruia trebuia să-i spun „tăticule". Dar nu găseam decît amintiri tulburi, ținînd de o prezență îndepărtată și imposibil de identificat, o prezență fără chip și fără gesturi după care să-l pot recunoaște... Fotografia pe care mama o ținea tot timpul pe noptiera ei arăta un om nici tînăr, nici bătrîn, încercînd să vadă dincolo de ochelarii ce-i purta (avea de pe atunci privirea aceea de miop, care mai apoi avea să-mi fie atît de dragă, privire blîndă, fără ocrotire) ; un om ce se simțea oarecum stingherit de zîmbetul cu care-l siliseră să pozeze și care încerca parcă să se eschiveze din fotografie, unde părea a fi numai în trecere, întîmplător, iar în concesia stîngace pe care o făcuse ghiceai năzuința de a se întoarce la timiditatea lui obișnuită, mînat de neliniștea nemărturisită a celui ce-ar vrea să lepede cît mai grabnic niște încălțări prea strîmte, în timp ce aude vorbindu-se de fericire sau de progres ; imaginea lui din fotografia aceea, așadar, nu mai coincidea

cu chipul omului bărbos, scheletic și trist căruia de acum înainte trebuia să-i zic „tată". „Tată" — repetam cuvîntul fără să izbutesc a-i da vreun sens. Știam ce înseamnă „tată" pentru alții. Era cel care apăra familia, *care-i dădea să mănînce*. Înțelesesem asta de la ceilalți copii și-i invidiam. Și cum aș fi putut oare recunoaște drept „tată" pe omul acela lipsit de apărare, care trebuia hrănit, care nu se încumeta să iasă în stradă, și despre a cărui prezență mama ne spusese că nu trebuia să pomenim nimic ?

— E cu putință să nu-ți mai aduci aminte de mine ?

Mi-a trebuit mult timp pînă să-l recunosc, pînă să-l iubesc. Și, fără nici o îndoială, era ușor să-l iubești pe tata. Făcea parte dintre oamenii care trec prin viață mergînd în vîrful picioarelor, fără să facă vreun zgomot, ca și cum și-ar cere iertare că există. Era un distrat, un nătăfleț plin de blîndețe, unul dintre acei oameni care nu se pot gîndi la ei înșiși fără mustrare de cuget și care se dăruiesc neprecupețit. Își găsise refugiu în entomologie. Trăise deoparte, zăvorît în lumea insectelor lui. Rareori îi trecea pragul. Mamei i se întîmpla adesea să-i reproșeze că dădea mai multă atenție păianjenilor decît ei. Tata zîmbea blînd și spunea :

— N-o să-mi spui că ești geloasă pe ei... Nu, nu păianjenii e ceea ce mă pasionează într-atît... Ci felul lor de viață. E așa de ciudat să fii păianjen !

Biroul lui era un adevărat coșmar. Pereții fuseseră „tapisați" de sus pînă jos cu cutiuțe de cristal conținînd tot soiul de gîngănii stranii, de vietăți înspăimîntătoare. Mama exploatase întotdeauna groaza pe care mi-o inspirau gîngăniile acelea,

amenințîndu-mă că mă închide acolo ori de cîte ori nu eram cuminte.

Se prea poate ca tata să fi simțit aceeași oroare ca și mine față de insecte și, ca să se apere de ele, își dedicase viața cunoașterii lor. Da, poate că tata a fost entomolog ca să se poată apăra de insecte. Sau, poate, ca să se apere de oameni ? Dacă n-ar fi ieșit din lumea insectelor, n-ar fi fost asasinat de oameni.

De ce pornise în întîmpinarea oamenilor ? Ce chemare neașteptată îi biciuise atît de puternic conștiința, încît să-l determine să-și părăsească tot ceea ce pînă atunci constituise viața lui, hotărîndu-l să înfrunte moartea ? Cred că mi-a explicat o dată, în cuvinte simple și precise. În momentele acelea se simțise, pentru prima oară în viață, necesar. El, omul izolat trăind în marginea vieții, se simțise chemat. Pînă și în colțul lui ajunsese vestea : omenirea avea un viitor ; iar omul acesta tăcut, timid și stîngaci descoperise în el o pasiune necunoscută. Și entomologul, dintr-o dată, se devotă umanității. Ființa omenească se afla în primejdie. Faptul acesta îi hotărî locul, îl făcu să prindă rădăcini. Dar descoperirea omului coincidea cu descoperirea dușmanului lui. Dușmanul omului era tot omul. Se afla acolo, în fața celeilalte linii de tranșee. Îi trebui mult timp pînă să rezolve conflictul. Era un fapt care nu suferea amînare. Și era important ca fiecare cartuș să cuprindă în el însuși o uriașă încărcătură de credință, iar traiectoria lui să țintească viitorul. „Nu avem timp pentru a face reflecții — am citit într-unul din carnetele lui — nu ne putem

opri pentru a reflecta. Cînd trăiești înconjurat de gloanțe din toate părțile, ajungi să-ți pierzi respectul față de viață. Simțeam că lupt nu numai pentru noi și pentru dușmanii noștri ci, mai presus de toate, pentru cei care aveau să ne supraviețuiască, să ne urmeze și unora și celorlalți. Obligația fiecărei generații e de a deschide drum celei următoare. Nu, în asemenea clipe nu aveam timp să ne gîndim că, luptînd pentru viitorul omului, riști să uiți însuși omul. Nici că acele gloanțe care erau trase în numele unor principii ajungeau să ucidă înseși principiile ale căror purtătoare se socoteau. A fost o eroare monstruoasă. Totuși nu regret a o fi apărat. Adversarii noștri au justificat cu prisosință și greșeala noastră și pe-a lor, pe-a tuturor. Dar omul, în toate astea nu mai are ce căuta."

De-aici venea tristețea aceea pe care eu n-o puteam înțelege la omul acesta ciudat, care se întorcea de la întîlnirea sa cu oamenii. Dar nici măcar întoarcerea nu mai era cu putință. De aceea, cînd își văzu colecțiile de insecte împrăștiate, biblioteca distrusă, toată munca lui de ani de zile — pe cale de a consemna într-o operă cuprinzătoare — nimicită și, fără doar și poate, arsă de către aceleași mîini criminale, fața lui abia dacă-și schimbă expresia. Zile întregi rămase tăcut și posomorît, străbătîndu-și odaia cu pași largi, sau zăcînd în pat, fără chef de nimic, cufundat într-o descurajare fără margini. Era un om sfîrșit, pe care uriașul prăpăd îl nimicise.

Dar dușmanul nu-l socoti înfrînt. Trebuia să-i dea lovitura de grație. Și veni după el în ultimul lui

refugiu. Totul se petrecu atît de firesc! Atît de firesc și de liniștit îl invitară cei doi să-i urmeze, atît de firească fu indiferența tatălui meu, încît am socotit oarecum nelalocul lor lacrimile mamei. De atunci, tatăl meu deveni din nou o absență. O absență căreia acum puteam să-i dau un chip.

IV

Foamea nu ne mai dădea pace. Mai mult sau mai puțin, traiul nostru era la fel ca și pînă atunci. Mama și Andrea se speteau cosînd, cît era ziua de mare, cămăși pentru armată. Abia dacă izbuteau să cîștige cele cîteva pesete cu care să ne putem plăti rațiile de alimente. Cea mai mare parte de pe urma muncii lor rămînea în buzunarul nevestei unui căpitan, care se învîrtise să trăiască pe spinarea unor biete femei nenorocite, vreo douăzeci și patru cu toate.

Fratele meu devenise bărbat aproape pe neașteptate. N-avea decît cincisprezece ani, dar nimeni n-ar fi putut spune cum de-i crescuse o barbă atît de deasă. Avusese timp să se obișnuiască, și-și plimba într-una mîna peste față, mîngîindu-și-o. Îl admiram pentru barba lui ca și pentru faptul că începuse să fumeze pe ascuns. Toate astea îl schimbaseră. Afișa tot timpul un aer de superioritate disprețuitoare. Vocea îi era alta — răgușită — și vorbea de sus, obținînd în felul ăsta un efect uimitor. Încercam să-i imit gesturile și tonul batjocoritor în fața oglinzii. Privindu-mă flegmatic, scuipam cuvintele rostindu-mi-le rar, în față : „Păi bine, omule, tu care știi doar...“ Dar nu mergea. Hotărît lucru, disprețul nu-i la îndemîna orișicui. Și, cu fiecare tentativă soldată cu un eșec, ajungeam să mă disprețuiesc în mod sincer. Alt motiv

al admirației mele pentru Emilio era că avea totdeauna bani în buzunar. Făcea rost de ei pe stradă, căutînd taxiuri pentru clienți. Mama îl ocăra în fiecare zi, îndemnîndu-l să-și caute o muncă decentă, zicînd că ceea ce făcea el era treabă de haimana. Emilio zîmbea batjocoritor. Și eu aș fi vrut să procur oamenilor taxiuri. Strașnică viață trebuie să fi fost. Toată ziua pe stradă, alergînd de ici pînă colo, și cu banii zornăindu-ți în buzunare. Dar Emilio îmi spunea că treaba nu era chiar ușoară. Trebuia să ai ochiul ager, să adulmeci bine, picioarele zdravene și pumnii strașnici, ca să-ți aperi picușul de ceilalți concurenți. Nu era altă soluție decît să aștept să mai cresc puțin, pînă să-mi văd satisfăcute ambițiile de „taxi-boy". Dar mama nutrea alte ambiții pentru mine. Voia să învăț, oricîte sacrificii ar fi costat-o asta. Și nu se liniști pînă nu izbuti să mă vîre într-un colegiu religios, unul din cele mai scumpe din Madrid. Eu aveam însărcinarea să fac comisioanele și să-l ajut pe portar să aprindă focurile. Mă lăsau în schimb să iau parte la unele ore, cele care pregăteau elevii în vederea capacității. Nu eram decît un tolerat. O haimana, atîta tot. Am înțeles asta de îndată ce-am văzut cum arătau băieții care trebuiau să-mi fie „colegi". Bine hrăniți, bine îmbrăcați. Și te uimeau cînd îi vedeai cît de firesc coborau din mașina care-i aducea la școală.

Da, eu nu eram decît tolerat. Cînd profesorul de geografie, un preot slăbănog care-și petrecea viața strănutînd — trebuie să fi avut alergie pentru propria lui materie — întreba clasa : „Ia să văd, cine știe ?" niciodată degetele mele ridicate printre celelalte n-au pătruns în cîmpul lui vizual. În schimb, privirea i se îndrepta automat spre mine ori de cîte

orî era vorba să șterg tabla, sau să aduc vreo hartă. Același lucru se întîmpla și la orele celorlalți profesori. Mama m-a sfătuit să mă las păgubaș și să nu mai ridic mîna, să accept fără să-mi fie rușine situația mea de sărac umilit.

— Important e să știi care e răspunsul cînd pun ei vreo întrebare, nu să arăți că știi.

Cît despre învățătură, nimic de zis, învățam cîte ceva. Unul din primele lucruri pe care l-am învățat a fost că trebuie să-ți iubești patria. Asta ne-a spus-o profesorul de istorie, un popă gras, chel și sărac cu duhul, care se topea de emoție cînd ne vorbea de Spania. Noi, desigur, eram prea mici ca să ne putem da seama de mîndria și de simțul de răspundere pe care aveam să le încercăm într-o bună zi, pentru faptul de-a fi spanioli. Poporul spaniol era, dintre toate popoarele, cel mai credincios lui Dumnezeu, cel pe care El îl alesese ca să-l apere de vrăjmașii lui. Nici un popor din lume nu avusese vreodată o misiune atît de aleasă. Slujitoare a Domnului, Spania luptase vreme de opt veacuri contra maurilor celor necredincioși, apoi își îndreptase fața către America, punînd împărăția cerurilor la îndemîna indienilor sălbatici, care pînă atunci se închinaseră unor zei falși. Și tot așa, Spania stătuse veșnic în preajma împărăției divine, pentru care sacrificase cu generozitate toate avantajele materiale. Dar iată că unii spanioli se răzvrătiseră împotriva lui Dumnezeu — aici preotul făcea o magnifică comparație încununată cu brio între acești spanioli „trădători ai Domnului și deci ai Spaniei" și îngerii cei răi guvernați de Lucifer — năzuind să alunge Spania din cerruri. Noi știam că avusese loc un război. Ei da, și fusese un război... cum oare să

ne facă să înțelegem ? da, un război între spaniolii cei buni și spaniolii cei răi. Biruința celor dintîi fusese însăși biruința Domnului, precum a fost și Reconquista [1], și bătălia de la Lepanto [2]. Mulțumită acestei biruințe eram din nou alături de Dumnezeu.

Stupoare. Nu-mi ieșise din cap ideea că războiul se dăduse între săraci și bogați. Și uite acum că săracii erau cei răi, că eu făceam parte dintre cei răi. Știam acum ce înseamnă să fii bogat. Să fii bogat însemna să-ți aduci mîncare la școală și s-o mănînci în recreație, mușcînd sclifosit și cu o uimitoare lipsă de apetit. Unii nici nu puteau termina gustarea și o aruncau. Unul dintre „colegi" mi-a mărturisit că dacă s-ar întoarce cu mîncarea acasă ar fi certat. Atunci mi-am dat seama că e foarte greu să-i înțelegi pe bogați. Mă simțeam un străin printre ei. Să fii bogat mai însemna încă ceva : să dispui de libertate. Într-o zi, mama m-a bătut pentru că mă întorsesem de la școală cu bombeurile de la pantofi julite. Chelfăneala ei avusese rostul să mă facă a înțelege că depindeam de pantofii mei, că trebuia să-i cruț. O pereche de pantofi ! Nu înțelegeam oare ce însemna o pereche de pantofi ? Și nu vedeam cum ea și Andrea se speteau muncind ca să ne putem duce zilele, hrănindu-ne cu niște nenorociți de cartofi ? N-am mai putut juca fotbal. Ți-era mai mare dragul să vezi nepăsarea cu care „colegii" mei alergau și loveau mingea cu piciorul, fără a se sinchisi cîtuși de puțin de soarta încălțămintei lor. Erau mai presus de grija asta, după cum erau

[1] Acțiunea de recucerire a teritoriului spaniol aflat sub dominația maură timp de opt secole.

[2] În 1571, în golful Lepanto, flotele spaniole aliate cu cele ale Romei și Veneției repurtează o victorie strălucită împotriva flotei turcești.

mai presus de foame. Se deosebeau de mine. Nici vorbă, avea dreptate preotul. Ei erau cei buni, iar săracii cei răi. Şi tot printre ei erau mulţi cei care se lipseau de mărunţiş ca să-l miluiască pe cerşetorul care se aşeza în fiecare zi la poarta şcolii. Dădeau aşadar de pomană. Milostenia era una din virtuţile la care ne îndemnau profesorii noştri. Numai că pentru mine milostenia era un lux. N-o puteam practica. Era mai presus de mijloacele mele materiale. Eu nu ştiam ce înseamnă să ai cinci centime în buzunar. Cerşetorul avea un braţ retezat de la jumătate. Şi-l pierduse în război, mai mult ca sigur. Nu-mi puteam lua ochii de la mîna lui ciungă, închipuindu-mi-l trăgînd în bogaţi cu mîna care-i lipsea. Şi iată că acum venise tot la ei ca să le întindă cealaltă mînă, ca şi cum s-ar fi pocăit, cerşind cu glas jalnic, de parcă rostea rugăciunea : „Eu, păcătosul..." La religie, profesorul ne-a spus şi a comentat parabola fiului risipitor. De atunci, am început să-i spun cerşetorului „săracul risipitor" : săracul care s-a întors la cei bogaţi cu mîna întinsă şi capul plecat. Era inexplicabil, dar îl uram cumplit pe cerşetor. Uram pe toată lumea. Mă uram pe mine însumi, simţind că mi se urcă sîngele în obraz de ruşine ori de cîte ori vreun profesor mă trimitea în timpul orei să aduc cîte ceva. Îl uram pe portar care, înainte de începerea orelor, după ce terminam de aprins focurile, mă trimitea să-i cumpăr lapte pentru micul dejun. Cînd treceam cu oala în mînă pe dinaintea „colegilor" mei, mă apăram de comentariile lor batjocoritoare cu o privire feroce. În timpul recreaţiei, întotdeauna se găsea cîte unul care să aibă proasta inspiraţie să mă trimită după cîte ceva. Fără vreo intenţie anume, numai aşa, ca

să mă necăjească. Dar într-o zi unul din ei a împins gluma prea departe. Era cel mai zdravăn din clasă, cel care se afla în fruntea jocurilor lor, căpetenia recunoscută de toți, care se pricepea să se facă ascultat și servit. Se apropiase de mine urmat de admiratorii lui cei mai înverșunați. Scoțînd mîna din buzunar îmi întinse două pesete, zicîndu-mi :

— Du-te și ia bomboane de două pesete. Fac cinste la toată lumea.

Îl privii fără să spun nimic și fără să fac vreo mișcare.

— Ești surd ? îmi strigă el, zgîlțîindu-mă.

— Trimite-o pe mă-ta !

Să audă una ca asta de față cu admiratorii lui ! Îl văzui ridicînd mîna, și m-am tras înapoi, înspăimîntat. Făcu apoi un lucru ciudat. Își scoase haina și-și încrucișă brațele, luîndu-și ținuta unui boxer. Aș fi luat-o la sănătoasa bucuros, dar rușinea mă țintuia locului. El, în gardă, aștepta să fac la fel. Cu brațele lăsate în jos, eu îi așteptam atacul, mirat de poza lui caraghioasă. Pe stradă, cu copiii, mă încăieram fără mofturile astea. Îmi strigă :

— Lașule !

Iar cineva îmi făcu vînt spre pumnii lui. Nasul meu se izbi din plin de pumnul lui drept. Se dădu înapoi cu cîțiva pași și începu să facă fente și să desfășoare un joc de picioare complicat, în aplauzele și încurajările tuturor. Eu mă mărgineam să mă feresc de pumnii lui și să-i pîndesc picioarele. În sfîrșit, i-am ochit unul. O biată lovitură, acolo ! Ce-i drept, nu fusese administrată după regulile sportului englezesc. Adversarul meu scoase un urlet de durere și renunță în chip jalnic la poza lui de

boxer. Își strîngea cu mîinile amîndouă, disperat, piciorul lovit, în timp ce sărea pe loc, în celălalt. Asta îmi dădu prilejul să țintesc în voie ochiul lui drept. Apoi pumnii mei îl loviră cu furie, cu toate umilințele și toată ura strînsă în ei, pînă cînd ceilalți îl scoaseră din mîinile mele. Elegantul boxer era într-o stare de plîns. Sîngerînd pe nas și pe gură, cu ochii închiși, fu transportat de suporterii săi.

Cincisprezece minute mai tîrziu am fost chemat în biroul părintelui director. Obez, mustind de grăsime, cu ochii ascunși în cutele cărnii revărsate, cu gușa tremurătoare, pe care o ghiceam gîtuită de gulerul sutanei, țintui asupra mea o privire glacială, în timp ce eu încercam din răsputeri să-mi stăpînesc tremurul picioarelor. Îi ocoleam privirea, încercînd să găsesc un refugiu, ceva care să mă liniștească, uitîndu-mă spre pîntecele lui uriaș. Directorul avea un pîntece atît de nemaipomenit, încît îți oferea cu prisosință un popas confortabil de îndată ce-ți așezai privirile asupra lui și le lăsai acolo să doarmă liniștit.

Se scurseră cîteva minute. În cele din urmă preotul vorbi. O voce nespus de blîndă, amortizată de faldurile gușii și avînd tonul unei litanii, se făcu auzită. Cum toată atenția mi-era concentrată asupra pîntecelui său, îi auzeam cuvintele ca din depărtare. Judecînd după cele ce spunea eram o haimana, un nerușinat și, mai presus de toate, un nerecunoscător. Din spirit de caritate fusesem primit în cea mai bună școală din oraș, pe care o frecventau copii aparținînd celei mai distinse societăți spaniole. Și iată că, după ce mă văzusem printre copiii acestor familii, departe de a aprecia ceea ce făcuse pentru

mine și de-a fi recunoscător, departe de a deprinde bunele lor purtări și educația aleasă pe care o aveau, încercam să aduc în mijlocul lor purtările urîte ale haimanalelor de pe stradă. Mai mult, am mers pînă acolo încît mi-am permis să insult pe mama unuia dintre ei — o adevărată doamnă, dacă puteam cumva pricepe ce înseamnă asta — și apoi să-l lovesc cu sălbăticie pe fiul ei. Lui nu-i rămînea decît să formuleze morala, cuprinsă ea însăși în proverbe ca acestea : „Așchia nu sare departe de trunchi" ; „Din coadă de cîine, sită de mătase nu se face"... etc. Hotărît lucru, purtarea mea trebuie să-i fie învățătură de minte, pentru că ori de cîte ori faci un bine, trebuie să vezi și cui i-l faci. Acestea fiind spuse, se pierdu în numeroase alte considerații, pe care nici nu le mai auzeam, ocupat cum eram să-mi spun în sinea mea : „Un rahat ! Un rahat ești și tu și spiritul tău de caritate". Apoi vocea încheie cu blîndețe, zicînd : Dat fiind faptul că mila arătată unora de teapa mea se dovedea a nu da roadele așteptate, și că prezența mea acolo se datora numai și numai unui sentiment de milă pe care îl avusese, nu exista altă soluție decît să mă dea afară cît mai grabnic. Asta însemna chiar atunci, pe loc ; cuvinte pe care le însoți cu un gest al mîinii, același pe care-l făcea și profesorul de matematică atunci cînd se descotorosea de cleioșii clasei, dacă începeau să smiorcăie la tablă.

Cînd am ieșit pe poarta școlii, m-am întors și-am scuipat. Și m-am simțit dintr-o dată foarte liniștit. Cum nu mai fusesem niciodată. Eliberat. Dar senzația aceea de mulțumire pe care mi-o dădea libertatea ținu doar cîțiva metri. Atît cît nu m-am gîndit la mama. Ce-avea să spună oare ?

Am păşit pragul casei cu o mutră bătăioasă. Mama, mirată de întoarcerea mea la o oră atît de neobişnuită, mă întrebă ce s-a întîmplat. Privind-o în ochi, îi spusei :

— M-au dat afară.

Braţul meu drept schiţă din instinct un gest de apărare, dar numaidecît mă oprii, ruşinat.

Reacţia mamei a fost alta decît cea la care mă aşteptam. Cîteva clipe continuă să apese mai departe pe pedala maşinii de cusut. Apoi, fără să fi întors capul, mă întrebă, străduindu-se să nu ridice vocea :

— De ce ?

Nu eram pregătit pentru o reacţie asemănătoare. Pe neaşteptate, mă copleşi o tristeţe ciudată, mi se puse un nod în gît şi, printre suspine, i-am povestit cele întîmplate.

Atunci începu să se văicărească. De ce făcusem una ca asta ? Toate speranţele ei se năruiau. Cu mijloacele noastre materiale, niciodată nu voi putea să învăţ. Oricîte sacrificii ar face ea pentru mine. O biată femeie să ţină piept la toate. Şi tata, care era într-un lagăr de concentrare ! Numai Dumnezeu ştie ce-o să se aleagă de soarta lui. Fratele meu, o haimana fără pereche. Iar eu nu eram în stare să înţeleg situaţia, şi, pe deasupra, îmi mai îngăduiam să fiu şi orgolios. Pentru că, în situaţia în care ne aflam noi, mîndria era un lux pe care nu ni-l puteam permite. De ce ţinusem să mă măsor cu ceilalţi băieţi ?

Protestele mele cum că nu voiseм să mă măsor cu ei nu făcură decît s-o înfurie şi mai rău.

— Vezi ? Te crezi mai presus decît ei ! Cînd tu, dimpotrivă, trebuie să le arăţi că eşti mai prejos

decît ei. Trebuie să-ţi înfrînezi trufia. Crezi că mie-mi place să stau toată ziua aplecată peste maşina de cusut ? Uită-te la Andrea şi la mine şi spune dacă îţi închipui cumva că ne place. Dar cînd eşti sărac lipit, aşa cum sîntem noi, şi dacă vrei să ai ce pune în gură, nu e altă soluţie decît să-ţi trimiţi mîndria la plimbare.

Trebuia să-mi intre bine în cap : eu nu aveam dreptul să fiu mîndru.

Şi luă pe loc o hotărîre. Lucrurile se mai puteau îndrepta. Cu cît mai grabnic, cu atît mai bine. Aşa că aveam să mergem chiar atunci, amîndoi, să vorbim cu directorul. Eu să-i cer iertare. Ea să-l înduioşeze. Directorul avea un suflet de aur, era un adevărat sfînt. N-ar fi putut refuza să mă primească, dacă făgăduiam să mă îndrept.

— Nu merg nicăieri ! Nu vreau să cer iertare nimănui ! Să-l ia dracu pe director, cu şcoala lui cu tot ! La dracu toate astea ! M-am săturat pînă în gît !

Mama lăsă să se scurgă cîteva clipe, apoi mă plesni şi strigă scoasă din minţi :

— Vrei să-ţi omori mama ? Spune, asta ai de gînd ? Nenorocitule ! Nerecunoscătorule ! Ucigaşule ! Golanule ! Dar las, nu eşti tu de capul tău ! Ai să faci ce-ţi spune mama ta, şi nimic altceva ! Pînă aici ţi-a mers ! Drept cine te iei, mucosule ? Vrei, nu vrei, ai să vii cu mine !

Şi m-a scos din casă în brînci. Cînd ajunserăm pe stradă mă înhăţă de mînă şi mă tîrî după ea. Mă împotriveam, cînd, deodată, am înţeles că toate astea n-aveau nici o importanţă. Şi mi-a venit chef să hoinăresc şi eu, cum făcea cîinele acela slăbănog care umbla pe trotuar şi-şi vedea de mersul lui,

fără să fie chinuit de treburi, fără griji. Cel mai rău lucru care i se putea întîmpla era să flămînzească. Dar cîinii își potolesc foamea mult mai ușor decît oamenii. Aș fi făcut bucuros schimb cu cîinele.

— Cuțu, cuțu!

Animalul veni spre mine, se opri prudent la oarecare distanță, ridică ochii, cîntărindu-mă repede din privire. Se vede că i-am făcut o impresie jalnică, pentru că se îndepărtă în goana mare. M-am gîndit că făcea bine să nu aibă încredere. Numai că era prea supt ca să-i fi putut trage-n voie un picior. Mama mă smuci din nou. Avea fața crispată, și mă strîngea de mînă cu putere. Simțeam că e gata-gata să izbucnească iar într-o criză de nervi. Avea să mă facă de rîs în fața părintelui director. La gîndul că am să-l văd, că am să-i aud din nou vocea mieroasă, am simțit că îmi clocotește sîngele în vine.

Am ajuns la școală la ora ieșirii. Cînd mă văzură adus de mama, „colegii" mei făcură roată în jurul nostru. Chemați într-una de dădacele și de șoferii lor, refuzau să plece, să nu scape spectacolul. Se uitau la mine cum veneam și-și dădeau cu părerea între ei. Eu îi priveam cu insolență, lăsînd să-mi fluture pe buze un zîmbet disprețuitor. „Primului care se apropie de mine îi trag un picior", am hotărît în sinea mea. La gîndul ăsta am simțit furnicături în degetele de la picioare. Din păcate, nici unul n-a venit pe-aproape. Portarul ne privi de sus, atît cît îi îngăduia statura lui pipernicită. Întîmpină cererea mamei de-a vorbi cu părintele director cu cea mai hotărîtă dezaprobare. Părintele director era tot timpul foarte ocupat. Nu era ușor să stai de vorbă cu el. Și-apoi, dacă motivul vizitei

noastre era cel pe care-l bănuia el, cu părere de rău se vedea nevoit să ne prevină că totul era zadarnic. De multă vreme ar fi trebuit să fiu dat afară. Numai răbdarea și spiritul de caritate al părintelui director putuseră întîrzia *inevitabilul*. Nici că se afla nărav mai mare ca nerecunoștința. Niciodată nu mă văzuse făcînd cu tragere de inimă ceea ce mi se spunea. Și nu eram numai nerecunoscător, ci și invidios. Voiam să fiu deopotrivă cu ceilalți. Ce mai încolo-ncoace, nu era nimic de făcut. De aceea, orice intervenție pe lîngă părintele director se dovedea a fi cît se poate de zadarnică. Tot ceea ce *omenește* fusese cu putință de făcut pentru mine — persoana lui cea mică de stat simțea o plăcere aparte să apese asupra adverbelor — se și făcuse. Nu, părerea lui...

Mama, pe un ton tăios, îi reteză vorba, zicîndu-i că nu-i ceruse părerea asupra celor întîmplate, ci numai să-l anunțe pe director de vizita noastră.

Fața portarului se îngălbeni. Cuvintele mamei ca și tonul de sus cu care în chip vădit își bătuse joc de importanța pe care și-o dădea, și care-l făcea caraghios, îl puseră la locul lui. Se vedea cît de colo că năpîrstocul nu se simțea la îndemînă în exercițiul strict al adevăratelor lui funcțiuni și că încercase să profite de starea noastră de oameni strîmtorați ca să-și mărească importanța și atribuțiile.

Mă uitam la mama cu admirație și-mi spuneam : „A ajucat tare de data asta". Jignit la culme, omul cel puțintel la trup zise cu voce oțărîtă :

— Bine ! Nu voiam decît să vă scutesc de-o așteptare lungă și fără rost.

Așteptarea noastră se prelungi mult mai mult decît am fi putut presupune din cuvintele otrăvite ale portarului. Mă amăgeam cu gîndul, în timpul ăsta, trăgînd nădejde că poate mama o să-și piardă curajul și-o să renunțe.

Se scurse mai bine de-o oră. Stăteam în picioare.

— Cred că portarul nu l-a anunțat pe director, spuse ea.

Eu am ridicat din umeri.

Mama apăsă pe o sonerie.

Portarul nu-și ascunse un gest de scîrbă cînd ne văzu tot acolo.

— Și-acu, ce mai vreți ? întrebă el cu obrăznicie.

— Același lucru ca acum o oră. Să-l vedem pe părintele director. Și două scaune ! Oare dumneata nu știi că există sală de așteptare pentru cei care vin în audiență ? Cred că părintele director o să se bucure cînd o să afle cum te porți dumneata cu o doamnă !

N-o văzusem niciodată pe mama apelînd cu atîta ușurință la aroganță. Portarul, roșu de furie, ne conduse în anticameră.

Aici se scurse încă o oră. În cele din urmă, îl văzurăm intrînd pe părintele director. Privirea lui ne atinse în treacăt, în timp ce din cap schiță un semn vag de înclinare.

Mama se ridică și întinse mîna spre mîna lui, cu intenția de-a o săruta. Dar el păru a nu-și da seama de gestul ei și, timp de cîteva secunde, o ținu pe mama în atitudinea aceea ridicolă. Apoi încruntă dintr-o sprînceană, ca și cum ar fi invitat-o să expună motivul prezenței noastre nepoftite acolo. Și mama începu să vorbească. Pe nerăsuflate. Ca un potop. Era o biată femeie zbătîndu-se singură îm-

potriva a toate, fără ajutorul nimănui. Viața era așa de grea — aici preotul făcu un gest care voia să însemne că asta nu era o noutate pentru el. Ea singură, s-o scoată la capăt cu trei copii. Îndura totul cu resemnare. Da, da, chiar așa. Și dacă n-ar fi fost vorba decît de ea... Dar erau copiii... Dorea să-mi facă un viitor. Săvîrșea oare un păcat de trufie dacă voia ca eu să învăț ? Ea, din parte-i, mulțumise nespus de mult lui Dumnezeu pentru prilejul care mi-l dăduse. Eu eram încă prea mic ca să pot înțelege. Dar cele petrecute îmi fuseseră învățătură de minte. Trebuia să mi se dea din nou prilejul să învăț. De data asta aveam să știu să fiu recunoscător. Căința mea era o dovadă. Pentru că îmi părea rău. Și venisem cu ea ca să cer iertare părintelui director. Și aveam să-i cer cu umilință iertare și elevului pe care-l lovisem. Aceste intenții lăudabile încolțiseră de la sine în sufletul meu, în urma faptei urîte pe care o săvîrșisem. Pe viitor aveam să fiu supus, ascultător, cuviincios și n-aveam să mai încerc să mă măsor cu colegii mei. El, părintele director, trebuia să țină seama de asta. Ea făcuse tot ce-i stătuse în putință ca să mă crească în frica lui Dumnezeu. Dar războiul... Războiul nu-i o școală bună pentru un copil. Foamea face oamenii egoiști. Cad pradă celor mai rele porniri... Dar acum... Acum nu mă va mai lăsa de loc să ies pe stradă, să mă amestec cu haimanalele. Prin el se adresa tuturor profesorilor rugîndu-i să fie aspri cu mine, să nu mă scutească de nici o pedeapsă, cînd o meritam. Era sigură că exemplul celorlalți copii, crescuți în frica lui Dumnezeu, ar fi fost de ajuns să...

Preotul nu-şi mai putu ascunde nerăbdarea. O întrerupse pe mama, zicîndu-i :

— Stimată doamnă, nu sîntem într-o casă de corecţie, ci într-o şcoală. Într-una din cele mai reputate şcoli din Madrid. Prestigiul şcolii ce-o conducem ne obligă la o extrem de riguroasă selecţie a elevilor noştri. Locul fiului dumneavoastră nu e printre ei.

Mama îşi împreună mîinile într-un gest de implorare. Aroganţa cu care-l tratase pe portar pierise fără urmă în faţa directorului.

— Părinte, pentru numele lui Dumnezeu, fie-ţi milă de-o biată mamă ! Ce-o să se aleagă de el ? Primeşte-l, părinte ! Să nu mai stea alături de ceilalţi copii, să nu mai iasă în recreaţie ! Să aibă numai un colţişor în clasă de unde să poată urmări lecţiile !

Dragostea mamei pentru învăţătură era respingătoare. Nu mai lipsea decît să cadă în genunchi.

Mă zgîlţîi, dintr-o dată, strigîndu-mi :

— Cere iertare părintelui director ! Spune-i că-ţi pare rău de ce-ai făcut şi că, dacă te primeşte, n-o să aibă de ce se plînge de tine. Cere-i iertare, îţi spun !

Mîinile ei îmi apăsară cu putere umerii, silindu-mă să cad în genunchi în faţa părintelui preotului.

O privii în ochi. Mîinile îşi slăbiră strînsoarea, ca şi cum s-ar fi simţit vinovate, fără curaj.

Preotul oftă din greu. Scoase apoi un ceas uriaş la care se uită, făcînd un gest de nerăbdare. Şi glasul i se auzi, mai blînd ca oricînd :

— Fiica mea, nici nu ştii cît de rău îmi pare. Dar, din nefericire, funcţia mea de director mă obligă

de multe ori să-mi calc pe inimă. Asta se cheamă să fii sclavul răspunderii ce-o porți, fiica mea. Nu! Din nefericire, nu mai pot face nimic în cazul fiului dumitale. Dar nu-ți pierde speranța, fiica mea. Găsește-i o meserie bună. Sfîntul Iosif era dulgher, nu uita. Iar Mîntuitorul nu s-a sfiit niciodată să mînuiască rindeaua. Orice îndeletnicire, cît de umilă, am avea în societate, tot îl putem sluji pe Dumnezeu. Nenumărate sînt căile Domnului și cu atît ne sînt mai deschise cu cît mai săraci sîntem! Să nădăjduim că făptura aceasta va ști să găsească drumul cel drept. La sînul Domnului e loc pentru toți. Nu pot face nimic altceva decît să mă rog pentru el, ca Dumnezeu să-l lumineze, și să nu-l lase să se rătăcească de căile ce duc la el.

Mîna durdulie a preotului se înălță, solemnă, apoi pogorî, impresionantă, în timp ce mama îl privea, mișcată; îi luă mîna din zbor și i-o sărută, cu sufletul plin de recunoștință.

Pe stradă, cu o voce ciudată, în care răzbătea tristețea ei alinată — ca și cum fatalitatea sau binecuvîntarea preotului i-ar fi potolit disperarea — îmi spuse cît de grea era viața.

Și așa, într-o bună zi, în preajma vîrstei de zece ani, am aflat de la mama că nu aveam viitor. Am ascultat amenințarea aceea resemnată cu mare liniște. M-am mărginit să ridic din umeri și să-mi spun în sinea mea: „Ei, și? Puțin îmi pasă! Să-l ia dracu de viitor!“

N-aveam cum știi pe atunci că acele cuvinte ascundeau în ele o adevărată profeție. Pînă acum, viitorul meu s-a dovedit a fi cel prezis atunci.

V

Între timp, mă străduiam să trăiesc ceea ce pe atunci se numea prezentul. Un prezent care, fără nici o îndoială, nu merita osteneala să fie trăit și pe care totuși îl trăiam.

Voiam să plec. Și eram grăbit. Dorința mea de evadare nu avea nici o țintă anume. Ceea ce conta era să plec. Și dacă răsfoiam atlasul într-una, un atlas care nu mai era la zi cu multe lucruri — imperiul austro-ungar, de pildă, mai era încă în luna lui de miere — o făceam tocmai ca să dau un sens concret și coerent nerăbdării mele. Dar nu aveam senzația exactă a străbaterii spațiului. Denumirile din atlas nu aveau nici un înțeles. Abia dacă-mi puteam da seama că desemnau realități distincte. Atlasul nu făcea altceva decît să se mărginească a consemna cu niște litere roșii Madrid aici, Stockholm dincolo. Nu, la alt fel de evadare visam eu. Dorința de a crește, de a deveni un om mare cît mai grabnic cu putință — oare nu ăsta era adevăratul înțeles al verbului „a pleca" ?

Nu era ușor să fii copil. Mă simțeam prost în pielea mea. Să fiu om mare, să nu mai fiu nevoit s-o îndur pe mama cu strigătele, cu văicărelile, cu rugăciunile ei cu tot... Să mă fac mare însemna să nu mai fiu sclavul ghetelor din picioare, al ghetelor care mă lipsiseră atîta vreme de libertate. Căci mama mă silea să le păstrez ca pe ochii din cap.

Folosința lor era cu stricteţe rezervată împrejurărilor excepţionale. Aşa se face că abia ieşeam peafară. Ca să umblu prin casă aveam nişte papuci vechi. Seara, acest regim de claustrare devenea insuportabil. După ce mama mă asculta la lecţii, mă duceam şi-mi lipeam faţa de fereastră, de unde vedeam copiii jucîndu-se pe stradă, şi-mi trepădau picioarele de poftă s-alerg laolaltă cu ei.

Într-o zi, am hotărît să încerc justeţea logicii. Am coborît pe stradă desculţ. Era incomod, dar mi-am zis că n-aveam încotro, că trebuia să mă obişnuiesc. Nu trecuseră nici zece minute de cînd mă jucam, cînd strigătele mamei îmi ajunseră la ureche. O dată ajuns sus, toate palmele pe care mîinile ei fură în stare să le dea se abătură potop asupră-mi. Renunţasem de multă vreme să mai înţeleg logica palmelor. Dar în cazul de faţă, dacă din pricina ghetelor nu aveam voie să cobor în stradă, de ce n-o puteam face desculţ ?

Eu apelam la logica-logică, în timp ce mama uza de logica sociologică. În ciuda situaţiei noastre de pe atunci, aparţineam de drept clasei mijlocii. Sau, mai bine zis, micii burghezii. Iar desculţi nu umblau decît cerşetorii, ţiganii.

Între a umbla desculţ şi a purta ghete exista totuşi o soluţie intermediară : espadrilele. Gest de oroare din partea mamei : espadrile purtau muncitorii. Eu nu puteam înţelege lucrurile astea. Ştia ea ce face. Şi, în afară de asta, nu era un lucru atît de cumplit să-ţi petreci ziua în casă. Ea, de pildă, nu ieşea aproape de loc. Zadarnic aş mai fi insistat. N-aveam să capăt espadrile. Pînă şi ultima mea ofensivă în favoarea lor dădu chix. Cu cîteva zile înainte de Bobotează, m-a sfătuit să scriu o scri-

soare celor trei magi, dar fără să ridic pretenţii prea mari — magii săracilor fiind ei înşişi săraci. „Perechea de espadrile ca să mă joc pe stradă", pe care o cerusem, se prefăcu însă într-un „joc de popice pentru jucat în casă". M-am jucat cu el o singură dată, din dispoziţia mamei, apoi l-am azvîrlit într-un colţ.

A trebuit să-mi iau gîndul de la joaca pe stradă. Nu loviturile mă puteau cuminţi. Prea eram obişnuit cu ele. Răzvrătirea lui Emilio, în faţa căreia mama era nevoită să se dea bătută, o făcuse să-şi reverse toată asprimea asupra mea. „Tu n-o să-mi scapi, ca el", obişnuia să spună în timp ce-mi trăgea cîte-o bătaie, „ca să mă îndrepte". Da, puţin îmi păsa mie de lovituri. Mai rău era cînd se hotăra să apeleze la „metodele de convingere". Trebuia atunci să ascult o predică nesfîrşită, întretăiată de strigăte, vaiete şi suspine despre cît de grea era viaţa. Judecînd după cele spuse de ea, era o adevărată minune că mai trăiam... Preţurile la negru, sacrificiile unei biete femei luptînd împotriva a toate astea... Şi eu care nu eram în stare să înţeleg ! Orb faţă de sacrificiile mamei mele ! M-am întrebat oare, o singură dată numai, cînd îmi mîncam porţia de cartofi de fiecare zi, cîte mii de împunsături de ac o costase pe ea şi pe Andrea ? Doamne, Dumnezeule ! Cum puteau fi unii oameni atît de inconştienţi ?

Mama nu ştia că eu socoteam preţul cartofilor nu după împunsăturile de ac, ci după predicile ei.

Aceeaşi litanie întotdeauna, aceleaşi argumente, acelaşi ton plîngăreţ. Cu fiecare zi ce trecea, era tot mai oţărîtă şi mai irascibilă. Cea mai neînsemnată strîmbătură de dezgust faţă de cartofii aceia groaznici — despre care spuneam că sînt văduvi,

pentru că nu se bucurau de tovărășia nici unui alt fel de mîncare — era de-ajuns să provoace criza, cu nelipsitele strigăte și văicărelli. Andrea își vîra capul în farfurie. Nimic pe fața ei nu trăda enervarea. Eu îndurам furtuna strîngînd din pumni, cu nervii întinși ca niște coarde, abia stăpînindu-mi pofta să răstorn masa, să țip, să dau totul dracului și s-o strîng pe mama de gît, ca s-o fac să tacă. Emilio asista la scenele astea cu totul absent. Din cînd în cînd, numai, îmi dădeam seama de participarea lui după zîmbetul batjocoritor pe care și-l lua și care mă înfuria la culme. Îmi spunea apoi, la noi în cameră :

— Tu ești prost. Nu mă vezi pe mine ? Nici n-o bag în seamă.

Dar el era plecat toată ziua de-acasă. Era comisionar într-un hotel și se ocupa cu vînzarea țigărilor americane la negru. Avea un teanc de bancnote pe care le păstra într-o casetă, ascunsă sub dulap. Intrigat de manevrele lui, m-am sculat într-o noapte și i-am șterpelit cheia din buzunarul de la pantaloni. Așa am dat peste comoara lui. Indignat, l-am trezit, zgîlțîindu-l din toate puterile.

— Ce naiba te-a apucat ?

— Ești un porc ! Un porc ! Le vezi pe mama și pe Andrea spetindu-se cosînd toată ziua — fără voia mea foloseam cuvintele mamei — și tu ții ascuns tot bănetul ăsta ! Nu ți-e rușine ?

Emilio sări ca un arc, mă apucă de amîndoi umerii și-mi făcu un vînt de-am ajuns pînă în perete.

— De ce-ți vîri nasul unde nu-ți fierbe oala ?

Avea ochii injectați.

Speriat, am deschis gura, dar el nu-mi lăsă timp să strig. Îmi astupă gura cu mîna, în timp ce bolborosea :

— Taci ! Taci din gură ! N-o trezi pe bătrînă. Dacă sufli ceva din toate astea te omor ! M-auzi ? Ţine minte : te omor !

— Aha ! Şi ţie ţi-e frică de ea !

Trăsăturile feţei i se destinseră şi pe chip îi apăru obişnuitul zîmbet batjocoritor. Hotărî să schimbe tactica faţă de mine.

— Ascultă-mă ! Bătrînei îi dau leafa şi o parte din bacşişurile mele. Dar banii ăştia îi cîştig vînzînd ţigări americane la negru. Bătrîna nu i-ar primi în ruptul capului. Mai degrabă ar muri de foame decît să primească bani cîştigaţi necinstit, cum ar spune ea. Fiecare cu gustul lui. Aşa e ea. Ar fi în stare să mă silească să părăsesc hotelul. Şi atunci, adio afaceri !

Îşi trecu mîna peste barbă şi spuse cu un aer gînditor :

— Uite, dacă îmi promiţi că n-o să-i spui nimic, am să-ţi dau şi ţie din cînd în cînd cîte-o hîrtiuţă. Ia, ţine una chiar acuma ! Douăzeci şi cinci de pesete. Uită-te bine : douăzeci şi cinci de pesete. Cu asta poţi să-ţi cumperi pîine la negru. Opt bucăţi de pîine pe puţin. Hai, ia-o !

Eu îl priveam, fără să fac nici o mişcare.

— Nu vrei ? Tot tîmpit eşti şi tu. Dacă semeni cu maică-ta, eşti pierdut. Iar dacă o să fii ca taică-tău, încă şi mai rău. Nu-i nici o scăpare, după cîte văd.

Dădu din cap, gînditor. Apoi vocea îi deveni confidenţială :

— Uite ce, dacă îmi promiți că nu sufli o vorbă, am să-ți spun un secret. Ca de la bărbat la bărbat. Da ? Știi de ce-am adunat tot bănetul ăsta ? Ca să plec de-acasă.

— Să pleci ? Unde ?

Emilio ridică din umeri.

— Nu știu. Important e s-o șterg de-aici. Nu mai pot răbda.

Nu părea foarte convins că mi-a cîștigat complicitatea. Și spuse :

— Dacă nu spui nimic nici de bani, nici despre planul meu, am să-ți cumpăr o pereche de ghete.

Îmi zvîcni inima în piept :

— Adevărat ? Spui adevărat ? Juri c-o să-mi cumperi o pereche de ghete ? Atunci am să tac ca un mort, ca doi morți !

— Da, îți jur, dacă și tu juri că n-ai să deschizi pliscul.

— S-a făcut ! Dar tu... ce ai de gînd pe urmă ?

Se culcă, își aprinse o țigară și, între un rotocol de fum și altul, vorbi :

— Știi, mititelule, mi s-a făcut lehamite de toată mizeria asta. Vreau să cîștig bani, mulți bani, să trăiesc bine, după placul meu, fără ca nimeni să-și vîre nasul în viața mea. Cînd o să am ceva mai mulți bișțari, o șterg și trăiesc pe socoteala mea. Sînt un băiat înzestrat, știi ? Mă gîndesc să mă ocup de afaceri. Mulți fac osînză acuma, cu învîrtelile astea la negru. De ce n-aș face și eu ? Trebuie să bați fierul cît e cald, cum spune asociatul meu, un domn foarte important. Dar pentru asta îți trebuie bani, ca să ai cu ce începe, relații bune și îndrăzneală cît încape. Pe urmă, să tot trăiești. Gata ! Acuma lasă-mă să dorm.

Eu n-am putut închide ochii în noaptea aceea. Planul lui Emilio îmi biciuia imaginația. Și eu? Cînd o să pot pleca și eu? Trebuia să mă fac mare cît mai grabnic cu putință. Să cresc, să mă fac un om în toată firea. La drept vorbind, era o nedreptate să fiu așa de mic. Leneș mai e timpul cu copiii! Se vede cît de colo că Peter Pan[1] trăia într-o lume fermecată. Se aflau însă și băieți de vîrsta mea care aveau o copilărie normală. Mă convinsesem de asta văzîndu-i pe cei de la școală. N-aveau decît! Pentru mine nu exista altă soluție decît răbdarea. Deocamdată mă învîrtisem de-o pereche de ghete.

În ciuda amenințărilor mele, Emilio amînă mult timp îndeplinirea promisiunii. Pînă în ajunul primei mele împărtășanii.

Da, mă pregăteam să-l vizitez pe Dumnezeu. Lumea era o trambulină cu două pante: una ducea spre cer, cealaltă spre infern. Nu aveam libertatea alegerii: mama mă silea să mă îndrept spre cer. Ca să ajung în cer trebuia mai întîi de toate să fiu fără de prihană — asta în cazul cînd Dumnezeu nu mi-ar fi luat-o înainte, și nu m-ar fi chemat la el, întinzîndu-mi o mînă (cea a foamei). Ca să fiu fără de prihană trebuia să respect poruncile lui Dumnezeu și ale Bisericii. Dumnezeu și Biserica ne dăduseră totul mură-n gură, ne arătaseră drumul cel drept. Era de ajuns să urmăm acest drum ca să avem un loc sigur în cer, un loc pe cinste. Reconfortant, nu? În ce mă privește, se și îngrijiseră să apuc pe drumul ăsta. Cel mai important, cel mai grabnic lucru era să-l

[1] Eroul multora din cărțile pentru copii, devenite celebre, ale scriitorului englez J. M. Barrie (1860—1937).

iubesc pe Dumnezeu mai presus de orice — încercările mele de a-mi impune remuşcări pentru faptul de-a fi preferat o pereche de ghete lui Dumnezeu erau inutile. Cinsteşte pe Domnul Dumnezeul tău era prima poruncă, primul ordin divin. Am aflat cu acest prilej că se poate iubi la ordin. Tot din ordin divin trebuia să-ţi iubeşti şi să-ţi cinsteşti tatăl şi mama. Apoi alt ordin suna aşa: să nu iei numele Domnului în deşert. Stupidă poruncă: rareori mi se întîmpla să jur strîmb, orgoliul meu nu tolera să mint. Dar cînd o făceam nu era în deşert, ci pentru ceva anume, ca să evit cicălelile mamei. Şi-apoi, unde mai pui că nici nu eram încă un om în toată firea şi-mi tot scoteau ochii că Mîntuitorul s-a jertfit pentru noi, oamenii.

— Şi pentru mine?

— Şi pentru tine, fiule. Pentru toţi.

Fără voia mea, îmi stîrnea repulsie treaba asta. Ca de altfel toate sacrificiile. Cît despre mama, nu se întîmpla o dată să deschidă gura fără să nu înşire toate sacrificiile pe care le făcea pentru mine. A fost răstignit pe cruce? N-avea decît să nu-şi vîre nasul unde nu era treaba lui. Şi-apoi, dacă ştia dinainte ce-o să i se întîmple, şi tot s-a lăsat răstignit, la ce se mai plînge acuma?

Aşa era tot catehismul, pe care trebuia să învăţ să-l spun pe dinafară mamei şi preotului paroh. Mama zicea că oamenii trebuie să trăiască întocmai cum îi învaţă catehismul. „Important e să nu te abaţi nici o iotă de la litera lui, iar nu să-l înţelegi", mi-a spus ea în ziua cînd am întrebat-o ce înseamnă „a preacurvi".

Răspunsul ei în doi peri mă făcu să nu-mi găsesc astîmpăr multă vreme. Cînd am întrebat-o pe Andrea, neroada de ea s-a înroșit toată și nu mi-a răspuns. Emilio mă lua întotdeauna peste picior, așa că mă simțeam umilit să-l mai întreb cîte ceva. Am pus atunci la cale o viclenie.

Cu o zi înainte de prima împărtășanie trebuia să mă spovedesc. Mai înainte, mama a avut grijă să facă cu mine o repetiție generală. Trebuia să mărturisesc la spovedanie că eram orgolios, cumplit de orgolios, nesupus, nerecunoscător, că-mi sărea numaidecît țandăra; invidios? nu, nu prea mult, asta pentru că eram mai presus de orice orgolios; ba da, puțin tot eram eu, o dovedisem atunci cînd cu pățania de la școală, cînd voisem să mă măsor cu ceilalți copii...

— Taci, îți spun! Cînd vorbește mama ta, tu să taci!

Era limpede: lipsit de respect față de mama mea, lipsit de înțelegere...

— Uite, hai, ia să vedem... ai început oare să-ți dai seama, să-ți dai și tu seama cîte sacrificii fac eu pentru tine? Dar, în sfîrșit, să lăsăm asta acum.

— Da, mamă, să lăsăm.

— Ia uite la el! Obrăznicătură! Na, să te-nveți minte!

Palmă răsunătoare.

Eram un copil nerecunoscător. Așa... Ce păcate mai aveam? Furam? Cum să nu, furasem în timpul războiului. Deși circumstanțele atenuau întrucîtva păcatul, trebuia totuși să-l mărturisesc.

— Și tu ai furat, mamă. Adu-ți aminte de pui.

— Măgarule ! Dar nu mi-am răscumpărat păcatul, cînd am pus un ou sub cloşcă ?

— Da parcă oul nu l-ai furat ?

— Nu... Nu... oul nu l-am furat ! L-am cîştigat în schimbul unei dimineţi întregi de muncă, rupîndu-mi mîinile cu spălatul. Toate astea le-am făcut pentru voi, şi uite că acum, în loc să-mi mulţumească, vine un mucos ca tine şi-mi cere socoteală, şi-mi face reproşuri. Bine zice vorba : creşti şarpele la sîn şi el te muşcă. Nerecunoscătorule ! Ucigaşule ! Am să-ţi rup gura, nerușinatule !

— Spune-mi, mamă, chiar întotdeauna e păcat să furi ?

— Întotdeauna.

— Atunci de ce deunăzi, cînd băcanul s-a înşelat şi ţi-a dat şase raţii de zahăr în loc de patru, tu ai zis că cine fură pe-un hoţ e iertat de-o sută de păcate ?

— Ştii ce, băiete, mă plictiseşti cu prostiile tale. Dacă mă mai întrerupi o singură dată ai s-o păţeşti, să ştii.

Şi tot aşa, sub pretext că mă ajută pentru spovedanie, mă făcea cum îi venea la gură.

A doua zi trebuia să înşir la urechea preotului ditamai pomelnicul de păcate. Sufletul meu era o adevărată cloacă, judecînd după lungimea listei pe care o pregătise mama.

Numai că eu aveam planul meu. Şi anume, să aflu pe cale ocolită ce putea să însemne „a preacurvi". Astfel, primele cuvinte care-mi ieşiră din gură fură acestea :

— Părinte, mărturisesc că am preacurvit.

Preotul sări în sus ca ars şi strigă :

— Cum ? Cum ? Cu cine ?

Aha ! Va să zică nu era de-ajuns o persoană, ca să preacurvești. „Sînt pe calea cea bună", mi-am zis. Numai că preotului nu-i plăcuse de loc mărturisirea mea și se tot foia în confesional și bolborosea lucruri de neînțeles. Făcu din nou un salt cînd mă auzi spunînd cu glasul cel mai nevinovat din lume :

— Cu fratele meu, părinte.

Sări atît de tare, încît crezui că-l lovise damblaua. Cu mîinile înfrigurate își pipăia tot trupul, din tălpi pînă-n creștet. Ce se mai frămînta, Doamne ! Deodată, mîinile i se încleștară pe gîtul meu. Apropiindu-și fața de a mea, mă învălui în răsuflarea lui — făcînd o oarecare sforțare, nasul meu putea să recunoască mirosul de ou clocit pe care-l exala — în timp ce-mi strigă :

— Ce tot spui acolo ? E cu putință ? Atîta stricăciune într-un copil de zece ani ! Și-ndrăznești să te-nfățișezi Domnului în starea asta ? Să fie oare cu putință ? Stai să vedem ! Să vedem... Lasă-mă să-mi vin în fire... Ah !

Se sufoca de indignare. Ia te uită ! Se vede că „a preacurvi" înseamnă ceva foarte important de vreme ce preotul punea atîta la inimă spovedania mea. La drept vorbind, mă gîndeam eu, chiar de-ar fi fost adevărate cele spuse de mine, ce-i păsa lui ? Dar uite că-i păsa, și-l îmboldea curiozitatea, pentru că de îndată ce-și mai veni în fire se repezi :

— Cîți ani are fratele tău ?

— Șaisprezece.

Clătină din cap și bolborosi la repezeală vreo două-trei cuvinte pe latinește.

— Cîtă stricăciune ! Ce barbarie ! Doamne Dumnezeule, ce-au ajuns copiii din ziua de azi.

Apoi, ca și cum ar fi vrut să se purifice de cele auzite, începu să-și miște repede buzele, urcînd din rugăciune în rugăciune, pînă la urechea lui Dumnezeu. Era atît de adîncit întru Domnul, încît uită de mine.

Se scurse o jumătate de oră. Mă dureau genunchii. Mă întrebam, văzîndu-l atît de cufundat în rugăciune, dacă bănuia cumva că-mi pusesem în gînd s-o șterg binișor de-acolo. Dar vai! Intențiile mele erau totdeauna zădărnicite de umbra amenințătoare a mamei. Și dacă l-aș trage de mînecă? Nu, ar fi găsit cu cale să se supere, cum să îndrăznești una ca asta! Eram sătul pînă-n gît! Ducă-se dracului de spovedanie! Pierdusem pînă și curiozitatea de-a afla ce înseamnă „a preacurvi". Tot ce voiam era s-o întind de-acolo.

Dintr-o dată, preotul se întoarse atît de repede și atît de aprig din înălțimile cerești pe unde colindase, că mă cuprinse o spaimă cumplită. Începu să mă zgîlțîie și să molfăie amenințări.

Aveam oare de gînd s-ajung în infern? Profitînd de această temă se lansă într-o descriere atît de vie și de scăpărătoare a infernului, încît dădea impresia că vorbește dintr-o experiență autobiografică. Dacă aveam de gînd să ajung în infern, nici că se putea păcat mai nimerit.

— Să fie cu putință? Să fie cu putință ca unei făpturi atît de nevrednice să-i stea în putere a aduce asemenea ocară Atotputernicului? se întreba el.

La naiba și preacurvie și tot! Am stat acolo cel puțin o oră, ascultînd ocări și amenințări. Parcă era turbat! Niciodată și nimeni pînă atunci nu-mi vorbise cu atîta ură. La început, auzindu-l, fuse-

sem cuprins de sfială. Dar pe urmă, tot stînd în genunchi și chinuit fiind de durere în tot corpul, urechile mele nici nu-i mai auzeau ocările apocaliptice. „Bine, bine, zevzecule! Numai dă-mi odată dezlegarea păcatelor.“

Dar nu-mi dădu dezlegarea. Preotul voia să vorbească și cu mama. Doamne sfinte! Se îngroșa gluma! Pentru moment tot era bine: puteam cel puțin să plec de-acolo. Pe urmă, om trăi și-om vedea.

Mama alergă într-un suflet pînă la preotul paroh.

Se întoarse după un ceas. Așteptasem atît de încordat clipa răfuielii, încît primii primele palme cu o oarecare senzație de ușurare. Dar nu mă așteptam ca represaliile să ia asemenea amploare. De obicei mama nu se folosea decît de mîini, dar atunci intrară în acțiune și picioarele. Mi-a tras palme, mi-a tras picioare, m-a tras de păr. Apoi se mai ajută și de-o curea. Mă făcusem ghem pe podele, încercînd să expun o suprafață cît mai redusă cu putință cîmpului de acțiune al noii arme experimentale; sufeream durerea silindu-mă să nu strig și încercam să-mi distrag atenția, socotind timpul care se scurge între o lovitură și alta. Tot ca să „scap“ de chelfăneală simțeam nevoia să-mi exprim indignarea împotriva preotului. „Turnătorul! Turnătorul!“ Mama preotului își primi și ea porția ei. Ca și mama, bineînțeles. Mama care urla de parcă ar fi încasat ea loviturile.

Eram un nerușinat, un stricat, un blestem pe capul ei, o adevărată pedeapsă a cerului. Pentru ce oare o pedepsise? Cu ce greșise ea, ca să merite un asemenea copil?

Zăvorît, mai tîrziu, în camera mea, am auzit primirea pe care i-a făcut-o lui Emilio. Vocea lui răsună, amenințătoare :

— Pînă aici ! Nu te-atinge de mine !

Culcat la pămînt cu urechea lipită de perete, i-am „telegrafiat" lui Emilio : „Snopește-o bine !" După care am avut ipocrizia să-mi fac reproșuri.

Fie că-și secătuise toate puterile pe pielea mea, fie că tonul amenințător al lui Emilio o speriase, mama renunță la bătaie și se hotărî să adopte dialogul. Pentru prima oară nu uză de strigăte — instrumentul ei obișnuit de comunicație — ceea ce m-a lipsit de posibilitatea de-a afla ce spune. Auzeam în schimb vocea lui Emilio, cu un ton ceva mai ridicat, din cauza surprizei :

— Cum așa ? A spus că eu... Cum poți să mă iei drept un fătălău ?

Fătălău... Fătălău... Fătălău însemna un băiat care părea fată. Ce complicat era totul ! Și, la urma urmei, nu-mi ajungea ? Și-așa plătisem prea scump curiozitatea.

N-am putut afla nimic. Prindeam numai niște frînturi de cuvinte, pierdute între paranteze de tăcere, cărora nu le puteam da coerență.

Apoi mama intră în cameră la mine. O priveam sfidător. Ce mai voia acum ? Să știe de ce mințisem ? Oh ! Era mult mai grav decît o minciună. Era vorba de un sacrilegiu. Să-mi bat joc de sfînta taină a spovedaniei ! Și de un slujitor al lui Dumnezeu ! În ajunul primei mele împărtășanii ! Săvîrșisem o faptă îngrozitoare, monstruoasă, de neînchipuit și de neiertat. Altă disertație asupra infernului, mai rudimentară decît cea a preotului, dar nu mai puțin înfricoșătoare („Prea bine, dacă

tu o să ajungi în cer, eu prefer să mă duc în infern").

Toate sforțările mamei de-a afla motivele pentru care comisesem sacrilegiul se sfărîmară de zidul tăcerii mele. Sfîrși prin a se lăsa păgubașă și plecă, trîntind ușa cu putere.

— Te las singur cu conștiința ta: examinează-ți-o și pocăiește-te.

Conștiința mea nu s-a dovedit a fi la mare înălțime.

Puțin după aceea intră Emilio. Primul lucru pe care-l făcu fu să-mi tragă un bobîrnac în scăfîrlie.

— Ce te-ai apucat să spui, nerodule? Auzi...

Și izbucni într-un rîs nestăpînit.

— Auzi ce și-a găsit să-i spună popii... că... ha, ha, ha! Să mori de rîs nu alta. Dobitocul! Ce mutră trebuie să fi făcut popa! Dar... de ce-ai făcut-o?

M-am molipsit și eu de rîs de la el. Cînd printre hohote i-am povestit, exagerînd pînă la grotesc, indignarea preotului, leșină de rîs.

— Da... dar de ce? Ce te-a apucat...?

Emilio avea fața scăldată în lacrimi.

— Pentru că voiam să știu ce înseamnă „a preacurvi".

Emilio se sufoca de rîs. Își vîrî fața în perne, ca să-și înăbușe hohotele și să nu-l audă „bătrîna". Și eu mă simțeam străbătut de fiorii rîsului, un rîs plăcut, lăuntric.

— A preacurvi! Ha, ha, ha! A preacurvi! Caraghios mai ești, zău că da!

Îmi spuse el atunci cuvîntul pe care trebuia să-l folosesc, dacă nu voiam să trec drept un tont, drept un bleg. Și la sfîrșit, înțelesul. Înțeles pe care mă

făcu să-l pricep fără a se feri de amănunte, tot clipind din ochi și făcînd gesturi obscene.

Prin urmare asta era. N-am stat să mă gîndesc dacă merita să îndur tot ce se abătuse pe capul meu ca să aflu ce aflasem. Știința își are martirii ei. Important era că, la urma urmelor, tot după voia mea ieșisе. Nu mai încasasem ciomăgeala pe degeaba. Gîndul că știam ce înseamnă un asemenea cuvînt mă făcea să mă simt aproape un om mare. Asta mi-a dat de înțeles și Emilio cînd mi-a spus :

— Ascultă, nu care cumva să-i spui bătrînei că ți-am vorbit despre asta, ai priceput ? Să rămînă între noi. Ți-am vorbit ca de la bărbat la bărbat.

Năzuința mea de a ieși mai repede din copilărie începuse să se împlinească. Am dormit în noaptea aceea cu impresia că, pentru prima oară, trecusem peste pragul copilăriei și că, în mare parte, o lăsasem în urma mea.

Ziua următoare trebuia să fie, după spusele mamei, cea mai fericită zi din viața mea. Așa se spune despre ziua primei împărtășanii. Nu merita osteneala s-o contrazic. Dacă ea decretase că avea să fie ziua cea mai fericită din viața mea, nu exista altă cale de scăpare decît să accept fericirea.

Numai că lucrurile începură prost. Emilio, cu un prea frumos gest de filantrop, depuse în fața mea mult făgăduita pereche de ghete. Un zîmbet ipocrit de modestie i se așternu pe față după ce rosti cuvintele :

— Am pus deoparte din bacșișurile mele, ca să ți le cumpăr.

Porcul ! Erau ghete din carton presat. Cum m-oi poticni o dată de ceva, s-a zis cu ele. Nici să trag de două ori în minge n-ar fi ținut. Furia mea coincise cu emoția mamei care, mișcată, se repezi să-l pupe. Emilio crezu de cuviință să reducă proporțiile faptei lui bune, zicînd :

— Bine, bine, nu-i mare lucru. La urma urmei nu în fiecare zi își sărbătorește prima împărtășanie.

Și îmi făcu cu ochiul.

Mama nu întîrzie să-și dea seama că eram nemulțumit. Și potopul mustrărilor ei se revărsă iar pe capul meu. Eram un nerecunoscător, totdeauna nemulțumit, nu meritam să-mi facă cineva vreun bine. Uită-te la el, mofturosul, cum știe să răsplătească sacrificiul fratelui lui : se strîmbă a scîrbă. Nu cumva pofteam ghete de lac ? Ce copil, Dumnezeule ! Nici că văzuse ființă mai nerecunoscătoare ca mine. Și tot așa pînă cînd, dintr-o dată, își dădu seama că ziua aceea trebuia să fie cea mai fericită zi din viața mea. Atunci vocea i se făcu blîndă și împăciuitoare.

— Bine, hai, pune-ți-le și-ai să vezi ce mult o să-ți placă.

Ah ! Dacă privite pe dinafară noile mele ghete nu stîrneau nici un fel de entuziasm, încălțate, era încă și mai rău. Mi-am vîrît picioarele-n ele cu forța. Degetele mi se chirceau, în semn de protest. Dar n-avea nici un rost să spun toate astea. La ce bun ? Să ascult alt pomelnic ?

Mama ieși și se duse să-mi aducă hainele, la care lucrase o săptămînă întreagă : prefăcuse un costum vechi de-al tatei.

Emilio profită de ocazie ca să-mi spună :

— Nici nu-ți închipui, băiete, ce mulțumire încerci cînd faci fapte bune. Te simți așa de bine!

Se întorsese cu spatele, să caute ceva în noptiera lui. N-aveam altceva mai bun de făcut decît să-mi încerc ghetele pe fundul lui. I-am tras, din toate puterile, un picior. Se întoarse și-mi spuse, prefăcîndu-se îndurerat și uimit.

— Bravo! De asta ți le-am cumpărat? Așa îmi răsplătești tu sacrificiile? Ai să faci bine să-ți mărturisești păcatul părintelui. Bietul de tine!

Nimic din tonul lui nu mă făcea să presimt palma îngrozitoare pe care mi-a tras-o, și care se prefăcu pe loc în mîngîiere, în clipa cînd mama intră pe neașteptate și, bineînțeles, nu pierdu ocazia să se înduioșeze în fața unei scene atît de mișcătoare.

Hainele îmi erau prea largi. Mama mi-o luă înainte, prevenind eventualele mele proteste, zicînd că, avînd în vedere vîrsta pe care o aveam, nu trebuia să fim lipsiți de prevedere, și că, mai devreme sau mai tîrziu, trebuia să mă hotărăsc să cresc. Spunea așa pentru că eram prea mic pentru vîrsta mea. De aceea, hainele, dibaci croite, trebuiau să-mi anticipeze intențiile. Iar costumul acela cenușiu anticipa într-atît de generos și de optimist posibilitățile mele de creștere, încît înotam în el. Și nici nu mă puteam consola, zicîndu-mi că lărgimea hainelor venea să compenseze strîmtimea ghetelor, pentru că efectul unora era cu totul și cu totul independent de-al celorlalte, sporind și unele și altele caraghioslîcul întregii mele făpturi.

Și-așa, escortat de mama și de Andrea, am pornit-o pe stradă, direcția biserică, spre a primi, pentru întîia oară, sfînta taină a împărtășaniei, în ziua care trebuia să fie cea mai fericită din viața mea.

Ghetele mă strîngeau atît de cumplit, că mergeam tîrîndu-mi picioarele chinuite. Şi-apoi, nici nu mă grăbeam. Gîndul c-aveam să dau din nou ochii cu preotul nu-mi dădea ghes. Mama bombănea şi-şi pierdea răbdarea, răstindu-se la mine să nu-mi mai tîrîi picioarele.

— Hai mai repede !

Nu-nţelegeam de ce se zoreşte aşa. De parcă Dumnezeu ar fi plecat dacă n-ajungeam la ţanc.

În biserică mama ne lăsă, pe Andrea şi pe mine, în faţa nişei unui sfînt, care stătea acolo, într-o aşteptare veşnică şi neroadă, a nu ştiu ce anume, în timp ce ea se duse la sacristie să vorbească cu preotul.

Trecu o jumătate de oră. Andrea se ruga fierbinte. Am profitat de reculegerea ei ca să-mi scot ghetele. Picioarele mele, mişcate de fapta asta bună, se întinseră în voie. Murmurul femeilor cucernice care se rugau mă adormea. M-a trezit mama zgîlţîindu-mă. La vederea picioarelor mele puse în libertate mă certă. Îmi porunci să mă încalţ şi să mă îndrept spre confesional.

În faţa „chioşcului", o bătrînă habotnică îmi făcea concurenţă. Eu, ca să întîrzii clipa cînd aveam să dau ochii cu posedatul, m-am arătat galant :

— După dumneavoastră, doamnă.

Dar preotul se descotorosi de ea, făcînd un gest de nerăbdare :

— Mai tîrziu, mai tîrziu, mormăi el.

Bătrîna se îndepărtă, nu mai înainte de a-mi fi aruncat o privire plină de ură. Să-mi dea întîietate mie, unui ţînc ! Să păţească una ca asta acum, la anii ei !

Preotul mă întîmpină cu o nouă predică, de data

asta privind păcatul sacrilegiului. Vorbi la nesfîrșit și termină întrebîndu-mă dacă mă căiam. Cum aștepta de la mine o spovedanie serioasă, n-am văzut altă soluție decît să-i înșir pomelnicul cu care-l blagoslovisem cu o zi înainte, în timp ce mă ciomăgea mama. Cît mi-a umblat gura, nu mi-am luat o clipă ochii de pe mîinile lui. Așa, pentru orice eventualitate. Nu-i plăcea de loc ce spuneam. Mormăia ceva ininteligibil și răsufla cu putere. Eu mă linișteam, zicîndu-mi că n-avea încotro, că era nevoit să asculte și să rabde tot ce-i spuneam. Riscurile meseriei. Încurajat de gîndul ăsta, sau poate, mai știi ? ispitit de diavol, m-am pornit să născocesc și alte insulte la adresa lui, dar de data asta mi-o reteză cu un „gata, ajunge" în care răzbătea o anume indignare. Firește, mă prefăcusem a fi cum nu se poate mai pocăit, dar tactica mea prudentă nu m-a scutit de perdaful lui ca și de-o poliloghie întreagă despre respectabilitatea misiunii preotului ; încheie, zicînd că a aduce ofensă unui preot însemna a aduce ofensă lui Dumnezeu însuși. Am dedus de aici că Dumnezeu era prea supărăcios și susceptibil.

După ce-am mai scos la iveală și alte păcate, care atîrnau mai puțin, e drept, catadicsi, în sfîrșit, să mă dezlege, dîndu-mi drept pedeapsă un număr nesfîrșit de *tatăl nostru*. N-am spus decît vreo două sau trei, încredințat fiind că pedepsit eram eu destul, din cauza ghetelor.

La sfîrșitul liturghiei avu loc împărtășania. Tovarășii mei de fericire ascultau respectuoși ultimele recomandări ale mamelor lor. La rîndul ei, mama mă îndemnă să fiu cît mai evlavios și mai recules.

Cu mîinile împreunate în chip cucernic, aștep-

tam, îngenuncheați, ca preotul să ne dea cuminecătura. Trăgeam cu coada ochiului la cei din stînga și din dreapta mea. Păreau cu toții să se fi desprins din veșmintele de comunianți, într-atît erau de adînciți în extazul lor mistic, într-atît îi îmboldea dorința de înălțare la cer. Imitau cu toții atitudinea sfinților din stampe. „Îmi pun capul că unul nu știe ce-i aia «a preacurvi».“ Sosirea ostiei îmi întrerupse reflecția. Am luat împărtășania, fascinat de un neg uriaș care se lăfăia pe degetul arătător al preotului.

Mama îmi făcu loc. După ce mi-am terminat rugăciunea de mulțumire, mă pișcă și mormăi :

— Ai fost cel mai puțin evlavios dintre toți. Uită-te la ceilalți cît de reculeși sînt !

Apoi îmi pîndi fața și, neliniștită, se aplecă spre mine :

— Cum te simți ?

Răspunsul meu a fost foarte puțin mistic :

— Flămînd.

Nu i-a plăcut mamei. Și totuși, senzația mea de foame era cît se poate de firească, de vreme ce postisem și seara din ajun, și în dimineața aceea. Dar furia mamei fu întreruptă de scandalul care izbucni la capătul celălalt al băncii pe care stăteam. Unei bătrîne i se făcuse rău și vomitase pe vaporoasa rochie de tul, făcută anume pentru prima împărtășanie, a unei fete. Strigătele indignate ale mamei, plînsetul neconsolat al copilei, gemetele bătrînei, cotcodăceala îngrozită a femeilor, țistuielile insistente care veneau din spate cerînd să se facă liniște stîrniră o hărmălaie de toată frumusețea.

Restul celei mai fericite zile din viața mea l-am

consumat în peregrinări din casă în casă, din vizită în vizită, din pupătură în pupătură — nesfîrșit chin pentru picioarele mele. Altminteri, prima împărtășanie nu-i o afacere prea rea. După obicei, în fiecare casă am primit cîteva pesete. Și-am strîns cu totul șaptezeci și trei de pesete și cincizeci de centime. O piatră prețioasă aduce mai puțin.

Cei aproape cincisprezece *duros* pe care-i strînsesem, băsicile care mi se făcuseră la picioare, ideea ciudată despre fericire pe care o căpătasem, toate astea făcură ca ziua aceea să fie cu totul neobișnuită. Și asta încă nu era totul : seara am primit vestea că tatăl meu fusese condamnat la moarte. Din ziua aceea mama a statornicit ca timp de două ore, în fiecare seară, să ne rugăm lui Dumnezeu, ca el să întîrzie cît mai mult execuția. Orele acelea erau atît de apăsătoare, atît de nesfîrșite că, într-o bună zi, nu m-am mai putut stăpîni să nu doresc ca execuția să aibă loc cît mai grabnic, de vreme ce tot urma să aibă loc.

★

Dar cum omul nu trăiește numai cu Dumnezeu, mă pregăteam, în viața laică, pentru examenul de capacitate. Învățam singur stînd în casă. Îmi propusesem să-i demonstrez mamei de ce eram în stare numai eu, fără ajutorul popilor. Cum nu mă lăsa să ies din casă și să mă joc pe stradă, aveam destul timp să învăț și să mă plictisesc. „Cultura" mea ajunsese însă la limită. Limita asta era dată de o veche enciclopedie, o geografie și un catehism, singurele cărți pe care le aveam. Ajunsesem să le știu pe de rost, literă cu literă. Era un bagaj „intelec-

tual“ tare ușurel, dar îmi ajunse cu prisosință ca să pot lua examenul.

Cînd, plin de mîndrie, i-am arătat mamei hîrtia care consemna că eram promovat pentru cursul superior, ea clătină din cap și zise :

— Văd, văd... Dar ce putem face ? Cursul superior ține șase ani. Șase ani de cumpărat cărți și de plătit taxe. N-avem cu ce, băiete, trebuie să ne resemnăm.

Ceea ce voia să însemne că hîrtia pe care i-o arătam n-avea nici o valoare. Ceva mai tîrziu, mama mi-a explicat situația neplăcută în care mă aflam. N-aveam încă vîrsta ca să pot lucra. Pe de altă parte, lipsurile mă împiedicau să învăț. Ce era de făcut ? Să aștept.

Se hotărî să ceară un loc pentru mine într-o școală gratuită de pe lîngă municipalitate. Asta ca să nu uit și ce învățasem. Pentru că nici nu putea fi vorba să mai învăț ceva pe deasupra. În școlile de acest fel nu se învăța decît catehismul și cîntecele falangiste în care se vorbea de aurore pe cerul Spaniei, de strălucire împărătească. Dar mama nu întîrzie să-mi găsească altă posibilitate de „viitor“. Trecuse destul timp de cînd nu mai lucra pentru armată, ci pentru o asociație de binefacere condusă de niște doamne și care confecționa haine pentru aziluri și școlile săracilor. Trăiam, într-o oarecare măsură, din milă.

Mama îi vorbi uneia din doamne despre situația mea, iar aceasta găsi soluția. Trebuia să mă fac călugăr capucin. Cinci ani de învățătură într-o mănăstire numită „Școala serafică“, doi ani de noviciat, șase ani de studii teologice și filozofice, și iată-mă capucin, cu barbă cu tot. Și toate astea

fără să plătesc para chioară. Da, poți să te faci capucin în mod gratuit, cu totul și cu totul gratuit. Era mare lipsă de capucini. Dacă am fi cu toții capucini, n-ar merge lumea așa cum merge.

Mama, entuziasmată, mă și vedea ajuns un venerabil capucin, cuvîntînd mulțimilor și îndemnîndu-le să iasă din păcat. Părerea mea, e de la sine înțeles, nu conta. Aveam să fiu capucin, nu mai încăpea nici o îndoială.

Cum manifestam oarecare rezervă, grație puțin plăcutei mele experiențe de pînă atunci cu preoții, mama se grăbi să-mi spună că un capucin nu era chiar un preot.

— Atunci, mamă, la ce slujește un capucin ?

Nu știu să-mi răspundă pe dată. E, într-adevăr, o întrebare la care nu-i ușor să găsești răspuns. Ei da, la ce slujește un capucin ? După ce-și veni în fire, mama îmi răspunse că misiunea unui capucin era să se roage lui Dumnezeu pentru oameni.

— Oricum ar fi, pentru tine asta înseamnă posibilitatea de-a învăța. Dacă, pe urmă, într-o bună zi, n-ai să mai vrei să profesezi religia, vei putea părăsi ordinul. Dar vei fi înarmat cu o pregătire culturală care-ți va da posibilitatea să te descurci în viață. Gîndește-te numai cîtă latină ai să înveți !

Respectul mamei pentru limba latină era de-a dreptul impresionant. Nu exista nici o posibilitate de scăpare. În afară de asta, perspectiva de-a deveni capucin îmi oferea prilejul să scap de-acasă, ceea ce era un motiv suficient ca s-o accept. I-o luam înainte lui Emilio. Dacă-i așa, fie ! Hai la fabrica de capucini !

VI

Închizîndu-se în urma mea, poarta mănăstirii mi-ar fi putut pecetlui soarta. Îmi deschidea un viitor ce-avea să mă prefacă într-o ființă cucernică și bărboasă, și care se afla în preajma limanului dumnezeirii, o insulă stranie de pe cuprinsul căreia aveam să înalț spre Cel-de-Sus rugăciuni, cerîndu-i îndurare pentru toți naufragiații săi, poziție mărginașă care, dat fiind faptul că prezenta avantajul de a-mi îngădui să am stomacul plin și de-a mă pune la adăpost de orice risc, mi-ar fi îngăduit totodată să disprețuiesc cu toată sfințenia bunurile materiale ale acestei lumi. Puteam alege oare o cale mai bună, întru regăsirea acelui cordon ombilical care lega odinioară stirpea omenească de dumnezeire, decît aceea pe care o urmează un capucin și de care acum ne înstrăinasem ?

Dar toate astea aveau să fie în viitor. Ceea ce trebuia să facă deocamdată copilul de unsprezece ani, venit din „lume", ciomăgit și oțărît, era să se deprindă cu viața aceea nouă în care fusese aruncat.

Am început prin a o trăi cu toată neîncrederea ce-mi venea din experiența mea. Repertoriul eventualilor mei inamici era alcătuit din două „clase sociale" : pe de o parte cea a capucinilor, constituită ierarhic după cum urmează : părintele director, părintele monitor, părintele diriginte și părinții profesori ; pe de altă parte, ucenicii-capucini, a

căror ierarhie era stabilită după clasa din care făceau parte : de la clasa a cincea, care îi grupa pe cei mai mari — avînd între șaisprezece și șaptesprezece ani — și pînă la clasa întîi — în care nici unul dintre noi nu trecuse de doisprezece ani. Mai era încă o clasă, formată din paria, din frații mireni care îndeplineau cele mai umile însărcinări și cărora semnele vizibile ale înapoierii lor mintale le opriseră accesul la alte funcții mai înalte. Dar cu aceștia — excepție făcînd doar aceia care erau supraveghetori în dormitoare — nu aveam nici o legătură.

Mi-am concentrat de la început atenția asupra colegilor de clasă. Aproape toți erau fii de țărani. Procedeul prin care călugării îi atrăgeau era foarte simplu. În fiecare vară, cîțiva dintre capucinii predicatori porneau din sat în sat, la vînătoare de viitori recruți. Familiile care se pricepuseră să aducă pe lume un fiu ceva mai puțin tont decît erau îndeobște ceilalți cădeau pradă ispititoarei oferte de a-și vedea fiul prefăcut într-un preaînțelept capucin. Copilul lor n-avea să mai scormonească pămîntul, cum făcuseră ei. Chestiunea moștenirii se simplifica și ea. În orice caz, pentru moment asta însemna o gură nefolositoare mai puțin. Așa sporeau rîndurile capucinilor. „Gura nefolositoare" era transferată din familie în sarcina societății, devenind, astfel, dintr-o „gură nefolositoare mai puțin" o „gură nefolositoare mai mult".

Primul an avea rostul să-i cioplească pe viitorii bărboși, să înăbușe în ei instinctele sălbatice și deprinderile căpătate de pe urma unui trai primitiv. Îi vedeai pe toți că nu se simt la largul lor în rasele cafenii și încinși cu brîul prevăzut cu cele

trei noduri, simbolizînd sărăcia, supușenia și castitatea. Nu era ușor să te deprinzi a umbla „cu fustă".

La cei mai mari vedeai numaidecît cum li se șlefuiseră deprinderile și cît de deplin se obișnuiseră cu rasa și cu viața monahicească. Nimic nu era mai simplu decît să te obișnuiești cu acest fel de viață. Ajungea să te lași cu totul în voia rutinei. Totul era prevăzut în regulament : sculatul la ora șase dimineața, toaleta, jumătatea de oră de studiu, liturghia, micul dejun, orele de clasă, recreația, iar ore de clasă, prînzul, învățatul, alte ore, alte recreații, gustarea, studiul, rugăciunea, cina... Numai diferitele ceremonii religioase tulburau din cînd în cînd rutina programului.

Disciplina era severă. Cea mai mică abatere era aspru pedepsită. Pedepsele variau, după importanța greșelii sau fantezia călugărului care o dădea. În general vizau stomacul, organul cel mai sensibil din toate. Mîncarea era proastă și neîndestulătoare, alcătuită aproape întotdeauna dintr-un singur fel : cartofi cu orez, și căruia între noi îi spuneam „carne cu cartofi și orez". „Carnea" venea de la viermi. Nimeni nu știa de unde ieșeau în număr atît de mare. Cei mai mulți dintre noi nu se osteneau să-i dea deoparte și-i mîncau liniștit. Ceea ce dădea prilej la glume macabre.

Era o viață tare tristă. Orice portiță spre veselie fusese închisă.

Mănăstirea era o clădire mare și atît de greoaie încît părea lugubră. Cînd treceam cu șirul pe coridoarele ei, trebuia să fi avut aerul unor eterni penitenți, pradă ispășirii unui păcat monstruos. Numărul îmbelșugat de prescripții formaliste, de

reguli îndeplinite automat, de rugăciuni și de ceremonii nesfîrșite ne devorau încetul cu încetul vitalitatea și fantezia, reducîndu-ne la niște mecanisme care dădeau răspunsuri gata-făcute.

În general, unica libertate care se exercita — și cu cît entuziasm ! — era aceea de a trage damfuri. Dacă se întîmpla cumva să rîdem peste zi, o făceam întotdeauna pe socoteala asta. Lucrurile luau o întorsătură și mai hazlie, dacă cel care ne conducea se nimerea să fie fratele Augustin. Mînia, strigătele, isteria fratelui Augustin nu scăpau nici o ocazie ca să se dezlănțuie. Damfurile rămîneau totuși punctul lui cel mai slab. Cînd în rîndurile noastre se producea o sonoritate sau o emanație puturoasă, ușor de identificat, mecanismul se punea în funcțiune : un atac general de hilaritate, în timp ce fiecare întorcea capul spre cel care venea imediat în spatele lui. Culmea cinismului i se părea fratelui Augustin a fi faptul că și ultimii din rînd întorceau capul, ca și cum ar fi fost în căutarea autorului unei năluciri fantastice.

Numai că fratele Augustin avea un simț al dreptății foarte pronunțat și în strînsă legătură cu optica lui defectuoasă : era sașiu la culme, și asta îl punea în imposibilitate de a-și controla privirea. Fenomenul avea numeroase consecințe. În clasă, de pildă, cînd desemna pe cineva din dreapta lui să se ridice, se scula în picioare un rînd întreg din partea stîngă, ceea ce îl făcea să-și iasă din fire. Iar asta era întotdeauna un semnal pentru noi. Mînia fratelui Augustin ajungea la paroxism cînd vînturile noastre se făceau simțite de nasul și urechile lui. Se repezea atunci ca un nebun printre rînduri, trăgea în dreapta și-n stînga palme răsu-

nătoare, apoi răcnea ca un posedat, zicînd că facem dezordine în clasă.

Fratele Elías reacționa într-alt fel, abia stăpînindu-și rîsul, iar noi vedeam în asta o anume complicitate. Dar numaidecît, reproșîndu-și parcă blîndețea, nu ne scutea niciodată de-o predică asupra naturii egoiste și profund antisociale a damfului.

Aveam printre noi doi campioni bine antrenați și fecunzi în cele două specialități : cea sonoră și cea răumirositoare. Amîndoi se bucurau de o admirație înflăcărată, dar fiecare din ei își avea partizanii lui. Cele două tabere discutau aprins despre superioritatea uneia sau alteia dintre cele două categorii. Tabăra care s-ar fi putut numi retorică, sau muzicală, invoca drept avantaj efectul teatral, tunător al varietății pe care-o susținea, acuzînd pestiferanții de ipocrizie, fiindcă o făceau pe tăcute. Aceștia se apărau, argumentînd eficacitatea „producției" lor și dînd asigurări că vitalitatea damfului răumirositor era cu mult mai de durată și mai agresivă, față de aceea a damfului sonor. Popularitatea de care se bucurau cei doi campioni făcu să fie trași la răspundere pentru întreaga „producție", astfel încît erau cu regularitate pedepsiți prin suprimarea gustării. Dar admiratorii lor nu puteau îndura o asemenea nedreptate. Dacă doreau să-i mențină „în formă", trebuia, dimpotrivă, să-i supraalimenteze. Și se aflau printre noi unii dispuși să se lipsească de o parte din rația lor, în folosul celor doi.

Era o acțiune de solidaritate cu totul excepțională și care nu se exercita decît în acest domeniu. În rest, delațiunea era monedă curentă. Cei mai

mulți dintre noi erau turnători ; și pretindeau că sînt sfîșiați între sentimentul de lealitate pe care-l datorau fraților călugări și acela cuvenit colegilor. Eclectismul era soluția care convenea ipocriziei din mediul acela. Trăiam într-o veșnică atmosferă a dramelor de conștiință. Orice încălcare a disciplinei se prefăcea în mod automat în dramă de conștiință. Frații ne lucrau bine sufletul. Și nu scăpau niciodată prilejul de a însoți fiece pedeapsă, pînă și cea mai măruntă, cu o predică moralizatoare, care ne îndemna să ne examinăm conștiința. În scurtă vreme, se ivi printre noi un aspirant la sfințenie cum nu se poate mai hotărît. Ușurința cu care se pricepea să arboreze poze mistice în timp ce se ruga era cu adevărat vrednică de admirație. Iar îndemînarea cu care prindea cel mai mic prilej de-a sluji drept țintă a umilinței altora era uimitoare. Se numea Cezar. Poate că din cauza asta mergea tot timpul cu capul plecat, cu privirea pironită în pămînt. Orele de recreație și le petrecea în capelă, debitînd rugăciune după rugăciune. Îi spuneam sfîntul Cezar. Sfîntul Cezar ne era dat de exemplu în toate cele. Unii dintre noi nu se dădeau în lături să-i exploateze sfințenia. Iar el era totdeauna dispus să-și dărnuiască gustarea, însoțindu-și de fiecare dată gestul acesta cu un zîmbet de beatitudine. Făcea să-l vezi în capelă, stînd cu ochii întredeschiși, cufundat cu totul în rugăciune și imitînd prin întreaga sa atitudine extazul. Era dezgustător.

Capela avea două aripi : una pentru noi, serafimii, cealaltă pentru public. În aceasta din urmă se afla un Crist care se bucura de marea faimă de-a fi făcător de minuni. Numeroasele lumînări

care i se aprindeau și cîrjele ce-i fuseseră aduse la picioare stăteau mărturie a minunilor săvîrșite. În ce mă privește, mărturisesc că n-am văzut niciodată un șontorog ieșind altfel de cum intrase acolo. Dar clientela lui obișnuită, o congregație alcătuită din babe care se căiau acum de păcatele săvîrșite în tinerețea-le îndepărtată, ca și din damblagii mai mult sau mai puțin teferi, nu se arăta prea zorită. Se înființau acolo în fiece duminică, socotind poate că, dacă stăruința înduioșează pînă și pietrele, Cristul cu pricina va sfîrși și el prin a o face.

Era un Crist culcat, odihnindu-se tihnit în urma pogorîrii de pe cruce. Părul lui îmbelșugat și frumos — al cărei femei fusese oare ? — se răspîndea pe perna ce-i sprijinea ușor capul. Era singura statuie care mă impresiona întrucîtva. Mă revolta gîndul să-i adresez vreo rugăciune, de teamă „să nu-l deștept". Frumusețea acelei opere venea de acolo că sculptorul izbutise să sape în piatră somnul, un somn care te mișca prin deplinătatea lui și care plutea asupră-i ca o aureolă invizibilă. Era un Crist împăcat cu sine însuși, lăsîndu-se fără împotrivire în voia morții sale. Obișnuiam să mă retrag în liniștea aceea umbrită pe care o răspîndea, nutrindu-mă ca un parazit din somnul lui și simțind cum mă scufund eu însumi în alinare, cu sufletul potolit și înseninat, cu întreaga-mi făptură pătrunsă de pace. În preajma lui, buzele mele n-au simțit niciodată nevoia de a se ruga. Era de ajuns prezența cuiva care să i se roage, de parcă i-ar fi cerut să-și îndeplinească menirea, pentru ca intimitatea născută între chipul lui și mine să se destrame.

Alt refugiu era învățătura. Căci învățam cu înverșunare. Asta mi-a cîștigat afecțiunea părintelui Bernardo. Aveam bănuieli că pentru părintele Bernardo rasa capucină nu era decît un învelis protegutor. Trăia dăruindu-se trup și suflet studiilor sale de filologie, iar rutina obiceiurilor și ritualurilor mănăstirești nu-l făceau niciodată să renunțe la aerul lui absent. Nu-i păsa că trebuie să coboare de pe treptele înțelepciunii lui și să ne învețe gramatica pe noi. Era un prost dascăl, poate tocmai fiindcă știa prea mult ca să poată învăța pe alții. Îmi plăcea înfățișarea lui de bufniță distrată. Cîteodată i se așternea pe buze un zîmbet copilăresc pe care-l prindeam, ca să mă las în voia simpatiei ce-o simțeam pentru el. Țin minte că într-o zi mi-a spus în chip solemn :

— O să fii una din gloriile intelectuale ale ordinului.

Ca profet, părintele Bernardo nu prețuia mare lucru, cum s-a și văzut. Atîta că nu apela prea des la harurile lui de proroc. Era singurul care nu ne vorbea despre infern.

Ah ! infernul ! Trăiam cu infernul lipit de dos. Nu trecea zi fără să nu ne adîncim cunoștințele în această materie. Viziunea pe care frații profesori ne făceau s-o avem despre infern era cea clasică, teatrală, adică aceea a unei gigantice centrale termice, nesățioasă consumatoare de suflete în chip de combustibil, un spațiu vast, devorat de flăcări și cutreierat de miriade de diavoli. Pentru vîrsta noastră era de ajuns această viziune aproximativă și rudimentară. Complicațiile teologice aveau să vină mai tîrziu. Pentru moment, era convenabil ca și cea mai neînsemnată dintre faptele noastre să

fie pusă în balanță. Sufletul nostru era ca un registru de contabilitate, cu cele două rubrici : „debit" și „credit", cu inventarul faptelor lui, vrednice de cer ori de infern.

Părintele Augustin era neîntrecut în descrierea infernului. O făcea cu atîta rîvnă, încît obținea efecte surprinzătoare, de o plasticitate care ne zguduia sufletele. Evocările lui se terminau totdeauna cu un repertoriu de avertismente privind căile de care se folosea diavolul spre a se strecura pe ascuns în suflete : trufia, invidia, ura. Trebuia să ferecăm toate aceste portițe pătrunderii lui. Rugăciunea și smerenia neostoite erau cele mai sigure mijloace de apărare.

Toate gugumăniile astea puneau în circulație un asemenea trafic de smerenie — o smerenie cu iz jilav, de bale — și o asemenea prolixitate a examenelor de conștiință, încît atmosfera în abație devenea din zi în zi mai irespirabilă.

Dar mai exista încă un infern, cu mult mai apropiat : cel lumesc. Asta însemna lumea dinafara zidurilor mănăstirii, în care ispitele toate, dezlănțuite, ținteau să răpească Domnului sufletele omenești. Păcatul înflorea acolo cu atîta ușurință, încît cu fiece zi numărul celor hărăziți infernului sporea. Primul pas pe care-l săvîrșisem întru mîntuirea noastră fusese acela de-a ne izola de lume. Aveam însărcinarea să ne rugăm pentru ceilalți. Fratele Augustin obișnuia să ne povestească istorioare unde era vorba de ucenici capucini, ca și noi, și care, ispitiți de diavol, se întorseseră din nou în lume. Sfîrșitul tuturor acestora fusese jalnic : căzuți în mrejele păcatului și răpuși de lipsuri,

se vedea bine că din prima zi a dezertării lor îi urmărise răzbunarea divină cea neînduplecată.

Ce viziune asupra lumii ne puteau da aceste descripții, traiul lipsit de libertate și reglementat pînă în cele mai mici amănunte, precum și atmosfera rarefiată pe care o respiram, în clipa cînd problema vocației începea să ne frămînte conștiința? Era o problemă care se punea mai cu seamă în clipa cînd trebuia să părăsești mănăstirea și să înfrunți încercarea noviciatului. Și se punea aproape întotdeauna de pe baze false. Uneori cel în cauză cădea pradă unei crize de umilință, o umilință deformată și viciată de folosința abuzivă ce i se dăduse; alteori era vorba de o senzație de nesiguranță și de neîncredere ce-o încerca cel aflat în pragul unei iminente schimbări de viață, și care pînă atunci se lăsase fără grijă în voia rutinei. Orizontul nou ce i se deschidea în față avea la rîndu-i să capete pecetea obișnuinței, dar pentru moment îi era necunoscut, și tocmai de asta îl neliniștea. Nu se semnalau cazuri — decît foarte rar — de pierdere a credinței. Credința era o obișnuință.

Trezirea neliniștii sexuale își avea partea ei — și nu era mică — în această criză. Era însoțită de conștiința culpabilității și a impurității, făcîndu-i pe viitorii capucini să se simtă nevrednici de hirotonisire. Pentru cei care excludeau această posibilitate, trebuia examinată soluția întoarcerii în viața „lumească". Intra atunci în joc concepția ciudată — făurită de-a lungul a cinci ani de claustrare — pe care o aveau despre lumea aflată dincolo de porțile mănăstirii. Am urmărit acest proces la unul din „cei mari". „Hotărît" să pără-

sească ordinul, îl tortura pe de altă parte gîndul la dificultăţile care-i stăteau în calea reintegrării lui în societate. Cum nu era în stare să-şi imagineze altfel locul lui „în lume“ decît în sînul familiei, îl chinuia gîndul la reacţia pe care aveau s-o aibă ai lui, ca şi consătenii, faţă de un răspopit ca el, şi se frămînta la ideea că i-ar fi peste putinţă să se adapteze din nou felului lor de viaţă. În cele din urmă, găsi soluţia urmînd sfaturile preoţilor, adică lăsînd totul pe seama timpului. Iar timpul, firește, a făcut din el un capucin mai mult.

Fiecare trecea cum putea, de unul singur, criza ecloziunii sexuale. Era un lucru despre care nu se vorbea. Preoţii se mărgineau să împiedice cît mai mult cu putinţă — fără s-o spună pe faţă — relaţiile între cei mari şi cei mici.

Aşa ne duceam viaţa, în izolare, în timp ce restul lumii petrecea, oamenii omorîndu-şi unii altora aproapele. Războiul ajungea la noi sub forma unor zvonuri îndepărtate şi abstracte. Numai cei mari vorbeau din cînd în cînd despre el cu fraţii călugări. Ca să poată vorbi despre acest subiect, cei mari se împărţiseră în două tabere : unii ţineau cu nemţii, şi ăştia erau cei mai mulţi, ceilalţi cu aliaţii. Şi discutau între ei fără să aibă alte argumente decît simpatia pe care şi-o inventaseră fie pentru unii, fie pentru alţii. Germanofilii obişnuiau să recurgă la arbitrajul fraţilor. Cu cîteva rare excepţii, aceştia erau de partea hitleriştilor. „Cînd Hitler o să cîştige războiul, cît de mult o să-şi întindă hotarele misiunea noastră“, l-am auzit zicînd odată pe un frate ciudat, şi care era văzut foarte rar, din pricină că mai totdeauna era ocupat cu crizele lui de epilepsie.

Dar marea problemă la ordinea zilei era aspirația la sfințenie. Devenise o adevărată molimă pustietoare. Zi de zi făcea ravagii în rîndul victimelor sale. În clasa noastră, singurii care nu fuseserăm atinși eram José María și cu mine. La José María copilăria se mai prelungea încă într-o izbucnire atît de veselă și de nestăvilită, încît a încerca s-o domolești ar fi fost ca și cum te-ai fi apucat să îngrădești tăriile văzduhului. Îi era cu neputință să se concentreze mai mult de două minute asupra unuia și aceluiași lucru. Inteligent, de o inteligență care te făcea să te gîndești la sprinteneala unui pui de șopîrlă, era oricînd gata să-și dea pe față adevărata lui fire. Cît despre mine, viața din mănăstire îmi rănea din ce în ce mai mult orgoliul și-mi mărea repulsia. Smerenia pe care o secretau colegii mei mă scîrbea, după cum eram indignat de îndemnul de-a întoarce și obrazul celălalt cînd erai pălmuit. Cel care primea o palmă și întindea și obrazul celălalt mi se părea vrednic de dispreț, fie că numele lui era Cristos sau oricare altul. Și nu puteam îngădui procedeul acesta decît dacă l-aș fi socotit ca pe un gest de dispreț; numai așa ar fi căpătat, într-adevăr, o oarecare măreție. Viețile sfinților care ni se citeau erau pline de gesturi de umilință și de renunțare. Cu mine, însă, nu era nimic de făcut. Sfinții îmi stîrniseră totdeauna repulsie. Omul care își cheltuiește viața învățîndu-se pe sine cum să renunțe la a o trăi — numai în parte, e limpede — îmi pare a fi un neghiob. Dacă eu m-aș afla într-o asemenea situație, mi s-ar părea că săvîrșesc un păcat. La fel de dezgustător îmi pare a fi și cel care, ajutorînd leproșii, o face în nădejdea de

a-şi procura sieşi mîngîietoare balsamuri cu care să-şi aline sufletul.

Asta nu înseamnă că pe atunci vedeam tocmai aşa lucrurile. Dar dispuneam de-o intuiţie neobosită ca şi de-o alergie puternică faţă de sfinţenie. În afară de asta, mama mă imunizase destul împotriva ispitei de-a admira sacrificiul. Iar sacrificiul era aici monedă curentă. Mîntuirea sufletului dispunea în fiecare din noi de un cont curent, căruia cu fiece zi i se adăugau noi economii, noi sacrificii : să nu te bucuri de recreaţie ; să sari din pat la prima bătaie din palme a supraveghetorului, fără să trîndăveşti o singură clipă în căldura plăcută a aşternutului ; să te lipseşti de plăcerea de-a expedia cocoloaşe de pîine în scăfîrlia rasă a lui Cocoliso în timpul mesei ; să-ţi domoleşti nerăbdarea la terminarea orelor, în timp ce ieşi din clasă, şi să nu te repezi şi tu cînd îţi dau alţii brînci ; să te supraveghezi îndeaproape, ca să nu-ţi distragă ceva atenţia, în timpul liturghiei ; să spui o rugăciune mai mult seara, la culcare ; să-ţi stăpîneşti rîsul la pîrîitul neaşteptat al unui damf... Fiecare din noi avea programul lui. Virtuoşii, campioni ai sacrificiului, nu întîrziară să se evidenţieze. Fără a dispreţui sacrificiile sus-pomenite, ambiţia acestor „recordmen"-i ţintea mult mai departe. Aşa se făcea că unii începură să renunţe la gustare — dintr-asta traseră folos cei mai slabi sau cei care socoteau că nu-i de glumit cu stomacul — după cum alţii renunţară în chip eroic la succesul unui damf bine plasat. Aceste isprăvi însufleţiră considerabil dorinţa de emulaţie în rîndul celorlalţi, şi curînd se dezlănţui o adevărată goană către sfinţenie. Unii începură să folosească, zi şi noapte, o funie cu care îşi încinseră

strîns trupul. Şi-l puteai zări în puterea nopţii, în dormitor, cum slobozeau puţintel strînsoarea funiei, ca să vadă cu mulţumire cum se vîrstase locul, pînă la carne vie. Closetele slujiră drept loc de retragere pentru cei care se flagelau. Această practică nouă îl îmbogăţi pe unul dintre colegii noştri, un colecţionar maniac şi negustor în felul lui, care, în schimbul pozelor, al portcreioanelor şi al nasturilor, le procura flagelatorilor nişte biciuri iscusit lucrate, pe care le împletea chiar el din sforicele.

Competiţia aceasta le aduse încuviinţarea şi încurajarea fraţilor călugări, cu toate că-şi dădură osteneala să-i facă a înţelege pe cei ce se biciuiau că viaţa ascetică nu e un sport şi că, uneori, sub înfăţişarea înşelătoare a umilinţei, în inimi se strecoară demonul orgoliului. Mare luare-aminte la asta! Ceea ce era un îndemn pentru penitenţii cu pricina să nu scape din vedere două lucruri: să stea la pîndă, pe de-o parte, închinîndu-se din cînd în cînd, spre a-l îndepărta pe diavol, iar pe de alta, să-şi dea osteneala să practice cu smerenie umilinţa, fără a lăsa deschisă nici o portiţă, oricît de mică, fariseismului.

Dacă un sfînt, luat el singur, e ceva cît se poate de dezgustător, apoi o turmă întreagă de sfinţi îţi face poftă, pur şi simplu, să verşi. Faptele atinseră culmea cînd, de la sfinţenia individuală, se trecu la cea colectivă. Cu cincisprezece zile înainte de săptămîna patimilor, bugetul penitenţelor crescu simţitor. Printre altele se adoptă hotărîrea de a păstra o tăcere absolută timp de douăzeci şi două de zile. În toată vremea asta nimeni nu trebuia să deschidă gura — cu excepţia rugăciunilor pe care le rosteam — nici chiar dacă şi-ar fi dat duhul. Hotărîrea fu

întîmpinată cu cea mai mare satisfacție de către frați, și îndeosebi de către fratele Augustin, în ciuda faptului că acum clasa noastră îi oferea din ce în ce mai puțin prilejul să zbiere. Numai că între toți ceilalți ne aflam și noi — José María și cu mine. Cum eram singurii care nu respectam consemnul tăcerii, fratele Augustin se năpusti asupra noastră cu palme răsunătoare și răcnind de parcă-l jupuia cineva. Față de protestele mele, care aduceau drept argument faptul că tăcerea celor din clasă era voluntară și deci aveam posibilitatea să alegem între a o menține sau nu, fratele Augustin se văzu nevoit să adopte altă tactică decît cea curentă (să lipească palme, să piște, să tragă de păr), și-mi replică, zicîndu-mi că vorbăria noastră însemna o lipsă de respect față de tăcerea unanimă, că îi împiedica pe ceilalți să mediteze, iar caracterul deliberat al atitudinii noastre provocatoare ne denunța ca rebeli.

Peste două zile José María și cu mine furăm excluși din mijlocul sfintei comunități, ca niște leproși. Ni se lăsă libertatea de acțiune, cu condiția să nu ne dezlipim genunchii de pe podele șase ceasuri pe zi. José María și cu mine căzurăm de acord că, pe zi ce trece, era tot mai greu de stat în mănăstire, că trebuia primenită atmosfera de-acolo.

Ofensiva începu : instinct de conservare și autoapărare. Ne-am ales victimele. Eu urmam să mă îngrijesc de Cezar, pionierul, cel dintîi care luase hotărîrea să devină sfînt pe propriul lui cont și care, fie din cauza asta, fie din predispoziție firească, se afla cel mai aproape de cununa de sfînt — țința și trofeul întregii curse. José María avea motive speciale să-l aleagă pe Sebastián, un turnător fără

pereche şi pe deasupra ipocritul cel mai viclean din cîţi a purtat vreodată pămîntul.

Hotărîsem să le împuiem urechile cu epitete ca acestea : ipocrit, prefăcut, lingău, sodomit, fătălău, cretin... Gama era variată, dar ceea ce conta cel mai mult era tonul, un ton în care dispreţul şi agresivitatea se uneau deopotrivă, atingînd perfecţiunea. Preţ de aproape o oră am slobozit întregul meu arsenal de calificative, recurgînd la cele mai bizare, la cele mai „inexistente", mizînd totul pe ton şi nepăsîndu-mi de semnificaţia conţinutului. Le rosteam din ce în ce mai rar, fără ca Cezar să dea vreun semn de viaţă. La sfîrşit, cînd eram pe cale să-mi schimb metoda şi să trec la pîrţuri, mi-a venit dintr-o dată bănuiala că nu făcusem decît să-i prilejuiesc să se înalţe pe culmi încă nestrăbătute de cei care, prin martiriu, năzuiesc la sfinţenie. Cercetîndu-l atent cu privirea, îmi confirmai bănuiala. Cezar stătea cu ochii înălţaţi spre cer ; un zîmbet suav de beatitudine îi flutura pe buze. Dacă cumva gîndul nu-i zburase şi el spre cereştile sfere în care legea gravităţii piere, lăsînd spiritele consumate de flacăra dumnezeiască să plutească în balele lor, trebuie să-şi fi repetat cuvintele Mîntuitorului : „Iartă-l, căci nu ştie ce face".

Descurajat, amărăciunii eşecului adăugîndu-i-se aceea a plăcerii pe care i-o procurasem, m-am mărginit să azvîrl cu un pantof în zîmbetul lui. Cezar transformă automat durerea în ofensă, iar ofensa în iertare. Naiba să-l ia ! Se vede treaba că împotriva unui sfînt nu poţi face nimic. La drept vorbind, sfinţii sînt nişte epicureici : se pricep să culeagă din această vale a plîngerii mai multă plăcere decît un satrap. Pentru un sfînt, renunţarea nu există. A-l

lipsi de plăcere înseamnă a-i da prilejul unei bucurii mai plăcute decît plăcerea însăşi. De unde, marea mulţime a sfinţilor adunaţi sub steagul înflăcărat al Binelui. Interesantă temă de meditaţie, aceea a inexistenţei (sau a unei existenţe foarte rare) a sfinţilor Răului. Dar, în ciuda însemnătăţii temei, nu mă pot opri să cuget asupră-i. Mă grăbesc să văd ce face José María. Nu pare să fi avut mai mult succes decît mine, pentru că în vocea lui, care aduce din ce în ce mai mult cu un strigăt, răzbate indignarea. Sebastián îl ascultă în linişte, ca unul care ar asculta ploaia căzînd.

Strigătul triumfal pe care ni-l pregătisem, acel „eureka" ce trebuia să urmeze primului cuvînt rostit de victimele noastre, nu avea mari şanse să izbucnească.

Deznădăjduit, José María făcu şi el apel, ca şi mine, la mijloace mai puţin subtile. Îl scuipă în faţă pe Sebastián, strigîndu-i din toată puterea :

— Laşule ! Mincinosule !

Fratele supraveghetor, un cretinoid ţîfnos, avea printre alte defecte şi pe acela de-a nu fi surd. Ne surprinse cum ne vîram în pat fără să ne mai dăm osteneala să ne dezbrăcăm. Ne pofti pe loc să stăm în genunchi două ore în faţa uşii de la camera lui. Lăsîndu-se la rîndu-i păgubaş să mai doarmă, scoase un scaun şi se aşeză să-şi citească breviarul şi să ne supravegheze.

Să stai opt ceasuri în genunchi, într-o singură zi, e lucru obositor. Şi plictisitor. Dar ciuda ce ne înstăpînise sufletele ne scutea de plictiseală. José María răsufla cu putere, indignat. Satisfacţia pe care trebuia s-o încerce Sebastián îl scotea din sărite.

Eu începusem să nutresc gînduri de răzbunare. Una după alta mi se perindau ideile prin minte, pînă cînd, în cele din urmă, mă oprii la una, nu dintre cele mai neprihănite dar, în schimb, eficace. Profitînd de faptul că fratele supraveghetor adormise, avînd întipărită pe întreg chipul său o expresie de idioţenie atît de desăvîrşită încît devenea de-a dreptul emoţionant, i-am împărtăşit ideea mea lui José María. Deschise larg ochii şi un surîs maliţios îi înflori pe buze ; apoi surîsul lăsă locul unor hohote de rîs răsunătoare. Fericită natură mai avea José María ! A trebuit să-i astup gura, de teamă să nu-l trezească pe frate şi să-i tulbure fascinanta expresie a chipului. Odată deşteptat, faţa lui n-ar mai fi izbutit să exprime starea aceea perfectă de idioţenie. Mişcarea o altera.

José María avu şi el la rîndu-i o idee vrednică de luat în consideraţie. Aceea de a ne duce la culcare. Mai înainte încă de a cădea de acord, ne şi aflam în pat. Trebuie să adaug, spre dezvinovăţirea noastră, că, din respect pentru somnul fratelui, am făcut-o în linişte.

Şi acum cer iertăciune pentru proiectul meu de răzbunare. Îmi dau seama că e mai degrabă murdar, dar fi-voi poate iertat de cei care înţeleg că practica ce l-a inspirat, vreau să zic coprofagia, constituie unul din ingredientele vieţii monahale. Şi-apoi, dacă dovedit este că adevărul nu are culoare, presupun că nu va avea nici miros.

Nu merită osteneala să descriu dificultăţile tehnice necesare realizării proiectului nostru de răzbunare. Importante erau consecinţele. Iar acestea s-au soldat cu un succes deplin. Cezar şi Sebastián au vorbit. Ar fi mai exact dacă aş spune că au

strigat la ceruri. Lucru întru totul justificat. Să te vîri în culcușul tău după o zi întreagă de aspre penitențe, cu sufletul vrăjit de angelice cîntări, și să fii nevoit să ieși grabnic din așternut, avînd corpul încondeiat din belșug cu caca, o caca plină de convingere și de credință în ea însăși e, într-adevăr, un lucru mai degrabă neplăcut.

Strigătele și exclamațiile pline de indignare ale lui Cezar și Sebastián stîrniră din parte-ne consternare, ca și dezaprobarea cea mai categorică. Apărîndu-ne dreptul la odihnă și, mai ales, făcîndu-ne avocații celorlalți, a căror tăcere sfîntă nu trebuia să fie pîngărită, le-am înfierat purtarea incalificabilă, îndemnîndu-i să se pocăiască. După care, i-am rugat cu umilință să-și poarte aiurea mirozna, dat fiind că murdăria proprie e un element personal și netransferabil, că fiecare dispune de caca lui și că nu era drept ca unii să-și vîre nasul în caca altora.

Cezar se și afla în genunchi, ispășind prin rugăciuni izbucnirea lui mînioasă. Sebastián, în schimb, îl dăduse încolo pe Dumnezeu, lăsîndu-se pe mîna tuturor dracilor. Se aruncă dintr-o dată asupra lui José María, stăpînit de cele mai rele intenții. José María sări din pat și, în vreme ce se ținea de nas, amenința că-l strigă pe fratele supraveghetor.

Dar n-a mai fost nevoie. Atras de strigăte, acesta se și afla acolo. Sebastián începu să bîlbîie insulte, arătîndu-ne pe José María și pe mine. Fratele se retrase prudent cu cîțiva pași, în timp ce Sebastián încerca să-i explice situația.

Numai că, a vrea să-l faci pe fratele supraveghetor să înțeleagă ceva era un lucru tot atît de inutil și care cerea tot atîta răbdare ca și cînd te-ai fi vîrît într-o poiată și-ai fi așteptat găinile să facă

pipi. În ce mă privește, dispuneam de o anume tehnică în relațiile cu el și care dădea totdeauna rezultate bune. Era vorba să-l amețești cu o elocință fără cap și fără coadă, iar apoi să rezumi situația prin cîteva gesturi elocvente. Gesticulația era singurul mijloc care izbutea să-și facă drum către inteligența paralitică a fratelui.

Rezultatul întrecu orice așteptare. Sebastián și Cezar fură pedepsiți să petreacă patru ore în genunchi.

José María îmi mărturisi admirație eternă. O oră întreagă nu-și putu stăpîni rîsul sub cearșafuri. Dar eu mă gîndeam că fatalitatea face întotdeauna ca după noapte să urmeze ziua, și că o dată cu lumina ei n-avea să ne meargă prea bine nici nouă.

Într-adevăr, în ciuda amenințărilor cu care-l blagoslovise pe José María, și dintre care aceea de a-i tăia limba era cea mai inofensivă, Sebastián făcu ceva mai mult : ne denunță. Ofensa fusese atît de mare, atît de ieșită din comun, încît se duse să dea raportul rectorului în persoană.

Părintele rector — un tip gălbejit și purtînd o biată și firavă barbă de țap — exercita o teroare supranaturală asupra tuturor. Cînd ne convocă, se gîndiră cu toții cu mare satisfacție că eliminarea noastră era ca și hotărîtă.

José María avu un noroc chior. Nimeri în dreptul mîinii stîngi a părintelui rector. Mie îmi căzu cea dreaptă. Așa trăgea rectorul palme : în serie, metodic și ritmic.

Șase zile de carceră, petrecute în completă izolare, numai cu pîine și apă (mai multă apă decît pîine), te îndeamnă să meditezi. Pentru moment, trebuia să mă gîndesc la consecințele eliminării.

Pentru că nu aveam nici o îndoială că ăsta avea să fie sfîrşitul aventurii. Pînă atunci mai primisem trei avertismente. Dar notele mele bune — în ţara orbilor chiorul e împărat — pledaseră în favoarea mea şi amînaseră executarea ameninţării. „Ia aminte, ulciorul nu merge de multe ori la apă", îmi tot spunea fratele Augustin.

Ceea ce se rupsese în mine era inerţia. Petrecusem aici, în lanţurile rutinei, un an şi jumătate. Trebuia să scap cît mai grabnic din strînsoarea lor, atmosfera era irespirabilă. Într-o bună zi, cînd nici prin gînd nu mi-ar fi trecut, aveam să mor prin asfixie, strivit de atmosfera aceea îmbîcsită de ipocrizie şi artificialitate. Să pot respira în voie... Să ies de-acolo... Cuvîntul acesta mă lua parcă de mînă şi mă ducea de-a dreptul la mama. Grea cumpănă. Nu aveam altceva de ales decît ori să rămîn mai departe acolo, ori să mă întorc la mama.

Purtarea mamei faţă de mine se schimbase mult. Rasa ce-o purtam, ca şi viitorul meu de călugăr capucin deşteptaseră în ea o tandreţe şi o afabilitate pe care cei unsprezece ani, răstimp în care nu fusesem decît „fiul ei", nu izbutiseră să le trezească. Eu îndurам cu greu noua ei purtare faţă de mine. Şi i-am spus cinstit că eram tot aşa cum mă ştia. Nu haina te face popă. Dar ea era atît de mulţumită ! Totul mergea bine. Demersurile călugăriţelor — cele cărora le dădusem găzduire în timpul războiului — în vederea comutării pedepsei cu moartea a tatei erau pe drumul cel bun. Mie, viitorul îmi era asigurat. Notele mele o umpleau de mîndrie, cu excepţia celor de la purtare. „Purtarea asta...", mă dojenea ea pe un ton atît de drăgăstos, încît îmi părea indecent. Aveam să fiu un minunat predicator.

Ce avea să se întîmple cu metamorfoza ei cînd, fără rasă, avea să mă vadă luînd din nou de la capăt aceeași situație lipsită de viitor ? Perspectiva asta făcea să mi se strîngă inima.

Am luat o hotărîre provizorie. Dacă nu mă dădeau afară, aveam să rabd mai departe viața aceea, propunîndu-mi ca îndreptar următoarele : să strîng zilele în desagă și să cresc. Să mă fac mare, pentru ca atunci cînd voi ieși de-acolo să fiu în stare să mă apăr eu însumi.

N-am fost dați afară. Părintele rector, după o predică impresionantă, ne spuse că de data aceea ne iertă, dat fiind că intram în săptămîna patimilor și că în asemenea împrejurări se acordă amnistie generală. Dar motivul era altul. José María mai fusese eliminat de două ori și de fiecare dată iarăși reprimit. Era protejatul unei doamne foarte bogate și deosebit de darnică față de mănăstire. Iar această protectoare, în a cărei casă lucra ca slujnică mama lui, nu se resemna ușor să-i fie lipsită plăcerea de a fabrica un capucin *ad majorem gloriam Dei*. Așa se face că, de cele două ori cînd protejatul ei fusese dat afară, a fost de ajuns să amenințe că va pune capăt subsidiilor, pentru ca acesta să fie primit din nou. Generozitatea ei făcuse din José María un obiect sacru. Să mă elimine pe mine singur ar fi fost prea din cale-afară de nedrept. Și toată afacerea se termină, fiindu-ne cu desăvîrșire interzis pe viitor de-a mai comunica între noi. Tot anul nostru primi însărcinarea să vegheze asupră-ne. Orice încercare de apropiere, cît de întîmplătoare ar fi fost ea, punea numaidecît în gardă cam vreo sută de ochi amenințători.

Pentru José María încercarea era mult mai grea decît pentru mine. Firea lui deosebit de expansivă suferea din pricina tăcerii sau a singurătății. Cele șase zile pe care le petrecuse singur în chilie i se păruseră cît douăzeci de ani. Am încercat, la rîndu-mi, prea bine această senzație exagerată a începutului timpului în zilele nesfîrșite din săptămîna patimilor. A fost un adevărat chin. Am ajuns pînă acolo încît m-am îndoit că Isus a suferit mai mult pe cruce decît am suferit eu, în zilele acelea, din vina lui. Primele huliri conștiente — care nu mă scuteau de cuvenita spaimă și tulburare a conștiinței, încă temătoare de Dumnezeu — mi le-au smuls zilele acelea, petrecute de la un capăt la altul în genunchi.

Dar ceasul libertății n-avea să mai întîrzie mult pînă să sune. Puține zile după acea binecuvîntată săptămînă a patimilor, avu loc un incident la una din mesele refectoriului, în timpul prînzului. Din întîmplare, mă nimerisem printre cei din anul trei, cei mai puțin contaminați de sfințenia din jur. La masa vecină se iscă o ceartă. Strabismul fratelui Augustin, care era de jurnă în refectoriu, făcu așa ca pedeapsa să vizeze și masa noastră. Ne-au fost luate farfuriile, cu tot ce se afla în ele. Asta a fost prima măsură. Dar imaginația fratelui Augustin merse mai departe. Să-l fi ros ambiția de a fi original? Cert e că pedeapsa pe care ne-o dădu era lipsită de precedent.

— După rugăciune, cele două mese vinovate vor face încă zece rugăciuni în capelă. Monitorul va supraveghea îndeplinirea sancțiunii.

În rîndul celor mari pomenita pedeapsă suscită o foarte vie emoție teologică. Era cu putință ca rugă-

ciunea să fie considerată un mijloc de pedeapsă? Nu era oare un act liber și voluntar, pe care individul îl îndrepta către dumnezeire?

După rugăciune cei douăzeci de condamnați rămaserăm pe locurile noastre. Monitorul rămase și el în fundul capelei, ca să ne supravegheze.

Unsprezece rugăciuni făcute în șir ajung cu prisosință să te imunizeze împotriva rugăciunii pentru toată viața. Așa s-a întîmplat și cu mine. Programul draconic ce ne fusese impus începu bine. Primele trei rugăciuni fură spuse cum se cuvine. La a patra, cuvintele *ora pro nobis* se prefăcură în *orabis*. La a cincea, ne-am lipsit cu totul de *ora*. La a șasea, murmurul vocilor noastre ajunsese să semene cu sunetele scoase de cei ce încearcă să facă gargară. La jumătatea celei de-a șaptea, unul dintre penitenți hotărî să învioreze lucrurile. Vocea lui de contralto se avîntă în rugă ca într-un cîntec. Fu urmat cu cel mai mare entuziasm.

Se producea un fenomen de reanimare, de revenire la adevărata noastră natură, care de atîta amar de vreme fusese supusă presiunii în înfiorătoarea atmosferă din abație. Un vînt aducător de bucurie și libertate se porni să adie. Vitalitatea noastră înăbușită își cerea dreptul să izbucnească. Nevoia de mișcare, de-atîta timp înfrînată, ne furnica picioarele, cerînd lărgime. De la muzica religioasă trecurăm repede la cuplete. Se dovedea că rugăciunea ascundea bucurii pînă atunci neștiute.

Dintr-o dată, vocea monitorului se înălță deasupra orgiei muzicale:

— Dar ce-aveți, ați înnebunit? Să nu iasă nimeni de-aici!

Şi plecă, urmărit de un muget general :

— Jos monitorul !

Să ne amenințe pe noi ! Noi, pionierii unui cult nou, bacanții care inoculasem catolicismului sevă și vigoare dionisiace ! Cristos și Dionis rîzînd pe cruce, înălțînd urări spre cer în clinchet de pahare, săltînd în horă de ziua Înălțării... Sfîrșitu-s-a cu criștii cei schingiuiți și sîngerînzi. Sfîrșitu-s-a cu imnuri ca de-alde *dies irae,* sfîrșitu-s-a cu precistele îndurerate. Și vină cristoșii veseli, cîntînd din flaut sau dansînd *mambo,* și jucăuși și hohotind de rîs.

La dracu ducă-se infernul ! Morții cu morții și viii cu viii ! Și îngropați odată toți sfinții voștri mîncați de viermi și răumirositori ! Iar voi, cucernici capucini, mai dați-o naibii de cucernicie și capetele voastre rase-n creștet. Rădeți-vă dar bărbile, ale voastre antereie ponosite lepădați, precum și fecioria cea de molii roasă ! Veniți să dănțuiți, crai nou a răsărit pe cer (iar luna, de unde știți că nu-i al Domnului monoclu ?). Împărtășiți cu toții credința noastră nouă, de veselie plină. Nemărginită-i voioșia, și loc aveți cu toții. Simțirile triumfe și cinstea să vă piardă. Ia gîdilați cristoșii voștri ruginiți, vedea-veți cum mai rîd ! Bineveniți să fiți la noua-ne credință !

Dar vocile începură să dezerteze una după alta și, în scurtă vreme, vechea atmosferă puse din nou stăpînire pe noi. O tăcere apăsătoare, dramatică, urmă acelui scurt moment de exaltare. Ne simțeam cu totul și cu totul zdrobiți. Cineva dădu glas preocupării generale.

— Douăzeci. Cam mulți, ca să ne poată elimina pe toți, nu-i așa ?

Cum de fusese cu putință o asemenea profanare ? Cel ce vorbise mai înainte și care părea a fi în le-

gătură cu Sfîntul Duh, judecînd după ușurința cu care scotea la lumină sfîșierea lăuntrică a celorlalți, spuse cît se poate de simplu :

— Diavolul a fost !

Mi-am permis atunci să dau drumul unui hohot de rîs, cu intenția de-a mă feri, de-a nu mă lăsa contaminat de atmosfera de-acolo. Și-am scăpat, mulțumită acestui hohot de rîs și a unui gest de nepăsare, făcut din umeri : „Întîmplă-se ce s-o întîmpla, puțin îmi pasă".

N-avurăm mult de așteptat. După cîteva minute, monitorul își strecură capul înăuntru și zise :

— Ieșiți cu toții. În rînd cîte unul !

Ne duse pe coridor și ne înșirui lîngă perete. După puțin, părintele rector își făcu apariția. Se apropia dinspre capătul celălalt al coridorului ; grav, ca de obicei. Trecu pe lîngă noi fără să ne arunce nici o privire, de parcă am fi fost invizibili. Se vede treaba că-și potrivea majestatea ținutei în fața unei oglinzi. Cînd trecu de ultimul din coadă, deschise ușa unei săli de clasă și intră. Clasa avea două uși. Rectorul o alesese bine. Avea o adevărată manie pentru ordine. Pe o ușă aveam să intrăm, pe cealaltă să ieșim. Ce-avea să se întîmple între ele... Îl auzirăm zicînd :

— Primul !

Monitorul repetă ordinul. Primul din coadă intră. Răsunară două palme zdravene. Teama fiecăruia dintre noi le prelungi ecoul pînă la infinit.

— Al doilea !

În coadă se stîrni rumoare. Toți doreau să fie printre ultimii. Cei „privilegiați" ne apărarăm pozițiile. Însuflețite propuneri comerciale își deschideau

drum din direcția celor din față către noi. Douăzeci de poze pentru ultimul loc. Un scapular pentru penultimul. Ofertele creșteau din ce în ce, fără a fi încununate de vreun succes.

Eu mă îndoiam de faptul că puterile rectorului aveau să slăbească. Dimpotrivă, îmi spuneam : primii nu sînt decît un mizilic, nu face decît să-și antreneze mîna. Confirmîndu-mi bănuiala, palmele deveneau din ce în ce mai răsunătoare.

Dintr-o dată, îmi veni ideea că toată scamatoria aceea n-avea nici o noimă. Stătusem eu destul pe la cozi. Dar niciodată pînă atunci nu făcusem coadă ca să capăt două perechi de palme. „N-am nimic de așteptat aici", mi-am zis. Și, cu aerul cel mai firesc din lume, am ieșit din coadă. Apoi, liniștit, spre stupoarea tuturor, m-am îndreptat spre refectoriu. Dacă poftește să mă chelfănească, să vină el după mine. Cine-a mai pomenit să fac coadă pentru una ca asta ! Să-mi dau chiar eu concursul. Nici pomeneală ! N-am ajuns pînă la refectoriu. Indignat, monitorul a venit după mine și m-a înhățat, ducîndu-mă din nou la locul ispășirii. Am continuat să stau liniștit, mulțumit de a-mi fi făcut cît se poate de bine simțită opoziția față de procedeul în cauză. Ne tratau ca pe niște viței duși la abator. Dar nu, metodele astea nu le mergeau cu mine ! Era vorba să arăți dacă ai sau nu personalitate. Și eu aveam.

Rectorul terminase cu împărțitul palmelor la toți cei dinaintea mea, pe care-i ținea acum din nou pe coridor, în așteptarea părții a doua a pedepsei. Da, palmele slujesc întotdeauna drept gustare ; prin ele pedepsești trupul ; apoi treci la suflet. Și, după cum se știe, credința după care omul e alcătuit dintr-o parte trupească și una sufletească e foarte răspîndită.

Rectorul mă aştepta, sever, auster, cumplit.

Aş fi răbdat, probabil, fără să clipesc, patru sau cinci scatoalce. Eram atît de obişnuit cu ele, că le încasam cît se poate de firesc, socotindu-le aproape în firea lucrurilor. Dar mi s-a părut o injurie de neiertat să fiu tras de păr. Instinctele mele cele mai bune se dezlănţuiră. Şi dac-am ales tocmai barba lui răruie, am făcut-o, fără îndoială, pentru că era atributul cel mai puţin venerabil al persoanei sale. Poate că niciodată nu m-aş fi încumetat să fac una ca asta cu o barbă atît de impresionantă, cum era cea a fratelui Servando, de pildă. Fapt e că, dintr-o dată, se pomeni cu mine înşfăcîndu-i barba şi trăgîndu-i-o în jos din toate puterile mele. Un puşti de doisprezece ani, cu ochii scăpărînd scîntei şi atîrnînd de barba venerabilului părinte rector al unei mănăstiri de capucini ! Ce atentat la demnitatea ordinului ! Animîndu-mă de barba aceea, ce-i drept mai mult simbolică decît adevărată, şi totuşi barbă capucină de la un cap la altul, umileam generaţii şi generaţii de bărbi venerabile. Şi asta în faţa unora care la rîndul lor aveau să poarte barbă. Iată ce se alesese din lecţia pe care rectorul se pregătise să le-o dea !

Cugetările acestea le-am făcut mai tîrziu, pentru moment fiind prea ocupat să primesc pumnii lui şi, la rîndu-mi, să nu-mi slăbesc strînsoarea. Rectorul mergea încotro îl trăgeam eu de barbă, preferînd să-şi plece capul, umilindu-se, decît să-şi piardă puţinele fire ce-i mai rămîneau. Căci orice capucin ce se respectă trebuie să-şi aibă, în clipa morţii, barba. Mîinile lui se strînseră cu sălbăticie în jurul gîtului meu şi apăsară. Bine, bine, nu merita să-mi dau viaţa pentru barba lui. Simţeam amîndoi că ajunsesem la capătul puterilor. Ne-am des-

cleştat mîinile în acelaşi timp. Prima reacţie din partea mea a fost să trag aer în piept, ca să mă încredinţez că mai trăiesc. La rîndu-i, îşi pipăi ce-i mai rămăsese din barbă. Atentatul meu fusese pustietor. Aveam degetele pline de fire. Pe unul l-am păstrat mult timp, ca amintire. După cum multă vreme am păstrat amintirea furiei lui, dezlănţuită pe neaşteptate, şi care-l făcu să se năpustească asupra mea. Folosindu-se cinstit de pumni, după cincizeci de ani, timp în care înăbuşise viaţa din el sub o prefăcută umilinţă, venerabilul rector îşi recăpăta adevărata lui fire omenească. Totul ar fi fost frumos, grandios, dacă nu s-ar fi petrecut pe spezele mele. Dar să stăm strîmb şi să judecăm drept, părinte : eşti mulţumit să oferi discipolilor dumitale acest spectacol înjositor de furie nestăpînită ? Nu mai poţi spune, nu-i aşa ? că predica o faci întîi de toate prin exemplu personal. N-ar fi frumos — pentru că te temi să nu le dai o pildă rea acestor sfinţişori care asistă îngroziţi la scenă — să-mi cazi în genunchi şi să-mi ceri iertare ?

Furia venerabilului rector creştea din ce în ce mai mult. Fentele mele, jocul de picioare pe care-l desfăşuram ca şi mlădierile de mijloc îl făceau să se învîrtă ca o sfîrlează, iar pumnii lui, prost plasaţi, nu loveau decît aerul. Cu fiecare lovitură dată în gol — poate şi pentru că natura are oroare de gol — mînia i se întetea. În cele din urmă, unul din pumnii lui, proiectat cu violenţă, întîlni un corp solid : peretele. Exclamaţia ininteligibilă pe care o scoase părea să exprime o anume nemulţumire. Dar se vede că durerea îl făcu să-şi vină în fire. Cu chiu, cu vai, îşi redobîndi, în măsura în care

mai era cu putință, demnitatea. Îndreptîndu-se spre monitor, îi porunci cu glas piorit :

— Duceți-l la carceră !

Monitorul își făcu semnul crucii, ca pentru a se purifica de cele văzute ca și de neplăcuta însărcinare ce-i revenea : să conducă o întrupare a răului, un răsculat ca Lucifer, care îndrăznise să se atingă de barba unui sfînt reprezentant al Domnului pe pămînt. Fără să scoată un cuvînt, și păstrînd distanța cuvenită, mă duse în chilia ce slujea de carceră. Aici, la lumina chioară a lămpii, am putut vedea cum José María umpluse zidurile de exclamații, dintre care cea mai des întîlnită era : „Rahat"...

Ultima mea noapte la mănăstire. Conștiința nu m-a împiedicat să dorm. Mă simțeam mîndru de mine însumi. Întotdeauna avusesem o oarecare înclinare ironică pentru spectaculos. Iar spectacolul pe care-l oferisem fusese frumos și original. Ce alt obiectiv mai nimerit mi-aș fi putut alege, pentru a-mi manifesta revolta față de viața din abație și față de atmosfera aceea care încercase să-mi otrăvească sufletul, decît barba rectorului ? Așa cum popoarele își au drept simbol un drapel, mănăstirea își avea simbolul ei în barba rectorului. Visul primei nopți avut de Lucifer după izgonire trebuie să fi fost însuflețit de aceeași satisfacție ca a mea.

Fie că era din pricina nevăzutelor încă aripi ale libertății ce mă așteptau, sau poate pentru că se adunaseră douăzeci și patru de ceasuri de cînd nu pusesem nimic în gură, în dimineața următoare m-am sculat ușor ca un fulg.

Formalitățile eliminării sînt simple. Cînd mi-am cerut lucrurile, fratele însărcinat să mă conducă

pînă la porţile libertăţii s-a făcut că nu aude. Am ieşit tocmai cînd elevii se aflau cu toţii în curte, dîndu-i de trei ori ocol, înainte de începerea recreaţiei. Am simţit ţintuite asupră-mi fulgerarea dezaprobatoare a sute de priviri.

De la înălţimea dispreţului lui, cel izgonit îşi poate permite luxul compătimirii. Bieţi nenorociţi aspirînd la sfinţenie ! O mînă se ridică, sfidîndu-i pe toţi, ca să-mi facă semn de rămas bun. Ghiceam că e tremurătoare, emoţionată. Fericită natură mai avea José María ! Spune-mi, vor izbuti oare să-ţi otrăvească copilăria, să vestejească voioşia firii tale ? Încă mai păstrez în suflet gestul tău de rămas bun. Imaginea mîinii tale a rămas săpată cu îndărătnicie în mintea mea, aceeaşi mînă de copil care mai flutură şi-acum în faţa ochilor mei, ca adierea unui vînt, ori de cîte ori mi se întîmplă să mă gîndesc cu tristeţe la oameni.

Pe drum, ne-am întîlnit cu părintele Bernardo. Mergea cu capul cufundat într-o carte, cu paşi distraţi. Îl iubeam din suflet pe omul ăsta înţelept şi bun.

— La revedere, părinte Bernardo !

Părintele Bernardo îşi reveni cu greu din lectura lui. Cînd mă recunoscu, zîmbetul copilăresc îi înflori pe buze. Se apropie de mine şi mă mîngîie pe frunte. Nu-mi făcu nici un reproş. Se mărgini să murmure cu tristeţe :

— Ce păcat ! Ai fi făcut mare cinste ordinului nostru !

Nu, frate Bernardo. Scriu asta acum, după cincisprezece ani de cînd ai rostit aceste cuvinte. Niciodată n-aş fi putut fi un capucin, nici, poate, un bun renegat. Întîi de toate, se cuvine să te infor-

mez asupra unei grave dificultăți tehnice ce-ar fi ridicat o serioasă problemă pentru ordin. Pînă acum n-am izbutit să dispun de o barbă cît de cît prezentabilă. Treizeci sau patruzeci de fire răzvrătite nu se pot numi barbă. Și cu atît mai puțin o barbă de capucin. Închipuie-ți, aș fi fost rușinea întregului ordin, excepția cea rușinoasă, un individualist de neiertat. Și mai e ceva. Uite, părinte Bernardo, ți-o spun cu inima deschisă: crezi că Dumnezeu și cu mine am fost făcuți ca să ne înțelegem? Adevărul e că am rupt orice relații cu el din ziua în care am ieșit pe poarta mănăstirii. Da, începînd din ziua aceea mi-am dat toată osteneala să mă dezintoxic de religie. Nu mi-a trebuit prea mult pînă să izbutesc.

A, nu, nu insista. Cred că sînt imun la dumnezeire pentru tot restul zilelor mele. Deși, fără îndoială, mi se întîmplă cîteodată să simt o anume nostalgie după El. Altminteri, cum s-ar explica faptul că, uneori, cînd îmi prind un deget la ușă, cînd citesc *ABC* [1], ori un articol al vreunui iezuit sau colaborator la *Opus Dei* [2], simt nevoia să blestem?

Precum vezi, părinte Bernardo, nici măcar ca ateu nu sînt consecvent.

---

[1] Ziar cu tendințe monarhiste.

[2] Înființată în 1928 de către preotul José María Escriva de Balaguer, *Societatea religioasă a Sfintei Cruci și Opus Dei* este o înverșunată susținătoare a franchismului, una din primele puteri politice, economice, financiare și sociale din Spania.

VII

Spuneți-mi, ce poate face, ei, da, ce poate face o mamă, cînd fiul ei se încăpățînează orbește să rămînă un răzvrătit? O biată mamă care se spetește muncind, care face sacrificii sîngeroase și se îngrijește zi și noapte să-i făurească un viitor copilului ei, pe cînd acesta, departe de-a înțelege, departe de-a se lăsa îndrumat, se înverșunează într-una să-și pună piedici, să-și închidă orice portiță de salvare, și asta cu o îndărătnicie și o încăpățînare diabolice? Spuneți-mi, ce-o să se aleagă oare de nătărăul ăsta mic, adevărată pildă de ingratitudine? Nu-i nevoie să fii nici proroc, nici ghicitor ca să știi. Un nefericit, un nenorocit care n-o să aibă niciodată nici un căpătîi. Și pe deasupra nenorocirii ce-l așteaptă, pacostea asta de orgoliu, care se ține scai de el, ca un blestem. De unde i se trage oare? Nici n-ai crede văzîndu-i făptura: un copil atît de plăpînd, atît de gălbejit, atît de caraghios, că numai privindu-l și-ți dau lacrimile. Dar ia te uită, ia te uită cum își înalță fruntea, cum își încleștează fălcile agresiv conturate, și țanțoș ca un cocoș de luptă. Poți să-l bați, poți să-l omori, n-o să smulgi de la el nici o lacrimă. Nici o lacrimă n-o să verse, pentru că are tot atît de puțină simțire ca și o piatră. N-o să se aleagă niciodată nimic de copilul ăsta, dar nimic, nimic. Inutil să faci ceva pentru el. La ce bun? Dar poate că

într-o bună zi tot o să ajungă să înțeleagă. Și-atunci n-o să-i rămînă decît să se căiască. Numai că va fi prea tîrziu. Da, prea tîrziu. Dar ia spuneți-mi, ce vrea, ce pretenții are mucosul ăsta? De ce toți ceilalți izbuteau să fie mulțumiți acolo, la mănăstire, în afară de el? A, iertare! El e altfel croit. Cu mult mai presus decît orice făptură ieșită din trup de mamă. Să devină un capucin, un slujitor al Domnului, e prea puțin pentru el. Vrea oare domnișorul să ajungă lustragiu, hamal, măturător? Rămîne de văzut dacă e în stare, chiar și de așa ceva. Deocamdată nu se pricepe decît să ducă la gură. Și barem de-ar pricepe cu cîtă trudă se cîștigă fie și numai niște bieți cartofi, acolo. Ți-ai găsit! Puțin îi pasă dumnealui de toate astea. Puțin îi pasă dacă mama lui dă în brînci de-atîta muncă. Altminteri, dacă i-ar păsa cîtuși de puțin de soarta ei, ar mai putea să se poarte cum se poartă, ucigînd-o cu nepăsare? Pentru că asta face: își omoară mama, încetul cu încetul. Și „domnul", un paricid cît se poate de metodic — doisprezece ani de parazitism, în care timp n-a făcut nimic — tace.

În sinea lui, însă, a jurat să-și făurească un viitor. Prin propriile lui puteri și fără ajutorul nimănui. În ciuda tuturor celorlalți. Dar, la urma urmei, ce înseamnă să ai un viitor? Oricum ar fi, îl va avea. Pe cît se pare, dacă nu înveți, ești lipsit pentru totdeauna de ceea ce se cheamă viitor. Ei bine, o să învețe. S-a legat cu jurămînt. A provocat destinul, e gata să se măsoare cu el. Și cine-ar putea zăgăzui — ce om sau ce obstacol — toată forța asta care țîșnește din el, din îndemnul voinței lui, ca un strigăt? Îngrămădiți piedici în calea pașilor lui, veți vedea cum le înlătură, ca un atlet.

Nu rîdeți. Slăbiciunea, dacă-i bine cîrmuită de voință, poate da mult de furcă. Dar iată, nu poate face față nici măcar primei piedici, se pierde de-a binelea, voința lui naufragiază, se înecă, da, așa cum am spus, chiar de la prima piedică. Numai că, atunci cînd sfida soarta, cerea să se ia la trîntă cu munții, nu cu o farfurie de cartofi. Ah, greu mai străbate lingura calea de la farfurie la gură și de la gură la farfurie! Ai zice că fiece cartof cîntărește o tonă, că lingura pătrunde în gură, învinsă de remușcări, pe furiș, ca o hoață ce s-ar căi mai înainte de-a fi săvîrșit furtișagul, stăpînită și frămîntîndu-se la gîndul trebuinței neînduplecate de-a se descotorosi de el. E vinovat față de acest cartof. Vina și-a găsit adăpostire în gîtlej. Stă acolo, atentă, ca o capcană pusă în calea acestui cartof monstruos, care se apropie — cîte împunsături de ac o fi costat? — și se împotrivește să intre, deși gura e ispitită, iar ideea că-i flămînd îi stăpînește mintea. Ideea, pentru că foamea lui nu mai e cea știută, vechea lui foame spontană și agresivă; acum i se plimbă prin minte după ce stomacul și-a dat semnele lui, înfricoșată și furișă, fără să îndrăznească să țipe, să-și ceară dreptul — acest cartof — care, la jumătate cale între gură și farfurie, se oprește, nehotărît, fără să știe ce are de făcut. Acest cartof care îi aruncă în față gratuitatea absolută a existenței lui. Dacă și-ar apleca urechea, atent, asupra acestui cartof, cînd își înfige dinții în el, ar putea auzi cum își sfîșie mama. Cartoful e plin de ființa mamei lui, care l-a cîștigat prin munca ei, împunsătură cu împunsătură. **Asta e!** Săvîrșește un act de antropofagie. Un fiu devorîndu-și mama.

Aha ! Domnului nu-i plac cartofii. Domnul crede că merită să mănînce languste. Ia priviți cum se uită la mîncare ! Dacă ar ști cu cîtă trudă se cîștigă și cîte osteneli încap într-un biet cartof, spuneți-mi, credeți că l-ar mai putea privi așa ? Dar ce să știe el din toate astea ! Nu vrea să știe nimic ! Cartofii sînt o mîncare prea de rînd pentru el. Pentru ceilalți, totul e bun. Dar el e altfel plămădit, o ființă cu totul aparte, de lux. Îl ofensezi în demnitatea lui dacă-i pui în față o farfurie de cartofi.

Și cartoful, aflat tot la jumătatea drumului între gură și farfurie, se hotărăște brusc și violent să rămînă în farfurie. Iar farfuria se năpustește cu furie spre podele. „Domnul“ se ridică, galben ca turta de ceară, cu sîngele zbătîndu-i-se în vine, cu tîmplele zvîcnindu-i gata să-i plesnească, și se duce în camera lui. Se așază în pat, copleșit de umilință ; ar vrea să intre în pămînt, să dispară. Întreaga lui ființă se răzvrătește împotriva acestei existențe mizerabile. Și simte cum din străfundurile nevăzute și umbrite ale făpturii lui lăuntrice se pornește să urce, tremurătoare, o împotrivire față de însăși ființa lui. Nu-și dă seama ce-i cu el. Se simte zbătîndu-se într-o tulburare oarbă, ca o gînganie ce piere, căutînd cu îndărătnicie o ieșire pe care n-o găsește. Se agață de un gînd nedeslușit, încercînd să se salveze : acela al iresponsabilității. Doar nu el e cel care poartă vina vieții ce i-a fost dată. Gîndul nu-i aduce nici o consolare. Există. E un fapt. Dar care-i scopul existenței lui ?

A inventat greva foamei. O eliberare de sine însuși. Un fel de a lupta contra vinovăției lui. Hotărît, cît se poate de hotărît să meargă pînă la pro-

priul lui hotar. O călătorie, o întoarcere către ipostaza de schelet. Să învingă vinovăția prin orgoliu.

Zadarnice rămîn crizele de disperare, amenințările, implorările mamei lui care vrea să-l convingă să mănînce. Nici amenințările, nici rugămințile nu pot face nimic. Nici blîndețea Andreei, nici batjocura lui Emilio.

Cine a spus că omul alcătuiește o unitate? Stomacul își exprimă prin strigăte dezacordul față de spirit. Stomacul se desolidarizează de voință. Trebuie să-l îmblînzești, să-l faci să îngenunche în fața voinței, să-l umilești. În cele din urmă, cedează. Și numai din cînd în cînd mai dă semne de viață, ca semnalul puternic al unui clopoțel de alarmă, care izbește conștiința. Apoi totul revine la o ciudată senzație de plutire. După patru zile e în stare să se uite cu indiferență la frate-său, care cinează acolo, în camera lui (vicleană hotărîre luată de familie), complăcîndu-se în a face exagerate zgomote de masticație. Ideea că o să moară iese deasupra. Nu ăsta a fost, dintru început, obiectivul real? Să se lase să moară, să înece neliniștea în moarte. Cît de departe a rămas viitorul! Dar aproapele nu-l lasă nici să trăiască, nici să moară. Se lasă să-i fie injectate cele prescrise de doctor. Indiferent la tot.

Iată-le pe mama lui și pe Andrea cum i-au căzut în genunchi. Ce scenă ridicolă! Mama lui are o voce ciudată. Un patetism adînc a înlocuit mînia care implora. O simte umilită. Și-atunci simte în el rușinea. Niciodată nu va putea îndura umilința, nici la el, nici la ceilalți. Și cedează. De la hotarele scheletului se întoarce la viață. Dar să nu-l sîcîie... să-l lase în pace... în pace, în pace...

*

A urmat o perioadă de calm. Reproşurilor le-au luat locul privirile pline de mustrare. Numai că privirea o poţi ocoli cu mult mai uşor.

În ceea ce priveşte persoana mea, i s-a dat o oarecare utilitate : să duc înapoi lucrurile pe care mama şi Andrea le coseau. Profitam de aceste ieşiri ca să deschid, pe îndelete, uşa tuturor prăvăliilor şi să întreb cu voce şovăielnică : „Aveţi nevoie de vreun băiat pentru comisioane ?“, convins fiind, mai înainte de-a primi răspunsul, că nu aveau. Apoi, după ce ieşeam iar în stradă, îmi ziceam : „Vezi, ţi-am spus eu !“

Antonio, un copil de vîrsta mea şi vecin cu noi, îmi dăduse cărţile pentru clasa întîi secundară. Învăţam din nou, sîrguincios şi aprig, pregătindu-mă pentru întîlnirea cu viitorul.

În ziua în care am împlinit treisprezece ani, am primit ştirea că tatei îi fusese comutată pedeapsa cu moartea. Am simţit pentru prima oară că sînt „cauza“ a ceva. Mama a spus că treisprezecele aduce întotdeauna noroc. Dar nu întîrzie să nesocotească importanţa „acţiunii mele“, căutînd să mă convingă că se cuvenea să mulţumesc proniei cereşti, care dăduse ascultare rugăminţii călugăriţelor. Mama avea o uşurinţă nespusă să vadă mîna lui Dumnezeu în toate cele.

Năluca tatălui meu putea acum să ţină locul prezenţei lui în carne şi oase. Încercasem de multe ori să-mi închipui moartea tatei. Bărbatul unuia din vecinele noastre fusese împuşcat de puţină vreme. Îi anunţaseră moartea trimiţîndu-i înapoi

unul din pachetele expediate de ea, pe care scriseseră : „Nu mai are nevoie de nimic".

Mi-l închipuiam pe tata în fața plutonului de execuție. Aveau oare să-l lege la ochi, sau nu ? Asupra cărui lucru avea să se așeze ultima lui privire, îndureretă și plină de tristețe ? Șase degete se lăsau încetișor, aproape cu afecțiune, pe trăgaci. Peste o clipă, șase gloanțe, uimite, aveau să plece în căutarea morții și s-o găsească într-un tărîm atît de mărginit, și care era pieptul lui. Dar eu nu vedeam decît un singur glonte, stînd încordat ca o fiară sălbatică la pîndă, și așteptînd să iasă. O pornea cu toată viteza. Urma întîlnirea brutală cu lumina. Țîșnit din întunecimea chiulasei, glontele era orbit, se freca la ochi. Cît de blînd îl învăluia aerul în zborul lui ! Și glontele, îmbătat de lumină, înveselit, călătorea prin aer, colindînd în libertate, înfiorat de încîntare. Voia să poposească în fiece gîză, în fiece floare, mîngîia aerul ca o albină, voia să se abată din calea lui, s-o părăsească, să scape prin greșeală. Era un glonte liric, glontele meu. Un glonte vegetarian. Astfel, cînd se afla la doi pași de pieptul tatei, o pornea dintr-o dată pe verticală în sus, respingînd capcana ce i-o întindea trupul acela — închisoarea pe viață — și pe care n-aveau să-l viziteze decît viermii. Și „glontele meu" pierea în zarea albastră, îndepărtată. Iar moartea își lua tălpășița, rușinată, cu coada între vine, lăsîndu-l pe tata în picioare și tot atît de nemuritor ca un zeu.

Cîtă nevoie aveam de speranță ! Simțeam nevoia să-mi spun că dacă tata ar fi fost lîngă mine totul ar fi fost altfel. Încetul cu încetul, mă obișnuisem să atribui umbrei tatălui meu, amintirii ce-o

păstram despre el, o afecțiune care veghea asupra mea, mă apăra față de tot ce era rău.

Erau totuși rare clipele în care mă gîndeam la el, iar cînd o făceam, imaginea lui sfîrșea totdeauna prin a se stinge din cauza inutilității pe care moartea lui apropiată o arunca asupra sa.

Vestea „învierii" lui îl aducea din nou printre noi. Absența sa deveni dintr-o dată mai puțin îndepărtată. Trecea, de la situația ciudată în care se afla — aceea de om „în trecere" printre cei vii — la cea a unei prezențe deocamdată lipsind încă, dar care curînd avea să revină.

Mama îi grăbea întoarcerea, consumînd timpul cu nerăbdarea și speranța ei. Evenimentul acesta o schimbase. Din cînd în cînd, spre mirarea noastră, i se întîmpla să zîmbească. Cîteodată se pornea să cînte, în timp ce degetele ei, repezi și îndemînatice, trebăluiau fără preget. Pînă și vocea i se schimbase. Cînd striga la noi, mustrîndu-ne pentru cîte ceva, nu mai era aceeași voce acră și spartă de odinioară. Timpul devenise pentru ea o sală de așteptare.

Numai Emilio aduse un nor pe cer. Într-o bună zi ne pomenirăm cu el îmbrăcat în uniforma falangistă. Mama dădu un strigăt. După părerea ei, politica era o îndeletnicire care nu aducea decît rele. Văzusem doar ce se-ntîmplase cu tata. Și tata, ce-avea să spună tata cînd va ieși din închisoare și va vedea că unul dintre fiii lui făcea parte din rîndurile dușmanilor, ale celor care fuseseră pe punctul de a-l ucide și care îl mai țineau încă și acum întemnițat, ca pe un ucigaș ?

— Un om bun ca pîinea caldă și care nu era în stare să omoare o muscă — aici, ce-i drept,

mama exagera — uite unde l-a dus blestemata de politică. Iar tu, tu ești în stare să îmbraci uniforma asta! Ești un copil nevrednic, asta ești.

Emilio ripostase printr-un zîmbet dispreţuitor şi prin cuvintele :

— Ia mai taci! Ce vă pricepeţi, voi, femeile, la treburi d-astea?

Apoi spusese că puţin îi păsa lui de politică, dar că el avea să fie întotdeauna de partea celui mai tare, pentru că, un lucru e cît se poate de limpede : viaţa trebuie trăită. Dacă în ziua de azi era la modă să fii falangist, falangist avea să fie şi el. O să bată mîine vîntul dinspre comuniști? N-o să stea deoparte nici atunci. Pentru moment, cine nu era falangist n-avea parte de nimic. O vacă de muls mai ceva decît Falanga nici că s-a mai pomenit. Prost ar fi dacă n-ar profita. Încă de multă vreme intrase în rîndurile ei. Crezuse cumva mama că „slujbuliţa" lui la sindicat — o oră citea ziarul, altă oră trăncănea, jumătate de ceas îşi lua gustarea, altă jumătate se prefăcea că face ceva, şi tot aşa de azi pe mîine, pînă la sfîrşitul lunii, cînd vîra banii în buzunar — de dragul ochilor lui frumoşi i-o dăduseră? Unde ar mai fi putut el găsi un post mai comod? Să cîştigi bani fără să munceşti e o aspiraţie demnă de orice om inteligent. Şi ceea ce-şi dorea el era tocmai asta : să poată trăi cît mai îndestulat cu putinţă fără să se ostenească. Iar politica, dinspre partea lui...

Da, dar ce-o să spună tata? Emilio ridică din umeri cu obişnuita lui insolenţă dispreţuitoare, atitudine pe care de fiece dată o adopta cu tot mai multă dezinvoltură. Şi, după un comentariu batjocoritor la adresa bătrînilor liberali, afirmă că

timpurile se schimbaseră, şi că nu exista altă soluţie decît să te potriveşti lor.

Mama clătină din cap adînc mîhnită şi murmură :

— Să te potriveşti lor ? Să se potrivească taică-tău unuia ca tine ? Nu, n-o să poată. O avea el defecte cît pofteşti, dar e un om drept şi fără pată. Iar tu faci parte din tagma nerușinaţilor. Nici eu n-am putut ţine pasul cu vremurile astea, şi m-am resemnat. Dar tatăl tău, tatăl tău ce-o să facă ?

Emilio reteză scurt discuţia, zicînd că ceea ce ea numea un „nerușinat" pentru el însemna un om practic.

— Iar eu asta sînt : un om practic, zise el drept încheiere.

Da, aşa era fratele meu.

VIII

Mulțimea se înghesuie, așteptînd la doi metri de grilaj, stăvilită de gardieni. Femei și copii. Bărbații sînt rari, aproape toți bătrîni.

O mulțime îmbrăcată cernit, îndurerată. Mizeria și-a pus pecetea pe toate fețele astea încercate deopotrivă de aceleași lipsuri. Privindu-le, descoperi o viață organizată în serie, fără putință de scăpare. Oamenii aceștia răspîndesc cu toții același miros, un miros rînced, desprins din scurgerea întru totul asemănătoare a zilelor lor. Alcătuiesc laolaltă o mulțime compactă. Unde sfîrșește fiecare din ei și începe mulțimea? Unde sfîrșește aceasta, și unde începe fiecare individ în parte? Trăiesc cu toții prin zvîcnetul aceleiași singure inimi. Se personifică într-această unică bătaie de inimă, pornită în același timp din toate piepturile. Neliniștea, suferința, speranța sînt dele ce-i asemuiesc pînă-ntr-atît, înfrățindu-i în aceeași zvîcnire a inimii. Pachetul strîns la piept de fiecare din ei e făcut cu aceeași dragoste, același sacrificiu, aceeași urare pentru soarta celui ce-l va primi.

De cealaltă parte a grilajului, a altor gratii, o altă mulțime, mii de oameni, lipsiți de libertate de către alți oameni, încearcă aceeași speranță, aceeași neliniște, stînd strînși unul lîngă altul, umăr lîngă umăr. Sărind peste zidul ce le desparte, fără ca

paznicii să bănuie, cele două mulțimi s-au contopit. Aerul e o îmbrățișare clandestină.

La vederea fețelor posomorîte ale gardienilor, a gurilor amenințătoare și flămînde — ca cele ale unor animale de pradă — ale puștilor lor, cine ar putea crede în mulțumirea datoriei împlinite ? Ciinii de pază ai ordinii veghează la corecta funcționare a banilor — sau, la ceea ce posesorii lor numesc „societate" — arătîndu-și colții la această mulțime, a cărei mizerie o face suspectă, subversivă.

Copiii aceștia sînt moștenitorii nenorocirii și urii oamenilor care stau acolo, înăuntru, ferecați ca niște fiare. Mîinile lor, călăuzite azi de cele ale mamelor, se vor încleșta mîine asupra urii. Și cînd mînia îi va face să strige, se vor pomeni față în față cu aceleași puști, cu aceiași dulăi dresați, gata să-i zvîrle în temnițe ori în morminte. Locurile le sînt de pe acum hotărîte. Vai de cel care nu se simte bine așa ! Țevile puștilor, ațintite asupra lor, sînt o avertizare. Haita n-așteaptă decît să-i fie luată botnița — un simplu ordin — ca să se năpustească asupra acestei mulțimi umilite, ca oaia tremurînd de spaimă în fața lupului. Mulțimea aceasta care se înghesuie e viitoarea țintă a gloanțelor care, pitulate acum în chiulase, vor ieși la țanc, punctuale la întîlnirea dată de ordin și de apăsarea pe trăgaci. Mulțimea care acum se lasă condusă prin curtea închisorii, ca să dea apoi năvală în fața ușii vorbitorului. Cînd ușa se deschide, se reped cu toții, ca să poată sta în primul șir din fața rețelei metalice, în spatele căreia e un culoar lat de doi metri. După culoar, de sus pînă jos zăbrele.

Vizitatorii se împing unii pe alții, ca să-și găsească fiecare loc. În cele din urmă se liniștesc, și rămîn în așteptare, încordați. Toate privirile s-au ațintit asupra unei uși, aflată la unul din capetele încăperii care începe după peretele de zăbrele. După cîteva minute ușa se deschide și se ivește un gardian. Apoi o coloană întreagă de oameni începe să pătrundă înăuntru. Și strigătele încep să țîșnească din rîndul mulțimii.

— Paco ! Antonio ! Pepe ! Vicente !

Ceilalți își stăpînesc strigătul, nerăbdători să-l zărească pe cel care li-l adresează. În cele din urmă coloana se termină. Toată lumea strigă acum. Mamele dau drumul unui țipăt adînc, visceral :

— Băiatul, băiatul meu !

Nu rostesc numele ; țipătul pe care-l scot vine de departe, de foarte departe.

Dialogul care se înfiripă între cele două gratii despărțitoare e țesut din recunoașteri, din schimburi de nume :

— Paco ! Juana !

— Ángel ! Carmen !

— Băiatul meu ! Mamă !

Chemări încărcate de grabă, ca niște îmbrățișări telegrafice, rostite cu vocea vibrînd de emoție.

Lîngă mine, o bătrînă strigă într-una, fără să se oprească :

— Băiatul mamei ! Băiatul mamei ! Băiatul mamei !

Are glasul înăbușit de hohote și lacrimi.

Mama strigă și ea ceva. Apoi îmi spune :

— Uită-te, tatăl tău !

Și-mi arată un om în care nu pot recunoaște decît cu mare greu chipul pe care amintirea mea

îl păstrează de-atîţia ani. A îmbătrînit. E neînchipuit de slab. Cutele i-au brăzdat nemilos faţa. Prin sticlele ochelarilor, privirea lui se opreşte asupra mea, rămîne liniştită şi nu se mai desprinde, parc-ar fi ţintuită. A fost atît de nesfîrşită calea acestei priviri, de-a lungul amintirii şi a speranţei, a acestei priviri care pătrunde acum în mine, împrumutîndu-mi liniştea ei, încît nu găsim altă punte de comunicare decît tăcerea. Simt deşteptîndu-se în mine o fremătare necunoscută încă, sub îmbrăţişarea acestei priviri. Aceeaşi tulburare o găsesc şi la el. Mîinile îi freamătă, cînd încleştîndu-se asupra barelor, cînd slăbindu-şi strînsoarea. Tremurul buzelor lui pare a vesti cuvîntul. Dar gura i se arcuieşte numai într-un zîmbet, un zîmbet şovăielnic, care-l aşteaptă, poate, pe-al meu, pentru a străbate distanţa ce ne desparte. Îi zîmbesc la rîndu-mi. Da, ne-am recunoscut acum. Pe deasupra capului meu, mama vociferează ceva. Privirea şi zîmbetul tatei se mută asupra ei. Încerc dintr-o dată o senzaţie de parcă aş fi fost părăsit.

Alături de mine, bătrîna şi-a încetat ţipătul şi acum geme.

— Băiatul, băiatul meu drag! Spune într-una, în timp ce lacrimile îşi croiesc drum prin brazdele obrajilor.

În faţa ei, feciorul, un omuleţ pirpiriu cu părul roşcat, al cărui chip şters emoţia acestei clipe de-abia l-a înviorat puţin, repetă :

— Nu plînge, mamă, nu plînge. Sînt bine, sînt foarte bine...

În stînga lui, un bărbat îşi întinde urechea. Inutil pe cît se pare. Larma celor din jur şi surzenia lui îi fac zadarnice eforturile şi nu poate auzi gla-

sul nevestei, care își sparge pieptul degeaba. Toată atenția omului, toată ființa lui se află concentrate în urechea asta pe care o întinde lacom, cu disperare, inutil. Și omul se înfurie pe zăbrele, ca și pe tot ceea ce-l desparte de glasul nevestei lui. Îndoit ostatic al temniței și al surzeniei, renunță în cele din urmă să mai înțeleagă ceva și încredințează totul privirii.

Ceva mai încolo, un alt deținut spune vorbe de alint băiețelului și-i face jucării — un copil de trei ani pe care mama l-a ridicat în brațe.

Strigătele — strigătul — vehiculează banalități.

— Ți-am adus o omletă. Mănînc-o numaidecît să nu se răcească.

— Rufele...

— Complimente de la Maruja.

Neliniștea, tulburarea se citesc în schimb în mișcarea mîinilor, în privire. Mîinile se deschid spasmodic, de o parte și de alta a barelor, ca și cum ar vrea să sucească gîtlejul neputinței. Sfîșierea lăuntrică, năzuința unuia către celălalt, îmbrățișarea frustrată, toate le exprimă mîinile lor zăgăzuite de rețeaua barelor, prin gesturile ce le fac, și care sînt tot atîtea strigăte mute. Și numai mîinile, mîinile acestea disperate te împiedică să crezi că te afli într-o grădină zoologică.

Gardienii trec printre cele două cîrduri de oameni mașinal, cu un aer absent, ca niște dispozitive mecanice a căror mașinărie funcționează fără cusur.

Cele două șiruri de oameni se sorb din privire, cu lăcomie, și, ca o revanșă asupra cuștilor de gratii ce-i despart, țes pe deasupra strigătelor firul

nevăzut al emoţiilor, făurind astfel atmosfera intimităţii, cea pe care zbirii le-o refuză.

Prin toată larma de-acolo o aud pe mama exprimîndu-şi încrederea. În curînd o să se întoarcă, o să-l avem în curînd în mijlocul nostru. Viaţa merge înainte. Viaţa totdeauna e dispusă s-o ia de la început. Tata dă din cap, cu un gest de vagă consimţire.

Un gardian bate de cîteva ori din palme. Vizita s-a sfîrşit. Atunci strigătele se înteţesc şi mai mult, ca să slăbească încetul cu încetul, pe măsură ce clipa despărţirii se apropie. Mîinile sînt cuprinse de-o înfrigurare mai mare. Privirile se aţintesc cu mai multă putere, cu încăpăţînare, ca şi cum fiecare ar încerca să-şi întipărească pe retină, ca săpat în piatră, chipul celuilalt. Cuvintele, multă vreme nerostite, oprite cu de-a sila în gîtlej, ar voi parcă acum să prindă glas. Dar vor rămîne acolo mai departe, zăvorîte în tăcere.

Tata, înainte de-a dispărea pe uşă, se întoarce şi, ducîndu-şi mîinile pîlnie la gură, strigă :

— Aşteptaţi-mă !

Ieşim de-acolo. Femeile plîng. Străbatem curtea încet, în tăcere.

Cînd ajungem afară, strada ne face rău.

IX

— Cînd o să se întoarcă tatăl tău, totul o să se schimbe, totul o să fie bine. O să ne mutăm, poate, din casa asta. Şi o să ai o cameră numai a ta, unde o să poţi învăţa în voie. Aici te sufoci, nu alta. Doamne ! Cît de grea mai e viaţa ! Nici nu ştiu cum să mă mai descurc. Îmi sparg capul tot gîndindu-mă cum să le potrivesc mai bine, dar degeaba. Tot ce pot cîştiga din cusut e o adevărată bătaie de joc. În zadar mă zbat, toate sînt în mîna ticăloşilor ăstora de speculanţi. Ah, Doamne ! Greu mai e să trăieşti.

Mama îşi rosteşte monologurile aşa, de faţă cu mine. Ridic capul din carte şi o văd cum coase, dusă pe gînduri. Nici vorbă, nu-mi pretinde să fiu atent. Văd cum mîinile ei aspre şi trecute, învineţite de frig, mînuiesc acul cu o oarecare stîngăcie. Mangalul s-a stins de vreo trei ceasuri. Nici fir de jeratic n-a mai rămas. Un pumn de cărbuni în fiecare zi — sînt aşa de scumpi cărbunii — nu ajunge nici măcar să ne dea iluzia că ne încălzim. Stăm zgribuliţi cît e ziua de mare. Din cînd în cînd trebuie să ne suflăm în pumni ca să ne dezmorţim degetele. Ne-a pătruns frigul pînă-n oase. Fac din nou o sforţare ca să mă concentrez asupra lecţiei : numerele prime.

— Înainte... înainte vreme toate erau altfel. (Vocea mamei a căpătat o inflexiune plină de nostal-

gie, care mă face să tresar.) Era atît de simplu să trăiești ! Era de-ajuns să ne mulțumim cu ceea ce aveam. Și era ușor. Nu duceam lipsă de nimic. Închipuie-ți că, înainte de-a te naște tu, aproape în fiecare duminecă, vara, ne duceam în plimbare la Sierra. Nu pentru că tatăl tău ar fi cîștigat cine știe ce — un profesor de liceu niciodată n-a cîștigat mare lucru — dar, în sfîrșit, nu trăiam de loc în strîmtorare. Puteam chiar să punem și ceva de-o parte. Iar eu m-am priceput întotdeauna să administrez gospodăria. Tatăl tău spunea mereu că, fără mine... Ah ! Nu cred să existe pe lume om mai nepăsător ca el. Dacă-l scoteai din cărțile lui, era pierdut. Trebuie să-ți spun că tot eu îi cumpăram pînă și pantofii și hainele. O adevărată nenorocire, dacă l-ai fi lăsat de capul lui. Își uita veșnic umbrela pe unde umbla, iar ciorapii și-i punea mai totdeauna pe dos. Dimineața, înainte de-a pleca la școală, trebuia mereu să-l inspectez din cap pînă-n picioare. Cît mă mai trudeam cu el, să-l fac să scoată nasul din cărțile și din fișele lui ! După ce te-ai născut tu, nu ne-am mai dus în plimbare la Sierra. Obișnuiam să ne ducem la Retiro [1] și, după plimbare, ne odihneam pe o terasă. Eu îl întrebam cum vedea el viitorul nostru. Rîdea și spunea că nu se grăbește de loc să îmbătrînească. Dar eu încercam să mi-l închipui. Visam ca fiii mei să ajungă oameni de seamă. Și mă rugam lui Dumnezeu să aveți mai multă ambiție ca tatăl vostru. Ah ! totul părea așa de ușor de înfăptuit ! Cine-ar fi spus că... Toate ne mergeau din plin ! Și ia te uită cum s-au întors lucrurile ! Cîteodată îmi vine

[1] Buen Retiro mare parc din Madrid.

să cred că nimic din toate astea nu s-a petrecut aievea, că totul a fost un coşmar... Ah, nu mai înţeleg nimic, niciodată n-am înţeles nimic.

O văd aplecată pe lucrul ei, copleşită de tristeţe, cumplit de neajutorată. Îmi dau seama că părul îi albeşte pe zi ce trece. Şi-mi mai dau seama cîteodată că, pentru prima oară, mă gîndesc la ea judecînd lucrurile în felul ei. „Niciodată n-am înţeles nimic.“ Cuvintele astea, ca şi durerea ei, îmi strîng inima. Un elan neştiut de mine pînă atunci mă îndeamnă să întind mîna, să-i mîngîi creştetul. Dar gestul meu e retezat la jumătate cale de vocea ei care a căpătat din nou aceeaşi notă stridentă, de fiecare zi.

— Da, decît aşa, mai bine să nu mai trăieşti. Simt că nu mai pot răbda. Sînt sătulă pînă-n gît de tot ce-am îndurat, de toate lipsurile astea, de toate necazurile. Sătulă pînă peste cap. Şi de fiecare dată cînd mă gîndesc la voi... Oh! aş vrea mai degrabă să mor decît să ajung să vă văd nişte nenorociţi. Cît priveşte fratele tău... am încetat să-mi mai fac griji pentru el. Toţi nerușinaţii au noroc. Toţi cei de teapa lui o duc bine azi. Ce durere pentru o mamă să-i fie ruşine de copilul ei! Andreea, în schimb, mă neliniştește. Seamănă atît de mult cu mine! Aşa eram şi eu: un nimic acolo, o copiliţă aproape nebăgată în seamă. Cînd l-am cunoscut pe tatăl tău... El era atît de distrat, că mă simţeam bine în tovărăşia lui, parcă uitată acolo, lîngă el. Nu puteam suferi să mă bage cineva în seamă. Ori de cîte ori tatăl meu se uita la mine, el care era de-o asprime neîndurătoare, îmi venea să intru în pămînt de spaimă.

Vocea mamei s-a îmblînzit din nou. Surprins, o privesc cu coada ochiului. Coase mai departe, fără să ridice capul. E pentru prima oară cînd o aud vorbind așa. O femeie necunoscută pînă atunci mi se dezvăluie pe neșteptate. Îmi dau seama că se află în ea — sau s-a aflat — ceva deosebit de ceea ce știusem pînă atunci. De ce-o fi vorbind astăzi așa ?

— Da, soarta Andreei mă neliniștește. Cum se va sfîrși logodna ei ? Paco pare băiat bun, dar... viața e așa de complicată.

Clatină din cap și oftează. Își trece apoi o mînă peste ochi, cu un gest potolit și ostenit, ca și cum ar vrea să alunge din fața lor imaginea multor vedenii.

— Totul e de neînțeles. Oricît aș vrea să pricep cum de-a putut tatăl tău să se vîre în politică, nu izbutesc. Eram atît de mulțumiți înainte ! Și el, care părea că nu-l interesează nimic altceva decît cărțile și elevii lui ! Știi, ținea mult la noi, dar de-abia dacă o arăta. Mie îmi ajungea să mă știu lîngă el, ca să mă simt bine și fără grijă. Apoi a început să lipsească de-acasă, să citească ziare, mai știu și eu ? Unchiul tău, Juan, care venea în fiecare sîmbătă pe la noi să ne vadă și care pînă atunci pleca repede, pentru că n-avea ce să vorbească cu el, a început dintr-o dată să-și prelungească vizitele. L-a otrăvit cu politica. Vorbeau mult împreună. Nu păreau niciodată să fie de acord, dar se înțelegeau bine. Unchiul tău spunea că taică-tău a devenit, în sfîrșit, un om. Mie nu-mi plăceau toate astea. Eu voiam să rămînă așa cum îl știam, cel de totdeauna. Oh ! ziua în care a plecat... Am crezut că se prăvălește lumea peste capul meu.

Nu credeam să pot trăi fără el. Și astăzi încă, mi se întîmplă să mă întreb cum de-a fost cu putință.

O tăcere prelungă se așterne după ultimele cuvinte pe care le-a rostit ceva mai înăbușit decît pe celelalte. Întunericul plutește apăsător în odaie. Numerele prime s-au prefăcut într-un aluat indigest. Aștept curios ca vocea ei să depene mai departe firul, așa cum aștepți în fața unei uși întredeschise, care-ți făgăduiește o revelație. Numai că, în loc să se deschidă, ușa se închide.

— Dar, ce să-i faci, dacă Dumnezeu vrea așa...

A aprins lumina, a devenit ea, cea de totdeauna. O lumină slabă, tremurătoare, anemică. Între a ne strica ochii sau a consuma cîțiva kilowați în plus mama a ales prima soluție. Economie!

— Lasă, cînd o să se întoarcă tatăl tău, totul o să fie altfel. O să-și ia din nou locul la liceu, unde ai să poți învăța și tu cum se cuvine. Iar eu, o să pot și eu, în sfîrșit, să mă odihnesc. Mă simt atît de obosită...

Se ridică și se îndreaptă spre ușă. Apoi se întoarce spre mine și-mi spune :

— Ia-ți cărțile și vino să înveți în bucătărie, în timp ce pregătesc eu de mîncare. E o crimă să arzi două becuri deodată.

Și o privesc cum iese, adusă de spate, cu capul plecat, învinsă de lipsa ei de înțelegere față de lucruri.

Descurajat, tremurînd de frig, mă cufund într-o tristețe cleioasă. Mă gîndesc la mama și, pentru prima oară, o văd altfel și pe ea și suferința ei. Acum, cînd a vorbit fără să strige, iar vocea ei a căpătat inflexiuni adînci și dureroase, am descoperit în ea o femeie necunoscută mie. Și femeia

ästă e mâmă mea. Nu mi-a dezvăluit decît o mică parte a ființei ei, dar mi-a fost de ajuns ca să iau hotărîrea s-o cunosc. Imaginea umerilor ei aduși dezlănțuie în mine o pornire de duioșie care face să-mi dea lacrimile.

Dar, dintr-o dată, o voce binecunoscută, plină de-o indignare cu greu reținută și de-un repros plîngăreț, pătrunde prin ușă pînă la mine :

— Nu ți-am spus o dată să vii la bucătărie ? Crezi cumva că ne putem permite luxul să ardem lumina așa, în neștire ? Dacă ai scoate tu banii din buzunar, la sfîrșitul lunii, să plătești... Sau poate crezi că-mi vin așa, de undeva, banii ăștia ? Cînd o să-nțelegi toate astea, mă-ntreb ?

Îmi strîng cărțile și mă ridic, cu un sentiment confuz de ușurare și de decepție totodată. Duioșia e un sentiment dificil, la urma urmei. Și nu-i nimerit să te lași în voia ei.

X

A trecut timpul. Trei ani. Dar se vede treaba că timpul se scurge fără să ştie ce are de făcut cu mine.

Prima ştire despre faptul că societatea avea nevoie de persoana mea mi-a dat-o un anunţ prins de uşa unei frizerii — serviciu ireproşabil — şi care spunea: „Se caută băiat de prăvălie"... Sobrietatea textului te lăsa să înţelegi că nu trebuie să întruneşti alte merite pentru a obţine postul, decît să treci pe acolo şi să-l ceri. Treaba pe care o aveam de făcut era la îndemîna oricui: să mătur din cînd în cînd podelele, să spăl savonierele şi să fac cîte-un comision. Pentru toate astea nu primeam bani. Veniturile mele, rahitice şi aleatorii, depindeau de capacitatea de recunoştinţă a clientului căruia, înarmat cu o perie, trebuia să-i curăţ haina de păr. Din nefericire, cei mai mulţi dintre clienţi considerau că periatul meu făcea parte din „serviciul ireproşabil" pe care-l făgăduia firma, ceea ce avea darul să-mi răpească o mare parte din presupusele mele bacşişuri.

Nu, nu norocul îmi călăuzise paşii într-acolo. Dugheana era veche, dărăpănată, jalnică. Vîrsta venerabilă i se putea ghici din înştiinţarea mucegăită lipită de geamul vitrinei şi care oferea încă serviciile lipitorilor. Patronul şi cele două ajutoare ale sale împărtăşiseră aceeaşi soartă cu şandramaua:

li se măcinaseră puterile încetul cu încetul. Nu făceau altceva decît să se vaite într-una de beteşugurile lor. Poate că asta era şi pricina pentru care, pe zi ce trecea, clienţii se făceau tot mai rari. Patronul dădea vina pe fotbal, la care nici unul din cei trei nu se pricepea, silindu-i pe bărbierii lui să citească ziarele sportive.

— Cînd lucrezi într-o frizerie, le spunea el, trebuie să fii la curent cu actualitatea.

Clienţii nu păreau să manifeste nici un interes pentru metehnele celor trei *figaro*. Din fericire, războiul mondial le dădea destul prilej de vorbă pentru timpul cît se ascuţea briciul.

Nu trecuse nici o lună de cînd eram acolo, cînd patronul ne înştiinţă că vinde prăvălia şi se întoarce în satul lui de baştină. Cei doi — ajutoarele lui — au început să se vaite cît îi ţinea gura, învinuindu-l că vrea să-i azvîrle la azil. Patruzeci de ani îi slujiseră cu credinţă, răseseră grijuliu mii şi mii de bărbi, ca să se pomenească aşa, dintr-o dată, aruncaţi pe drumuri, fără altă speranţă decît uşa azilului. Cine avea să-i mai angajeze, la vîrsta lor? Patronul se apăra cum putea, zicînd că nu era el vinovat de bătrîneţea celorlalţi. Avea dreptate: comiţi o imprudenţă, îmbătrînind.

Pentru mine n-a fost nici o nenorocire. Alături de frizerie se afla o farmacie. Spiţerul mi-a propus să-mi exercit îndeletnicirile de băiat de prăvălie în folosul lui. Era un tip deşirat, uscăţiv, cu un nas monumental care, ostenit, se sprijinea într-o mustaţă osebit de stufoasă. Se prea poate ca de vină să fi fost chiar nasul lui, cu care dădea semne a nu se fi obişnuit pe deplin, şi de la care părea să-i vină atîta mahmureală. Veşnic purtîndu-l cu

sine, n-avea nici o clipă de odihnă. Mă mai gîndeam în sinea mea că și stufoșenia mustății trebuie să-i fi înăbușit orice încercare de zîmbet. Era însă îndoielnic, înainte de a o fi avut chiar, ca omului aceluia un singur zîmbet să-i fi luminat vreodată fața.

Mama întîmpină cu bucurie vestea că mi-am schimbat slujba. Farmacia i se părea o dugheană mai de soi decît frizeria. Pe deasupra, asta îi dădea prilejul să privească viitorul meu, faimosul meu viitor, dintr-o perspectivă nouă. Aveam să învăț farmacia, ceea ce-mi oferea o carieră bună. Oamenii erau atît de stricați, încît nu exista nici un pericol ca negoțul farmaceutic să decadă. Treburile pe care le făceam în farmacie aveau să-mi netezească mult drumul.

— Știi, cel mai de seamă lucru e să ai practică. Teoria, odată ce ai practica... îmi spunea ea.

Asta era părerea ei și pace...

Făceam într-adevăr practică, numai că la coada măturii. Nouă ore pe zi, contra a cincizeci și nouă de pesete pe lună. Socoteala era deznădăjduitoare : o pesetă și nouăzeci și nouă de centime pe zi. Fiecare oră care trecea îmi aducea în buzunar douăzeci și două de centime, ceea ce era un prilej pentru stăpîn să bodogănească într-una, zicîndu-mi că nu făceam paralele astea. De altfel, orice îi dădea prilej să bombăne. Vocea lui acră, monotonă, batjocoritoare îmi răsuna în ureche cît era ziulica de lungă. Lumea din cartier îl poreclise „Acritură". Și drept e că avea ceva din acreala murăturii. Părea că-l încearcă necontenit o necurmată scîrbă, ca și imboldul îngrețoșător de a-i da glas. Lumea întreagă părea să nu fie altceva

pentru el decît o cocină necuprinsă, şi nu se putea mîngîia niciodată cu gîndul că trăieşte şi el în ea. Fără îndoială, era un om conseovent cu sine însuşi, din cei care au curajul să-şi spună : „Nu, nu ! Nu mă înşală ea viaţa pe mine. Ştiu eu cîte parale face". Sînt într-adevăr şi unii dintr-aştia, care nu izbutesc să mistuie viaţa. Sînt şi unii care folosesc margaretele şi sonetele ca dezinfectant.

Nu după mult timp, însă, am izbutit să devin indiferent faţă de proasta dispoziţie a farmacistului. Şi, pe deasupra, aveam şi eu necazurile mele. „Viitorul" meu se îndepărta mereu, din lipsă de timp. Ajungeam acasă atît de obosit, încît ori aş fi luat cartea să învăţ, ori m-aş fi culcat din capul locului, totuna era. Şi-apoi începusem să mă îndoiesc dacă „viitorul meu" merita atîta osteneală. După cum încetasem să mai cred că situaţia în care ne găseam era ceva trecător. Nu erau multe speranţe ca tatăl meu să iasă din închisoare. Transferarea lui la Burgos fusese o lovitură grea pentru mama. Căzuse iar pradă amărăciunii. Mustrările ei se abăteau mai ales asupra lui Emilio, care refuza să-i dea salariul întreg şi venea acasă la ore tîrzii din noapte. Cum suferea de insomnie, îi striga din patul ei :

— Nerușinatule ! Trîntore ! Muieraticule !

Şi asta în fiece noapte. Emilio răspundea pe un ton plin de batjocoritoare solicitudine :

— N-ai adormit încă ? Noapte bună, mamă !

Asta o scotea din sărite. Exasperată, venea în cameră la noi, copleşindu-l cu insulte. Smuls din somn, blestemam şi drăcuiam, încercînd cu o încordare atît de înverşunată să adorm din nou, încît somnul îmi fugea de-a binelea. Dimineaţă, la de-

jun, scena se repeta invariabil în același fel : mama strigînd și gesticulînd, roșie toată, Emilio ascultînd cu o expresie plină de interes întipărită pe față, Andrea implorînd :

— Liniștește-te, mătușă, pentru numele lui Dumnezeu ! Lasă-l în pace !

Se temea ca pe mama să n-o apuce unul din acele atacuri de nervi care, din cînd în cînd, o făceau să se prăbușească pe scaun, cu ochii ieșindu-i din orbite, cu trupul zguduit de frisoane spasmodice, în timp ce accese violente de furie o făceau să-și smulgă părul din cap ; scena se desfășura în așa fel, încît totul părea a vesti nebunia. Cînd venea ora prînzului, în timp ce stăteam la masă, absența lui Emilio tot nu ne aducea liniștea. La ce bun să mai ai un bărbat în casă ? La drept vorbind numai bărbat nu-i puteai spune, dacă era el în stare să vadă, fără să se rușineze, două femei spetindu-se muncind. Cum să se descurce oare cu chiria ? A rămas în urmă cu două luni. Proprietarul amenință să ne dea afară. Dar lumina ? Spuneți-mi, cu ce să plătesc lumina ? Nu se poate... Se putea oare mînca mai puțin și mai prost de cum mîncam noi ? Ce altă femeie în locul ei s-ar putea descurca mai bine ? De lucru acasă din zi în zi găsea tot mai puțin. Și pe lîngă toate astea, bărbatul închis. La ce-i folosea să mai aibă și soț ? O greutate în plus, nimic altceva decît o greutate în plus. Și care, pe deasupra, îi mai dădea și bătaie de cap. Precis că el nici măcar nu-și dădea seama cîte sacrificii o costă pachetele pe care i le trimite. Cum ar fi putut să-și dea seama de asta ? Nu și-a dat niciodată seama de nimic. Altfel, de ce și-ar fi lăsat la voia întîmplării nevasta și copiii ? Cum de se lăsase pier-

dut de politică ? Soția, copiii lui nu însemnau nimic pentru el. Întîi de toate poporul. Poporul ! (Aici vocea mamei devenea sarcastică.) Un egoist, asta era !

Niciodată pînă atunci nu vorbise așa despre tata. Am găsit că-i mai cu cale să nu protestez, dar, în sinea mea, l-am apărat. Cum farmacistul îmi făcea viața amară pe de o parte, iar mama pe de alta, nu aveam pe nimeni, în nenorocirea mea, către care să mă îndrept, în afară de tata. Mutismul Andreei, detașarea ei cu totul și cu totul neobișnuită făcuse din ea o străină, o apariție care, deși familiară, rămînea totuși pentru mine o necunoscută. Emilio și cu mine nu mai schimbam nici o vorbă din ziua cînd îi ținusem parte mamei într-o ceartă. De aceea îi scriam deseori tatei, fără să-i destăinui adevărata situație de la noi din casă, ci numai așa, ca să am pe cineva către care să-mi îndrept gîndurile și cu care, din cînd în cînd, să împărtășesc singurătatea ce-o resimțeam. Mă mișcase mult într-o zi, cînd îmi scrisese că are încredere în mine. Îmi spunea totdeauna, în scrisorile lui, să-l aștept, iar, pînă atunci, să-i dezvălui toate greutățile ce le-aveam sau preocupările mele. La ce bun ? Cum m-ar fi putut ajuta ? Afecțiunea pe care scrisorile lui o manifestau față de mine îmi ajungea, însă. Și-așa, l-am descoperit pe tata, fără să vreau anume s-o fac.

De la țipetele, văicărelile, atacurile de nervi ale mamei, la bombănelile expectorate cu violența unui rîgîit ale farmacistului. Și înapoi. Nici o altă ieșire. Exasperat de acest cerc vicios care făcea ca zilele să urmeze unele altora, asemeni cupelor unei roți hidraulice, puntătoare toate ale aceleiași poveri, închipuirea mea ridica osanale zeului pe care îl uram

cel mai mult : banul. Blestemați arginți ! Tema banilor revenea mereu, ca o obsesie, în monologurile mamei. Proprietarul... O să ajungem să dormim pe sub poduri... ca țiganii... Nu mai aveam nimic de amanetat... Doamne, Dumnezeule... Proprietarul era neînduplecat... *Ultimatum terminante :* Ori plăteam în decurs de cinci zile cel puțin chiria pe o lună, ori ne arunca în stradă... Ce-i de făcut ? Spuneți, spuneți și voi ceva, dar spuneți, nu vă uitați așa la mine, cu gura căscată... Doamne, Dumnezeule, Doamne, Dumnezeule, ajută-ne să ieșim din nenorocirea asta !

Prevăzînd că Dumnezeu avea să rămînă mut sau că are să se codească să-i împlinească rugămintea, eu am fost cel care am găsit ieșire din această situație. Am sustras, vreau să spun am furat, o factură și am încasat-o. O sută de pesete. Destul, ca să putem astupa gura proprietarului. Vestea că am „găsit" suta de pesete pe stradă fu socotită o dovadă că Dumnezeu își pleacă urechea la rugămințile celor nevoiași.

— Cădeți în genunchi cînd vă zic, și rugați-vă, mulțumiți Providenței că ne-a ajutat. Vedeți, vedeți cum Dumnezeu te încearcă, dar sfîrșește prin a se îndura ? Sfinte Dumnezeule, sfinte fără de moarte, miluiește-ne pe noi ! Amin !

Bine, bine ! Numai de și-ar vedea „Providența" de treabă, liniștit... Numai de n-ar băga nimic de seamă Acriturâ...

Dar Providența avea pe semne altele pe cap... lucruri sau persoane mai importante. Fapt e că peste cîteva zile, cînd clientul a dat pe la farmacie, a rămas cu gura căscată cînd i s-a pretins să achite o anume factură pendinte...

Acriturâ mi-a făcut cinstea să mă ia drept martor. Atins de această gentileţe a lui, am confirmat că dreptatea era de partea clientului. Ceea ce mi-a dat prilejul să aflu că eram un hoţ şi pe deasupra un păduchios, un neisprăvit, o haimana, un rahat şi încă o grămadă de alte lucruri. Şi eu, care mă credeam o persoană modestă! Acriturâ nu părăsise tonul obişnuit al veşnicelor lui mormăieli întrerupte de tăcere, ceea ce răpea scenei orice aspect de eveniment excepţional. Dar clientul, un ţîr de om cu o voce caraghios de sforăitoare, tăbărî şi el cu gura ocărîndu-mă şi făcîndu-mi morală, ritos şi cît se poate de pornit împotriva mea. Pînă în clipa cînd au început amîndoi să mă blagoslovească. Epitetele se revărsau asupra mea din toate părţile, de nu mai ştiam pe care să-l ascult, doritor cum mă aflam să nu fiu nepoliticos faţă de nici unul dintre ei. Apoi m-au zgîlţîit amîndoi fără menajamente. Clientul era cel mai entuziast dintre ei. Mi-a ars una atît de tare, că mi-am simţit capul răsunînd ca o tobă. Aş fi preferat mustrările moralizatoare de la început — întotdeauna ai un folos de tras de pe urma unei cuvîntări morale — dar atitudinea celor doi părea să arate că nu mi se dădea dreptul să aleg metoda de ispăşire. Încurajat de exemplul colaboratorului său, Acriturâ ridică şi el mîna. Dar clientul îl opri cu un gest plin de demnitate.

— Nu, nu se cade să-ţi faci dreptate cu propria dumitale mînă. Cazul trebuie prezentat autorităţilor. Hai să facem o plîngere în regulă la comisariat.

Vai de mine! Urîtă încurcătură mai luau lucrurile!

Acriturâ se uită la el, uluit.

— Să știi că dumitale îți revine nu numai dreptul s-o faci, ci și obligația. Da, domnule, obligația pe care o ai față de societate. Dacă nu s-ar lua nici o măsură în legătură cu furtul comis, ar însemna, nici mai mult nici mai puțin, să încurajăm instinctele antisociale ale acestui copil. Uită-te la el! Cu toată mutra lui nevinovată, avem aici, în fața ochilor noștri, un viitor inamic al societății. Puștlamaua! Orice neglijență, orice compătimire ar fi criminale. Dacă hoții ar fi pedepsiți la timp și cu asprime... Domnule — aici vocea lui bombastică prinse a tremura de fiorul emoției — de dumneata depinde în această clipă viitorul acestui copil. Și cine știe dacă nu cumva e prea tîrziu! Trebuie totuși să încerci a-l răscumpăra. Totdeauna o încep așa, șterpelind nimica toată, și sfîrșesc prin a ucide.

Spițerul consimți, deși se vedea cît de colo că pentru el îndatoririle față de societate prețuiau tot atît cît o ceapă degerată.

— Va trebui să mergi cu mine, domnule.

Și mărunțelul pretinse că avea o mulțime de lucruri de făcut, dar, cum înainte de toate era un bun cetățean, consimte să-și sacrifice timpul lui personal în folosul obligațiilor sociale ce-i reveneau. Apoi își dădu cu părerea față de farmacist că, fără îndoială, isprava mea nu era prima de acest fel. Nu băgase niciodată de seamă să-i fi lipsit ceva? Casa... Nici o neregulă în privința asta? Pentru că, dragă domnule, nu se aflau în fața unui caz de slăbiciune trecătoare, nu, nici vorbă de așa ceva. Felul premeditat în care făptuisem furtul era atît de bătător la ochi, de scandalos, încît demonstra, fără o cît de mică îndoială, o experiență care numai Dumnezeu știe

cît timp avea în spate. Pentru moment se cădea să fiu percheziționat. Mai mult ca sigur că-mi mai rămăsese ceva de pe urma furtișagului, deși era de ajuns să se uite cineva la mine ca să vadă, zugrăvite pe chipul meu, cele mai josnice vicii.

— Copiii aceștia sînt, dragă domnule, drojdia rămasă de pe urma războiului. Am purtat un război de purificare, iar acum buruienile au prins din nou să iasă.

În timp ce rostea toate acestea, mîinile lui îmi goleau buzunarele. Dezamăgirea pe care i-o pricinui cotrobăiala asta confirmă din plin teoria pe care o avea asupra antecedentelor mele :

— Îți dai seama, domnul meu ? Dacă ar fi fost un novice nu ar fi avut precauțiunea să ascundă banii. Vezi bine ! Avem de-a face cu un tip priceput.

Orice tentativă din partea mea de-a mă justifica sau de-a protesta se dovedea a fi atît de inutilă, încît am rămas cu ochii plecați în jos, pradă unei tulburări adînci, care mă făcea să simt cum mi se pune un nod în gît.

Farmacistul intră în laborator ca să ia cheile. Clientul cel pirpiriu se postă în fața ușii ca să mă împiedice să fug.

Pe stradă, pocitania mă înșfăcă de guler. Și cît ținu drumul mă cicăli într-una. Mulțumită lui aveam ocazia să mă îndrept. Nu toți delicvenții de-o seamă cu mine aveau norocul ca cineva însuflețit de dorința de a-i lecui să se ocupe de ei. Cîți hoți, cîți criminali n-ar fi putut deveni utili societății, dacă în timpul vîrstei lor fragede ar fi întîlnit un om cu inimă care să-i ia de mînă și să-i ducă la casa de corecție ! Da, cei de-acolo, de la casa de corecție, se vor pricepe să-mi domolească instinctele rele și

să mă îndrume pe calea cea bună, în așa fel încît să n-ajung un dușman al societății. Pe cînd, dacă mă încăpățînam să dau cu piciorul Binelui, viitorul meu n-avea să fie altul decît streangul. Trebuia să țin minte asta !

În timp ce pirpiriul perora așa, eu încercam să-mi închipui casa de corecție. Închisoarea ! Aveau să mă închidă și pe mine ca pe tatăl meu. Spaima îmi muie picioarele, îmi îngheță sîngele în vine.

În fața comisariatului doi guarzi înarmați pînă în dinți. După ce trecui pragul înăuntru, frica mi se potoli, pierind în chip cu totul de neînțeles.

Un tip cu o față neînchipuit de bestială își plecă urechea fără tragere de inimă la relatarea încîlcită a celor doi acuzatori ai mei. Cu un gest, ne arătă o bancă în fundul încăperii.

Două femei, înfășurate în șalurile lor negre, stăteau așezate acolo, așteptînd. Una din ele plîngea nemîngîiat. Ceallaltă, care încerca s-o liniștească, ne spuse că prietena ei pierduse două cartele de alimente.

Ușa biroului din fața noastră se deschise, lăsînd să iasă un om care-și înfrîna cu mare greu indignarea. Cînd trecu pe lîngă noi, îl auzirăm bombănind :

— Cincizeci de pesete pentru o înjurătură ! Asta-i bună !

Și ieși, înjurînd pe înfundate.

Cel cu fața bestială făcu apoi un semn către cele două femei. Acestea se ridicară, îndreptîndu-se spre birou. Prin ușa închisă, ajunseră pînă la noi niște strigăte. Cîteva clipe mai tîrziu cele două femei își făcură apariția, pășind încovoiate sub șalurile lor.

Cea care pierduse cartelele plîngea mai deznădăjduit ca oricînd.

Cetăţeanul desăvîrşit se ridică :

— E rîndul nostru, zise el.

În timp ce ne îndreptam spre birou, am simţit din nou cum mi se moaie picioarele de spaimă. Pirpiriul bătu în uşă cu degetul. Auzirăm un glas răcnind :

— Sînt ocupat !

— Cine v-a dat voie să...

Mărunţelul se îndreptă spre tip şi încercă să ţină un discurs :

— Domnule, obligaţiile mele profesionale reclamă prezenţa mea de mult timp, cu toate acestea, pentru a-mi îndeplini îndatoririle de cetăţean conştient şi respectuos faţă de autorităţi, n-am ezitat o clipă să-mi sacrific...

Discursul îi fu retezat cu brutalitate de către poliţist :

— Stai jos acolo, şi nu mă bate la cap cu prostiile dumitale.

Ultragiat, omuleţul se făcu galben la faţă. Era gata să ia discursul de la cap, cînd o privire a poliţistului îi tăie piuitul, făcîndu-l să dea înapoi.

— Ai auzit, domnule ? îi zise el farmacistului. Ai auzit ? Să ajung să fiu tratat astfel ! Nu mi-aş putea permite să vorbesc de rău autorităţile, departe de mine acest gînd, dar trebuie să mărturiseşti că aceasta nu-i un mod de-a trata un cetăţean, un fost combatant ca mine. Într-adevăr...

Farmacistul nu răspunse. Se vedea cît de colo că-i scîrbit.

Se scurseră mai bine de zece minute. Omuleţul bătea nervos darabana cu buricele degetelor pe bancă, privindu-şi într-una ceasul. Spiţerul îmbră-

țișa cu o privire plină de repulsie locul în care se găsea. La rîndu-mi, victimă a situației fără de scăpare în care mă aflam, mă făcusem mic de tot, ca și cum aș fi încercat să expun fricii o suprafață cît mai redusă cu putință.

Deodată, farmacistul se ridică în picioare și, hotărît, zise :

— Gata, am isprăvit afacerea. Eu plec. Iar tu, îmi spuse el fără să mă privească, șterge-o, și să nu mi te mai arăți în fața ochilor.

Am zvîcnit în sus cu toată graba de care mă îmboldea teama, ca împins de un arc. Zvîcnetul meu coincise cu cel al cetățeanului desăvîrșit care, surescitat la culme, îl înșfăcă pe farmacist de reverele hainei.

— A ! nu, nu, domnule ! N-o să faci una ca asta ! Nu poți să faci una ca asta ! Trebuie să-ți îndeplinești datoria ! Ca mine !

Farmacistul îl privi în așa fel, încît crezui că avea să verse peste fața lui. Se mărgini numai să spună :

— Și dumitale ce-ți pasă de toate astea ? Erau cumva ale dumitale cele o sută de pesete ? M-ai înnebunit cu civismul și cu societatea dumitale ! Cît despre partea mea, îi dau cu tifla și societății, și dumitale, și derbedeului ăstuia, și banilor pe care i-a luat. Și-acuma, gata, am plecat !

Bravo, Acriturǎ ! Și-n timp ce cetățeanul desăvîrșit rămăsese mut de indignare, Acriturǎ și cu mine ne îndreptam spre ieșire. Îmi simțeam inima plină de zumzet, de parcă s-ar fi învîrtit ca o elice. O adevărată explozie de ușurare. Dintr-o dată, o voce ne țintui pe amîndoi în pragul ușii.

— Ei, unde vă duceți ? Puteți intra acum !

Și tipul cel cu fața bestială ne arătă ușa biroului. Totul era pierdut. În ultima clipă. Din nou avea să mă înhațe frica, iar eu să mă ghemuiesc în ea, așteptînd răzbunarea societății. Ce-avea să se întîmple? Zîmbetul triumfal al cetățeanului desăvîrșit deșteptă în mine un nou val de ură. L-aș fi strivit ca pe un gîndac, aș fi călcat în picioare zîmbetul lui lînced și scîrbos, pînă l-aș fi făcut chisăliță.

Omul care stătea dincolo de masă, peste măsură de gras, avînd ceva porcin în întreaga sa înfățișare, se lăsa cu placiditate în voia cărnurilor lui revărsate în fotoliu. Mîinile grăsulii și scurte și le ținea încrucișate pe pîntecul somptuos și opulent. Ochii lui mici examinară acel trio pe care îl alcătuiam, apoi se întoarseră spre secretar.

Cu un gest plictisit, comisarul ceru să i se prezinte cazul. Omulețul cel pirpiriu se grăbi să se lanseze într-o descriere cît se poate de amănunțită, în care strecura din cînd în cînd aprecieri personale și considerații morale.

Ochii mici ai comisarului se lăsară greu asupra mea.

— Cum te cheamă?

Iar persoana mea, avînd dimensiunile unei ploșnițe înfricoșate de amenințarea degetului lui gros ce se abătuse asupra ei ca o avalanșă, îi dădu răspunsul cu o voce tremurată.

Apoi mă întrebă adresa, numele și ocupația tatălui.

— E în închisoare.

Cetățeanul desăvîrșit scoase o exclamație de triumf.

— Vedeți ? Nu spuneam eu... E limpede, aschia nu sare departe de trunchi.

— De ce e în închisoare ?

— Nu știu. Nici el nu știe.

Cetățeanul desăvîrșit rîse.

— Spune că nu știe... Ai auzit, domnule comisar ? Victima inocentă...

— Mai tacă-ți fleanca odată !

Cel pirpiriu îi ținu piept :

— Domnule comisar, cu tot respectul pe care-l datorez autorității dumitale, trebuie să-ți mărturisesc că motivul prezenței mele aici nu e altul decît acela de-a da ajutorul meu autorității și de-a...

Secretarul dădu drumul unei înjurături.

— Individul ăsta m-a făcut să greșesc, cu vorbăria asta a lui.

Cetățeanul desăvîrșit se întoarse spre el :

— Domnule, îți cer să mă tratezi cu toată cuviința și respectul ce sînt cuvenite unui cetățean, unui fost combatant ! Căci am făcut parte din forțele ordinii, din Glorioasa Mișcare Națională. Trebuie să te informez că Brigada socială îmi datorează numeroase servicii. Am stîrpit, am dezinfectat societatea spaniolă de patruzeci de roșii. Întrebați-l dumneavoastră pe comisarul Fernandez, de la Brigada socială. Nu-i citez numele ca să mă laud, domnilor, ci pentru a vă aduce la cunoștință că mi-am îndeplinit întotdeauna cu conștiinciozitate datoriile mele civice.

Și stîrpitura „dezinfectantă" își flutură în mînă carnetul de fost combatant în rîndurile forțelor „Glorioasei Mișcări Naționale".

Comisarul oftă.

— Bine, bine. Nici nu-ți cer altceva decît să-ți îndeplinești și pe viitor îndatoririle dumitale civice.

Cu alte cuvinte, te rog, dragă domnule, să nu mai deschizi gura decît atunci cînd eu, Autoritatea, o să ți-o cer. Înțelegi ?

Și comisarul își continuă interogatoriul, adresîndu-se exclusiv farmacistului și mie.

La întrebarea dacă pînă atunci purtarea mea fusese satisfăcătoare, Acriturâ înălță din umeri și mormăi :

— Hm ! Ce vreți ? Nu te poți aștepta la mare lucru de la nimeni.

Nu, nu putea să spună dacă mai furasem sau nu ceva înainte de povestea cu factura. Nu știa.

Comisarul mă întrebă de ce furasem. I-am spus. Mă gîndisem să înapoiez cele o sută de pesete ? Să le înapoiez ? I-am spus că nu.

O dată sfîrșite formalitățile reclamației, comisarul mormăi :

— Bine, vă puteți retrage. La urma urmei, o sută de pesete nu merită atîta tămbălău.

Comisarul se înșela. Să furi o sută de pesete era un delict mai grav decît să „dezinfectezi" societatea de patruzeci de „roșii". Da, stîrpitura aceea, care îi întindea mîna comisarului oferindu-și „necondiționat" serviciile, era responsabil de moartea a patruzeci de persoane. Avea să părăsească biroul comisarului și nimeni nu se va îndoi de respectabilitatea lui. Nici vorbă, comisarul se înșela. O sută de pesete ! Ieftină intrarea la casa de corecție.

Un gardian mă împinse în fața lui, pe scară.

— Repede ai mai început, îmi spuse el rîzînd.

Mă vîrî într-o încăpere întunecată și închise ușa cu cheia. Mîniei îi luă locul indiferența și acesteia somnul. M-am deșteptat, simțind apăsarea unei cizme pe trupul meu. Gardianul îmi dea :

— Se vede că mustrarea de conștiință nu-ți tulbură somnul. Și ce mai somn !

Străbăturăm culoarul. Duba mă aștepta pesemne în fața ușii. Dar gardianul mă conduse în biroul comisarului. Mama se afla acolo. De cum mă văzu, se porni să urle :

— Fiul meu hoț. A ajuns hoț !

Comisarul căscă. Apoi spuse cu obrăznicie :

— Potolește-te, femeie, potolește-te ! Nu tulbura liniștea vecinilor.

Îl lăsă pe inferior să rîdă, pe urmă adăugă :

— Și-apoi, ai să te obișnuiești. Puștiul ne-a spus că pentru dumneata a făcut-o.

Mama răcni :

— Pentru mine ? Pentru mine a spus c-a făcut-o ? Dar știe foarte bine că mai degrabă aș vrea să-l văd între patru scînduri decît hoț. Dacă aș fi știut de unde erau banii... l-aș fi omorît. Trăiesc mai degrabă sub poduri decît să pun mîna pe ce nu-i al meu. Săracă, dar cinstită. Nerușinatule, mă faci să mor de rușine. Haimana ! Și ești copilul meu !

Comisarul o întrerupse.

— Bine, bine... Și-acum află, nătărăule, că patronul tău și-a retras plîngerea. De altminteri, toți de-alde tine au noroc. Sînt unii care-și închipuie că stăm aici la dispoziția toanelor lor, că muncim degeaba. Așa că de data asta ai scăpat. Dar ține minte, data viitoare dacă mai pici pe-aici ai de-a face cu noi. Hai, piei din fața mea ! Și nu uita că, începînd din clipa asta, sîntem cu ochii pe tine. Ai grijă ce faci !

Mama m-a scos în pumni din comisariat. Și cît a ținut drumul numai cu gura pe mine a fost, și-atîta

m-a pălmuit și m-a pișcat, încît am început să regret amarnic că nu mă trimiseseră la casa de corecție.

★

Zilele care au urmat au fost îngrozitoare. Parcă aș fi fost un ciumat. Dar dacă prezentul nu era plăcut, viitorul nu se arăta a fi nici pe atîta. Era din nou întunecat de amenințări grele. Cea mai blîndă dintre ele fiind aceea a închisorii pe viață. Pentru că, de la o zi la alta, soarta mea se schimbase, trecînd de la aceea de presupus calic la aceea de ocnaș-aspirant. În ciuda acestei situații, trebuia să mă gîndesc într-una să găsesc ceva de lucru care să-mi permită să umplu golul celor cincizeci și una de pesete lunare. Văicărelile mamei, care se plîngea de lipsa lor, se împăcau greu cu gestul disprețuitor pe care-l avea totdeauna cînd i le dădeam.

Da, avea dreptate Julián. Viața e un lucru cum nu se poate mai simplu. Totul e să supraviețuiești, sau, mai exact, să subviețuiești celor douăzeci și patru de ore ale fiecărei zile.

— Da, băiete. Trăim de pe o zi pe alta. Să păcălim azi, cu ceva, stomacul și mîine vedem noi.

Julián, țiganul, cel care-și schimba ocupațiile mai des decît cămășile, omul care se pricepea să adulmece peseta și s-o hăituiască pînă în ultima ei tainiță. Treizeci de ani de viață rătăcitoare, cutreierînd dintr-un capăt într-altul de țară, în căutarea unui blid de năut, războindu-se cu foamea, ajutîndu-se de vicleșuguri și șotii, pătimind în fel și chip, ăsta era Julián, asociatul meu, pe care-l cunoscusem în una din peregrinările mele în căutare de lucru. Julián hotărîse să mă protejeze.

— Cu mine n-ai să ajungi cine știe unde, băiete. Nu trebuie decît să mă privești. Hai, uită-te... Asta sînt... De cînd mă știu pe lume, nu fac altceva decît să împung cu coarnele viața. Și uite, vezi, încă nu m-am prăpădit.

Să trăiești de azi pe mîine, să păcălești stomacul în fiecare zi, asta era viața lui Julián. Avea și-o filozofie a lui, Julián, gata să ți-o servească la minut. Viitorul ? Ziua de mîine ? Dar ca să-ți bați capul cu ziua de mîine trebuia mai întîi s-o apuci. Mai primejdios decît orice se dovedea a fi să-ți uiți propriu-ți țel.

— În țara asta, un minut de neatenție te poate face să mori de foame. Trebuie să ai dinții gata pregătiți și să nu scapi din vedere nici prilejul și nici aproapele. Unul îți poate pune pîinea în mînă, celălalt, cînd nici cu gîndul nu gîndești, îți poate trage un picior undeva. Să nu te încrezi nici în tat-tu. În lumea asta pînă și intențiile au colți cu care sfîșie.

Julián punea libertatea mai presus de orice. Era lucrul cu care se mîndrea cel mai mult. Părea să fi venit pe lume prin propriile sale mijloace, fără ajutorul nimănui.

— Mie n-o să-mi poruncească nimeni, niciodată, pricepi, băiete ? Eu nu pot fi sclavul unor pereți, ori al unui stăpîn. Asta-i ! Viața nu numără mai mult de douăzeci și patru de ore. N-ai decît să ți le arunci de-a spinare și să faci în așa fel încît s-atîrne cît mai puțin cu putință.

Îndeletnicirea lui Julián era să amăgească oamenii. Un șarlatan cum nu se mai află. Pentru moment își folosește dibăcia să convingă lumea că o fotografie mărită, „arătos“ împodobită pe margini cu niște panglici de culoare roșie, galbenă, verde

și violet, și retușată e un lucru care are virtutea să-ți înveselească viața și casa. Colecția noastră de mostre era oribilă. O domnișoară de provincie arborînd un zîmbet stereotip, o copiliță îmbrăcată în rochia primei împărtășanii, cu obrajii îngrozitor de bucălați și boiți din belșug, un soldat pe fața căruia se întipărise o expresie de nespusă uimire, care venea poate de-acolo că avusese revelația însemnătății persoanei sale ca apărător al patriei, o pereche de însurăței, împopoțonați cu veșminte împestrițate, de nu le mai rămăsese curat decît albul ochilor, și părînd cuprinși de o fericire neroadă.

— Nu face mutra asta scîrbită, băiete. Oamenilor le plac culorile.

Oamenii cu care aveam de-a face, clientela noastră, erau cei care locuiau în cartiere sărăcăcioase, cele „de jos", cum le numește cu dispreț clasa mijlocie, clasa mediocră.

Și iată-mă colindînd cu mostrele sub braț prin cartierele pomenite. Descopăr mizeria, o mizerie neobrăzată, brutală, iar nu disimulată de portul cravatei, ca cea din cartierul meu. Noi eram săraci, dar ne rușinam de starea noastră. La cei de-aici, sărăcia se încuiba cu nerușinare, în plină lumină a zilei, jegul își arăta fața cu o lipsă de perdea fără pereche.

— N-avem nimic de ascuns, ziceau deseori oamenii de-aici și, pentru a nu dezminți cele spuse, umblau adesea cu dosul gol. Femei vlăguite, bărbați pociți, însemnați cu metehne din născare, cu umerii încovoiați și cu încălțările ferfeniță, copii anemici, pe jumătate goi, care se tîrau pe pămînt laolaltă cu murdăriile, țipînd, plîngînd, omorîndu-și într-una

foamea cu cîte ceva ce duceau la gură, cerînd pîine cu o lipsă de tact de neiertat.

— Ah, se văitau mamele, mai bine ar fi fost muți ținții ăștia ; la ce să mai învețe să vorbească, dacă nu fac altceva decît să ceară pîine ?

Clientela plăgilor și a ftiziei galopante, a avitaminozei cronice, asta era clientela noastră.

— Femeie, dă un pic de culoare vieții, un piculeț de bucurie fotografiei ăsteia !

Fotografiei „ăsteia" în care tinerii căsătoriți au dat dovadă de mare curaj, fabricînd zîmbetul ăsta. Ce-a mai rămas din zîmbetul lor ? Cinci, șase, opt copii rahitici și foamea cea de toate zilele, de totdeauna. Asta era scena pe care trebuia să exercităm șarlatania noastră. Douăzeci și cinci de pesete ca să colorăm fotografiia asta. Nu te speria, femeie, plata e lesnicioasă : zece pesete la început și-apoi cîte două pe săptămînă. Douăzeci și cinci de pesete : costul a zece pîini procurate la negru.

— Pîinea lor, sau a ta. Nu trebuie să ai scrupule. Pricepi, băiete ?

Prima mea comandă. O familie numeroasă : tată, mamă și șase copii, îmbrăcați cu toții în negru — purtau doliu după bunic. O moarte petrecută atît de demult, încît au și uitat de doliu. Un grup funebru pe care se cădea să-l înveselim un pic.

— Ce-ați spune de niște culori artistic aplicate ? Să întinerim fotografia, înroșind puțintel obrajii ?...

Primul meu duro cîștigat drept comision.

Numai că, cinci zile mai tîrziu — „Noi lucrăm repede, domnilor" — totul dă chix. Capul familiei îmi joacă festa și s-apucă să moară. Culorile noastre nu-și mai au rostul.

— Bah ! spune Julián. Nu trebuie să ne pierdem curajul.

În materie de curaj și de idei, Julián n-are pereche. Și primul meu eșec îi dă o idee nemaipomenită. Să lărgim atribuțiile noastre negustorești, să furnizăm ajutorul de înmormîntare. În schimbul unor biete și nenorocite pesete achitate lunar, oferim o înmormîntare aproape luxoasă, de clasa a treia. Prezentăm garanția unui sicriu decent, și, oricum, mai confortabil decît viața clienților noștri. Curaj, femeie, o înmormîntare frumoasă răsplătește o viață de cîine !

Numai că noul nostru negoț nu se dovedește a a fi prea rentabil. Oamenii aceia, oricît de neînțeles ar părea, n-aveau nici chef și nici nu se grăbeau să moară. Se agățau de viața lor cea păduchioasă cu o încăpățînare aproape indecentă și demnă de o cauză mai bună.

— O înmormîntare de lux ? Ia cară-te de-aici cu luxul tău ! Chelului tichie de mărgăritar îi trebuie ! Haide, haide, nu-mi bate capul cu luxul tău și șterge-o de-aici cu înmormîntarea ta cu tot !

Iar eu mă duceam, purtîndu-mi promisiunile de îngropăciune — ispititoare altminteri — din casă în casă, în speranța vagă de-a da peste vreun aspirant la moarte decentă. Compensam „tristețea“ pe care-o pricinuiam cu propunerile noastre de asigurare funerară prin „bucuria“ pe care o prilejuiau fotografiile întinerite. Și, din cînd în cînd, mai pica un duro nevinovat.

Cum și duminica trebuie să trăiești, cum și duminica are douăzeci și patru de ore, Julián și cu mine ne instalam într-un anume loc pe stradă și, cu

mare entuziasm, atacam fără cruțare timpanele trecătorilor, lăudînd calitatea fără pereche a piepteni-lor și bricelor noastre.

Societății ce-o alcătuiam, deschisă celor patru vînturi, Julián, plictisit, îi puse capăt într-o bună zi și dădu noi orizonturi vieții sale. Nimerise peste o ofertă care venea din partea unei fabrici de textile și pentru care trebuia să colinde satele. Nutrea visuri de îmburghezire, Julián. Spunea acum că ar vrea să sfîrșească prin a se instala undeva. Am refuzat propunerea lui de a-l însoți prin sate cu „fotografiile". Fusesem admis în clasa a treia secundară și voiam s-o termin. Julián îmi făgădui să nu mă lase pînă nu-mi găsește undeva o ocupație. Și se ținu de cuvînt. Îmi găsi o slujbă într-o prăvălie de textile și confecții. M-am adaptat din nou programului cu ore fixe. Dar toate încercările mele de-a oferi clientelor un zîmbet cuceritor s-au dovedit a fi zadarnice. Se vedea cît de colo că nu eram făcut pentru negoț. Asta mi-o spunea și șeful meu. După părerea lui, eram lipsit de convingere, mai mult chiar, inspiram scepticism atunci cînd lăudam calitățile unei țesături sau potrivirea fericită dintre o mătase roșie și tenul minunat și brun al unei cliente. Și adăuga cu nevinovăție :

— S-ar zice că te scîrbește să vinzi, cînd, dimpotrivă, s-ar cădea să fii numai zîmbet și să vorbești plin de înflăcărare.

Atunci mă apucam să zîmbesc, să zîmbesc profesional, pînă mă apuca durerea de fălci. Dar, în ciuda eforturilor mele, nu izbuteam să-mi confecționez decît un zîmbet cumplit, care le înfricoșa pe cumpărătoarele cele distinse.

Au trecut trei ani. Ce altceva are timpul de făcut decît să treacă ?

Și pentru tatăl meu au trecut. Stă mai departe să putrezească în închisoare. Mii de oameni continuă să putrezească în închisoare. În 1945, cineva îmi spusese :

— Tatăl tău o să iasă. Toți or să iasă. O să le dea drumul la toți deținuții, și la cei din țară și la cei dinafară.

N-a fost decît o iluzie.

— Cînd o să iasă tatăl tău...

S-au împlinit doi ani de cînd mama a renunțat la cuvintele astea.

Și speranța ne-a ros, ca o molie.

Trei ani au trecut. I-am trăit în tristețe, tîrîți de remorca obișnuinței.

XI

Privirea lui dădea ocol cu încetineală camerei de toate zilele, oprindu-se asupra fiecărui obiect, ca şi cum ar fi încercat să se obişnuiască fără grabă cu această nouă posesiune a lucrurilor sale, ca şi cum şi-ar fi căutat locul printre ele. Prima mişcare către obişnuinţă, primul gest prin care pătrundea în atmosfera cea nouă în care trebuia să-şi găsească şi el un refugiu, ca un străin care face prudent primii paşi într-o ţară necunoscută. Revenise către necunoscut. Întorcîndu-se. Mîinile îi erau tremurătoare, pline de mîngîieri grabnice pe care şi le reţinea, doritor cum era să întîrzie contactul cu cele din jur.

O tăcere adîncă, aproape tactilă. Trăise atîţia ani în aşteptarea acelor minute, încît acuma nu mai păreau prezente, reale. Încerca oare să dea deoparte aducerile aminte, ca să trăiască numai clipele ce se scurgeau atunci ?

Privirea i se zăvorî pentru cîteva clipe dincolo de pleoape. Mîinile lui prinseră puternic într-însele fructiera, a cărei prezenţă fusese dintotdeauna nejustificată acolo, pe bufet, ca şi cum ar fi cerut din partea obiectului aceluia netăgăduita dovadă a realităţii. Mîinile îşi slăbiră încordarea, lunecară într-o parte, nespus de încete, şi palpară cu stîngăcie mobila, ca un orb în căutarea unui semn din lumea adevărată. Timpul se concentra în pipăit. Opt ani pe care îi era cu neputinţă să-i înlocuiască.

— Ţi-aduci aminte ?

Şi mama îi arătă îngrozitoarea figurină de porţelan. Un zîmbet furiş dovedi că-şi aducea aminte. Un gest de parcă ar fi vrut să alunge amintirea. Memoria nu-l ajuta. Statueta aceea îl ducea mult prea departe în timp. Iar el trebuia să sară peste cei opt ani. Privirea îi fugi ca arsă de pe statuetă şi poposi din nou asupra pereţilor. Pendula. Calendarul. Amîndouă măsuraseră timpul. Un timp străin lui, un timp care străbătuse alte drumuri decît el, un timp pe care el îl trăise exilat. Ne privi şi avu o tresărire, ca şi cum s-ar fi mirat că mai sîntem încă în viaţă.

Clătinîndu-se pe picioare, se îndreptă spre fotoliu. Se aşeză cu fereală. La capătul braţelor lui atîrnînd de-o parte şi de alta, fără viaţă parcă, degetele tremurătoare ale mîinilor îi trădau emoţia, pe cînd el ne privea de parcă ne-ar fi căutat mai departe, dincolo de trupurile noastre.

Mama părea să se fi lăsat cu totul în voia scaunului pe care stătea, ca şi cum s-ar fi contopit cu el, nemişcată, odihnindu-se după o oboseală atît de îndelungată. Da, ajunsese să trăiască primele clipe ale eliberării ei, clipele care-i ridicau povara de pe umeri. Andrea stătea liniştită cu totdeauna, singura dintre noi care se simţea la largul ei în tăcere. Cît despre mine, mă cufundasem în contemplarea frenetică, aproape de neîndurat, a tatei. Am tresărit puternic la auzul vocii lui.

— Dar Emilio nu mai vine ?

— Totdeauna vine tîrziu. Trăieşte după placul lui, acum.

Şi iar tăcerea.

Se cădea să facem ceva cu tăcerea aceea. Trebuia s-o prefacem în cuvinte. Simțeam nevoia grabnică de-a cîștiga timpul pierdut. Un tată căzut din cer ca un aerolit, un tată nou-născut pentru copilul lui, care nu-l slăbește din ochi. Tata se mai ferea încă de cuvinte, își ancorase neliniștea în tăcere, apărîndu-se în ea. Și totuși, în sarcina lui cădea să ne ia de mînă și să străbatem alături de el timpul cît lipsise, pentru ca, odată ajunși la capătul drumului, să ne putem întîlni.

Vocea lui atacă pe neașteptate și cu înverșunare trecutul. Apoi, încet, încet se domoli, pînă ce deveni monotonă, impersonală, stinsă, prefăcîndu-se într-un „eu" conjugat la persoana a treia, un „eu" lipsit de ocrotire și de temelie, un „eu" aproape lipsit de umanitate. Amintirea halucinantă a celor trei oameni care-l lovesc cu sălbăticie. Durerea vlăguind trupul pînă la ultimele puteri. Fiecare lovitură înainta spre creier ca o flacără înnebunită și sfîrșea prin a se descărca în strigăt. Strigătul omului torturat pînă la carne vie. Lovituri bine plasate, de o mare precizie anatomică, pline de experiență și îndelung antrenate în disprețul față de om. Nimic nu le putea justifica, nefiind purtătoare nici de mînie, nici de ură, ci numai de dispreț. Iată de ce nu atît loviturile făceau rău, cît rînjetul călăilor. O săptămînă întreagă de torturi zilnice. Trupul nu mai era decît o zrdeanță inertă, înnebunit sub loviturile de pumn și de bici. Carnea sfîșiată, sufletul zdrobit. În cele din urmă, mărturisirea călăilor, făcută cu zîmbetul pe buze : totul fusese zadarnic. Cei șase „complici" fuseseră prinși și împușcați. Zadarnic ? Ce știau ei despre om ? Tăcerea neîngenuncheată fusese o măsurie a fraternității între oameni, a demnității

omenești. Oamenii aceia muriseră singuri. Moartea lor, ca și tăcerea lui mărturiseau frăția lor umană în fața celorlalți, a brutelor.

Mii de oameni reduși la instinctul de conservare. Mii de oameni supuși unei înfometări cu grijă rațională, dozată. Înspăimîntătoare foame. Mii de oameni pierind cu nemiluita din pricina ei, ușurînd astfel sarcina istovitoare a plutoanelor de execuție. Mii de oameni cu sufletul mort și trupul în suferință, tîrîndu-și cu greu ultimele rămășițe de viață. Omul trăind numai și numai prin stomacul lui, devenit centrul lui de gravitate. Zadarnică orice străduință a creierului de-a evada.

Zece oameni au hotărît să facă greva foamei, a foamei totale, ca un protest împotriva celei înjositoare. Au sfîrșit împușcați în fața tuturor celorlalți, pentru purtarea lor inadmisibilă. Foamea căreia te supui din propria-ți voință nu face parte din joc. Omul nu există. Orice tentativă de a-ți asuma deliberat săvîrșirea unui act e un atentat la adresa noii ordini, a ordinii disprețului.

Trebuia să te obișnuiești cu ordinea cea nouă. Prima lecție era asta : individul nu prețuiește mai mult decît un glonte. Santinela a ucis un om care stătuse la fereastră. Santinela a fost răsplătită pentru zelul ei cu șapte zile de permisie. Dar sînt unii care nu prețuiesc nici măcar un biet glonte. În curte, un falangist a ucis cu lovituri de bîtă un om care atentase, prin cuvinte, la demnitatea lui. Falangistul, nutrind convingerea profundă că „omul este purtător de valori veșnice", n-a putut tolera o asemenea necuviință și l-a expediat pe imprudent în lumea veșniciei. Și asta încă nu e totul. Trebuiau să-i jignească și să-i umilească pînă în străfundul

ființei lor. Ce frumoasă priveliște, miile acestea de oameni cîntînd imnurile fasciste! Vai de cel care sfidează ori refuză să cînte imnurile ordinii celei noi! Ce face omul acela care iese din rînduri? Testamentul și-l face. Un strigăt:

— Moarte fascismului!

Călăii nu înțeleg: să schimbi viața pe un strigăt. Absurd! Tipul e fără îndoială un intelectual. De data asta călăii sînt scutiți de orice umbră de remușcare. E vorba de o sinucidere, e evident. De o sinucidere cu atît mai prostească cu cît tipul scăpase, mai mult ca sigur, cu numai cîțiva ani de temniță. Situația e cît se poate de limpede. Obligația unui sinucigaș este să se omoare, aceea a unui călău de a omorî. Călăii nu pot înțelege că strigătul acelui om însemna voința lui de-a renunța la viață, tocmai spre a nu renunța la el însuși, dat fiind că viața și omul se exclud în ordinea cea nouă.

Din nou torturile. Vor să le smulgă mărturisiri asupra „crimelor" pe care le săvîrșiseră, ca să aibă cu ce înscena mascarada unui proces. Un „roșu", chiar fără „crime" la activul lui, rămîne tot un „roșu", firește. Din nou calvarul trupului. Și pentru ce? La urma urmei era totuna dacă declarai că ai săvîrșit sau nu crimele de care aveau ei nevoie. Totuși, pentru tatăl meu, exista o mică diferență. Supunîndu-se intențiilor lor, chiar de-ar fi făcut-o numai din repulsie față de torturi, însemna să devină, într-o oarecare măsură, din victimă, complice.

În cele din urmă rezultatul a fost același. Cincisprezece minute ca să condamni, în bloc, optsprezece oameni la moarte. Cei din tribunalul militar și-au jucat cu cea mai mare seriozitate rolul. Tata credea că asistă la o comedie, la o farsă grotescă.

La sfîrșit, mîinile lui aplaudară. Dar aplauzele stîrniră mînia tribunalului. Ciudați actori! Și modești!

Condamnat la moarte. Expresia e stranie. Omul care condamnă la moarte pe altul păstrează oare iluzia apărării securității sale? A condamna pe cineva la moarte înseamnă a-i fura moartea, a-l lipsi de dreptul de a muri prin propriile sale mijloace. Nimic mai personal, nimic mai intim decît moartea.

Și totuși, omul a inventat moartea dată prin decret și de către altcineva, moartea care se află la capătul unei semnături și al glontelui unei arme.

Camaradul de celulă care s-a spînzurat a crezut că în felul acesta va muri prin propria lui moarte, hotărîtă și dată de el. S-a înșelat însă. Nu a îndrăznit să-și mărturisească sieși că sinuciderea lui era provocată dinafară, că nu *se* sinucidea, ci *îl* sinucideau. Nimeni nu s-a sinucis vreodată la persoana întîi. Nu se poate spune: „eu mă sinucid", ci: „ei mă sinucid". Asta e.

Da, era o moarte pe care ți-o impuneau alții, moartea aceea care sosea odată cu zorii, vestită de clopoțelul preotului. Clopoțelul suna cu o veselie impertinentă. Preotul, funcționar al asasinatului, aducea pe buzele lui cuvintele lui Cristos. Le vorbea condamnaților cu o precizie plină de scrupule asupra amănuntelor morții lor, anticipînd gesturile pe care aveau să le facă, mecanismul spaimei... Împărtășania oferea cea mai bună cîrjă pentru a putea birui pieritoarea clipă între lumea asta și cealaltă... Pentru că, la urma urmei, nu puteai să împiedici posibilitatea ca necuprinsa îndurare cerească să nu se reverse chiar și asupra „roșilor". Dar, lucru de neînțeles, oamenii aceștia nu voiau să ajungă în

ceruri. Oamenii aceştia care luptaseră ca să poată trăi, ca să poată trăi o viaţă omenească, nu doreau să moară. Preotul nu înţelegea. Şi nici paznicii. Cînd condamnatul începea să plîngă, îi spuneau :

— Hai, taci, trebuie să mori ca un om în toată firea.

Nu ştiau că omeneşte era să-ţi fie frică şi să nu doreşti să mori decît de propria-ţi moarte.

Ziua nu e o făgăduinţă, o lumină întru îndeplinirea acestei făgăduinţi. E o ameninţare, sînt acei zori de ziuă întovărăşiţi de sunetul clopoţelului şi de corul puştilor.

Opt, doisprezece, cincisprezece oameni, moartea a cincisprezece oameni în fiece zi. Eclipsă a lumii. Iar la cei care rămîn, cumplita osteneală de-a reînvia încă o dată la speranţă, la acele clipe care se deapănă unele după altele în nelinişte şi aşteptare. Neliniştea de-a asculta cum trece fiecare clipă, de-a atîrna cu întreaga-ţi viaţă de scurgerea fiecărui minut. Frămîntat pînă într-atît de nelinişte, încît să nu mai ştii dacă ceea ce doreşti e prelungirea vieţii sau prăbuşirea în moarte. Sînt unii care strigă, cerînd să fie lăsaţi în viaţă, iar alţii care-şi cer moartea, mai dornici să pună capăt neliniştii decît să trăiască.

Şi zilele trec, încordate ca nişte arcuri. Prin celula tatălui meu, oamenii se perindă, dispar. El continuă să rămînă acolo. E unul din veteranii temniţei. A continua să rămînă e un fel de a spune. Pentru el timpul s-a şi oprit în loc. Viaţa şi moartea îi par de pe acum nişte lucruri ciudate ; şi una şi cealaltă îi sînt deopotrivă de nefolositoare şi de neînţeles, şi una şi cealaltă pier laolaltă şi pentru totdeauna în cîteva clipe. Ar fi o închipuire să mai poţi crede că

vei ucide în el un om. Nu vor ucide decît nepăsarea lui, ostenită să tot vadă cum inima își urmează încă bătăile, numai și numai din obișnuință. Martor nepăsător față de sine însuși și față de ceilalți. Martor al lui Pablo, țăranul cu statură herculeană care, mai presus de orice, voia să învețe să citească și care, în clipa cînd l-au scos din celulă se încăpățîna să strige : „Pentru ce mă omorîți ?... Pentru ce ?... Pentru ce ?..." Cine să poată răspunde întrebării lui ? Unul dintre gardieni îi spuse totuși : „Nu fi așa curios, măi omule", poate pentru a-și învinge răul pe care i-l făcea o întrebare atît de indiscretă. Martor, de asemeni, al lui Hernández, umoristul, cel care mărturisea că s-a obișnuit cu gîndul morții, dar nu cu obiceiul de-a fi sculat cu noaptea în cap. Și care mai spunea că e o glumă de prost-gust să ucizi un om la ora șase dimineața. „O oră atît de imposibilă, i-a scris el directorului închisorii, încît n-am trăit-o niciodată în stare de veghe. Sînt un om cu obiceiuri alese și nu mă scol niciodată atît de dimineață. Și-aș dori să nu-mi părăsesc tabieturile acum, în ultimul moment. La ora șase dimineața mi-e cu desăvîrșire imposibil să fac ceva, nici măcar să mor. La o asemenea oră n-ar putea fi împușcat decît subconștientul meu. Iată de ce îmi permit să vă implor, domnule director — Dumnezeu să vă dăruiască ani mulți — să dați dispoziții pentru a fi împușcat la prînz. Da, aș fi într-adevăr fericit dacă voi fi împușcat la prînz."

Și totuși Hernández n-a fost scutit de sculatul de dimineață. Directorul era un spirit drept, ceea ce-l făcea să respingă orice politică de privilegii. În ciuda celor spuse în scrisoare, „subconștientul" lui Hernández ieși din celulă făcînd glume : „Puteți

să-mi luați viață, onoare, tot puteți să-mi luați, în afară de un singur lucru : frica de care sînt cuprins. E așa de mare, încît îmi va supraviețui, sînt sigur". Unul dintre gardieni rîse și-l bătu amical pe spate, ca pe un camarad cu care s-ar fi dus să dea de dușcă un pahar, la cîrciuma din colț.

Martorul lui Juan, cel care nu se putea împăca cu gîndul de-a părăsi viața mai înainte de a o fi trăit. Juan nu putea crede că va fi ucis. Aștepta în fiecare zi comutarea pedepsei cu o asemenea siguranță, cu o încredere atît de nezdruncinată, încît izbutise să fie împărtășită de toți ceilalți. La cîțiva metri, în fața plutonului de execuție, și tot trebuie să se mai fi îndoit, să se fi agățat de viață cu aceeași îndîrjire cu care un înecat se prinde de colacul pe care i-l arunci. Căci nu e cu putință să te împaci cu gîndul că vei muri cînd ai douăzeci de ani, cînd privirea ți-e încă însetată de lumină, cînd mai nutrești încă speranța că viața are un rost. Era într-adevăr cu neputință ca trupul acela să înceteze de-a mai fi, ca inima lui larg deschisă încrederii în viitor să-și curme cu violență bătaia, iar viața, în toată puterea ei năvalnică, să-i fie retezată. Un trup tînăr, în plină vigoare, în care viața e dintr-o dată gîtuită și în care ecourile uimirii se prelungesc pînă în ultimele lui licăriri... Martor, martor al atîtor altora, perindîndu-se cu toții pe dinaintea lui, cu trăsăturile feței lor schimonosite.

Și într-o bună zi, vestea că n-avea să-l întîlnească pe Juan, că pedeapsa cu moartea i se comutase în închisoare pe treizeci de ani și o zi. „Te-ai născut din nou", îi spuneau camarazii. La ce bun ? Se obișnuise atît de mult cu indiferența !... Iar acum trebuia să se obișnuiască din nou cu gîndul că va trăi,

acum, după ce izbutise să anestezieze viața din el; trebuia să dea din nou un sens timpului, cînd el învățase să-și ducă viața în afara lui. „Te-ai născut din nou"... Mai degrabă s-ar fi cuvenit să spună: „Ai trecut de la libertate la închisoare". Și totuși decepția lui nu era îndreptățită. Soția, copiii erau tot atîtea motive care să-l facă să nu renunțe la viitor, acest viitor ciudat, pe care, fără voia lui, i-l dăruiseră. Avea să poată oare dispune de el în chip liber, ca de un bun ce i-ar aparține? Oricum ar fi fost, curajul de-a trăi, tot viitorul i-l dădea.

Da, i se îngăduia să aibă un viitor care, pentru moment, nu era alcătuit decît din treizeci de ani și o zi de carceră. Cu oarecare cumpătare ar izbuti să iasă, secătuit de orice putere dar... viu. Oricare alt condamnat la moarte ar fi întîmpinat cu bucurie perspectiva acestui viitor: închisoarea pe viață. Toți oamenii aceia luptaseră pentru libertate, se angajaseră în luptă pregătiți fiind să moară în numele libertății. Și tot ei ar fi acceptat fără nici o clipă de șovăială perspectiva închisorii pe viață, numai să poată trăi. Paradoxal? Nu. Moartea aceea, căreia nici unul din ei nu voia să i se supună, era impusă de alții. Cei care căzuseră în luptă muriseră de propria lor moarte. Și era o moarte activă, pe care o puteai accepta.

Treizeci de ani și o zi de închisoare. Zece mii nouă sute cincizeci de zile. Mulți dintre ei, abătîndu-se de la disciplină, aveau să moară înainte ca pedeapsa să se fi sfîrșit.

Întemnițatul de rînd trăiește mîngîindu-se cu speranța. Pentru ei nu exista speranță. Numai după ce războiul mondial ar fi luat sfîrșit. După ce fascismul ar fi fost nimicit în Europa, avea să fie nimi-

cit și în Spania. O chestiune de zile. Și speranța le-a tulburat tuturor inimile. Războiul civil nu se terminase încă. Sacrificiul lor nu fusese zadarnic. Ei fuseseră primii care luptaseră împotriva fascismului. Nu puteau fi lăsați în voia soartei. Nu era cu putință... Învățaseră din nou să se bucure. Și erau plini de neliniște, de nerăbdare, așteptînd de la o zi la alta biruința. Dar, în chip cu totul de neînțeles, timpul nu aduse nimic din toate astea. Ultimul cap al fiarei înfricoșate fusese zdrobit în cel din urmă colț al Europei. Întîi i-a cuprins mirarea, apoi mînia. Fuseseră pentru a doua oară trădați. Mii de oameni ținuți închiși după gratii, împreună cu cei care, deopotrivă de înșelați ca și ei, se ascunseseră în munți, scuipară în fața învingătorilor.

Din nou moartea puse stăpînire pe sufletele lor, din nou căzură pradă deznădejdii celei de fiecare zi. Porțile temniței n-aveau să se deschidă spre libertate. Întreaga țară era o uriașă temniță.

Cuvinte mari... se cădea să renunțe la ele.

E drept, „libertatea" pentru cei dinafara zidurilor însemna strada, faptul că erau scutiți de toată grozăvia celulei. Era, pe de altă parte, acel soi de „libertate sub supraveghere" care li se impunea unora dintre condamnați „pentru a fi aderat la rebeliunea militară", cum cu cinism scriau rebelii înșiși. Libertatea pentru care se înrolaseră pe front degenerase în această biată „libertate".

E lucru știut, nu-ți poți povesti în amănunțime opt ani din viață... Opt ani... ai zice că nu-s decît o clipă. Dar dacă i-ai cerceta cu de-amănuntul minut cu minut, timpul n-ar mai putea fi socotit după nici un calendar obișnuit și știut. Ar trebui alți opt ani

să-i povestești și, pentru moment, se făcuse tîrziu și era ceasul cînd trebuia să mergem la culcare.

Ultimele cuvinte ale tatei se pierdură într-un zîmbet nedesluşit.

Mama oftă şi spuse :

— Trebuie să uiți coşmarul ăsta, ca să poți începe din nou să trăiești, ca totul să fie cum era înainte.

Andrea, cu ochii înecați în lacrimi, consimți și ea, dînd din cap.

Tata înălță din umeri. Privirea i se opri asupra pumnilor mei strînşi, apoi pe fața mea încruntată. Şi înțelese că lupta lui avea s-o continue pumnii mei. Atunci, privire noastre se întîlniră.

XII

— Vezi ? Îţi dai seama ? Uite unde ne-a dus politica ta ! Spune-mi, spune-mi şi mie odată pentru ce te-ai vîrît unde nu era treaba ta ? Şi de ce, mă rog ? Am să ţi-o spun eu : ca să ne distrugi viaţa. Pentru că nu te-ai ales decît cu asta. Îţi dai seama?

Da, tata îşi dădea seama. Dureros, nespus de dureros, vocea mamei îl pătrundea pînă în adîncul sufletului, vocea ei aspră, monotonă, duşmănoasă şi încăpăţînată pînă la disperare. Ca un ciocan lovind fără-ncetare nicovala, ca o placă învîrtindu-se la nesfîrşit.

Mama nu putuse ţine piept dezamăgirii cumplite care urmase. Trăise atîţia ani în nădejdea că totul avea să fie ca înainte de îndată ce tata se va fi întors... Avea să-şi ocupe din nou postul şi toate ar fi fost ca pe vremuri. Ar fi putut, în sfîrşit, să se odihnească şi ea puţin.

Dar lucrurile se petrecură altfel. Pretenţia unui intelectual, al unui „roşu" de curînd ieşit din închisoare, de a-şi ocupa postul la catedră fu privită ca o obrăznicie. Discriminarea era categorică. Societatea spaniolă se împărţea în învingători şi învinşi, în ciuda faptului că vocea de marionetă a dictatorului proclama în fiece clipă unitatea tuturor spaniolilor. Tata o ştia de mai înainte. Răspunsul cu care fusese întîmpinată cererea sa n-a făcut decît să-i confirme convingerea. Pentru mama, însă, lovi-

tură a fost cumplită. Putuse îndura viața de pînă atunci numai datorită speranței ce-o însufleţise. Nerăbdarea ca și încordarea cu care trăise această speranță făcură și mai cruntă deznădejdea. Iar de data asta nu mai puse pe seama voinței divine cele întîmplate. Doar nu Dumnezeu putea fi cel care, petrecînd pe seama ei, prigonea într-una o biată femeie. Nici resemnarea nu mai slujea la nimic. Vinovat de toate astea nu era nimeni altul decît soțul ei. Și se răscula împotriva lui, agresivă, exasperată și exasperantă. Îl copleșea fără-ncetare cu învinovățirile și văicărelile ei. Tata renunțase s-o mai facă să înțeleagă situația, să se apere pe sine. Ar fi fost zadarnic.

— Să înțeleg, spui că trebuie să înțeleg cum stau lucrurile ? E limpede, firește, tu nu ești vinovat. Spune-mi atunci cine ne-a adus în starea jalnică în care trăim acum ? Sigur, ar trebui să te admirăm, nu-i așa ? Te crezi un erou, un apărător al poporului ! Dar cu ce te-ai ales tu de pe urma poporului ? Poporul ! Obligația ta era să-ți aperi soția și copiii, mă auzi ? Și în loc să faci asta, ne-ai părăsit ca pe-un gunoi, fără să-ți pese de ce-o să se-ntîmple cu noi. Și acum domnul îmi cere să-l înțeleg. Halal cap de familie, dacă nici măcar în stare să-și cîștige pîinea pentru el singur nu e.

Nu puteam îndura să-l văd umilit astfel, fără a îndrăzni să-și ridice capul de teamă să nu-mi întîlnească privirea. „Sus capul, îi spuneam în gînd, și fă-o să înceteze odată.“ Dar el tăcea mai departe, abătut și zdrobit de amărăciune. Atitudinea lui dezlănțuia din partea mamei o adevărată explozie de furie.

— Ia te uită ! Cine l-ar vedea așa ar zice că-i o victimă ! Dar știu că te-ntreci cu obrăznicia !

Asemenea crize de isterie erau dese. Cîteodată se mai odihnea, e drept, renunțînd la ele și la insulte, pentru a se prăbuși într-o deznădejde fără margini, care o făceau tăcută cîteva zile în șir. Dar pînă și tăcerea ei era un reproș. Profita de aceste intervale de depresiune pentru a se compătimi la nesfîrșit pe ea însăși, adunînd puteri pentru un viitor atac.

Tata trăia închis în sine însuși, într-o încordare lăuntrică sfîșietoare. Îi slăbise mult inima cît stătuse închis și avea deseori atacuri care mă făceau să mă tem de ce era mai rău.

— Numai un pretext ca să nu iasă din casă, și nimic mai mult ! Și el n-are de lucru ! Trîntorul !

Tentativa mea de mediere provocă o nouă criză de isterie. Cum încercam s-o fac să înțeleagă că nu era drept să tortureze un om bolnav, care suferise atîta, ea îmi închise gura pe loc, începu să strige și să plîngă, apoi să-și smulgă părul din cap.

— Va să zică așa ! Ești în stare să fii de partea lui ! Cine s-a zbătut pentru voi, el sau eu ? Spune, hai, spune ! În timp ce eu mă omoram muncind pentru voi, el ce făcea ? Cînd ai pîinea asigurată cred și eu că-ți dă mîna să fii suferind. Acum, uite, acum nu mai e în pușcărie, și cine muncește aici ? Eu ! La ce bun să mai ai bărbat dacă nu-i în stare să-și întrețină familia ? Spune ! Și mai îndrăznești să-i iei apărarea ! Sînteți porniți cu toții împotriva mea, crezi că n-am băgat de seamă ? Mă urîți, asta faceți.

Era zadarnic orice apel la înțelegere. Orice încercare de-a pune vina pe seama unor cauze străine

de familia noastră era întîmpinată cu o îndărătnicie de neclintit. Îi trebuia un țap ispășitor în carne și oase, care să-i fie la îndemînă, și simțea nevoia să justifice viața pe care-o ducea ca fiind așa din vina altcuiva, vinovat deopotrivă și pentru singurătatea ei, singurătatea aceea a ființelor care nu pot trăi prin ele însele și care de cum vin pe lume au nevoie de sprijin — suflete parazite ce apelează fie la Dumnezeu, fie la altă ființă — și se simt în primejdie de îndată ce trebuie să-și asume o cît de neînsemnată responsabilitate. Da, mama simțea nevoia să știe că tata era vinovat pentru toate. Îi era cu neputință să recunoască adevărata cauză a nenorocirii noastre. Era un lucru mult prea abstract pentru ea. Pe cînd așa, vinovăția tatei o susținea. Agresivitatea cu care îl trata era reacția propriului ei instinct de conservare. Și toate astea cu prețul prăbușirii lui. Tata îmbătrînea văzînd cu ochii. Îți făcea rău să-l vezi cum arată, prost cuprins în pielea care i se tot strîmta, micșorîndu-se din pricina împuținării trupului pe care trebuia să-l acopere. Ajunsese înspăimîntător de slab. Părea că pornise la dezvelirea propriului lui schelet, ca și cum ar fi voit să-l dea la iveală mai înainte de-a se fi sfîrșit.

Trăia zăvorît într-o tăcere plină de amărăciune, din care nu ieșea decît din cînd în cînd, pentru a-mi vorbi despre „marile subiecte". Asta se întîmpla totdeauna pe stradă, cînd ieșeam să dăm cîte o raită. Prima oară cînd îmi vorbise în casă despre convingerile lui politice mama se repezise la el ca o furie :

— Cum îndrăznești ?... Îți interzic să-l înveninezi cu politica ta, mă auzi ? Ca și cum nu-s des-

tule nenorocirile care ni le-a adus! Vrei să faci și din el un nenorocit ca tine, asta vrei?

Tăcuse, privind pe ascuns să vadă cum reacționam față de umilirea lui. I-am făcut cu ochiul. Mi-a mulțumit.

Dezamăgirea pe care i-o provocase Emilio îl făcuse să-și reverse asupra mea întreaga lui dragoste. Înfruntarea cu Emilio nu s-a lăsat prea mult așteptată. Afilierea lui la Falangă a fost o lovitură grea pentru tata. S-a ferit însă să-l condamne chiar de la început, zicîndu-și că asta cerea din parte-i o întreagă operă de reeducare, și că totul ținea de viitor. Dar speranța aceasta i se spulberă repede. Toate cuvintele sale se poticneau de zîmbetul enervant și suficient al lui Emilio. Se pomeni că-i spune „bătrîn liberal de cafenea", ceea ce-i dădu prilejul să constate cu uimire că Emilio nu știa ce e liberalismul. Toată ideologia lui Emilio se reducea la repertoriul grosolan al frazelor sunătoare, repetate mecanic de către capii Falangei. S-a cutremurat îngrozit, auzind acest limbaj troglodit și vulgar în gura fiului său. Emilio se justifică, susținînd că el e om de acțiune. În timp ce bătrînii liberali pierdeau vremea discutînd în Cortesuri și în cafenele, falangiștii, înarmați cu pistoalele lor, se aruncaseră în stradă. Faptul că erau la putere nu dovedea oare că pistoalele sînt mai eficace decît ideile? Mai apoi văzurăm că Emilio dădea noțiunii de eficacitate un înțeles strict personal, susținînd că el se va afla totdeauna de partea celui mai tare, și asta fără a se compromite prea mult, pentru a putea oricînd face uz de o „convertire la tanc". Trebuia să știi mereu dincotro bate vîntul și unde-i locul mai cald, unde bate soarele mai bine („Fața spre soare",

cum spunea imnul falangist), dar nu prea departe de umbră, pentru că muștele...

Mărturisirile acestea îl făcură pe tata să părăsească orice speranță de reeducare. Cunoștea prea bine mentalitatea aceasta, soiul acesta de oameni, ca să știe la ce se putea aștepta. I-a venit greu să accepte situația. Cel care vorbea astfel era chiar fiul lui — altă consecință îngrozitoare a înfrîngerii. Se cufundase în ea mult mai mult decît ar fi bănuit în clipa cînd părăsise armele.

N-a mai început discuția cu Emilio pînă în ziua în care află că luase parte activă în acțiuni importante de bursă neagră. Atunci l-am auzit pentru prima oară strigînd în casă și învinuindu-l pe Emilio că profită cu nerușinare de foamea celorlalți, și numindu-l „fiară socială". La toate acestea, Emilio răspunse cu zîmbetul lui sarcastic și cu ironia lui dispreţuitoare. Furia pe care i-o stîrni de astă dată „bătrînului liberal" îl făcu să renunțe la zîmbet și să încerce să se dezvinovățească, zicînd că, dacă n-ar face el, ar face-o altcineva în locul lui. Neliniștii exprimate de mama privitoare la urmările pe care le-ar putea avea îndeletnicirile de acest fel îi răspunse cu un rîs prefăcut. Era „blindat" : în afacere erau implicați doi generali, un locotenent-colonel, trei inspectori fiscali și un polițist. Acoperirea cu care se lăuda atîtă și mai mult furia tatei. Atunci Emilio încetă de-a se mai dezvinovăți și trecu la atac. Cu ce drept îi reproșa tata toate astea ? Ce făcuse tata pentru el ? Găsea oare că are vreun drept de părinte asupra lui ? El, Emilio, făcuse singur totul, era sătul pînă în gît de mizerie și nu permitea nimănui să se amestece în viața lui și cu atît mai puțin tatălui său. Nu-i

datora nimic altceva, în afară de o copilărie nefericită. Iar dacă acum dorea să-şi scoată pîrleala pentru tot ce îndurase, şi să cîştige bani cu grămada, fără să-i pese prin ce mijloace — pentru că, la urma urmelor, banul e făcut ca să-l ai — tocmai el, tatăl lui, se găsea să i-o reproşeze ? Îl ajutase oare tata să-şi facă o carieră, să aibă o slujbă care să-i îngăduie să se descurce în viaţă ? Nimic din toate astea nu făcuse ba, pe deasupra, îşi mai permitea să-i facă şi morală cînd ştiut este, şi încă prea bine, că morala nu-i bună la nimic altceva decît să te lase să crăpi de foame, iar alţii să-ţi poată rîde în nas...

Două zile mai tîrziu, Emilio părăsi casa, nu mai înainte de-a spune răspicat că nu putuse niciodată respira în voie şi că n-aveam decît să putrezim mai departe, acolo, fără el.

Tata rămase numai cu mine. Mutismul Andreei, ca şi politeţea ei respectuoasă, reduceau relaţiile dintre ei la o afecţiune tacită, care nu avea nevoie de nimic pentru a se întreţine.

Tata venea în unele zile să mă aştepte cînd terminam cu lucrul, ca să dăm cîte o raită. Evita cu grijă, în conversaţiile noastre, să aducă vreodată vorba despre situaţia de acasă. Chiar şi în zilele cele mai furtunoase nu l-am auzit făcînd nici cea mai neînsemnată aluzie la mama. Îmi vorbea în general despre ideile lui ; iar acestea ţineau mai mult de domeniul utopiei decît de cel al politicii. Ideea lui de bază era aceea că toţi oamenii sînt „tovarăşi de destin", că toţi întrupează această „minunată aventură biologică care e omul" (sau, cum spunea alteori : „această minunată etapă a fabuloasei călătorii a materiei, a materiei care, în cazul

omului, se înalță pînă-ntr-atît încît ajunge spirit"). De aici trăgea concluzia asupra necesității ca oamenii să se iubească între ei. Dar dragostea nu poate supraviețui și nici lua naștere atîta timp cît e abătută de pe făgașul care îi este firesc : egalitatea. Care era pricina inegalității dintre oameni ? Cultul eului. Și tata veștejea fundamentul culturii occidentale, întemeiată pe cultul eului. Indivizii sînt pieritori, specia rămîne. Sub acest aspect privite lucrurile, categoria eului era o categorie falsă. Adevărata valoare a omului nu era dată decît de apartenența sa la categoria Om, sub raportul speciei. Toată cultura noastră nu era nimic altceva decît o monstruoasă constelație în jurul unei iluzii. Lucrurile se cădeau a fi îndreptate, bunurile cîștigate de omenire trebuind a fi puse la unison cu noua cale pe care aceasta se impunea s-o întreprindă : aceea a „dezegotizării", spunea el, schimonosindu-și gura care se chinuia să rostească barbarul neologism. Și aici începea, după părerea lui, „politica". Ceea ce trebuia întreprins era, înainte de orice, o acțiune culturală tinzînd a reintegra individul în specie. Pentru moment el era socialist, dat fiind că socialismul era calea cea mai nimerită pentru întoarcerea la egalitate. Socialismul, însă, se asemăna cu privirea unui miop. Pornea de la analiza unei anumite situații economice, numai că aceasta, la rîndul ei, avea o primă cauză foarte îndepărtată. Banul, puterea nu sînt nimic prin ele însele, nimic altceva decît reflectarea eului. Oamenii întrebuințează aceste valori pentru a-și afirma eul, superioritatea lor asupra altora. Capitalismul era, așadar, o consecință a cultului eului.

Nu voia să țină seamă de experiența rusă, deoarece făcuse uz de violență. Iar tata ura violența, pentru că socotea că distruge pînă în temelii ideea de dreptate. Or, o dată distrusă ideea de dreptate, omul rămîne rătăcit, dezorientat. Burghezul și proletarul sînt de fapt unul și același om, două produse sociale diferite, efecte ale aceleiași situații. Burghezul însă nu face decît să se mintă pe sine însuși privitor la condiția lui. Condiția care e aceea a ipocriziei conștiente, sau, în cel mai rău caz, inconștiente. Faptul că se prevalează de situația socială pe care o deține cu atît de puțin efort, negînd prin aceasta orice dialectică și orice putință de perfectabilitate a ființei umane, e dovada unei ipocrizii de netolerat. Era necesar să se lupte împotriva lui, să fie demascat. Fără a apela la violență, însă.

Ideile acestea găseau în mine o opoziție cît se poate de categorică. Dacă pe vremea aceea socoteam proprietatea drept un furt — lucru pe care de altfel îl cred și astăzi — mă simțeam, în ciuda acestei convingeri, proprietarul cîtorva idei. Cînd ajungi la vîrsta de șaptesprezece ani într-o stare de spirit de nemulțumire și cînd te afli într-o situație fără ieșire, strivit pe de o parte, cum eram, de o atmosferă familială agresivă, iar pe de alta de opt ore de muncă îndobitocitoare, cînd ai credința că ai fost frustrat de tinerețe, pentru că vezi cît de lipsită de orizont îți este, există multe șanse să nu fii altceva decît un anarhist. Treceam prin criza adolescentului care se revoltă din cauză că lumea nu e întruchiparea ideilor sale, idei care își au izvorul în principii absolute. După părerea mea, să

arunci o bombă într-o întrunire de burghezi era un act de-a dreptul salutar.

Tata zîmbea, fără să mă ia în serios. Ridiculiza valoarea purificatoare a oricărei bombe. Adevăratele bombe, cele cu urmări eficace, nu erau făcute din dinamită. *Capitalul*, de pildă, avusese efectul unei bombe. Marx zdruncinase însuși temeliile societății burgheze pînă într-atît, încît aceasta cu greu își mai ținea echilibrul. Trebuia însă mers și mai departe, pînă la abolirea eului. Toată filozofia căreia eul îi dăduse naștere nu făcea altceva decît să se învîrtă în jurul ei însăși, într-o spirală dementă și fără ieșire. Omul se zbătea înăuntrul ei așa cum musca se năpustește orbește, lovindu-se într-una de geamul ferestrei, fără a putea înțelege ce piedică îi stă în cale. Între timp, știința înainta, lăsînd în urmă-i cunoștințe exacte. Cei care se ridicau împotriva științei, prorocind pe un ton apocaliptic mecanizarea omului, nu erau decît niște bieți nenorociți, cărora le lipsea încrederea în om. O singură cucerire științifică prețuia mult mai mult și era cu mult mai frumoasă decît toate miturile la un loc. În sprijinul științei nu veneau numai propriile sale cuceriri, ci însuși eșecul filozofiei, ca și confuzia pe care o cultură eronată o semăna. Și avea să vină o zi cînd, pe cadavrul vechiului individualism, știința avea să înalțe o nouă etică.

Religia rămînea în mod inexorabil exclusă de la această misiune. Creștinismul, deși vrednic de toată admirația, i se părea o doctrină dăunătoare. Credința în mîntuirea sufletului nu făcuse decît să întărească individualismul și egoismul, paralizînd astfel întregul program de dreptate al creștinismului. Dimpotrivă, cît de bogată în consecințe ar

fi fost o doctrină ca a lui Averroes, care dădea putință de mîntuire tuturor oamenilor, îmbrățișînd sufletul întregii omeniri.

Idealism și materialism, subiectivism și obiectivism se contopeau în mintea lui în modul cel mai confuz și mai naiv cu putință. Îl ascultam, pătruns de un oarecare scepticism. Contradicțiile lui, ca și repulsia față de violență mă preveneau instinctiv că nu era un revoluționar de soi. În afară de asta, îl urmăream greu, fie pentru că el mergea prea departe, fie pentru că eu eram prea miop. Fapt e că nu mă puteam împiedica să gîndesc că mi-ar fi cu neputință să iubesc o specie alcătuită nu numai din oameni ca noi, ci și din militari, preoți și guarzi civili. Pînă aici! Cu de-alde ăștia, nici vorbă nu putea fi de viață în comun. Era o chestiune de demnitate, ce naiba! Și-apoi, în ceea ce mă privea, nu-mi venea ușor să renunț la importanța eului meu, a neînsemnatului și prețuitului meu eu, de care aveam atîta nevoie ca să adăp anticonformismul absolut pe care îl afișam. Dacă m-aș fi despărțit de el însemna să dispar, să mă neutralizez, să distrug în mine orgoliul cel izvorît din dorința de a sfida și de-a da un anume răspuns mediului din care ieșeam, ca și anumitor împrejurări care îmi închiseseră orice putință de ieșire.

Dar, în vreme ce, teoretic, respingeam concepția tradițională despre lume, continuam, în practică, să mă supun ei, să accept adică lupta în condițiile pe care lumea mi le impunea. Cu prețul unor eforturi epuizante, furîndu-mi din orele de somn și lipsindu-mă de plimbările de duminică, continuam să învăț pentru bacalaureat. Aveam așadar nevoie să am încredere în eul meu, tocmai pentru a nu-mi

ştirbi cu nimic dorinţa aceea de provocare, de sfidare care mă însufleţea. Eul e un lucru practic. Şi util cîteodată, ca, de pildă, atunci cînd spui lucruri atît de inutile ca acesta : „Gîndesc, deci exist".

Tata îmi expunea aceste idei „de importanţă capitală", pentru că „viitorul trebuia făurit în mare grabă". Cu toate acestea, imaginea pe care o avea despre viitor nu i-o putea ascunde pe aceea a prezentului. Prezentul însemna pentru el necesitatea de-a răsturna monstruoasa dictatură care menţinea ţara într-o stare de catalepsie. Îşi exprima însă convingerea că pieirea dictaturii va începe dinăuntrul ei, ca o moarte prin inaniţie, un proces de măcinare, de avitaminoză. Cu privire la popor, nu înţelegea nimic. Un popor care e umilit, spunea el, preţuieşte tot atît cît şi un om umilit : zero. Măsurile de înjosire a omului pe care le practica regimul aveau să-i prelungească viaţa, dat fiind că înjosirea era un mijloc de profilaxie cu mult mai eficace decît teroarea, deşi tehnicile acestea două se împleteau una cu alta după cum era cazul.

Discuţiile noastre îi aduceau puţină odihnă după corvoada zilnică ce-i secătuia puterile, şi care-l punea într-una pe drumuri în căutare de lucru. Îşi petrecea zilele luînd la rînd şcolile particulare şi oferindu-se să predea ştiinţele naturii. Şi, peste tot, aceleaşi cuvinte, aceleaşi vagi promisiuni... Poate că de la începutul anului viitor... În unele din aceste şcoli, pregătirea lui, aceea de profesor plin, înarmat cu toate diplomele, stîrnea o vie simpatie. Şi atunci promisiunile deveneau şi mai cordiale, şi mai încurajatoare... Numai că era greu, era foarte greu să-l angajeze. „Ştiţi situaţia în care se află acum învăţămîntul. A încăput cu totul pe mîna

preoților. Cu greu ne putem apăra. Știți că se află mulți profesori în situația dumneavoastră și care dețin funcții inferioare pregătirii lor. Sîntem copleșiți cu cereri... Nu sînt destui elevi... Preoții..."

Așa sînt oamenii, nu le place să-și osteneasc prea mult imaginația. Unui om care caută să cîștige atunci, pe loc, o bucată de pîine, îi spun : „Mai treceți peste cîteva luni". Leneși în imaginație, generoși în sfaturi și în speranțe. Te bat cordial cu mîna pe spate. „La revedere, vă urăm noroc, viața e grea pentru toți, dar nu trebuie să disperați pentru atîta, lucrurile se vor aranja, o să vedeți. Trebuie să aveți răbdare. Da, știm, foamea, prin felul ei de-a fi, nu prea are răbdare, numai că nimeni nu trebuie să fie la cheremul ei, nici să-și ia lumea-n cap din pricina asta. Să faci haz de necaz — nu strică în asemenea situații. Și, la urma urmei, la ce slujește cumpătarea, dacă nu ca să ne înarmăm cu ea ? Nu, mie nu mi s-a întîmplat... Așa e, aveți întru totul dreptate..."

Kilometri, kilometri întregi de străzi, de scări. Un om umblă prin mulțime, contopit aproape cu ea și totuși nu-i decît la marginea ei, lăsat în voia încălțărilor lui, care-i duc, scălîmbe, deznădejdea. Și umblă într-una, încolțit de amărăciunea pe care i-o dă sentimentul inutilității pașilor lui. Mersul e, fără doar și poate, o formă de activitate. Pînă cînd picioarele ți se împotrivesc și sfîrșesc prin a declara grevă pașilor pierduți. Privit în mulțime, ai zice că-i un om ca toți ceilalți, în vreme ce el e un ostracizat. Dacă ar opri un trecător oarecare și i-ar expune cazul lui, trecătorul ar face uz de cuvinte dătătoare de consolare și speranță — ceea ce nu-i decît un fel de-a înălța din umeri. Iar dacă hainele de

pe el ar fi cu ceva mai ponosite, trecătorul s-ar apăra, scoţînd cîteva monede din buzunar — alt fel de-a înălţa din umeri. Să spui un cuvînt de consolare sau să scoţi cîţiva bani din buzunar e, dacă te uiţi bine, un fel de-a izgoni mila, lovind-o cu piciorul. Ce altceva poţi face ? În societatea de care vorbesc, un om care trece pe lîngă noi nu-i decît o siluetă nedesluşită care se cufundă în uitare. Şi-apoi, fiecare cu ale lui. Nu ai dreptul să-ţi dezvălui nenorocirea în faţa ochilor celorlalţi. Mai e şi pudoarea pe lumea asta, dragă domnule. Dacă ai şti dumneata în ce mă zbat eu... Şi omul cel aflat în nenorocire îşi continuă drumul. Se gîndeşte că atunci cînd eşti singur nu însemni nimic, dar că şi alături de ceilalţi tot nimic eşti. Ceilalţi nu sînt decît nişte dătători de speranţă.

Trecuse multă vreme de cînd încercase să-şi procure ceva de lucru, chiar „mai prejos“ de el. Numai că şi aici toate porţile îi rămîneau închise. Era prea bătrîn, iar felul în care arăta... La ce-ar putea fi bun omul ăsta, care pare făcut din nişte rămăşiţe uzate ? Şi care pe deasupra mai e şi intelectual, cu alte cuvinte un tip suspect. În sfîrşit, întrunea toate condiţiile care făceau din el o persoană cu totul şi cu totul inutilă.

Cînd se întorcea din peregrinările lui, părea încă şi mai adus de spate. De-ar fi putut scăpa dintr-o dată de toată oboseala asta... Dar îl aştepta o voce acră, neînduplecată, încă şi mai pornită împotriva lui de cînd Emilio plecase, lăsînd în urma lui bugetul casei şi mai secătuit încă. O voce al cărei auz făcea să-i zvîcnească tîmplele, şi-i călca pe nervi. Noaptea nu-i aducea odihna somnului. Şi-o petrecea închis în sine însuşi, pradă unei nelinişti fără de

scăpare. Și-avea să vină o nouă zi, pe care avea s-o străbată zadarnic, asemeni unui drum care nu și-ar afla o țintă unde să poposească, așternîndu-se la nesfîrșit, fără nădejde și fără țel.

În cele din urmă sosi și ziua cînd întoarcerea îi fu încununată de izbîndă. Nu-și mai încăpea în sine de bucurie cînd putu scoate din buzunar o bancnotă de o mie de pesete, pe care o puse pe masă. Gest care căpătă semnificația steagului alb pe care-l înalți cînd ceri pace.

— E un avans, mi l-a dat P.H., un profesor de științe naturale. O să scriem împreună o carte. Adică o să scriu eu, iar el o să semneze.

Și zîmbi.

— Să fac pe negrul la anii mei... Dar, la urma urmei, banii contează. Și-apoi, cei cîștigați vor fi elevii. Numai la gîndul că ar fi putut s-o scrie el și mă cutremur. Toți știm cum și-a „cîștigat" catedra.

Puțin după aceea, „colaboratorul" tatălui meu își arătă recunoștința și-i făcu rost de un post de profesor la o școală particulară. Și am crezut cu toții că viața începea să fie iar cu putință.

XIII

Pentru un timp se aşternu pacea, vocea mamei nu mai era plină de reproşuri, şi o atmosferă de linişte, pînă atunci neştiută, începu să domnească. Ceea ce era într-un fel o răsplată pentru repulsia, din zi în zi mai mare, pe care o simţeam de pe urma muncii mele. Timpul liber mi-l întrebuinţam pregătindu-mă pentru ultimele două clase de liceu, ajutat de tata, care, cu toată oboseala lui, se ocupa şi de mine. Venea acasă zdrobit. Şapte ore de clasă pe zi, timp în care trebuia să ţină piept unei bande dezlănţuite, îl lăsau sleit de orice putere. Mama continua să lucreze, dar acum se îmblînzise şi-i lăsa şi pe ceilalţi să vorbească. Cusutul şi actele de devoţiune îi răpeau tot timpul. La sfîrşitul lunii nu mai lua tonul acela apocaliptic cu care înainte arunca anatema asupra noastră.

Andrea era pe cale de-a se căsători. Apropierea evenimentului o umplea de nelinişte şi tulburare. Mama nu-şi găsea nici ea astîmpăr. Îi spunea : „Ai să poţi, barem, draga mea, să trăieşti decent". Era mulţumită, pentru că Andrea se mărita bine. Cu un băiat de familie bună, bun catolic şi înstărit. Se spune că e „înstărită" despre orice persoană căreia banii îi fac viaţa uşoară. Iar Paco, logodnicul ei, se simţea tare bine în situaţia asta. Era un tip mulţumit de sine însuşi. Din orice parte s-ar fi privit, tot bine se găsea. Titlul proaspăt de avocat îl

îndreptățea să uzeze de-o elocință pedantă și să poarte mustăcioară spilcuită. Paco nu ducea lipsă de nimic, nici chiar de principii. Putea face față la orice, nu-l puteai lua niciodată prin surprindere. Avea părerile lui despre fiece lucru, niște păreri de nezdruncinat. Și le expunea cu o convingere atît de deplină, încît nu mai lăsa loc la nici o contradicție. De fiecare dată cînd deschidea gura, slobozea nori întregi de plictiseală. Niciodată nu mai întîlnisem o senilitate atît de precoce. Sînt unii oameni care se nasc de-a dreptul octogenari, după cum sînt femei care se nasc văduve.

Din soiul ăsta făcea parte și Paco, viitorul soț al Andreei. Andrea se pricepuse să înfrîngă împotrivirea familiei din sînul căreia ieșise seńorito Paco. O fată săracă lipită, fără nici o altă zestre decît virtuțile creștine... Atîta doar că domnul Paco se simțea răsplătit în felul în care propovăduiește învățătura bisericii : iar bunurile tale cu săracii le vei împărți. Și-apoi Andrea era atît de frumoasă, atît de deosebită și de așezată, încît îi puteai trece cu vederea pînă și sărăcia.

La rîndu-i, se prea poate ca Andrea să fi admirat la el tocmai încrederea nețărmurită pe care Paco o avea în sine însuși. Într-un cuvînt, erau cît se poate de nimeriți amîndoi, pentru a aduce pe lume alți catolici mititei și drăgălași, asigurînd astfel perpetuarea bunelor principii.

Dar nunta nu avu loc. Într-o bună zi, Andrea se întoarse acasă scăldată toată în lacrimi. La toate întrebările noastre nu răspunse nimic altceva decît prin alte șiroaie de lacrimi. Timp de o săptămînă stătu zăvorîtă într-o tăcere încă și mai posomorîtă decît cea care-i era obișnuită. În cele din urmă,

mama izbuti să afle ce se petrecuse. Paco nu mai voia s-o ia de nevastă. Ea îi povestise pățania de cînd cu sfîrșitul războiului. Reacția lui a fost violentă. N-ar putea niciodată să se căsătorească cu o femeie care aparținuse altcuiva. S-ar simți tras pe sfoară. Andrea ar fi trebuit să i-o spună mai înainte, și lucrurile n-ar fi ajuns atît de departe.

Dezamăgirea mamei n-a fost mai prejos de cea pe care o încercase Andrea. Își pusese atîtea nădejdi în căsătoria asta! Nu se gîndise de loc la întîmplarea aceea, sau, dacă o făcuse uneori, nu se îndoise că Paco va fi în stare să înțeleagă. Era un om atît de bun, de drept și de credincios! Iar biata Andrea, ce vină avea ea?

Cît despre tata, izbucni cu violență, rostind nenumărate vorbe de ocară la adresa bisericii.

— Biserica a ucis bucuria, libertatea dragostei, înveninînd-o cu ideea de păcat. Își permite să joace rol de paznic. În țara asta nenorocită furtul e săvîrșit sub privirea părintească a bisericii, iar crima a ajuns o instituție de stat, căreia biserica i-a dat binecuvîntarea. Dar să calci porunca a șasea, să preacurvești neoficial, asta nu! E o mare „jignire adusă lui Dumnezeu". Pe cîte femei nu le-a împins în brațele prostituției această „morală" impusă de biserică? În țara asta, femeii care și-a pierdut virginitatea nu-i rămîn decît două căi de ales: mănăstirea sau prostituția. Ah! Cum să nu-ți vină să verși, cînd vezi toți popii ăștia murdari și nerușinați, niște obsedați sexuali, pierzîndu-se în proteste, în numele unei preasfinte curățenii trupești? Cum să nu ți se facă scîrbă la auzul răcnetelor lor îmbălșate și pornografice, care pretind că îndeamnă la castitate?

Mama socoti că nu era încă totul pierdut. O să vorbească ea cu Paco, o să-l facă să înțeleagă că fusese nedrept cu Andrea.

— Virginitatea e zestrea cea mai prețioasă pe care o femeie trebuie și poate s-o aducă într-o căsătorie, repetă señorito Paco.

La rîndul lui, tata își stăpîni mînia și încercă să-l convingă de faptul că a face un cult din virginitate era nedemn de un om civilizat, a socoti că cinstea unei femei stă în uter e o aberație și o umilință pentru femeie.

Dar señorito Paco nu se dîinti nici cu atît. Își avea el ideile lui despre toate astea. Era un apărător înverșunat al acestei tradiții spaniole care garanta „normalitatea" vieții familiale. Mulțumim lui Dumnezeu, în Spania ne aflam... Și conchise într-un elan de liberalism :

— În altă țară, fiecare e liber să gîndească ce poftește. Dar aici, nu. Aici sîntem în Spania. Și nu-mi veni dumneata cu idei de astea periculoase. Cartea de căpătîi a femeii spaniole trebuie să fie *Soața desăvîrșită*, a lui Fray Luis de León[1]. Toate ideile astea moderne... Uită-te ce se întîmplă în străinătate, unde divorțurile sînt permise ! Și în capul cui se sparg toate ? Al copiilor, vezi bine !

Minunată lecție de suficiență ! Tata a trebuit să facă sforțări mari ca să se stăpînească și să nu-i stîlcească mutra. La argumentul că Andrea nu era cu nimic vinovată, dumnealui a găsit cu cale să zîmbească :

— Nici vorbă, nici vorbă, vina nu-i a ei. Dar eu ? Eu cu ce sînt vinovat ? De ce să suport eu

[1] *Fray Luis de León* (1527—1591), poet clasic spaniol și învățat umanist, profesor la universitatea din Salamanca.

consecințele ? Mi-e de ajuns că am fost înșelat. Și ce mai aer de mironosiță își dădea ! Iar eu, eu care spuneam că seamănă cu o Fecioară de Rafael !

— Dar dragostea, dragostea nu-i mai presus de orice principiu ?

Asta rănise demnitatea lui seňorito Paco.

— Domnule, principiile sînt făcute pentru a fi menținute cu orice preț. Mi-aș putea oare permite să-mi violez principiile de dragul unei slăbiciuni ? Cel mai categoric dintre principiile mele este tocmai acela de a-mi respecta principiile. În numele acestora voi fi gata să sacrific oricînd totul, pînă și sentimentele cele mai scumpe. Iar încă unul din principiile mele este acesta : să fac în așa fel încît sentimentele mele să corespundă principiilor mele. Iată de ce n-aș mai putea-o iubi pe Andrea. Ceea iubeam cel mai mult în ea era puritatea ei. Închipuiți-vă acum durerea, decepția pe care-am avut-o... Nu-i port nici un fel de pică, desigur, puteți să i-o spuneți. O iert din toată inima și-i doresc multă fericire. Cred că am terminat ce-am avut de spus.

— Eu nu ! strigă tata, scos din sărite. N-am să termin mai înainte de a-ți spune că ești un dobitoc și-un fățarnic !

Seňorito Paco și principiile lui rămaseră încremeniți de uimire.

Seňorito Paco avea să fie mai tîrziu o achiziție din cele mai nimerite pentru *Opus Dei*. Iar după o strălucită carieră de *opusist*, lui seňorito Paco i-a fost încredințată catedra de drept de la Universitate. Seňorito Paco și *Opus Dei* erau făcuți unul pentru altul. Favoarea acordată mediocrității îngroașă mult mai mult rîndurile *Opusului* decît practicile mieroase și îmbăloșate pe care acesta le folo-

seşte pentru cîştigarea de prozeliţi. Congregaţia istericilor ca şi toată fauna tîrîtoare şi băloasă — care ar face deliciile unei echipe de psihanalişti — se mîndreşte azi de-a se număra printre turma păstorită de ex-seňorito Paco, azi don Francisco. Femeia pe care ai respins-o, don Francisco, s-a însoţit cu Cristos. Puritatea femeii pe care ai repudiat-o se află la adăpost, într-o mănăstire din cele pe care n-o părăseşti decît cu picioarele înainte. Poţi fi liniştit, don Francisco, pentru că, în ciuda bîrfelilor lumii, în asemenea mănăstiri călugăriţele nu-i pun coarne lui Cristos. Aşa că poţi fi mîndru de a fi mărit cu încă o soaţă haremul divin. Principiile se plătesc. Dar asta o ştii şi dumneata prea bine, mai bine decît oricare altcineva. Aşa e, don Francisco. Şi acum adio, don Francisco !

★

O nenorocire nu vine niciodată singură, obişnuia mama să spună. Da, nenorocirile se ţin lanţ, una după alta. Puţin timp după povestea cu Andrea, pe tata l-au dat afară de la şcoala particulară unde profesa. Directorul l-a chemat în birou la el, ca să-i comunice pe un ton acru că nu putea tolera ca în şcoala lui să se predea copiilor lucruri false sau tendenţioase. Tata comisese crima de-a explica în clasă teoriile evoluţioniste, fără să aibă grijă de-a lăsa nici un locşor, cît de mic, şi pentru Dumnezeu.

De cînd intrase în şcoala aceea, indignarea tatălui meu faţă de felul în care se preda acolo nu slăbise nici o clipă. Textele lecţiilor — şcoala era afiliată unui important colegiu religios — îl sco-

teau din sărite, mai ales cele privind istoria Spaniei și istoria literaturii. Atîta rea-credință strînsă la un loc, ca și spiritul atît de învechit, de reacționar, în care se predau materiile îl exasperau în permanență. Găsise cheia oficială a acestui gen de învățămînt într-un volum al Dicționarului *Espasa*, în care dăduse peste această frază revelatoare: „Ceea ce-i important e să creștinăm învățămîntul de stat, să stîrpim neutralitatea ideologică din învățămînt, precum și laicismul, pentru a forma tineretul în acel spirit care lumina sufletele medievale".

— Învățămîntul religios, tunase și fulgerase el acasă, a recurs întotdeauna atît la mijloacele de constrîngere — o ghilotină a minții, care adesea atentează la capul întreg — ca și la cele profilactice: disecția capetelor, pentru a face cu neputință ca înăuntrul lor să sălășluiască facultatea de a gîndi.

Astfel că, la observația făcută de director, tata se apucă să spună el ce-i aceea învățămînt fals și tendențios. Cinci minute mai tîrziu se afla în stradă. Zece minute mai tîrziu înțelegea semnificația gestului său.

Doamne! Cum era oare cu putință ca un om să fie nevoit să-și facă reproșuri, numai și numai pentru că era integru? Ciudată mai era viața! Se temea de felul în care avea să reacționeze mama, de faptul că traiul în familie avea să se prefacă din nou într-un infern. Atunci îi veni o idee: să se ducă să-i vorbească directorului, să arate că-i pare rău, să facă apel la mila lui, să-i cadă în genunchi, să se tîrască la picioarele lui, să jure pe toți sfinții că n-avea să mai predea niciodată elevilor doctrine false și tendențioase... Fiind dinainte convins de

inutilitatea unui asemenea demers, renunţă la acest plan.

Cu privirea scăpărîndu-i de furie, cu faţa răvăşită, tremurînd din toate încheieturile, ca zgîlţîită de un cutremur, cu pumnii strînşi, mama răcnea la el :

— Domnul îşi mai permite încă luxul să fie orgolios. Integritatea lui morală ! De-ar crăpa de foame toată familia şi domnul tot n-ar îngădui să atenteze cineva la integritatea lui morală. Un egoist ! Asta eşti ! Un trîntor. Îţi convine, de vreme ce nevastă-ta lucrează în locul tău. Dar ia aminte aici, la ce-ţi spun : am să stau şi eu de-acum înainte cu braţele încrucişate. Să vedem atunci ce-o să se-ntîmple. Te înşeli, dacă îţi închipui cumva că ai să mănînci pe spinarea noastră. Nu poţi trece peste ideile tale ? Ei, bine, cu idei, cu asta ai să te hrăneşti de-acum încolo !

Stînd cu capul plecat, zdrobit de durere, tata primea în linişte potopul de insulte. Cu vocea gîtuită, spuse în cele din urmă numai atît :

— Iartă-mă !

— Nu, nu trebuie să ceri iertare nimănui ! Nu-ţi dau voie să ceri iertare. Ai făcut bine ce-ai făcut, mă auzi ? Ai făcut bine ! Iar eu sînt mîndru de tine. Şi să-i ia dracu de bani ! Mă auzi, mamă ? să-i ia dracu de bani ! Destul ne-am făcut inimă rea pînă acum din cauza lor, şi tu, şi noi. Sîntem obişnuiţi cu foamea, nu-i aşa ? Atunci lasă-ne odată în pace, cu foamea ta cu tot ! Ceea ce i-ai spus acum lui tata e o mîrşăvie, asta e ! Şi-ar trebui să-ţi fie ruşine !

Strigătele pe care le scoase după cele spuse de mine nu mai alcătuiau cuvinte. Nişte ţipete iste-

rice, nearticulate, care ieșeau într-una din gură. Cuvintele îi veneau pe buze cu atîta repeziciune, încît vocea nu mai prididea să le cuprindă, astfel că-i ieșeau nearticulate. În sfîrșit, închise gura. Ca s-o deschidă îndată după aceea și să spună :

— Îi iei apărarea. Împotriva mamei tale. Toți sînteți împotriva mea. Dar cine muncește aici ? Banii nenorociți pe care-i cîștigi tu îți dau cumva dreptul să strigi ? Ce s-ar alege de voi, dacă n-aș fi eu, neisprăviților ? Ce-o să faceți după ce-o să izbutiți să mă ucideți ? Pentru că asta vreți : să mă ucideți. Să mă ucideți ! Credeți că nu știu ? Ucigașilor ! Necredincioșilor !

Ochii ei ne priveau, plini de groază. Ne-am repezit amîndoi, dintr-o singură mișcare, spre ea. Credeam că a înnebunit. Gestul nostru o înspăimîntă. Izbindu-se cu mîinile peste față, începu să strige :

— Ajutor ! Mă omoară ! Mă omoară !

Și se prăbuși dintr-o dată pe jos.

Andrea se aplecă spre ea :

— Hai, mătușă, hai cu mine !

Se lăsă dusă de Andrea.

Timp de o săptămînă păstră o tăcere agresivă, plină de reproș. Cînd venea vremea mesei era îngrozitor. Punea farfuria dinaintea tatei cu un gest deopotrivă de mînios și disprețuitor.

Tata refuza să se atingă de mîncare. Obrajii îi erau tot mai supți, pe zi ce trecea. Umbletul istovitor în căutare de lucru, ca și refuzul lui de-a mînca, aduseseră aceeași atmosferă de mai înainte.

După săptămîna de tăcere, veniră din nou văicărelile. Cele mai sîcîitoare erau cele care nu-l pri-

veau direct pe tata, ci se adresau parcă unui judecător nevăzut.

— Vedeți, domnul nu vrea să mănînce. Îi e rușine să mănînce pe spinarea nevestei lui. Haida, de ! Domnul e plin de orgoliu. Mai bine-ar face dacă ar căuta de lucru cum se cuvine. Știți ce face domnul cînd pornește de-acasă „în căutare de lucru" ? Pun prinsoare pe ce vreți că nu face decît să se plimbe. Și știți de ce toată lumea găsește de lucru în afară de el ? Pentru că ideile lui îl împiedică să lucreze. Ei, da, domnul e plin de idei. N-are un chior în buzunar, în schimb are idei. Și o nevastă care lucrează pentru el.

Cicălelile ei pluteau deasupra tăcerii noastre. De fiecare dată, tata se ridica de la masă și ieșea din sufragerie. Mama tot nu-l slăbea :

— Domnul vrea să ne facă să suferim. Vrea să moară de foame ca să-l am eu pe conștiință. Domnului îi place să-și chinuie nevasta. Vino-ncoace și mănîncă, îți spun ! Mănîncă odată ! Doar nu vrei s-arunc mîncarea !

Era cumplit. Într-o zi i-am vorbit tatei despre asta. Mă întrerupse cu blîndețe, dar plin de hotărîre :

— Nu, ești nedrept. Nu-i vina ei. Și-a pierdut cumpătul, nu-și mai poate reveni. Nu mai seamănă cu ea. N-o mai recunosc. Dacă-ai ști cum era înainte... Cine-ar putea-o recunoaște în cea de-acum ? Războiul a stricat totul. Pe ea, pe fratele tău, pe Andrea... Toți sînt așa cum sînt din pricina lui. Și eu, uită-te ce-a mai rămas din mine. Sînt un om mort, de pe-acum. Dar tu, tu, băiatule, tu trebuie să scapi. Ești ultima mea speranță. Nu te lăsa înghițit pentru nimic în lume. Supraviețuiește în

locul nostru, al tuturor. Justifică existența și actele mele. Fii puternic și demn, fii un om adevărat. Luptă pentru ca toate astea să se schimbe, iar dacă într-o bună zi nu mai poți, părăsește țara asta. Lumea e mare. Trebuie să te salvezi. Promite-mi c-o vei face !

Îmi vorbea de parcă s-ar fi aflat pe patul morții. La rugămințile mele, care-l implorau să mănînce, îmi răspundea că singura lui dorință e să moară.

— Nu mai sînt decît o greutate pentru voi. O să vă las în pace. Tu și Andrea nu puteți trăi mereu așa. Ea o să se închidă repede într-o mănăstire. Tu trebuie să înveți, să ajungi un om. Nu, n-aveți nevoie de mine. Eu am fost dat deoparte. Și mai promite-mi că ai să te îngrijești și de mama ta. Să nu-i porți pică. Suferă, biata de ea. Sînt mulțumit, băiete, că nu trebuie să-mi cer iertare pentru faptul că n-am putut fi un tată pentru tine. M-ai înțeles. Dacă n-ai fi fost tu, de mult mi-aș fi pus capăt zilelor. Nu, nu, nu spune nimic. Lasă-mă ! Sînt de pe acum atît de departe de toate ! Nu mai doresc nimic altceva decît să mor.

Și tata se stingea din zi în zi. Tăcut, trist și absent, înainte de-a fi încetat să mai existe.

— Nu fi laș ! Nu te lăsa să mori !

Privirea lui, îngrozitor de goală, mi-a făcut rău. Da, era în afară de orice : și de curaj și de lașitate.

Într-o noapte m-am sculat și m-am dus la bucătărie ca să beau un pahar cu apă. Am dat peste el și l-am văzut cum înfuleca o farfurie cu varză. Mama îi lăsa în fiecare seară farfuria pe masa din bucătărie, iar el venise acum să mănînce, pe ascuns, ca un cîine. Mînca atît de lacom, că nu și-a dat seama de prezența mea. Am încercat să mă

retrag fără să mă vadă, în vîrful picioarelor. Dar se întoarse dintr-o dată spre mine. Își acoperi farfuria rușinat. Schiță un gest de scuză și lăsă capul în jos. Toată înfățișarea lui — o șubredă alcătuire de oase rău legate între ele, care încetau de-a se mai vedea de la mijloc în jos, acoperite cum erau de indispensabili, și care se zăreau iar de la genunchi încolo — era atît de caraghioasă, atît de înduioșător de caraghioasă, încît am fost cît pe ce să izbucnesc în hohote. Dar rîsul mi s-a oprit în gît. Începuse să plîngă, ca un copil. Lacrimile i se rostogoleau blînd pe față, făcîndu-și albie din adînciturile creșturilor. Un imbold orb de duioșie mă făcu să-l îmbrățișez. L-am strîns la pieptul meu. Era ca un copil lipsit de ocrotire și copleșit cu totul de o durere adîncă și tăcută. Îl lăsam să plîngă, să-și verse durerea în lacrimi. Nu știu cîtă vreme s-a scurs așa. În cele din urmă putu să vorbească :

— Ce m-o fi apucat ? Iartă-mă ! E ridicol !

— Ești prea slăbit, tată. Mănîncă. Așteaptă ! Îți încălzesc mîncarea. Nu se împotrivi cînd i-am spus să se așeze la masă și rămase așa liniștit, nemișcat, în timp ce eu îi încălzeam mîncarea. Cînd am așezat farfuria în fața lui, a clătinat din cap :

— Nu pot. Mi s-a pus un nod aici, a spus cu o voce firavă, și mi-a arătat gîtul.

L-am îndemnat să mănînce, ca pe un copil. Și el asculta, supus, străduindu-se să mestece.

— Acum trebuie să dormi. Nu te gîndi la nimic. Odihnește-te. Și de mîine încolo, ai să începi să mănînci normal.

L-am dus pînă la el în cameră.

— Noapte bună, dormi !

— Noapte bună, băiete !

Tocmai mă culcasem cînd deschise uşa camerei mele.

— Ce e, tată ? Ai nevoie de ceva ?

Rămase nemişcat în prag. Vocea ajunse pînă la mine, tremurătoare.

— Băiete dragă... Nu... Nu... Nu-mi trebuie nimic. Pe mîine, băiete !

A fost ultima oară cînd l-am văzut.

Era o căldură cumplită. Mă grăbeam să ajung acasă, nerăbdător să-mi scot hainele şi să mă răcoresc cu apă.

Dar casa era plină de vecini.

— Ce s-a întîmplat ?

În faţa uşii de la closet, cineva explica :

— Ce grozăvie ! Ia uită-te la brici... aicea...

M-am năpustit în camera lui. Trupul îi era acoperit cu un cearşaf. Stînd la căpătîiul patului, mama îl privea împietrită, adusă de umeri, încordată, fără lacrimi în ochi.

Am ieşit ca un nebun, gonind lumea care se îngrămădea pe coridor :

— Afară toată lumea ! Afară de-aici ! Afară !

Am intrat la mine în cameră şi m-am prăbuşit pe pat. Dar durerea n-a venit. Cu pumnii strînşi izbeam în pernă, dar ochii mei nu voiau să plîngă. Nu, durerea n-a venit. Ura era aceea care mă sfîşia cu ghearele ei, ura făcea să-mi clocotească sîngele în vine, îmi încorda nervii, corpul întreg. Ura, pitulată în inima mea ca o fiară sălbatică, gata să se năpustească.

Îl asasinaseră, îl uciseseră puţin cîte puţin, încetul cu încetul. Îl aduseseră la disperare, fără să-i mai rămînă altceva de făcut. Îl distruseseră.

„Tată, te-au alungat din viață ca pe un cîine... Tată, ascultă-mă ! Tu care ai avut o moarte atît de crudă, care ai ținut cu atîta îndîrjire și încăpățînare să mori, și care acum ești cu desăvîrșire mort, mort, mort... Pe moartea ta, jur, jur să te răzbun ! Mă declar în război împotriva a tot și toate. Clipă de clipă voi trăi numai și numai cum îmi va porunci ura. Ura, cuibărită acolo, în inima mea, îmi va fi armă necruțătoare. Toată făptura mea se va hrăni dintr-însa, totul în mine îi va sluji cu credință, tată !“

PARANTEZĂ PENTRU JUANA

Ciudat mai e golul pe care ura ţi-l lasă în suflet! Te simţi de parc-ai fi pustiit, nepăsător şi fără simţire. Sîngele nu-ţi mai umblă prin vine, inima nu-ţi mai bate. Rămîi descumpănit, de parcă viaţa ta n-ar mai fi a ta, rămîi cu mîinile goale, ca atunci cînd ţi s-a furat totul. Rămîi ca Juana.

Îngăduiţi-mi să vă vorbesc despre Juana. Pentru că mi-e cu neputinţă să mă gîndesc la ură, la ura pe care atîta timp am adăpostit-o în mine, fără să-mi aduc aminte de Juana. Juana e întruchiparea urii. Juana e ura.

Îi văd mîinile atîrnîndu-i fără vlagă de-a lungul trupului, mîinile ei neînsufleţite, biete mîini triste, care pierduseră pe cine îndrăgeau. Juana, biată văduvă!

Juana însemna ceva, Juana era altfel înainte de-a urî. Înainte de ziua aceea. Era o femeie. O femeie resemnată. O femeie umilă, a cărei viaţă se mărginea la casa şi la bărbatul ei. Şi la Dumnezeu, cel care stă colo, sus, şi căruia îi mulţumea pentru toate astea. Apoi mai era şi aproapele. Cel cu care schimbai o vorbă — cum e vremea, ori altceva — şi care, la nevoie, îţi dădea, ori îi dădeai o mînă de ajutor. Juana avea o bunătate adevărată, din cea „dinainte de război". Juana, tot satul o spunea, era pîinea lui Dumnezeu. Dacă aveai ne-

voie de ajutor la văruit, pe Juana o chemai. Dacă voiai să coşi ceva de-mbrăcăminte, tot Juana venea. Cînd trebuia grijit mortul, tot la ea te duceai. Pentru toate cele, Juana. Totdeauna gata să-ţi sară în ajutor, totdeauna liniştită. În viaţă, lucrurile fuseseră rînduite pentru totdeauna aşa: femeia la casa ei, bărbatul la lucrul lui. Biserica era treabă de femei, politica — de bărbaţi. Aşa stînd lucrurile, între bărbatul ei (conducătorul Casei Poporului) şi ea nu fuseseră niciodată vorbe. Fiecare cu ale lui, spunea Juana, şi amîndoi să ne creştem copiii şi să străbatem viaţa unul alături de altul.

Aşa a fost Juana pînă în ziua aceea.

Pînă în dimineaţa aceea cumplită... O dimineaţă atît de însorită, atît de strălucitoare, atît de limpede, de-ai fi zis că-şi pierduse minţile... Şi totuşi în dimineaţa aceea pieriseră trei sute de oameni, mitraliaţi cu toţii în faţa primăriei, trei sute de trupuri smulse vieţii, rafală după rafală, seceraţi fără cruţare... Femeile scotoceau în mormanul de morţi, căutîndu-şi-l fiecare pe-al ei... Sîngele strălucea în soare, beat de lumină în picuratul lui şi îmbibînd aerul tihnit al dimineţii cu un miros stăruitor şi greu, care venea în adieri dese şi călduţe... Găsindu-şi morţii, femeile scoteau strigăte înnebunite, ca un prinos lugubru adus acestei recunoaşteri, şi sfărîmînd în bucăţi tăcerea care urmase rafalelor ucigătoare. Încovoiate asupra strigătelor lor, femeile îmbrăţişau trupurile bărbaţilor, acum plecaţi pentru totdeauna, trupurile acelea pe care le cunoscuseră în dragoste, în toată plinătatea vigoarei lor, şi care acum erau pustiite, golite de viaţă, inutile.

Plutind deasupra durerii și a mîniei, umbla zvonul că fasciștii aveau să ridice cadavrele și să le îngroape pe cîmp. Ordinele nu putuseră fi încă executate fiindcă erau beți cu toții. Femeile se ajutau unele pe altele să-și ducă morții acasă, cît mai grabnic.

Soțul Juanei nu era mort. Mai supraviețuia încă, slab, gloanțelor. Juana îl duse acasă cu o grijă nespusă. După ce-l așeză în pat, văzu că era tare greu rănit. Avea să moară, fără nici o îndoială. Gîndul ăsta o înnebuni, și prima ei grijă fu să cheme preotul.

Preotul își salvase pielea și tot ce-avea în ea mulțumită femeilor din sat, printre care se numărase și Juana. Preotul stătuse mai bine de un an zăvorît la el în casă și tremurînd de spaimă în fiecare clipă. Cînd Juana pătrunse la el în odaie, îl găsi bînd cu o ceată de ofițeri și patru falangiști. Preotul plesnea de veselie. O îmbie și pe ea cu un pahar.

— Ține, Juana! Ciocnește cu noi pentru victorie. Domnul i-a pedepsit pe dușmanii lui. Eu am prevăzut asta, dar nimeni n-a vrut să m-audă. Bea, Juana! De-acum încolo putem intra fără grijă în biserică.

Juana nu făcu nici un gest. Spuse numai atît:

— Vino cu mine, domnule părinte. E tare grabnic.

— Cînd? Acum? Nu pot! Nu vezi că cinstesc cu domnii ofițeri? O să ne vedem deseară, la biserică. Să vii negreșit la slujba de mulțumire pe care o s-o aducem Domnului.

Juana nu avea timp să se gîndească că trei sute de oameni mitraliați în piața primăriei erau un prilej cam ciudat de adus mulțumire lui Dum-

nezeu. Bărbatul ei era pe moarte și ea voia ca preotul să-l împărtășească. Juana îl apucă pe preot de braț și trase de el. Cînd fură afară, îi spuse cu glasul sugrumat :

— Domnule părinte, vino repede de-l împărtășește. Pe bărbatul meu. E pe moarte. Dă fuga repede !

Preotul o privi uimit.

— Pe bărbatul tău ? Îndrăznești să-mi ceri mie una ca asta... Pe bărbatul tău, care-i cel mai vinovat dintre toți că un an de zile eu n-am putut face liturghia... Și tu-mi ceri să mă duc să-l împărtășesc ? El care vorbea peste tot de rău sfînta biserică... Așa să-i spui, că dacă n-a vrut să știe de preot pînă acum, să se lipsească și în clipa asta de el.

Juana pierdu două minute minunîndu-se, atît era de uimită. Preotul prinse prilejul și o împinse de la spate, îndreptînd-o spre odaia în care se aflau invitații. Juana îl înșfăcă de umeri și-l făcu să se întoarcă. În timp ce-l scutura, îi mai spuse o dată :

— Nu el te cheamă. El nu mai e în simțire, pentru că dac-ar fi, tot n-ar vrea s-audă de preot. Eu ți-o cer, părinte. E datoria dumitale. Dumneata n-ai dreptul să fii fără inimă, așa cum sînt oamenii pe care-i ai aici, în casă.

Preotul se mai codi încă :

— La ce crezi tu c-o să-i mai ajute ? La ce să-i ajute, dacă nu s-a pocăit ? Am să vin, dacă ții atîta. Dar bagă de seamă, pentru tine o fac. Numai și numai pentru tine.

După ce preotul veni la căpătîiul muribundului și-l împărtăși de mîntuială, Juana îl rugă pe Dumnezeu să aibă îndurare și să-i lase bărbatul. Ei i-ar

fi lipsit mai mult decît Lui, spunea ea, cu nevinovăție, rugîndu-se fără șir. Se mai ruga încă în clipa cînd cei patru falangiști pe care-i văzuse la preot în casă intrară în odaie. Fără să scoată o vorbă, îl luară pe rănit și-l scoaseră afară.

— Unde-l duceți ? Ce vreți să faceți cu el ? Lăsați-l aici ! strigă Juana repezindu-se ca o fiară.

— Stai liniștită, femeie, îi răspunse unul dintre ei, cu glas blînd. Îl ducem la spital.

Juana îi mulțumi lui Dumnezeu. Bărbatul ei avea să se însănătoșească. Și o ușurare nespusă luă locul neliniștii care-i apăsa sufletul. Văzu cum îi așezau cu grijă bărbatul deasupra unei grămezi de saci de pe platforma camionului.

— La ce spital ? Unde ?

Strigătul îi fu acoperit de zgomotul motorului. Juana alergă lîngă cabină :

— Unde e spitalul ? Spuneți-mi, unde e spitalul ?

Camionul acceleră.

Atunci pe Juana o cuprinse frica. Dintr-o dată. Îi străbătu tot trupul, ca un clopot de alarmă. Frica îi biciui închipuirea, făcînd-o să aibă vedenii nedeslușite. Poate pentru a scăpa de frică începu să alerge. După camion. Viața ei nu mai avea altă țintă decît aceea a camionului. Îl văzu pierind pe șosea, învăluit într-un nor de praf. Dar Juana alergă într-una, îmboldită fără preget de o pornire lăuntrică... Iar cînd plămînii nu mai putură și o siliră să-și încetinească pasul, inima ei își urmă mai departe goana. Străbătu kilometri și kilometri de groază, de spaimă, care nu mai putea fi trăită în imagini, idei sau cuvinte. Dintr-o dată, neliniștea

i se prefăcu într-o durere cumplită, iar durerea într-un strigăt.

Trupul zăcea într-un șanț, într-o postură grotescă, dezorientat parcă. O gaură în ceafă stătea mărturie a felului în care i se sfîrșise călătoria. Juana se prăbuși asupra leșului și, îmbrățișîndu-l într-una, rămase așa toată seara și toată noaptea. În dimineața care urmă săpă o groapă și-l îngropă.

Nimeni nu știe ce s-a petrecut cu Juana în noaptea aceea. Dar toți au putut vedea cum s-a născut în ea o femeie necunoscută pînă atunci. O femeie adînc zăvorîtă în ea însăși, pe care nimic din ce se petrecea în lumea de-afară n-o mai privea. Nimeni n-a mai văzut-o de-atunci în biserică. Glontele acela îi ucisese bărbatul și pe Dumnezeu deopotrivă. Ucisese totul în ea. Singură ura îi mai da puteri să trăiască. I se hărăzi cu totul și trăi numai prin ea. În fiece noapte mîngîia drăgăstos un cuțit, pipăindu-i tăișul, simțindu-i poate oțelul gîlgîind de sînge, de sîngele făgăduit acelui cuțit, sînge pe care ea avea să-l facă să țîșnească și să curgă gîrlă. Pentru că numai sîngele ăsta și nu altul îi era sortit cuțitului ei. Dar sîngele acela își urma zilnic cursul liniștit. În fiecare noapte, Juana amîna făptuirea. Fără ca ura s-o slăbească vreo clipă. Căci amînarea aceasta necurmată îi îngăduia să se bucure și s-o încredințeze, de fiecare dată mai mult, de existența ei. Dînd un viitor urii sale, Juana își trăia din plin bătrînețea ei timpurie. Ura o întinerea, o ținea pe picioare.

Juana, biată văduvă! În ziua cînd preotul muri — o moarte liniștită și confortabilă, o moarte în miros de sfințenie — Juana simți un gol în inimă. Se pomeni dintr-o dată de parcă n-ar mai fi avut

nimic pe dinăuntru, ca fără greutate, plutind într-o uimire fără margini. Atîția ani, atîtea zile, atîtea nopți în care veghease cu dragoste asupra urii ei, adăpînd-o și nutrind-o cu întreaga ei ființă, ca să se trezească într-o bună zi fără obiectul pe care-l țintea, înspăimîntător de inutilă, de înșelată. Juana fu ca și moartă. Ca un mort somnambul care, părăsindu-și mormîntul, ar începe să rătăcească fără rost prin viață.

Juana nu s-a putut împotrivi vinovăției mîinilor ei, lovite acum de o paralizie completă.

Și astăzi, Juana își duce zilele, ca un automat, într-un azil. Nu mai reacționează la nimic. Singur trupul îi supraviețuiește.

Asta e povestea Juanei.

Nimeni n-are voie să ridice din umeri! Asta nu e „treaba Juanei". Pentru că ceea ce-am spus nu i s-a întîmplat numai Juanei, ci tuturor. „Treaba Juanei" e treaba noastră, a tuturor. Cel care nu înțelege asta să facă bine să lase cartea mea din mînă!

Am văzut multe degete mînuind ura, mulți pumni strîngîndu-se asupra mîniei, multe mîini care stăteau la pîndă vestind cataclismul, nestăvilitul talaz al urii, dezlănțuirea cumplită a furiei, mîini care jurau să împroaște cerul cu sînge.

Și mîinile mele s-au numărat printre ele. Dar timpul le-a descleștat. Și iată-mă acum în bună pace cu ele. Tristă pace, rușinoasă pace.

Partea a doua

TIMPUL OPRIT ÎN LOC

(1952—1955)

I

Tot ceea ce-am lăsat în urma mea nu-i decît o fugă. Sînt unii care își trăiesc copilăria. Alții, ca mine, fug de ea. Pentru că nu era tocmai ce se cheamă o călătorie spre viitor, ci o fugă. Rezultatul poate părea același : fie ce-o fi, trebuie să mergi mereu înainte. Dar nu, nu-i același.

Asta am înțeles-o mai tîrziu. În ziua aceea însă — sînt poate trei sau poate patru ani de atunci — tot mai credeam că mă îndrept spre întîlnirea grabnică cu viitorul. Am alergat după el așa cum ogarul, pe cîmp, aleargă după iepure. Atîta doar că ogarul nu ajunge să descopere că iepurele nu-i iepure adevărat.

Unsprezece ani încap într-o clipă. Intrarea mea la facultate, în dimineața aceea de octombrie, era precedată de unsprezece ani de necurmată sfidare. Unsprezece ani de singurătate, petrecuți în strădanie. Alții intrau la facultate „aduși de mînă de tăticu". Eu mă aduceam singur pe mine însumi. Simțeam o anume îmbătare să mi-o tot spun. Și o emoție ca aceea pe care o încerci în ajunul unui mare eveniment. Era plăcut și îmbucurător gîndul că ieșeam din singurătate pentru a mă integra unui mediu. După cum îmbucurător era și gîndul că, poate, aveam să întîlnesc acolo pe cineva căruia să-i dăruiesc acest cuvînt greu de rostit : prieten. Cuvînt care cerea grabnic întrebuințare și conținut.

Universitatea ! Frumos mai suna ! Eram student la universitate. Pe cînd eram copil, mi se spusese că sînt lipsit de viitor. Şi iată că mi-l cîştigasem singur ! Mă întrebam dacă emoţia celui care pusese primul piciorul în Lumea Nouă se putea compara cu cea pe care o simţeam eu. Universitatea !

Am intrat, aşadar, la facultate. Toate astea, privite de la distanţă, se numesc naivitate şi mă fac să zîmbesc acum. Şi totuşi naivitatea mea nu era lipsită de o oarecare neîncredere nemărturisită. Era plin de bănuieli entuziasmul meu. Da, neîncrederea se fofilează, se adăposteşte în entuziasm, ca la omul care, avînd de străbătut noaptea o pădure, îşi înăbuşă frica începînd să cînte.

Poate că sînt trei ani, poate că sînt patru ani de atunci... Deşi îmi pare că s-a scurs o veşnicie. Acum cînd am părăsit universitatea, cînd am dat-o dracului, mi se pare nemaipomenit de îndepărtată dimineaţa aceea de octombrie, şi tot atît de ştearsă în amintire ca şi soarele care o scălda.

Dezamăgirea mea nu poate fi măsurată în cuvinte. Ar trebui s-o trec în revistă cu încetinitorul, să iau timpul foarte din scurt. Şi încă s-ar pierde „atmosfera", pe care ştiut e că n-o poţi închide în cuvinte, aşa cum ai închide ceva într-o cuşcă. Nici indignarea nu poate fi măsurată în cuvinte. Scoateţi-o din strigătele mele, din blestemele şi blasfemiile mele şi va rămîne goală-goluţă, ruşinată, nehotărîtă, cu gura căscată. Şi unde mai pui că mi-am pierdut pînă şi putinţa de-a striga.

De unde le vine la toţi cretinii ăştia mîndria de-a fi studenţi ai universităţii ? Ai cărei universităţi ? Ce universitate e asta, în care un profesor de filozofie îşi întrerupe cursul asupra gîndirii lui Jaspers,

la protestul cominatoriu al unui episcop imbecil ? Ce universitate e asta, care adăpostește în aulele ei inși de genul aceluia care tună și fulgeră împotriva materialismului, împroșcîndu-ne cu frazele lui grosolane ? Ca și toată „cultura" asta rîncedă, care duhnește a sutană ? Și energumenul cestălalt, care-i apostrofează de la înălțimea catedrei lui pe protestanți, numindu-i „linge-biblie" !... Ce caută insul ăsta aici ? Ce caut eu aici ? Asta e universitatea la care visam să ajung ?

— Sfîntă ură ! Sfîntă ignoranță ! îl auziți ? Încă mai sînt oameni naivi pe lumea asta. De unde iese bărbatul ăsta virtuos, acest nou Caton ? A sosit abia acum din străinătate ? Sau pică dintr-o planetă rătăcită, ca să ne dea o lecție de umanism ? Sau poate c-o fi sălbaticul prevestit de Huxley și venit printre noi să tulbure tihna lumii noastre fericite ? Rafael, ia examinează-i anatomia, să vezi dacă e normal...

Mă contemplau cu ironie, prefăcîndu-se a se minuna de uimire. În cele din urmă, numitul Rafael, un tip de o urîțenie feroce, puse diagnosticul :

— Hm ! Cum nu se poate mai normal. Singurul lucru interesant la el e curiozitatea. Un om care să pună întrebări despre toate astea nu găsești în fiece zi. Să mai golim niște pahare, zău că merită.

— Crezi că face să ne ostenim și să-l inițiem ?

— Ei ! Ce v-a apucat ? Mai slăbiți-mă cu tonul ăsta. Eu am ieșit din altă găoace decît voi. Asta-i !

Cel de-al treilea, care tăcuse pînă atunci, întrebă pe un ton firesc :

— Unde ai făcut liceul ?

— Nicăieri. Am învățat singur, fără profesor, fără nimic. V-am spus doar că am ieșit din altă găoace decît voi.

— Aha ! Asta explică totul !

— Dar, la urma urmelor, ai învățat după cărțile oficiale. Trebuie, mai mult sau mai puțin, să fii la curent, să știi în ce țară te afli.

— Știu, am răspuns. Într-o „democrație organică", în care tot ceea ce nu e obligatoriu e interzis. Nu știu cine a spus asta, un neamț mi se pare.

— Hm ! Împărtășești părerea după care „a fi spaniol e tot ceea ce poate fi mai bun" ?

Am intrat și eu în joc :

— Oh, dar ăsta e un pleonasm !

— Spania constituie o „unitate al cărei destin e mare și liber, privit în universalitatea lui". Da sau nu ?

— De ce nu, dacă sună bine ?

— „Contra intelectualilor sîntem actuali", de acord ?

— Dacă aș putea înțelege ce vrea să însemne asta...

— N-are nici o importanță. Toate frazele astea sînt făcute nu pentru a fi înțelese ci, dimpotrivă, pentru a te împiedica să gîndești. Ei bine, examenul ăsta rapid îmi îndreptățește uimirea de-adineaori. Ce te surprinde pe tine, la drept vorbind ?

— Credeam că cel puțin universitatea a scăpat cu ceva de la... Credeam că misiunea universității e tocmai aceea de a respecta adevărul.

Rafael izbucni în rîs. Avea un rîs neplăcut, parșiv.

— Ați auzit ? Adevărul ! Află că aici profesorii se șterg la fund cu adevărul. Și unde mai pui că e o activitate igienică prost plătită.

— E îngrozitor !

— Îngrozitor... Ce vrei să zici cu asta ? La urma urmelor, a pune coarne adevărului din scepticism e o crimă la fel de mare, nu găsești ?

— În cazul ăsta ar trebui să știm ce se înțelege prin „adevăr".

— Să zicem, răspunsei eu, că toate încercările care tind să se apropie de el trebuie cercetate cu obiectivitate...

Rafael zîmbi.

— Există un adevăr oficial, stabilit *sub specie aeternitatis*. Acest adevăr se află rezumat în tomism și sucursala lui, neotomismul. Și tocmai ăsta e adevărul pe care-l învățăm noi, aici.

— Nu știai că cultura e un *western* ? De o parte cei buni (scolasticii, idealiștii), de alta cei răi (materialiștii). Și rezultatul luptei dintre ei e totdeauna un *happy-end*. Ce vină au drăgălașii noștri profesori dacă o tradiție morală, de mult stabilită, cere ca totdeauna cei buni să învingă ? Asta e, n-ai ce-i face. Și orice antagonism se rezolvă așa : sutana rotofeie a Sfîntului Toma sfîrșește totdeauna prin a lua de bărbat — spiritualicește vorbind, desigur — blondul adevăr.

— Dar voi ce ziceți : credeți că cel puțin sînt sinceri ? Că ceea ce ne învață pe noi e totuna cu convingerile lor ?

— Sînt oameni de cuvînt, în orice caz. Ca să obții o catedră, trebuie să iscălești mai înainte o hîrtie prin care-ți exprimi adeziunea față de regim.

Dacă pe urmă te-ai apucat să profesezi cu totul alt fel de principii, ar fi o trădare.

Rafael avu din nou zîmbetul acela ciudat, care-i schimonosea fața :

— E, fără discuție, o grandoare aproape hegeliană — spunînd acestea vocea îi deveni încă și mai ironică — în faptul că preferă să se trădeze pe ei înșiși în loc să trădeze statul. Statul e mai presus de individ, nu ?

— Și-apoi, în afară de adeziunea față de regim, mai trebuie să accepte și statutul universității. Carlos, tu care-l știi pe de rost, luminează-l.

Carlos începu să-l spună pe dinafară, ca un elev care-și turuie lecția :

— „În virtutea legii din 29 iulie 1943, privind organizarea Universității spaniole... ta-ta-ta-ta-ta-ta... Treceam prin momente de criză și de destrămare, în care, dacă educația intelectuală ar fi fost lăsată la voia întîmplării, ar fi căzut, la rîndul lor, în mîinile unei periculoase libertăți atît educația morală cît și cea religioasă."

— Trăiască Dumnezeu ! strigă Rafael.

Multe din privirile celor de față se îndreptară asupra lui.

— „O atmosferă pernicioasă de liberalism pedagogic... Patriotismul, sufocat de un curent laic, supus influențelor dinafară..."

— Trăiască Cartagena[1] ! strigă Rafael din nou.

---

[1] La 14 aprilie 1931, data proclamării celei de-a II-a republici spaniole, Alfons al XIII-lea părăsește țara prin portul Cartagena, aflat pe coasta de sud-est a Spaniei. În 1939, cu cîteva ore înainte ca Sigismundo Casado, colonelul trădător, să predea armatelor franchiste Madridul, garnizoana din Cartagena se răscoală, înălțînd drapelul monarhic pe forturi.

— „Legea, pe lîngă faptul că recunoaşte drepturile pe care Biserica le are în învăţămîntul universitar, doreşte, înainte de orice, ca acest învăţămînt să fie catolic. Toate activităţile acestuia — aici Carlos apăsă pe cuvinte — vor avea drept îndreptar suprem dogma şi morala creştină, precum şi tot ceea ce sfintele canoane au stabilit cu privire la învăţămînt."

— Trăiască ostia !

— „...Căci în vederea unei educaţii autentice, ambianţa de pietate este indispensabilă, aceasta contribuind la formarea spirituală a studentului, ca şi a tuturor actelor vieţii sale. Legea cere din partea corpului universitar supunere credincioasă faţă de idealurile Falangei... Proslăvirea valorilor hispanice... Menţinerea veşnic vie şi aprinsă în sufletul studenţilor a spiritului Spaniei celei adevărate..." Uf ! Asta o să te coste trei pahare mari de vin roşu. Asta-i tariful meu.

— Nu ştiai toate astea, adevărat ? Ei, acum vezi şi tu pe ce lume te afli !

— În Spania cea adevărată.

— O ! Lumină a Trentului [1].

— O ! Bici al ereticilor !

— O ! Leagăn de sfinţi şi de eroi !

— Strajă a Europei !

— Amin !

Aşa i-am cunoscut. Puţin cîte puţin, m-am lipit de ei. Niciodată nu părăseau „barul". Acolo îşi petreceau dimineţile, bînd vin şi vorbind despre toate pe un ton cinic şi zeflemitor.

---

[1] **Aluzie la vestitul conciliu ecumenic din Trent (1545—1563), reacţie a bisericii catolice împotriva Reformei.**

— Știi, ăsta-i un fel al nostru de-a ne omorî trîndăvia !

— Cunosc un tip care obișnuiește să țină discursuri interminabile, în care predică despre liniște, ca fiind unica atitudine umană rațională, le-am spus.

Carlos a rîs.

— Dar noi sîntem cu desăvîrșire raționali. Nu vorbim, ci orăcăim.

— Orăcăiți ?

— Da. Aici timpul și spațiul s-au oprit în loc. Ne aflăm într-o uriașă baltă stătută, puturoasă. Și, ca locuitori ai ei ce ne aflăm, ce alt lucru mai înțelept am fi putut face, decît să ne prefacem în broaște ?

— Ce înfumurat e ! În mormoloci, Carlos, îl corectă Rafael.

— Din fericire, spuse Joaquín, omul are la dispoziție însușirea de-a se adapta la mediu.

— E formidabilă vitalitatea instinctului de conservare, spuse Carlos. E în stare să te prefacă în mormoloc, în amibă chiar, mai degrabă decît să te lase să crăpi. Și cînd te gîndești că mai sînt cîte unii care pretind că nu se poate trăi fără principii. Ce tîmpenie ! Cînd e un lucru dovedit că pentru a trăi ajunge să fii viu ! Asta și inerția sînt de ajuns ca să te poți chema om ! Ca noi. Sau ca toți ăștia de-aici.

Un murmur compact de glasuri agita aerul. Între un curs și altul, „barul" facultății era totdeauna plin.

— Îi vezi ? Își trăiesc viața. De ce nu și-ar trăi-o ? La urma urmei, ce se întîmplă ? Nimic. Nu se întîmplă absolut nimic. Își caută un colțișor în băltoacă. Titlul de licențiat, niște examene în plus

și gata ! Ai scaunul lipit de dos pentru toată viața. Da, pentru că toți ăștia de-aici, la timpul cuvenit, își vor găsi un post. Noi nu. Ne-am lins pe bot de pe-acum de viitor.

I-am cunoscut, rînd pe rînd, pe toți cei de-acolo. Trăiau după regulile pe care le expusese Carlos. Indiferenți față de tot restul.

„La urma urmei, nu trebuie să exagerăm. Se poate trăi. Atîta vreme cît nu-ți vîri nasul în politică..."

„La urma urmei, nu poți cere mare lucru de la viață." „La urma urmei, trebuie să trăiești, nu-i așa ?"

Și ca să trăiești trebuie să exersezi tehnica compromisului : ignoranța, indiferența ori conformismul.

„La urma urmei, nu-i altă ieșire decît să te adaptezi. La ce bun să te revolți ? Îți faci doar sînge rău și-atîta tot."

Da, îmi făceam sînge rău de pomană.

— Ce-i de făcut ? Trebuie să facem ceva. Nu putem sta așa, cu mîinile încrucișate.

Carlos rîdea.

— Cînd trăiești într-o baltă stătută, nu poți înota contra curentului.

— Ar trebui să inventăm întîi de toate curentul, zise Joaquín, cu logica lui obișnuită.

— Da, adăugai, tocmai asta e ceea ce trebuie făcut : să inventăm curentul.

— June mai ești și zăpăcit, zise Carlos. Ne obosești.

— Din fericire, junețea e trecătoare, interveni Rafael, fără să înceteze de-a desena.

— Dar nu înțeleg cum de puteți sta așa ! N-aveți impresia că trăiți un adevărat coșmar ? Unde se sfîrșește ficțiunea ? Unde începe realitatea ?

Carlos ridică paharul cu un gest distrat.

— Ficțiunea este o stare de fapt. *Ergo,* ficțiunea este realitatea.

— Ceea ce dă realității dreptul, spuse Joaquín, să se transforme în contrariul ei.

— Și viceversa viceversei, completă Rafael, fără să-și ridice ochii de pe desen.

— Am să-ți spun eu singurul lucru care e de făcut, zise Carlos, singurul care merită osteneala să fie făcut : să ne dezvoltăm capacitatea de repulsie la maximum, pentru a fi la înălțimea timpurilor noastre și... a noastră însine.

Rafael i-o luă înainte lui Joaquín, care voia să spună ceva :

— Eu sînt pentru întoarcerea la maimuță. A sosit momentul să ne scoatem bilete pentru întors. E limpede că programul ăsta o să provoace opoziția și a conservatorilor, și a progresiștilor. Și totuși, eu, unul, nu cunosc un obiectiv mai revoluționar decît cel pe care vi-l propun : întoarcerea la maimuță. Nu, nu văd altă ieșire pentru om, oricît mi-aș sparge capul. Uitați-vă la desenul meu. Cum vi se pare ?

Un Cristos pe cruce. Un Cristos cu trupul neînchipuit de distorsionat, de răsucit și pătruns de durere pînă-n măduva oaselor. Pe față însă i se citea o plăcere imensă.

— Vă miră ? Era un masochist.

★

— Cine era mai franciscan : Sfîntul Francisc sau lupul ? Spuneți și voi : n-are nevoie un animal de mult „franciscanism“ ca să poată sta pe lîngă om ?

Rafael obișnuiește să întrerupă conversația, făcînd gesturi prin care cere să vorbească grabnic, și pune întrebări ca asta. Apoi, cum răspunsul nu-l interesează de fel, face un gest generos, invitîndu-ne să reluăm conversația de unde a întrerupt-o el. Și se întoarce la desenele lui. Să deseneze e aproape un tic la el.

— Un sistem de-a mă elibera de monștrii mei, așa, în treacăt.

Desenează infraoameni, ființe contorsionate, monstruoase, ca ieșite chiar atunci dintr-o vedenie înfricoșătoare, dintr-un coșmar halucinant.

Rafael e de-o urîțenie feroce. Și se complace în mod feroce în urîțenia lui. Iubește urîtul, oroarea, cu o pasiune aproape obscenă. Portretele lui sînt cu totul și cu totul extraordinare. Dintr-un Adonis îți scoate un monstru, fără ca nimeni să pună la îndoială o clipă modelul care l-a inspirat. Practică o estetică fragilă și vitriolată.

— Lectura mea preferată, spune Rafael, e un frumos manual de patologie. E formidabil cîtă cantitate de josnicie poate încăpea într-un om.

Colecționează monștri. Îi vînează cu creionul lui și cu un aparat de fotografiat. Monștri de toate felurile și mărimile. Nătîngi, pitici, cocoșați, leproși, damblagii, „retezați“, cum îi numește el pe cei fără picioare și care se tîrăsc, toți, cu niște mutre înfiorătoare. O faună impresionantă. Astora li se adaugă o mulțime de spanioli necrezut de mici, scrofuloși, anemici, ca și o sumă de bătrîne înspăimîntătoare, îmbubosate și împuroiate — a căror vedere numai

e de ajuns să-ți deștepte în nări o duhoare de neîndurat — bătrîni și bătrîne încăpățînîndu-se să trăiască întregul coșmar al infirmităților.

— Marele meu vis ar fi să pot deschide cu toate astea o expoziție pe strada Día de la Raza. Reprezintă cît se poate de bine infira Spania. Țara asta mișună de monștri care-ți fac plăcere, ca ăștia. Hai! Priviți-i cu ceva mai mult respect. Sînt avangarda omului. Dacă o să mai rămînă ceva după potopul atomic, cu ei o să semene.

Rafael ne vorbește mereu despre sfîrșitul omului. E o adevărată obsesie la el, aproape o nerăbdare. Așa, jumătate în glumă, jumătate în serios.

— Mii și mii de ani i-au trebuit omului ca să-și făurească propria-i distrugere. Viața a început să prezinte oarecare interes, zău așa, de cînd simți bombele atomice deasupra capului. Cînd o să le dea drumul odată?

Și iată-l cum scoate din apocalipsul lui de buzunar fotografiile și le privește, drăgăstos aproape. Citești, într-adevăr, o anume tandrețe în privirile lui. Se simte în ele ceva asemănător cu o solidaritate ascunsă, de nemărturisit, ceva asemănător unui sentiment de fraternitate față de mizeria lor, și căreia el îi dă glas prin sarcasmul lui.

Dă deoparte o fotografie. Cea a unui homuncul ciudat, care începe de la cap și se termină ceva mai jos de mijloc. E așezat într-un căruț. Deasupra capului lui, încălecîndu-l, două picioare nespus de lungi. Cruzimea „fotografiei" mă lovește din plin. Pe marginea cartonașului alb, Rafael a scris: „Omul e măsura tuturor lucrurilor". Dacă Protagoras s-ar face aici, să vadă!

— Asta-i Broscoiul. Priviți-l în fotografia astălaltă. Aici a crescut.

„Retezatul" ni se înfățișează acum cu capul în jos, sprijinindu-se în mîini. Cu brațele încordate, cu fața crispată din cauza efortului, își expune îngrozitoarele terminații ale trupului, cele două cioturi înspăimîntătoare pe care acum nu le mai ascunde căruțul, și pe care scurtimea pantalonilor te lasă să le ghicești. Pare o marionetă grotescă. E adevărat însă că acum pare mai înalt.

— Le-am făcut într-un moment de bună dispoziție. Dacă mai puneam un *duro*, m-ar fi lăsat să-i fotografiez și cioturile. O figură, Broscoiul. În timpul războiului, într-o zi, a făcut imprudența să se apropie de un obuz. Picioarele i-au luat-o la goană. Dar fără el. De atunci n-a mai apucat să le vadă. Cine știe pe unde-or fi.

„Picioarele ! Picioarele mele ! Ce-ați făcut cu picioarele mele ?" Strigătul omului pe care l-am văzut atunci, la spital, îmi răsună limpede în urechi.

— Acum cere de pomană ca să aibă cu ce se îmbăta. În fiecare seară se întîlnește cu un „coleg", cu Chiștocul, într-o tavernă de pe strada Ave Maria. Își trec timpul golind sticlele cu o viteză ametițoare. Și Chiștocul și-a lăsat picioarele în război. Dar povestea lui e cu totul alta. O dată pe săptămînă, cel puțin, între ei izbucnește gîlceva. Din te miri ce. Face să-i vezi cum se reped unul la altul ca niște cocoși de luptă, roșii de ciudă și strigîndu-și în obraz murdării. Ceea ce-l scoate pe Broscoi din sărite e că Chiștocul îi dă într-una cu unul și același lucru :

— Tu și cu mine nu sîntem totuna, asta s-o știi ! Unde mi-am lăsat eu picioarele, hai ? Pe frontul

republican, apărînd poporul, în vreme ce tu erai cu fasciștii. Și-acu cine-mi are, colo, pensie ? Tu, vezi bine ! Păi, uite, d-asta nu sîntem noi totuna, d-asta !

Broscoiul se burzuluiește, începe să tune și să fulgere :

— Nu ți-e destul c-arăți ca un gîndac scîrbos ? Ce-mi tot faci pe eroul, aici ? Crezi cumva c-am alergat eu la război ? Ei m-au luat ! Așa cum și pe tine te-au luat, nepricopsitule ! Ce era să cat eu acolo ? Să-i ia dracu de fasciști și de republicani, cu tine cu tot !

Merită să vezi cum îl înfurie asta pe Chiștoc. Să nu se lege nimeni de republica lui !

— Pe mine nu m-au luat ei ! Eu m-am dus, voluntar, și-am luptat bărbătește, ca un proletar. Pentru republică mi-am dat eu picioarele !

Broscoiul izbucnește în rîs și-i strigă :

— Uită-te de vezi ce s-a ales de republica ta ! S-au șters cu ea la dos, cornorații, asta au făcut !

— Tacă-ți fleanca odată ! Că-ți stropșesc mutra acuși.

Îți vine să mori de rîs, nu alta, cînd îl auzi pe Chiștoc zicîndu-i celeilalte scurtături :

— Eu sînt mai om decît tine, nenorocitule !

Și încăierarea-i gata. Un meci de box senzațional. Cu o mînă își pun în mișcare căruțurile — roțile scrîșnesc și scot scîntei, ca ochii lor — în timp ce cu cealaltă lovesc... în gol. Nu se ajung. Asta pînă cînd cineva le dă cîte-o sticlă de fiecare. Atunci atmosfera se înfierbîntă. Clienții se împart în două tabere și încep să-i asmută :

— Hai, Broscoiule, arde-i una cu sticla !

— Curaj, Chiștoace !

Și veșnicele glume :

— Arde-i un picior undeva, Broscoiule !

— Mișcă-ți picioarele mai iute, Chiștoace !

Ceea ce, auzind, Broscoiul și Chiștocul încetează să se mai bată cu sticlele și să se mai frămînte și, aliindu-se împotriva spectatorilor, îi fac pui de cățea și tot ce le vine la gură. De-ați auzi ce pot să dea din ei !

Rafael zîmbește, amuzat. Ne arată altă fotografie. O ființă cu trupul ciudat de contorsionat își susține cu mare sforțare capul uriaș — se vede cît de colo că de-abia izbutește — și ne fixează cu o privire rotundă și goală de orice expresie.

— L-am întîlnit la Carrión de los Condes. Într-o dugheană din cele în care se vînd de toate. Stătea așezat pe un colac de frînghie. Uitați-vă bine la el. Un fir de bale i se scurge veșnic prin colțul stîng al gurii. Balele știu drumul pe dinafară : lunecă pe bărbie și se preling binișor pe reverele hainei. Din cînd în cînd gura i se umple de un rîs convulsiv, care sfîrșește într-o horcăitură. E un rîs străin parcă, la care trăsăturile feței lui nu iau parte. Uitați-vă la ochii lui. Sînt veșnic nemișcați, de parc-ar fi paralizați. Dar de cap ce ziceți, ha ?

— Ai zice că-i o adevărată arenă de coridă, spune Carlos rîzînd.

— Da, o adevărată piață publică. Și cu o circulație nu mai puțin intensă. Nenorocitul nu-și folosește capul decît ca să-și hrănească păduchii. Păduchii sînt tot ce e mai viu în el. Trebuie să aibă milioane, o suprapopulație fabuloasă. Părul parcă-i așezat cu furca. Ah ! Dar n-ați văzut nimic dacă nu știți cum arată cînd merge. Are o anatomie suprarealistă. Se ridică într-o rînă și, cu chiu cu

vai, izbutește să facă cîțiva pași într-o parte, în vreme ce căpățîna i se clatină. Păduchii lui pesemne că au într-una rău de mare. Și-acum, uitați-vă la picioare. Vedeți ? Stîngul nu-i decît un ciot.

Și Rafael izbucnește într-un rîs chicotit.

— Ceea ce-i uimitor e că, deși arată cum arată, e în stare să scoată sunete articulate. Printre bolboroseli de neînțeles — ca cineva care s-ar îneca cu ciorbă — știe să ceară o țigară. Și dacă-i dai o țigară e în stare să aibă senzația fericirii, ca și pe cea a umorului. Într-o zi, cineva încerca niște cizme și se plîngea că stînga îi e prea largă. Prăvăliașul i-a zis : „Toți avem piciorul stîng mai mic decît dreptul". Monstrul a prins din zbor cuvintele și-a spus : „Da, și eu am piciorul stîng mai mic decît dreptul", în timp ce cu degetul își arăta bontul. I-a trebuit jumătate de oră pînă să lege cuvintele, dar merita osteneala, nu-i așa ?

— Cîți ani ai, Rafael ?

Mă privește zîmbitor.

— După ultimele statistici, douăzeci și unu. De ce ?

— Așa ! Din simplă curiozitate. De unde gustul ăsta la tine pentru tot ce-i monstruos ?

— Ah ! Să nu-mi înșiri acum tot pomelnicul despre tinerețe și primăvară...

— Termină !

— De unde-mi vine pasiunea asta pentru monstruos ? Chestiune de afinități comune.

— De afinități, zici ? E-adevărat că nu ești prea arătos, dar de-aici și pînă la...

— Nu, nu, n-ai pornit-o bine. Am comun cu ei ceva mult mai important : iresponsabilitatea. Sînt un iresponsabil, așa cum și ei sînt.

— Iresponsabilitatea e o stare plăcută, își dă Carlos cu părerea.

— Am vorbit serios. Știți de ce mă aflu acum cu voi, de ce sînt mereu cu voi ? Dintr-un simplu accident. L-am auzit pe tata spunînd asta unui amic. Și din ziua aceea sînt altul. Un simplu accident. La dracu !

— Consolează-te cel puțin la gîndul că tatăl tău a făcut tot ce i-a stat în putință ca să te scutească de viață. Pe cînd cei mai mulți dintre părinți sînt atît de lipsiți de scrupule, încît nu iau nici un fel de precauțiuni. Ca tata, de pildă. I-a făcut mamei opt copii. Da ! Mama nu mai e o femeie, ci un garaj. Și dacă i-ați auzi spunînd cu glăscioarele lor îngerești : „Opt copii ne-a dăruit Dumnezeu". Pentru că, după părerea unor oameni ca părinții mei, Dumnezeu face astea. Firește, îl ajută și ei puțintel. Un prieten de-al tatălui meu, care, după pieptănătură nu părea totuși a fi preot, i-a făcut neveste-si, tot cu ajutorul lui Dumnezeu, cincisprezece plozi. Am auzit zicînd că, de fiecare dată cînd îl furnica „instinctul paternității", se arunca în genunchi pe podele și înălța rugăciunea asta la cer : „Doamne, nu din viciu o fac, ci ca să te slujesc pe tine și să aduc copii pe lume". Pot să fac prinsoare că și tata procedează tot cam așa în momentul „protocolului afectivităților nocturne", cum numește el amorul. Din acest „protocol" au și ieșit pînă acum trei popi, patru militari, un notar, două mame preacreștine și eu. Pentru că tata nu s-a mulțumit numai să ne facă. Nimic mai demn decît să-și justifice „afectivitățile lui nocturne", punîndu-și odraslele în slujba Domnului și a Patriei.

— Poate tocmai din pricina accidentului, spuse Rafael, tata m-a lăsat întotdeauna să fac ce-am avut chef, adică nimic.

„Vocația" lui Rafael avea povestea ei. După ce și-a dat bacalaureatul, tatăl lui îl întrebase ce dorește să urmeze. El ridicase din umeri, răspunzînd că avea la dispoziție trei luni ca să se hotărască. A venit octombrie, și a ieșit într-o bună dimineață din casă cu ideea de-a se înscrie la medicină. Trebuie să ai o anumită vocație morbidă ca să-ți placă medicina. Lui i se potrivea. Rafael se mai amuză și acum cînd își aduce aminte că n-o să ajungă doctor dintr-un accident. Totul nu-i decît un simplu accident, pentru el.

— M-am înscris la litere și filozofie.

Tatăl lui îl întrebă cu o ușoară mirare :

— Dar n-ai zis că vrei să faci medicina ?

— Ba da, dar cum la secretariat era prea mare coadă pentru medicină, iar la ghișeul pentru litere și filozofie nu era aproape nimeni, am profitat de ocazie și m-am înscris acolo.

Tatăl lui i-a răspuns că la urma urmei totuna era, că orice ar face și orice ar drege, tot avea să sfîrșească prin a fi îngrețoșat de viață.

— Am moștenit de la tata alergia lui de viață.

— Aș fi vrut și eu să am un tată ca al tău, spuse Carlos.

★

Am băut mult în seara aceea. Eu eram aproape vesel. Carlos, cu capul proptit în mîini, era doborît de tristețe. „Mie n-o să mi se întîmple asta", îmi ziceam eu. L-aș fi lăsat acolo, în colțul unde se

afla. Numai că el era cel care plătea. Carlos are totdeauna bani. Pe cînd eu nu mă prea întîlnesc cu banul. Hotărît lucru, nu sîntem născuți unul pentru altul. Fără Carlos, adio băutură! Și pileala mea, care se vestea atît de plăcută!

— Nu-mi strica veselia!

— Ce vrei? M-a apucat melancolia. Să vezi cum o să se țină scai de mine. Pe puțin două zile. Totdeauna mi se-ntîmplă așa.

Cu cîteva zile mai înainte, îl auzisem pe Carlos spunîndu-i unui dobitoc care pretindea că are angoase existențiale „Ai angoase? de ce nu-ți faci o clizmă?"

— Carlos! Dac-ai încerca și tu cu clistirul?

— Nu. Simt că n-am nici un chef de viață. Și să nu crezi că sînt prea pretențios. Pînă acum urmăream să trăiesc în așa fel, încît fiecare din actele mele să fie un atentat la adresa părinților mei. Dar acum pînă și asta mă plictisește. Și-apoi, nici nu-mi mai bat capul cu ei.

Renunțase la tonul lui cinic, obișnuit. Se pregătea să-și descarce sufletul. Nu era chip să scap. Ca să mă înduplece, a mai cerut o sticlă.

— Trebuie s-o golim, hai!

Carlos face o strîmbătură a scîrbă.

— Ia spune-mi! Fontenelle e cel care a spus, cînd avea vreo optzeci și nu știu cîți de ani, că simte *une certaine difficulté d'être* [1]? Tot așa simt eu. Și n-am împlinit nici douăzeci și unu.

— „Clima"-i de vină, răspunsei. La noi se îmbătrînește cu o precocitate uimitoare. Ajungi numaidecît la bătrînețe și te cramponezi de ea la nesfîr-

[1] O anume greutate în a mai viețui (franc.).

şit. Totul e un pretext nimerit ca s-o ţii lipită de tine. E cineva în ţara asta care şi-a întitulat memoriile aşa : *Primii mei optzeci de ani.* Optimism sau încăpăţînare ?

Vocea lui Carlos începu să monologheze :

— E ca şi cum aş avea sufletul împietrit. Nu mai e nimic care să tresară în fiinţa mea. Asta au făcut din mine : un şancru.

Am izbucnit în rîs. Prosteşte, fără să ştiu de ce.

— Ştiu că te-am plictisit. Dar mai rabdă-mă un pic. Simt că acum n-aş mai putea rămîne singur. Am atîtea pe suflet ! Trebuie să vorbesc, să-mi descarc inima, înţelegi ? Dar nu ! Nu asta e ! Caut o durere pe care am pierdut-o. Oh ! De-aş mai putea-o lua înapoi...

A spus toate astea pe un ton aproape înfrigurat, în timp ce cu mîinile îşi freca nervos tîmplele.

Şovăi şi mi-e teamă să-l ascult — n-ar însemna oare asta o eliberare pentru el, dar o eliberare pe spinarea mea ? — mi-e teamă pentru senzaţia aceea uşoară de veselie pe care o încercam acum cîteva clipe. Numai cît mă gîndesc la ea şi-mi dau seama că s-a spulberat, că n-a mai rămas nici urmă din ea.

— M-au otrăvit. Zi de zi, ani întregi. De-ai şti cum îmi urăsc părinţii ! Şi mai ales pe idiotul de taică-meu. Ai idee ce înseamnă să vii pe lume cu un cont curent la bancă ? Aşa am venit eu, aşa a venit tata, aşa au venit tatăl şi bunicul lui. Nu, nu înseamnă numai să ai viaţa asigurată. Ci să te laşi prins într-o pînză de păianjen gata ţesută. Soarta ţi-e dinainte ştiută, tiparul gata făcut. Banii şi respectabilitatea pe lumea asta, Dumnezeu pe cealaltă. Am fost crescut în dragostea faţă de Dum-

nezeu, față de patrie și ordine. Toate lecturile mele erau exemplare. Vieți de eroi și de sfinți. Știi ce înseamnă să citești *Cuore*, a lui de Amicis? Ai citit cartea asta oribilă? Dragostea față de aproapele înseamnă ceea ce se numește caritate față de cei săraci. Caritatea e principala îndeletnicire a mamei.

— Mai pe scurt! E destul de plictisitor.

— Plictisitor, zici? Nu! Asfixiant! Uite: tata e magistrat. Trebuie să fii un om ca el ca să poți fi magistrat. Justiția înseamnă Legea. Legea înseamnă Ordinea. Dacă l-ai auzi cum perorează! Trebuie să-l asculți cu smerenie, cu urechile vîrîte în farfurie în timpul mesei. Decretează asupra tuturor lucrurilor cu o siguranță de nezdruncinat. Lumea e guvernată pînă în cele mai mici amănunte de către Ordine și Religie. Cei care combat atît una cît și cealaltă sînt pleava și drojdia societății, adică cei plini de vicii, ranchiunoșii, invidioșii. Invidia și ranchiuna sînt sentimente josnice, pe care numai oamenii de jos le pot nutri.

— Bine, bine, mi se pare că am înțeles.

— Nu, nu poți înțelege. Cînd faci parte dintr-o familie ca asta, înveți la iezuiți, nici nu poate fi altfel, care te moaie bine în baliele lor, iar la douăzeci de ani te pomenești c-au făcut din tine un idiot sadea. Așa cum sînt toți frații mei. Trei popi și patru militari. Totul pentru Dumnezeu, totul pentru Patrie. Și un notar. Totul pentru Ordine. Și două burgheze ca să fete, întru perpetuarea castei. Eu sînt ultimul. Aș fi urmat același drum de n-ar fi fost Concha.

Carlos mai ceru o sticlă.

— Ți-am spus toate astea ca să ajung să-ți vorbesc despre Concha. Concha... A adus în casa noastră un aer proaspăt, respirabil. Mi-aduc aminte de mirarea mea, cînd am auzit-o pentru prima oară rîzînd. La noi în casă nu rîde nimeni, niciodată. Era un rîs din toată inima, care scandaliza. Te plictisesc? Bea și ascultă. La început veselia ei mă punea pe gînduri. Pe urmă m-a molipsit și pe mine. Nu mai văzusem pe nimeni pînă atunci trăind așa de... Cum să-ți spun eu?... Da, așa de fericit, de spontan... Din toată ființa. Concha trăia din plin totul, pînă și cea mai neînsemnată dintre faptele sale. Avea o voce surîzătoare cu care îmi povestea lucruri despre o lume neștiută mie. De la ea am aflat că sînt oameni care trăiesc altfel decît noi. Rîdea de întrebările mele, de ignoranța mea. Dă-mi o țigară! Nu pot să ți-o descriu, să-ți dau o imagine exactă despre ea. Nu. Și poate că-i mai bine nici să nu mă încumet. M-am îndrăgostit de ea.

Vocea și fața lui Carlos pieriră îndărătul unui rotocol gros de fum.

— Ieșeam amîndoi, pe ascuns. După mult timp, într-o noapte, m-am dus la ea în cameră. Nu cunoșteam nimic despre dragoste. N-aveam decît o idee vagă și o mare teamă. Ea mi-a dezvăluit totul cu aceeași simplitate cu care îmi dezvăluise și existența ei. Pe urmă, în fiecare noapte, timp de multă vreme... Nu, nu zîmbi. Nu e clasica poveste cu servitoarea sedusă de fiul stăpînilor. O iubeam. Și eram cum nu se poate mai fericiți. Cum ți-aș putea explica ceva atît de simplu? Nu mă mai puteam gîndi la nimic altceva. Trăiam parcă pe altă lume, într-o veșnică exaltare. Dă-mi un foc!

Ce porcărie de tutun! Într-o zi, Concha mi-a spus că e însărcinată. I-am șters lacrimile cu sărutările mele însufleţite de bucurie. Părinţii mei nu s-ar mai fi putut opune acum căsătoriei noastre. Într-atît îmi ieșisem din fire, eram atît de mîndru de mine, încît credeam sincer în închipuirile mele. Ea îi cunoștea mai bine: „Nu vor consimţi nici în ruptul capului", îmi spunea. Iar eu îi juram că nimeni și nimic pe lumea asta nu ne va putea împiedica s-o facem. Totul s-a rezolvat repede. O oră întreagă, tata m-a uscat cu o predică despre morală și decenţă. Într-un cuvînt, o odraslă din lumea noastră nu putea batjocori sfînta taină a căsătoriei, aliindu-se cu cineva mai prejos lui. La protestele mele, m-a pofitit să citesc codul civil. În același timp, mama aranja afacerea cu Concha. Concedierea ei și un cec pe care i-l dădu aveau să pună capăt la toată povestea. Concha a rupt cecul bucăţele în faţa mamei. S-a dus la o soră de-a ei. Cîteva zile mai tîrziu, părinţii mei hotărîră să plecăm în vacanţă mai înainte de cum fusese prevăzut. Nici nu-ţi închipui cît am putut suferi... Dar văd că pe tine te fac să căști toate astea...

— Iartă-mă! Numai că, vezi?... toate suferinţele astea ale tale sînt ceva cu totul și cu totul personal. Și-apoi, aduce așa de mult a roman foileton... Nu te-au trimis într-o croazieră pe Mediterana, ca să te facă să uiţi? Ori la o vînătoare în Africa?

Carlos zîmbi. Apoi se pierdu în gînduri, departe de zîmbetul lui, pe care-l uită acolo, pe buze. Cînd vorbi din nou, cuvintele îi veneau de departe.

— Îi scriam trei, patru, cinci scrisori pe zi. Îi spuneam în toate să nu dispere, să aștepte pînă la

majoratul meu, că nerăbdarea mea urnea timpul din loc... Dar din scrisorile ei se revărsa deznădejdea. Pînă cînd încetă de tot să-mi mai scrie. Puțin mai tîrziu, am primit o scrisoare de la sora ei. Concha murise, într-un avort criminal. Bătrîna care săvîrșise nelegalitatea și cu ea aveau să aibă neplăceri. Mă ruga să intervin pe lîngă tata, ca el să facă tot posibilul și să mușamalizeze cazul. Cum avea să fie tata? Îngrozit? Căci, în afară de sinucidere, nici că se află păcat mai mare în fața lui Dumnezeu. Da, dar cînd era vorba să eviți scandalul... Sinuciderea...

Nu puteam și nici nu mai voiam să trăiesc. Imaginea Conchei, pierzînd sînge, mă obseda... Spune, poate fi ceva mai ridicol decît o sinucidere ratată? Marea e necuprinsă și totuși în apele ei n-a fost loc pentru moartea mea. Cînd m-au scos din apă, primul meu gînd a fost să mă arunc din nou în ea; dar pe urmă, frica sau poate ura, da, ura — sau să fi fost instinctul de conservare deghizat? — ura pentru părinții mei m-a făcut să trăiesc. Ca să le fac viața imposibilă. De atunci, trăiesc spre a-i auzi spunînd în fiecare clipă: „Ce-am făcut, oare, ca să meritäm un monstru de fiu ca ăsta?“ Iar eu, în loc să mă arunc din nou cu capul în apă, m-am aruncat drept în alcool. Scandaluri, amenzi, datorii în toate părțile. Falsificări de cecuri. Orgii. Clasicul fiu degenerat. Și mama, oh! mama și-a îndoit numărul rugăciunilor, pe cînd tata se văicărește sus și tare, plîngînd după demnitatea, după respectabilitatea lui terfelită, și amîndoi învinuindu-mă că mi-am pus în gînd să-i ucid încetul cu încetul, să-i aduc, pas cu pas, în pragul mormîntului... Vorbe... Nu se prea grăbesc ei să se-apro-

pie de cer. Se simt bine pe lumea asta, orice-aș face eu. Copilărie din partea mea ? Nu, trebuie să-i atac în punctul lor cel mai sensibil : respectabilitatea, numele lor. „Dumitale nu ți-e rușine să tăvălești în noroi un nume atît de ilustru ?“ „Dar dumitale nu ți-e rușine să fii comisar de poliție ? Nu ți-e rușine să ai mutra asta de încornorat ?“ Totul îi este permis fiului unui magistrat renumit, despre care se știe că are influență în cercurile înalte. Ca să nu fur, tata îmi dă bani cu grămada. Dar cu cîtă repulsie ! Să fie silit să alimenteze viciul ! Să fie silit să mă audă venind noaptea, beat și înjurînd, într-o casă unde pînă și mușteleie sînt puse sub ocrotirea sfintei inimi a lui Isus, cît și a unei întregi liote de sfinți ocrotitori... Convinși de inutilitatea oricărei tentative din partea lor de a mă îndrepta, se comportă ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat și cît se poate de firesc. Așa încît tata continuă să intre în fiecare dimineață în camera mea, așa cum a făcut totdeauna, ca să mă deștepte cu vestea că totul e gata întru răscumpărarea păcatului originar. Asta i-a dat ocazia într-o zi să contemple — roșu de rușine, de sfîntă indignare — următorul spectacol : pe fiul lui în tovărășia unei prostituate octogenare și respingătoare la vedere, și care fiu i-a spus : „Dragă tăticule, fă-mi onoarea să te prezint acestei încîntătoare domnișoare... Cum naiba te cheamă, frumoaso ? Ce spui ? N-ai nume ? Trei preoți în casă și domnișoara asta, la anii ei, încă nu-i botezată ! Dă fuga, tăticule, și adă-l pe unul dintre ei aici, să oficieze taina cu pricina. Și nu uita, rogu-te, spune la bucătărie să ne aducă gustarea“.

Ah ! Casa lui, casa în care totul răsuflă în sfînta frică a lui Dumnezeu, prefăcută într-un bordel ! S-o găsească în pat cu mine pe scîrnăvia asta de prostituată. Ce insolență ! Ce era de făcut ? Întîi de toate să se facă nevăzut. Și ieși, trîntind ușa.

L-am întrerupt pe Carlos cu hohotele mele de rîs. Scena asta o completa pe una, ceva mai recentă, povestită de Rafael. Carlos îl învitase la un prînz ceremonios dat de părinții lui. Se afla de față numai lume simandicoasă. Erau pînă și doi miniștri. În toiul mesei, Carlos se ridicase dintr-o dată, răsturnîndu-și scaunul. Zgomotul pe care-l făcu întrerupse conversația generală. Carlos străbătea sufrageria cînd mama lui îl întrebă : „Unde te duci, Carlos ? Cum îți permiți să te ridici de la masă ?“ Carlos îi adresă o reverență ironică, în timp ce-i spuse : „Să mă..., doamnă“. Rafael izbucnise în niște hohote cumplite, bătîndu-se cu palmele peste coapse, izbind cu pumnii în masă, în timp ce amfitrionii și invitații se sufocau de uluire și indignare. Au fost amîndoi dați afară cu tămbălău. A doua zi, Carlos nu mai locuia în casa părintească, ci într-un apartament separat. Se putea considera ca și orfan. O dată pe lună primea un cec. La asta se reduceau relațiile lui cu părinții.

— Și-a venit și ziua în care mi-am dat seama că am uitat-o pe Concha. Amintirea ei se estompase. Îți dai seama ce înseamnă să-ți suporți propria lașitate ? „Nu te stinge, durere, ultimă rămășiță a iubirii.“ De asta vreau să-mi reînviu durerea. S-o reînviu pe Concha. Dar am murit și eu o dată cu ea. Sînt un om mort. Și uite ce-a mai rămas din mine...

II

— A sosit vocea poporului. Ce spune azi poporul ?

Căci eu fac legătura cu poporul. La fiecare șapte zile, prietenii mă văd venind de prin sate, cu traista plină cu povești, pe care ei le ascultă bucuros. Dar adevăratul obiectiv al incursiunilor mele în rîndul poporului e ceva mai puțin dezinteresat. Sînt acum voiajor comercial. Vînd năut, legume uscate, ca și săpun și hîrtie de scris. M-am asociat din nou cu Julián. De data asta numai la cheltuieli : costul benzinei, ori vreo reparație la furgonetă. Julián a progresat. Are acum furgonetă și nevastă. Îmi explică fără nici o greutate cum de-a ajuns la însurătoare :

— Știi, însurătoare va să zică să ai comodități la domiciliu. Și mai ieftin. Nu se află decît două meserii care îngăduie unui bărbat să îndure însurătoarea : cea de marinar și cea de reprezentant comercial. Eu o am pe una din ele : pentru ce nu m-aș fi însurat ? Nu tu patron pe cap la nici o oră din zi și din noapte, nu tu nevastă aproape mai tot timpul. Așa stînd lucrurile, nu sînt tot eu, cel dinainte ?

Julián, mulțumit pe de o parte de chiverniseala lui, îmi reproșează, pe de altă parte, faptul că învăț.

— La ce naiba-ți poate fi de folos filozofia asta ? Ca să mori de foame și nimic mai mult ! Uite, bă-

iete, prima obligație a unui om e să trăiască, nu-i așa? Și ca să trăiești, trebuie întîi și-ntîi să ai liniște din partea burții. Da, da! Ia aminte la ce-ți spun eu, Ramón: omul înseamnă întîi de toate burta.

Pentru că Julián, pe lîngă faptul că are acum o furgonetă, o meserie și o nevastă, mai are și o teorie întreagă asupra instinctului de conservare. Teorie pe care el o pune în practică întocmai, pînă la ultimele ei consecințe.

Totul în Julián e „instinct de conservare". De aceea, și-a pus cu drag și pe-ndelete burta la îngrășat, în așteptarea unor eventuale zile de restriște. Și rîde de mine cînd îi spun că e o ființă atît de sănătoasă, încît a ajuns să pută de sănătos ce e. Rîde și-mi spune că sînt un don Quijote.

Negustoria nu merge cine știe ce. În Castilia se mănîncă puțin și prost. Iar de lipsa hîrtiei de scris... n-aș putea spune că se sinchisesc prea mult analfabeții. Cît privește cei care nu sînt — e ca și cum ar fi. Iar săpunul... cei mai mulți dintre oamenii de-aici nu se spală decît o dată pe an: în ziua cînd e hramul sfîntului de prin părțile lor. Rezultatul e că de-abia izbutesc să scot din negustoria mea atît cît să nu murim de foame mama și cu mine. Mama, încă și mai bisericoasă acum, și-a găsit oarecum liniștea în actele ei de devoțiune și mă lasă în pace. Dar ca să scot puținele parale pe care le scot trebuie să mă lupt cu un adevărat zid de neîncredere. Prăvăliașii îmi examinează mutra ca pe o marfă, căutînd să vadă cît prețuiește de-adevărat, bănuind în ofertele mele escrocheria. Din nenorocire, nu dispun de o înfățișare care să inspire încredere și fac mai degrabă impresie proastă, ca

băieţandrii aceia care se văd prin filme. Spre norocul meu, castilienilor nu le plac şarlatanii, ceea ce mă scuteşte să mă lansez într-o peroraţie avîntată şi înduioşătoare asupra calităţii năutului, ori a celorlalte din mărfurile mele, lucru pe care l-aş face fără pic de convingere. Şi totuşi, sînt nevoit să-i încurajez cît de cît, şi asta face ca, din cînd în cînd, să mă lovească o criză de scepticism tocmai în toiul timidei mele elocinţe, şi să rămîn dintr-o dată mut, avînd întipărită pe faţă doar scîrba. Nu, hotărît lucru, n-o să fac niciodată vreo ispravă cu negoţul.

Ca să mă dezinfectez de negustori şi de năut, folosesc priveliştea. Şi uite aşa, am dat în doaga simţului meu estetic. Şi n-am să mă pot vindeca de meteahna asta decît cu mare greutate şi niciodată pe deplin. Ar fi fost şi greu să pot scăpa teafăr, cînd am de străbătut Castilia, cu zările ei golaşe care se pierd în depărtare şi veşnic îţi fug din cale. Zările ei amăgitoare, asupra cărora cerul îşi revarsă cataractele lui de lumină, şi pe care privirea colindă, beată de libertate, fără ca cea mai mică opreliştе să-i stăvilească zborul. Căci copacul a dat bir cu fugiţii aici. Totul e numai cer şi pămînt. Iar cerul e atît de înalt, că nu se închină zării, aplecîndu-se asupră-i, ci continuă să se aştearnă paralel cu pămîntul, asemeni unei nesfîrşite cîmpii, azurie şi nemişcată, lipsită deopotrivă de nori şi de păsări. De partea lui, pămîntul se întinde, necuprins, fără nici un alt obstacol decît o casă ici, asemănătoare unei rădăcini vegetale, o pată roşietică dincolo, alta liliachie mai încolo. Totul în Castilia e „mai încolo". Cînd şi cînd, simt nevoia să mă opresc, fără să bag în seamă bombănelile lui Julián. Deoarece graba e

o silnicie față de frumusețea priveliștii. Automobilul e străin peisajului castilian. Ceea ce pare firesc aici e tihnitul și potolitul umblet al măgarului. Și, liniștit în mijlocul acelei tăceri saturate de lumină, trebuie să te supraveghezi atent, îndeaproape : cum n-o faci, cum te paște primejdia ca sufletul s-o ia razna ! În Castilia pare că totul năzuiește să se topească din nou în neant, într-atît de ireală îți pare nemărginita ei singurătate. Ireală realitate, asemănătoare unei halucinații. Orbit de această lumină frenetică, înconjurat de orizontul înșelător, sufletul îți este în primejdie să se aprindă. Spun suflet, cuvînt îndeobște suspect, pentru că aici, în podișul castilian, abia dacă se află lucruri de care poți lua cunoștință prin simțuri. Culoare și lumină se contopesc laolaltă în acest peisaj delirant, despre care Regoyos [1] spunea : „E cel mai spiritual peisaj din lume : douăzeci de kilometri jur împrejur nu dai cu ochii de nimic comestibil". Mișcarea, ea însăși, pare un miraj. Iar oamenii, oamenii cu care-ți încrucișezi calea, niciodată nu știi dacă vin sau se duc. Vagabonzii se nasc în Castilia ca muștele în timpul verii. Fiindcă acest orizont necuprins e ca o invitație neînfrînată la hoinăreală. Și vagabonzii simt cum le răsar drumuri sub picioare, pe care pornesc să cutreiere fără preget și fără amărăciune, știind că nimic nu e statornic și că toate drumurile duc într-unul și același loc. Asta e înțelepciunea drumurilor. „Drumurile sînt făcute ca să se întîlnească", mi-a spus odată un bătrîn vagabond. Poate nici nu știa că în cuvintele rostite de el era cuprinsă una din marile înțelepciuni dobîndite de om. Aceeași

[1] *Dario de Regoyos Valdés* (1857—1913), pictor impresionist spaniol, colorist de o mare sensibilitate.

înțelepciune care poartă multe veacuri în cîrcă și pe care o regăsim în graiul și în felul de-a fi al țăranilor de pe aceste meleaguri care, o dată cu pămîntul, își trec unii altora obiceiurile și o ținută morală neștirbită.

Cînd te-apropii de minusculele lor așezări, durate din lut, care par răsărite și crescute acolo din pămînt, de cînd e lumea, de-o veșnicie întreagă, ca niște rădăcini telurice, ce se nutresc cu o răbdare de mineral, simți ritmul lent și molcom al viețuirii lor, ca și cum s-ar afla în afara timpului. Și te cuprinde o nemulțumire adîncă la vederea acestei vieți încete, anacronice, închisă oricărui viitor. Iar eu simt că și aici tot nedorit sînt. Țăranii aceștia cu care încerc să schimb o privire și să statornicesc o punte de legătură nu sînt contemporanii mei. Sînt la fel de cufundați în trecut ca și castelele acestea ce se înalță agresiv în depărtarea blîndă a orizontului, ancorate în peisaj ca un veșnic semn viril al trecutului. Totul e trecut pe aici. Un trecut prezent și nimicitor, ce-i hărțuiește pe oamenii aceștia uscățivi și aspri, care, generație de generație, se războiesc cu cei doi dușmani ai lor de totdeauna : pămîntul și cămătarii. Castila naște oamenii și-i nimicește. De ce oare ?

III

Paşii mei nesiguri mă poartă orbeşte, fără să ştie încotro să mă lase. Şi-ar vrea să fugă de mine, să scape de greutatea de deasupra lor, să mă azvîrle în prima ladă de gunoi şi s-o ia la goană. De asta, să nu vă mire faptul că-mi supraveghez paşii şi picioarele. La cea mai mică neatenţie din partea mea, m-ar lăsa baltă. Dacă mi-aş putea alătura paşii paşilor voştri... Ştiu că sînt beat. Mă aflu în epicentrul beţiei. Şi nu-mi pasă de nimic pe lumea asta. Aş vrea să găsesc un locşor care să nu fugă de mine, un loc unde... Ah, de-aş putea plînge! Dar lacrimile mele — dac-aş căuta bine poate-aş găsi vreuna — şi-au uitat şi ele drumul.

Nimeni. Nimeni în toată noaptea. Nimeni în toată lumea. Atunci, la ce mai strig? Nu se află nici o ureche care să-mi prindă strigătul. Nimeni nu se află. Nimeni.

De ce vă grăbiţi atîta? De ce vă depărtaţi de mine? Dacă aţi şti că am băut ca să mă pot iubi! Dacă aţi şti că am încercat să mă iubesc, ca să vă pot iubi pe voi! Primul pahar l-am băut ca să mă ascund. Dacă izbutesc să mă ascund într-un pahar de vin, şi încep să mă caut şi nu mă găsesc, sîntem dintr-o dată doi, şi am pe cineva căruia să-i pot spune — n-are nici o importanţă dacă nu-i de faţă — „te iubesc". Merita osteneala toată povestea asta?

Nu știu. Și în afară de asta trecuseră cinci ceasuri de cumpătare.

Rafael a cerut să ne umple al patrulea pahar.

În noaptea asta o facem lată !

Așa spune în fiecare noapte. Bea pînă cade pe jos. Își dă toată osteneala să se apropie de *delirium tremens*.

Ne aflam în taverna favorită a lui Rafael. De cum deschizi ușa, un anumit miros începe să se facă simțit nasului. Vă vorbesc de un miros care nu poate fi confundat cu nici un altul. Mirosul corpului care putrezește înainte de vreme. Un miros de mort viu, care se deosebește de mirosul de mort conservat, pe care-l respiri în spitale. Intri și vezi aceleași mutre de totdeauna. Nici una mai mult, nici una mai puțin. Mai întîi, cele șase prostituate. Una singură vreau să zic. Pentru că toate șase au aceeași poveste, același corp înecat în grăsime și fleșcăit, aceeași față abrutizată, buhăită, pe care cînd și cînd se ivește un zîmbet tumefiat, ca un buboi ; aceeași voce spartă, înecată în alcool, cu care îți cer un pahar. Tonul e agresiv, nu te aștepta să fie plîngăcios. Toate șase se urăsc între ele, cu o ură pe care timpul a tocit-o și-a îmblînzit-o, căci chipul fiecăreia din ele e ca o oglindă credincioasă și necruțătoare pentru celelalte. Timpul le-a măturat deoparte, le-a scos din circulație. Numai cînd și cînd, și cu totul inconștient, ca ceva care le vine de foarte departe, își mai leagănă cîte una șoldurile. Și atunci, celelalte o iau în focuri.

— Hei, Rosa, nu-ți mai bîțîi atîta fundul, că-ți deplasezi ridurile.

Rosei îi sare țandăra, se întoarce și strigă :

— Ține-ți pliscul ! Dacă mai clempăni mult îți pică dinții de pe șurub !

— Baborniță ! Cu cei optzeci de ani ai tăi, dacă n-ai avea burta, te-ai împiedica în țîțe.

— Ia te uită cine vorbește !

— Boșoroaga !

Ce mai aere-și dă avortoana asta, cu cei optzeci de ani ai ei !

— La sancofag cu tine, mumio !

Auzindu-le, Carmen, patroana tavernei, și ea prostituată bătrînă, dar care a avut mai mult „noroc", le strigă :

— Un pic de respect față de clienți, fetelor ! Altfel ... ușa ! M-am săturat de voi. Într-o bună zi am s-o fac de-a binelea și n-o să mai puneți fundu pe-aici. M-am săturat pînă-n gît să tot fac pe *Micena*.

Și se lasă liniștea. Știu ele prea bine : cîrciuma asta e ultimul lor refugiu, singurul loc unde se pot îmbăta în voie, și care, noapte de noapte, le face să uite că mîine vine altă zi. Rafael le invită la un pahar. Cincizeci de centime comision pentru fiecare pahar.

— Ați avansat în grad, le spune el. Acum vă prostituați stomacul.

Puțin le pasă că li se plătește un pahar din milă. Sînt mai prejos de toate astea. Sînt moarte.

Elías, *el cerillero* [1], se apropie de noi purtîndu-și cocoașa — pe puțin patru kilograme — și ne oferă țigări. Elías are mereu aerul că face safteaua cocoașei lui, ca și cum n-ar fi avut destul timp să se

[1] Vînzător de țigări (span.).

obișnuiască cu ea. Pe Rafael îl irită la culme lipsa de naturalețe cu care Elías își duce rănița. Dar Elías nu se sinchisește cîtuși de puțin că e cocoșat. După cum nu se sinchisește de nimic. Pentru că Elías are un fel de a-și trăi viața ca și cum nu l-ar privi pe el. Absent față de tot, față de cocoașa din spate, față de viață, față de toată mizeria asta. O să ne dea un pachet de țigări și-o să se întoarcă în colțul lui. Stă acolo pe taburetul lui, cu bărbia întrîndu-i în piept, cu fața lipsită de orice expresie, fără să-l impresioneze nimic, de parcă s-ar fi refugiat într-un vid paradiziac. Dacă îl chemi, se ridică și vine, dar fără grabă, fără să se trădeze prin vreun gest, ca și cum corpul lui ar adăposti un robot.

Al optulea pahar.

— Ți-am povestit de congresul cocoșaților mei ?

Vocea lui Rafael se aude înăbușit, ca totdeauna cînd se gîndește la ceva pentru el singur și se lasă să vorbească.

— Am dat odată întîlnire la trei cocoșați, pe rînd la cîte unul, la aceeași oră și în același loc. Dacă le-ai fi văzut mutrele ! Știai că...

Rafael se întrerupe. Distracția lui preferată a început.

În fundul sălii, în colțul opus celui unde stă Elías, pianul a început să zdrăngăne.

Rafael își fixează cu lăcomie privirea asupra orbului. Apoi închide ochii și bate măsurile. La cea de-a zecea, deschide ochii și spune :

— Acuma !

Orbul își lasă coatele să-i cadă pe claviatură iar mîinile, crispate, i se înfundă în păr cu un gest de disperare impresionantă. Un minut. Rafael cronometrează întotdeauna. Apoi mîinile se smulg dis-

perării și se întorc la pian, lăsîndu-se totdeauna pe notele grave. La cea de-a zecea măsură, patetic acces se repetă. Ticul acela de disperare îi revine cu o exactitate matematică. Ce se petrece în capul lui ? Ce vrea să alunge departe de el ? îi face rău sunetul pianului ?

— Cu unul ca el, Van Gogh ar fi înnebunit, spune Rafael.

Orbul lasă să-i cadă brațele și rămîne liniștit, cu capul îndesat între umeri, ca un bloc inert. Imobilitatea lui îmi face rău.

La cel de-al zecelea pahar, îmi descopăr o posibilitate de iubire față de cocoașa lui Elías, față de trupurile putrede ale prostituatelor, față de durerea minerală a orbului, cronometrată ca de un ceasornic, și mă revolt împotriva existenței cocoașei lui, ca și a trupurilor acelora, ca și a ticului orbului. Revolta aceasta e un act de dragoste. Și mă aud scoțînd un șir năvalnic, neînfrînat și torențial de blesteme. Și ceva asemănător cu o bucurie îmi cutreieră pieptul, inima îmi bate cuprinsă de un orgasm înnebunitor. Mă aud dintr-o dată rîzînd, un rîs violent, ca un vomat. Alături de mine, Rosa rîde și ea. Un rîs prostesc, care iese ca un șuierat din gura ei știrbă. De ce rîde ? Poate că de rîsul meu. Ceva a trecut de la mine la ea. Dar rîsul îi piere repede și lasă loc unei găuri din care răsar cîțiva dinți negricioși și, se vede bine, incomozi. Dîndu-le ocol de jur împrejur, niște buze umflate, dintre care cea inferioară căzîndu-i în jos de oboseală, oboseala atîtor zîmbete profesionale, peste care un ruj ieftin mai minte încă. Rosa a uitat să închidă gura și a rămas uitîndu-se tîmp în gol. Același gol ca cel al lui Elías, al orbului și al tovarășelor ei. Dacă aș putea

găsi o lacrimă, o singură lacrimă pe care să i-o dăruiesc Rosei! O lacrimă care i-ar lăsa ridurile în pace!

Se vede că Rafael se gîndea și el la același lucru.

— Știi de ce mă atrag monștrii? Ca să-i iubesc, cred că ți-am mai spus. Toți cred că pasiunea mea pentru infraoameni e sadică. Dar nu-i așa, îi iubesc! Iubesc aerul lor extatic și ciudat, golul în care privesc și care e patria tuturor monștrilor, a celor slabi de minte și a femeilor asemănătoare celor pe care le vezi aici, ca și a lui Elías. Uită-te la ei! Toți sînt în afară de cele din jurul lor. Nu au nevoie de nimic. Mai presus de orice, îi iubesc însă pentru inocența lor. Ei nu poartă nici o răspundere, n-au nici o vină pentru faptul că oamenii normali au făcut ce-au făcut din viață. Poate că o să te surprindă auzindu-mă că am nostalgia vieții lor virgine. Nu mă pot adapta vieții acesteia fabricate. Sînt tot atît de desprins de ea ca și ei. Tot atît de exclus ca și ei. Dar, din nefericire, mintea mea funcționează normal. Și pentru ei sînt un străin. Ca și pentru oamenii normali, devorați de necesități, de idei, de importanța care și-o dau, oameni care nu pot trăi prin ei înșiși. Uită-te la orb, el mă interesează cel mai mult. Oare trăiește și el tot în gol? Un gol pe care-l străbat din cînd în cînd tresăriri de conștiință? Iar în momentele acelea, ce se-ntîmplă în capul lui? Îl străbate vreo idee?

Rafael se simte prost sub privirea mea și face un gest de parcă s-ar dezvinovăți.

— Nu cumva faci literatură?

Zîmbește și-și înecă zîmbetul în vin.

— Eu, unul, doresc ca golul acesta să nu fie locuit de nimic. Nici de monștri, nici de prostituate.

Rafael izbucnește în rîs.

— Da, da! Nici de popi, nici de militari, nici de doamne grase, nici de notari, nici de bacili. Să bem în cinstea lumii tale dezinfectate!

De cum golesc paharul următor, mă cuprinde dintr-o dată tristețea, ca și cum mi-ar trage cineva un pumn drept în suflet.

— Să plecăm!

Rafael plătește și mă urmează.

Strada e plină de prostituate care stau la pîndă, de bețivi, de oameni care străbat noaptea fără grabă, pentru că pe unii îi așteaptă acasă singurătatea, iar pe alții o nevastă acrită din pricina lipsei de bani. Cîrciumile se înghesuie unele în altele. Pe ușile care se deschid ies oameni, răzbat strigăte, frînturi de cîntece și un miros de fripturi și de vin, cu neputință de suportat. Bețivii colcăie sub privirea aspră și scrutătoare a gardienilor. Strada trăiește într-un regim de beție supravegheată.

— Îmi place strada asta. Nu dai cu ochii de nici un popă!

Rafael bea în noaptea asta cu mai mare grabă ca de obicei. Nu știu ce caută azi în vin. De regulă caută strigătul, strigătul acela care-i dislocă întotdeauna capul pentru o săptămînă întreagă. Un strigăt atît de strident și de cumplit, încît îi face s-alerge cît îi țin picioarele pe oamenii care se nimeresc pe lîngă el. Un strigăt pe care urechea îl percepe ca pe un răget și rămîne apoi cutremurată de înfiorare. Finalitatea imediată a strigătului său e „purificarea minutului pe care-l străpunge". Nu-i mai puțin adevărat, însă, că Rafael îi atribuie un rost mai înalt.

— Să fac explozie o dată cu strigătul, să mă dezintegrez în el. Bum ! Și zbor bucăți în aer. Întoarcerea la zero.

Nu totdeauna izbutește. Cel mai adeseori strigătul dă greș și se înecă în sughițuri. Asta îl umilește pe Rafael.

— Vreau să-mi distrug creierul, să-l prefac în terci. Să mă arunc cu capul în golul în care plutește mintea idioților. Pricepi ?

Un bețiv iese dintr-o cîrciumă și face opturi. Ajuns în mijlocul străzii izbutește, cu mare sforțare, să-și țină picioarele locului. În cele din urmă, ajunge la o verticalitate aproximativă. Se bate cu pumnul în piept și strigă printre suspine :

— Eu nu sînt fitecine, acolo !

Încă unul care se simte dat la o parte. Și ăstălalt, numai zdrențe, care merge pe stradă cîntînd și bătînd din palme ! Mulțumită vinului veselia lui nu mai pare nelalocul ei. Vinul e insula în care ne refugiem noi, triștii supraviețuitori ai zilei naufragiate. Și iată-ne făcînd semne și gesturi care poartă în ele neliniștea, anxietatea neputinței de comunicare, furia de-a trăi. Și mai e și bătrîna asta, care-și tîrăște cei șaptezeci de ani o dată cu strigătul ei monoton :

— Încercați-vă norocul ! Mai am cîteva bilete !

Își plimbă biletele prin indiferența generală și se duce cu strigătul ei cu tot, cu cei șaptezeci de ani în cîrcă. Și copilul ăsta, care cu cei opt ani ai lui și cu privirea ochilor nemăsurat și înspăimîntător de larg deschiși ne imploră să-i cumpărăm un pachet de țigări.

Așezat lîngă mine, Rafael a și ajuns la beție. Mie îmi mai lipsesc încă trei sau patru pahare. Poate

că, adăugîndu-le, am să-mi anesteziez durerea, am să pot privi în liniște. În noaptea asta Rafael n-are chef să mai păstreze puțină veselie și pentru cartierul lui. Cartierul lui e mahalaua unei mahalale, o îngrămădire de bordeie, unde se înghesuie sute de suflete, în cea mai promiscuă dintre promiscuități, roase de foame, de rapăn, de păduchi și de șoareci. Rafael are aici prieteni buni, pe care-i vizitează mereu. Și-i pofitește din cînd în cînd la cîte-un ospăț cu heringi, udați cum se cuvine de cîteva carafe cu vin.

— Aici se trăiește foarte simplu, îmi spune Rafael. Nu se află încurcătură pentru care să nu se găsească ieșire. Dacă mamelor le-a secătuit laptele în piept, și dacă n-au nici cele cîteva pesete cu care să se ducă la lăptărie, nu-și iau lumea în cap de disperare. Uite-aici doi copilași care-au fost crescuți cu lapte de cățea. Sînt ingenioși săracii, nu crezi? Și poți fi sigur că vestea despre Romulus și Remus n-a ajuns încă pînă la ei. Și-apoi, povestea asta cu laptele n-are nici un fel de importanță. În general, copiii de-aici sînt atît de precoci încît mor înainte de-a împlini anul. Din cînd în cînd, datorită neglijenței părinților, se mai înfruptă și șoarecii din ei. Dar nici pentru asta nu trebuie să te iei cu mîinile de cap. Pentru că, la urma urmelor, și lor, cînd le cade în mînă un șoarece, îl mănîncă. Și-așa, sînt chit. Cei care scapă cu zile dintr-o copilărie ca asta... sînt în stare să-ndure oricît de multă mizerie, nu vă temeți, pot face față la toate. Nu vă faceți griji pentru ei. E limpede că, dacă te-ai afla tu sau eu în locul lor, ar fi destul de neplăcut. Dar trebuie să ții seamă de faptul că ei *sînt obișnuiți*. Totul e chestiune de obișnuință, nu-i așa? Și-apoi, mai sînt

înzestrați cu o putere de voință extraordinară : se-ntîmplă să treacă trei sau patru zile fără să pună nimic în gură. Totuși, cea mai mare calitate a lor rămîne ospitalitatea. Te primesc cu aceeași generoasă ospitalitate cu care primesc și foamea, și păduchii, și tuberculoza și tifosul. Acum o lună a murit aici un om de ceea ce se numește moarte bună. Și oare ce altceva dacă nu foamea te face să mori de moarte bună ? Cînd am sosit eu, bordeiul era ticsit de lume și de duhoare. Toți au încercat să se-nghesuie ca să-mi facă loc. Dar n-ai fi avut unde pune un ac. Nu le-ar mai fi rămas decît să s-așeze pe mort, care era întins pe jos, deasupra unei învelitori ciuruite de găuri. Dar, cum ți-am spus, aici se găsește soluție la orice. Cît ai clipi din ochi, în cinstea mea, au atîrnat mortul de tavan, după ce i-au petrecut o funie pe după subsuori. Treaba asta a fost primită cu un oftat general de ușurare. Dacă era cineva acolo de prisos, apoi ăsta mortul era, fără nici o îndoială, iar lui nu prea avea de ce să-i peste de poziția incomodă în care stătea.

Aici, își urmează Rafael povestirea, lumea moare cu o simplitate impresionantă. Nimic din pompa și din fastul cu care se înconjoară moartea burgheză. Să mori nu înseamnă altceva decît să sfîrșești cu foamea care te sfîrșește ea pe tine. În afară de asta, trăiesc atît de înghesuiți, că un mort din cînd în cînd nu prinde rău. Face loc. Din fericire, se presupune că și oamenii ăștia au un suflet. Mulțumită acestei prezumții se întîmplă ca, din timp în timp, să primească în dar vreo scoarță din bumbac ori niște pantaloni vechi. Acțiunea catolică face incursiuni pe-aici și le aduce cîteva boarfe acolo, pe

care le înmînează împreună cu o lecție de catehism și de morală. Și doamne din cele bogate se întîmplă să pice pe-aici. Sufletul e o valoare mult mai rentabilă decît s-ar putea crede.

Rafael își îndemnă prietenii să-și exploateze sufletul, să și-l prostitueze cu doamnele astea, care cultivă operele de binefacere ; ori, cum le zic femeile din mahala, „broaștele astea de agheasmatar".

— Obraznicule !

Strigătul l-a surprins pe Rafael rîzînd cu hohote. Broasca de agheasmatar, căreia porecla i se potrivește atît de bine, zice :

— Nerușinatule !

Broasca de agheasmatar se pregătea să urce în cadillacul a cărui portieră șoferul bine stilat i-o și deschisese, cînd Rafael o apăsă cu degetul pe burtă și-i zise, în timp ce fața i se maimuțărea într-o strîmbătură înfricoșătoare :

— Și mașinuță și toate... Bine mai e pe lumea asta, așa-i ? Și pîntecuțu ăsta, îndestulat cum se cuvine... ha ?

Făcea să vezi ce ochi căsca burjuica.

Pe urmă, nu mai știu unde, Rafael m-a abandonat. Am băut mai departe încercînd să-mi dirijez beția. Pentru că beția e de mai multe feluri. Cea „solemnă", pe care o practică Rafael, și care are drept urmare refugiul în noaptea monștrilor lui. Cea „cosmică" mă lasă cufundat în mine însumi, copleșit de-o neliniște pe care aș vrea s-o folosesc ca pe un strat protector de nori între mine și lume. Începe printr-o concentrare a spiritului, pornit în căutarea unui înțeles al lumii, ceva care s-ar asemăna cu o percepție globală a toate, cu

o străfulgerare de conștiință. Trebuie să-mi golesc mintea de orice noțiune, de orice idee, și să mă lansez în urmărirea razei de lumină, pînă ce-o fac să gîfîie, pînă ce dau de tărîmul Transparenței. Apoi trebuie să beau, să beau ca și cînd aș îndeplini un rit magic. Din beția asta ies totdeauna sleit de puteri. Dar îmi îngăduie să ajung într-un punct unde cuvintele și lucrările pe care le denumesc acestea își pierd limitele, un punct unde luciditatea se înecă într-o confuzie formidabilă, din care nici absurdul nu se poate salva. Ajung la abolirea singularității. Lucrurile se eliberează de formele lor, rămîne numai geometria, goală-goluță. Totul plutește într-un fel de magmă vîscoasă, fluidă, de materie plastică aflată aici, la îndemîna mea, și gata să-mi asculte îndemnul. Totul e pe cale de-a se crea, totul așteaptă mîna demiurgică ce va să dea o identitate fiecărui lucru în parte. Și ce plăcere simți oprindu-ți mîna, imobilizîndu-ți-o ! În nemișcarea ei, mîna mea, la bunul plac al voinței mele, desființează lumea.

Îmi vin în fire, zgribulit, pradă unei terori sfîșietoare.

...Mai e și beția „lirică", neprevăzută, care mă face să nesocotesc legea gravității, să mă azvîrl cu capul în lună și să sfîrșesc pe pămînt, cu aripile retezate.

Dar în noaptea asta nu, n-a fost așa. Obiectivul meu era ceva mai greu de atins : să pot iubi pe cineva. În noaptea asta v-am căutat. Pe cineva, pe cineva căruia să-i întind mîna și să-l aduc să vadă toată mizeria asta și să-i strig : „Să facem ceva ! Trebuie să nimicim cît mai repede toate astea !" Și voi v-ați urmat drumul, grăbiți. Încotro vă duce

graba asta? E cu putință ca nimeni în noaptea asta să nu-și fi dat seama de ceea ce se întîmplă? Ce anume? Ce anume se întîmplă? Nu vă întrebați cum de-i cu putință una ca asta? Ei bine, eu, unul, vă spun că neputința asta mă face să mă rușinez de faptul că trăiesc, mă face să mă simt tot atît de vinovat ca și satisfacția ce-ți sare în ochi de pe chipul colonelului cu care-mi încrucișez pașii. Ei, da, iată un om mulțumit! Imbecilitatea e rentabilă. Chipul și disciplina i-au secătuit capul și inima. Totul pe lumea asta e reglementat și orînduit. Totul e bine așa cum e. Totul e la locul lui. Trăiască Patria, trăiască Biserica, trăiască Dumnezeu! Iar noi am făcut un pact cu omul ăsta. Să ascultăm de ordinele lui, în schimbul vieții ăsteia pe care ne lasă s-o trăim. Și uite că trăim. Ne prelungim agonia asta pînă la capătul zilelor.

Dar eu resping acest fel de viață! Și aș vrea ca în noaptea asta să vă pot iubi. Numai că nu poți iubi decît pe cineva sau ceva anume. Mă întorc la singurătatea, la pașii mei, care mă poartă fără convingere, cu noaptea asta apăsătoare în spate și o senzație puternică de nemulțumire, care mă înăbușă... Zero, nul, nimicit.

Peste cîteva ore, ziua va lua foc sub impulsul inerției.

IV

Litera a rămas neterminată. Sau, mai degrabă, retezată. Tocmai se pregătea să înceapă cu îndemînare o buclă. N-o va mai sfîrşi niciodată. A rămas zăvorîtă aici, în chenarul broderiei, părînd caldă încă de atingerea degetelor ei, de pe acum atît de depărtate. A rămas descumpănită litera şi oarecum uimită. Părăsită, fără vlagă, moartă. Fără împotrivire moartă.

Da, tocmai litera asta întreruptă mă face să am conştiinţa că mama a murit. Trupul ei neînsufleţit, lumînările arzînd, cele patru femei care o boceau, sicriul cufundîndu-se încet în groapă, toate astea nu erau nimic altceva decît vestea morţii ei. Pe cînd litera asta brodată pe jumătate, şi care pare a sta oarecum în aşteptare...

O căldură apăsătoare, îmbîcsită cu miros de ceară. Robinetul de la chiuveta din bucătărie picură într-una. Picăturile cad cu un plescăit apăsat. Va trebui să mă duc în bucătărie. Sudoarea mi se prelinge pe corp. Îmi simt limba uscată şi tare ca talpa. O ploşniţă umblă pe perete, nehotărîtă parcă, dezorientată. Trebuie să fie uimită la culme. A rămas singură. Ploşniţa asta era clienta mamei. Şi acum iat-o rămasă orfană şi uluită. Pesemne că o caută pe-aici. Ploşniţa e tot ce-a mai rămas viu în casa asta.

Pe noptieră, vălul și cartea ei de rugăciuni. Deschid liturghierul. Cade din el o iconiță a sfîntului Anton, însoțită de o violetă uscată. Violetele presate, mama le avea în dar de la doña Encarnita. De la domnișoara Encarna, adică. La cimitir, doña Encarnita era scăldată toată în lacrimi mari, de parc-ar fi fost de ceară. „Dragă băiete, mie o să-mi lipsească mai mult decît ție. Singură am mai rămas, Doamne, Dumnezeule!"

Doña Encarnita se ducea întotdeauna la slujbă împreună cu mama. Amîndouă își petreceau ziua umblînd braț la braț, din liturghie în vecernie și din vecernie în liturghie. Doña Encarnita e la curent ca nimeni altul cu actualitatea bisericească. Nu se află ceremonie religioasă care să-i scape. Doña Encarnita și-a făgăduit să moară, la rîndu-i, cît mai grabnic cu putință, ca să-i țină tovărășie mamei. Nu-i va fi greu să se țină de făgăduială. E atît de îmbătrînită, atît de brăzdată de cute. Și, afară de asta, suferă de dizenterie cronică. Își petrece viața între confesional și privată. Doña Encarnita se grăbește mai mult ca oricînd să ajungă în cer. Vorbiseră de-atîtea ori să ajungă acolo împreună, braț la braț... Își ziceau surori întru viața de-apoi... Doña Encarnita își închipuie că sufletele, o dată ajunse în ceruri, devin asemenea unor note muzicale scoase de o orgă minunată, la care cîntă îngerii, serafimii și heruvimii, în sfîrșit, toate făpturile din orchestra cerească. Doña Encarnita îi spusese mamei pe cînd trăia: „Ca să putem fi *acolo* totdeauna împreună, eu voi fi *do*, iar dumneata *re*. Nu uita: eu *do*, dumneata *re*".

În ultimele clipe, înainte ca mama să se stingă, s-a aplecat la urechea ei, murmurîndu-i : „*Re*, nu uita, *re*".

Doña Encarnita e sigură că va ajunge în cer. Are un repertoriu vast de virtuți și de merite mai mult decît îndestulător pentru asta. Dintre toate, cel mai mult mizează însă pe virginitatea ei. Să izbutești a-ți păstra virginitatea pînă la șaptezeci de ani, iată un lucru pe care nu oricine se învrednicește să-l facă, pe lumea asta stricată și desfrînată. Numai că doña Encarnita se frămînta oarecum, gîndindu-se la chipul în care avea să-l vestească pe Dumnezeu despre un lucru atît de gingaș. Și alcătuia în mintea ei perifraze după perifraze, dar toate i se păreau cam necuviincioase. Mama o liniștise : „Doña Encarnita, uiți oare că Dumnezeu vede totul ?" Iar ea se plesnise cu palma peste frunte : „Uf ! Proastă mai sînt ! Așa e, uitasem că Dumnezeu vede totul !" Cînd, deodată, i se întîmplă un lucru cumplit : diavolul făcu să-i treacă prin minte imaginea privirii divine așezîndu-se asupra himenului ei intact. Ce lucru îngrozitor ! Incapabilă să țină piept indignării de care sufletul ei pur se simțise cuprins, leșinase. Apoi, după ce-și veni în simțiri, alergă într-o fugă la preotul paroh și ceru, după ce vorbi cu infinite ocolișuri, o severă penitență. Doña Encarnita mai credea că-și ispășește păcatele cele mărunte și prin diareele ei, pe care Domnul i le trimisese drept încercare. Diareea o făcea să gonească spre umblătoare în clipele cele mai nepotrivite. De pildă, cînd era proaspăt împărtășită. Să se ducă într-un asemenea loc, într-un moment ca ăsta, o punea în

fața unor grave probleme teologice, pe care nu se simțea în stare să le dezvăluie confesorului.

Închid liturghierul la loc. I-l voi da doñei Encarnita.

Îmi fierbe creierul în cap. Sudoarea se scurge de pe mine de parcă m-aș afla sub un duș cald. Picuratul apei s-aude mai puternic, mai iritant. Trebuie să ud mușcatele mamei. A fost rugămintea ei cea de pe urmă. Părăsesc camera. Casa e luminată toată. Lumina face și mai pregnantă senzația de gol. Pe coridor, o icnitură puternică îmi întoarce stomacul pe dos. De-aș putea să nu vomit. Picăturile clipocesc într-o farfurie murdară, pe care au rămas cîteva fire de fidea. Nu pot strînge robinetul. De pe perete, pendula ține isonul fiecărei picături, succedîndu-i ritmic : Tic... Pic... Tic... Pic... Tic... Pic... Îmi zvîcnesc tîmplele. Capul mi se clatină ca limba unei pendule.

Căldura devine solidă. Ai putea s-o apuci cu mîna. Și nu sîntem decît în mai, așa cum arată calendarul. Încă o icnitură. Alcoolul îmi joacă festa astăzi.

Pe masă se află o farfurie cu niște chiftele date prin făină. Sub farfurie, un petic de hîrtie pe care stă scris : „Nu mă simt bine, am să mă culc. Nu trebuie decît să le pui în tigaie. Uleiul e în bidonaș." Chiftelele astea sînt testamentul ei.

Am sosit astă-noapte din provincie. Călătoria a fost grea și păguboasă. „Nu se cere nimic", îmi spuneau prăvăliașii unul după altul, de parcă se înțeleseseră dinainte. Datoria pe care o am la Julián a crescut și mai mult. „Nu-ți pierde curajul, Ramón", îmi spunea el. „Mama se simte tare rău. N-o mai ține inima de loc. Trebuie s-o duc la doc-

tor. Şi n-am para chioară. Şi mai e şi proprietarul..." Julián şi-a oferit ajutorul, generos : „Ştii doar că poţi conta pe mine..."

De cum am intrat, portăreasa m-a privit cam nu ştiu cum. Iar o să strige la mine că trebuie să plătim chiria. Dar, lucru ciudat, n-a spus nimic, s-a răsucit pe călcîie şi a intrat în boxă.

Uşa apartamentului nostru era deschisă. M-a întîmpinat un cor întreg de suspine şi de gemete. Pe mama o vegheau patru lumînări. În mîini îi puseseră un crucifix şi o carte de rugăciuni. Doña Encarnita s-a prăbuşit în braţele mele, scîncind ca un copil.

Pe faţa mamei s-a aşternut o blîndeţe pe care nu i-am văzut-o niciodată cînd era în viaţă. Dacă e adevărat că pacea există, e cu desăvîrşire întruchipată de chipul ei. Buzele-i par a schiţa un zîmbet. E o moarte acceptată. Suprema seninătate a acestui chip mă face să consider nelalocul lor, inoportune, plînsetele şi gemetele doñei Encarnita şi ale celor trei vecine. Nu simt nici o durere. Mă cuprinde însă un val de nedeslușită duioşie în faţa acestui chip pe care pentru prima oară îl văd în împăcare. Ea, care nu putea niciodată înţelege nimic, şi care-şi făcuse din viaţă un adevărat infern, a ajuns să cunoască tihna, ca şi cum moartea i-ar fi dat putinţa s-o descopere, să înţeleagă... Faţa aceasta străluceşte de o credinţă liniştitoare, ca şi cum ar fi luminată de o rază... Credinţa asta, mă gîndesc eu, îl inventează pe Dumnezeu, îl obligă să existe.

Am rămas în faţa ei cuprins la rîndu-mi de o linişte ciudată, ca şi cum m-aş fi înfruptat şi eu din pacea pe care ea o găsise. Mai tîrziu, avea să mă surprindă cît de puţin mirat fusesem. Ca şi

cînd ar fi fost firesc să mă întorc acasă și s-o găsesc moartă. Moartă parcă în prelungirea unui vis frumos, pe care deșteptarea n-avea să-l mai destrame.

Femeile mă pîndeau să vadă cum reacționez. Emilio se afla și el într-un colț. Mi-a trebuit oarecare timp pînă să-mi dau seama că e el. De la moartea tatei nu-l mai văzusem. Întîlnirile noastre sînt necrologice. M-a salutat, cu o ușoară înclinare a capului.

Totul s-a petrecut repede. Oameni pe care nu-i cunoșteam s-au perindat prin fața mea, prezentîndu-mi cele mai sincere condoleanțe, și avînd toți aceleași cuvinte și aceleași gesturi îndurerate. Cineva dintre cei care pretindeau că o iubesc mult pe răposată a luat la el cele șase linguriță de argint, singurele rămășițe care mai supraviețuiseră din zestrea mamei și care scăpaseră ca prin minune de muntele de pietate. Funcționarii de la pompele funebre au pus-o în sicriu, cu o precizie și o economie de mișcări cu adevărat vrednice de admirație. Apoi, sicriul a coborît încetișor în groapă. Emilio și cu mine am aruncat deasupra primii bulgări de pămînt.

Pic... Tic... Pic... Pic...

Din nou greață. Creierul continuă să-mi fiarbă în cap. Mă așez și las să-mi cadă capul pe masă, încercînd să rezist amețelii.

La ieșirea din cimitir, Emilio m-a invitat la un pahar, la el acasă. M-am lăsat transportat cu mașina lui, un Packard. De cum s-a văzut în mașină, Emilio și-a recăpătat personalitatea. Îl prindea rău rolul de orfan. Se vede cît de colo că ples-

neşte de satisfacţie. E gras, bine înţolit, cu degetele încărcate de inele care-ţi iau ochii.

Opreşte dinaintea unei clădiri arătoase de pe *Paseo Rosales*. Portarul, în livreaua de rigoare, aproape că atinge pămîntul cu fruntea cînd trecem pe lîngă el. Apoi îşi reia grabnic poziţia verticală şi aleargă să ne deschidă uşa la ascensor. Altă plecăciune. Emilio păşeşte înăuntru şi aşteaptă un gest de admiraţie din partea mea. Un apartament nemaipomenit, mobilat pe cît de luxos pe atît de cu prost-gust.

— Trei milioane. Nu-i prea rău, nu-i aşa?

Se îndreaptă spre bar.

— Ce vrei să bei? Eu, whisky, ca totdeauna.

Îmi întinde un pahar cu whisky şi mă invită să mă aşez într-un fotoliu somptuos. Se aşază în faţa mea, picior peste picior, îşi aprinde o havană... Îşi compune gesturile după tipicul arhicunoscut al miliardarilor. Mă tem să nu se dezintegreze într-o adevărată explozie de atîta mulţumire de sine. Face un gest ca să-mi arate măsuţa cu ustensilele pentru fumat.

— Americane, englezeşti, turceşti, egiptene... Alege!

Ca la operetă.

— Pare de necrezut, nu-i aşa?

I-am înţeles jocul. Avea nevoie de mine ca să-şi savureze triumful. Moartea mamei îi trezeşte multe amintiri. Iar eu mă aflu aici, în faţa lui. Şi-i aduc aminte de mizeria pe care a îndurat-o şi pe care eu încă o mai îndur. Luxul din jurul lui e o adevărată voluptate, pe care o soarbe cu lăcomie.

— Biata mama! N-a știut niciodată cum să trăiască. Nici ea n-a făcut-o și nici pe alții nu i-a lăsat.

Gest larg din mînă, plin de condescendență. Nu mai are zîmbetul plin de superioritate de odinioară. Nu mai are nevoie de el. Nu-i oare înconjurat de-atîtea semne exterioare de bogăție?

— Vezi tu, asta e: sînt oameni care se pricep să trăiască și alții care n-or să se priceapă niciodată. Un om fără ambiție e un nimic. Iar eu îmi spun mereu că viața n-o ai decît o singură dată și că trebuie s-o trăiești bine.

Ridică paharul în cinstea celor spuse. Oftează. Se cufundă mai bine în fotoliu.

— Ce înseamnă a trăi bine? E simplu, cum nu se poate mai simplu. Înseamnă să ai bani. Dacă ai bani, ai de toate: mese îmbelșugate, călătorii, femei, respectabilitate, totul.

Apoi se lasă furat de amintiri. Delicioasă plăcere să-și amintească de timpurile cînd îndurase atîtea lipsuri, și care parcă au fost ieri, în decorul de-aici. Ușile dinspre terasă, date în lături, se deschid asupra unui dezlănțuit apus de soare. Culmile Guadarramei se înalță, ușor albăstrii, în zare. Aerul e blînd, mîngîietor. Emilio continuă să vorbească și să bea. Culorile apusului de soare, intrînd năvalnic în salon, nu-l deranjează. Le consideră probabil ca făcînd și ele parte din proprietatea lui.

— Încă unul? Mai e vorbă! Mai rece?... Îți aduci, prin urmare, aminte care era situația mea: un biet funcționar la sindicat, acolo. Slujbă bună, nimic de zis, leafa sigură și nimic de făcut. Dar, la urma urmelor, nu scoteam decît leafa, și-atîta tot. Oricare altul în locul meu ar fi dormit acolo.

Dar eu aveam ambiție. Să-mi bătătoresc eu fundul acolo, pe scaun, între patru pereți? Haida de! Cîștigam, de-i drept, cu bursa neagră. Dar negoțul ăsta începuse să fie mai puțin rentabil ca înainte. Timpurile cele bune trecuseră. Scoteam eu ceva acolo, de buzunar, dar nu de-ajuns, că doar voiam să fiu bogat.

Emilio era de pe acum beat, nu știu dacă din pricina alcoolului sau a satisfacției.

— Și știi unde se află banii? Vreau să zic banii care se rulează? O să te miri cînd o să-ți spun. Toți banii pe care-i are azi Spania sînt în mîinile a mai puțin de o mie de familii. Citește *Anuarul financiar* și ai să dai acolo peste numele celor care au cîștigat războiul. Știam eu prea bine cum luaseră naștere toate averile astea. Proiectul meu era să mă agăț de ele, să mă înfrupt și eu din pradă. Dar cum aș fi putut-o face, fără bani? Mulți începuseră, ca și mine, fără para chioară. Mi-am dat repede seama că trebuia să mă strecor prin găurile sistemului, ca șoarecii. Importul de mașini a fost prima gaură prin care am pătruns. Apoi, ambițiile mele au devenit din ce în ce mai realizabile. Grație relațiilor la Ministerul industriei și comerțului, am obținut fără piedici numeroase permise de import. Vînzarea lor, în ciuda mitei — de loc mică — pe care trebuia s-o dau la toți funcționarii implicați pe parcurs, era destul de rentabilă. Încet, încet, mi-am înjghebat o sumă frumușică. Numai că prea încet, după graba și după socoteala mea. Regimul putea să cadă... Trebuia muls bine cît mai ținea...

Se lăsă pe spate, lăfăindu-se, în fotoliul cel arătos. Apoi, confidențial, se aplecă spre mine, îmi făcu cu ochiul :

— Știi cum spun francezii ? *Cherchez la femme.* Nu mi-a trebuit mult pînă s-o găsesc : R.M., vedeta. E amanta unui ministru, al cărui nume... În fine, dă-mi voie să fiu discret. I-am făcut o curte asiduă, dar discretă. De unde pînă atunci toți ceilalți nu vedeau decît femela din ea, eu singur am știut să descopăr artista desăvîrșită. Asta e mișcat-o. Nimeni pînă atunci nu-i vorbise cu atîta ardoare despre talentul ei. Lucru explicabil de altfel : e proastă ca o ciubotă. Înarmat cu tactica asta, am înfrînt orice rezistență din partea ei. Am intrat repede în contact cu ministrul. Pentru el, eram fratele vitreg al actriței. Curînd ne-am împrietenit la cataramă. Ministrului îi plăceau tare mult anecdotele fără perdea și-mi mărturisea că sînt neîntrecut în povestitul lor. Încă un whisky ?

Se ridică și aprinde lumina. Pare dispus să vorbească așa pînă dimineață. Nu-mi cere decît să-l ascult.

— Și-așa, am început să-mi fac relații. Știam să inspir încredere. În sfîrșit, voi fi scurt. Primele mele servicii au constat în cîteva călătorii în Elveția, în vederea exportului de devize. Sume uriașe. Continuam să aștept momentul cînd să acționez. Prima mea afacere importantă mi-a adus trei milioane. Era partea ce-mi revenea de pe urma participării la înființarea unei Companii de asigurare, destinată să garanteze cea mai mare parte din importurile făcute de un ministru. Trei milioane : nimica toată în comparație cu sumele fabuloase pe care afacerea le aducea oficialilor. Puțin după aceea

prietenul meu, ministrul, mi-a concesionat un șantier care urma să construiască o mie de locuințe la preț scăzut. O simplă vizită la o întreprindere de construcții și hop! cinci milionașe la Bancă! Nu eram decît la început, și mă și puteam socoti milionar. Cunoșteam totodată secrete care valorau ele singure un întreg capital. Dar, ca să le pot negocia, trebuie să procedez cu șiretenie. Acționez totdeauna din culise. Politica mea constă în a-mi menține relații de prietenie în toate taberele, în toate bandele. Cei din Compania lui Isus și a lui Juan March, cei din *Opus* și cei din Institutul Național al Industriei, ca și alții, din celelalte clanuri, știu cu toții că sînt prietenul lor și în același timp al dușmanilor lor, un tip căruia trebuie să-i fii pe plac și care, la rîndul lui, e amabil și serviabil pînă și cu cei mai mărunți. Intru și ies din ministere și din consiliile de administrație tot atît de nestingherit ca și de la mine de acasă. Afacerile pe care le întreprind se bazează pe exploatarea prieteniei. Prietenia e o valoare rentabilă, e ceea ce numim „capitalizare de influență". Munca mea constă în a vedea anumiți oameni, în a scrie scrisori, a face cadouri. Și pot obține tot ce doresc.

Mai dă pe gît încă un pahar. Exaltarea îi crește și mai mult.

— Și vezi unde-am ajuns. Da, pot spune că sînt mulțumit. De ce n-aș fi? Viața mi-e definitiv asigurată. Banii îi țin, nici vorbă, în străinătate. Conventiți în dolari solizi. Pentru că, în ce mă privește, n-aș face în ruptul capului prostia să investesc bani în Spania. Mai devreme sau mai tîrziu, o să se prăbușească șandramaua, și-atunci o să vină vremea turismului. Toți sîntem pregătiți așa,

pentru orice eventualitate... Sau, dacă vrei, pentru eventualitatea în care roșii... Și ține cont că eu n-am de ce mă teme. Fug de notorietate. Pentru mine politica e un mijloc și nu un scop. Aș putea foarte bine să fac carieră politică, să fiu, bunăoară, guvernator într-o provincie pe cinste. Dar nu asta mă interesează. Nu doresc decît să am bani și libertate, ca să mă pot bucura de viață. În rest, toate sînt o tîmpenie. N-am dreptate ?

Umple din nou paharele.

— Asta-i, băiete ! De la viață trebuie să te pricepi să storci cît mai mult. Și te sfătuiesc să ai și tu aceeași deviză ca mine : ambiție și realism. Să nu uiți niciodată pînă unde te poți întinde, oricît de nemăsurată ți-ar fi ambiția. Și tocmai aici sînt unii care, pe drept cuvînt, au exagerat.

Îmi face iar cu ochiul, și rîde. Apoi se apleacă spre mine, cu un aer protector.

— Ia spune-mi acum, ție cum îți merg treburile ?

— Hm !. Nu mă pricep „să trăiesc", cum și vezi, îi spun eu cu răceală.

— Bine, bine. Lasă, nu-i nimic. Doar sînt și eu pe-aici. Poți conta pe mine. Ai să fii secretarul meu, băiete, nici să nu te gîndești să refuzi ! Ai să ajungi departe alături de mine, numai de-ar fi ca lucrurile să rămînă așa. Sînt multe afaceri de care nu mă pot ocupa personal. Încet, încet, am să-ți dau pe mînă unele din ele. Ți-a pus Dumnezeu mîna-n cap de azi înainte, băiete. Ei, ce zici ? Ai putea începe chiar de mîine.

Ia te uită ! Mă zbătusem ani de zile ca să-mi cîștig cu-atîta trudă viitorul și, cînd colo, mă pomenesc față-n față cu el, așa, fără nici o osteneală.

Îi face plăcere rolul de protector pe care-l joacă, tonul lui plin de solicitudine.

— De unde interesul ăsta față de soarta mea?

Întrebarea îl surprinde.

— Păi bine, băiete! La urma urmei mi-ești frate!

— Da, e un argument. Numai că pari a uita că rudenia noastră nu-i decît un accident. Niciodată nu s-a manifestat ca atare.

— E drept, n-am fost niciodată atașat de familie. Ce vrei! Cu părinții pe care i-am avut... La ce bun să mai vorbim? Ce-a fost a fost! Acum lucrurile sînt limpezi: tu ai nevoie de ajutor, iar eu sînt în măsură să ți-l dau.

— Atît de limpezi, încît e aproape înduioșător. Păcat numai că n-am nevoie de ajutorul tău.

Se uită la mine mirat, stupefiat.

— Mărturisesc că mă uimești. Doña Encarnita mi-a spus că umbli nemîncat, în fine, că ești ca totdeauna. De altfel, e de-ajuns să se uite omul la tine. Mi se pare că n-ar fi rău să treci și pe la un croitor. Te poți duce la al meu. Achit eu nota.

— Ești de-o generozitate... Ai să mă faci să plîng, zău așa. E într-adevăr regretabil că nu poți face uz de ea față de mine.

M-am ridicat și mă îndrept spre ușă.

— Pleci? Sper să te răzgîndești. Ești un nerod. N-ai decît, du-te. Dar dacă într-o bună zi... Ascultă, dacă o faci pentru că nu-ți plac afacerile, spune-mi! Sînt gata să-ți fac rost de-o bursă frumușică și să poți învăța fără să fii strîmtorat. Și cînd termini cu învățatul, dacă vrei să ai o catedră, am

să-ți dau o mînă de ajutor. Ce zici de asta? Nu oricine se poate lăuda cu un frate sus-pus...

— Da, nu oricine se poate lăuda că are drept frate un nemernic. Te surprinde refuzul meu, nu-i așa? Pentru tine nu se află lux pe care să nu ți-l poți permite. Iar eu nu-mi pot permite decît unul singur: acela de a-i dispreţui pe cei de teapa ta. Și să mai spui că mizeria mea nu-i somptuoasă!

A rămas siderat. Nu i-am auzit răspunsul decît două etaje mai jos:

— Dobitocule! Nemîncatule!

... Tic... Pic... Tic... Pic...

Ameţeala mă slăbește. Ridic cu mîhnire capul, privirea îmi cade pe masă. „Uleiul e în bidonaș.' Gîndacii ies cu cîrdul din ascunzătorile lor, ca să-și dezmorţească picioarele, poate. Sînt îngreţoșetori și pe dinăuntru, și pe dinafară. Dezgustători cînd aleargă și sînt întregi, dezgustători, cînd, sub apăsarea papucului, își slobozesc măruntaiele într-o țîșnitură alburie. Gîndacii, ploșniţele, muștele... Grea mai e singurătatea pentru săraci.

A început gîlceava la etajul de dedesubt. Izbucnește la fiecare două sau trei nopți. Șase copii în două camere. Cinci avorturi. Ei, dragostea îi stîrnește repulsie. S-o lase în pace și atîta tot. Și-apoi, n-are pic de rușine. Copiii sînt acolo, de față, nu vede oare? Unde, în altă parte, să fie? Ar face mai bine dacă și-ar bate capul să cîștige ceva mai mult, ca să aibă ce le da de mîncare.

Apoi vin loviturile, hîrburile pe care și le-aruncă în cap unul altuia, plînsetul îngrozit al copiilor. La sfîrșit, bărbatul devine mult mai modest în implorarea lui.

Și furia, loviturile, plînsetele izbucnesc din nou. Bărbatul strigă la ea să nu mai țipe așa, în gura mare, ca să afle toți vecinii „intimitățile" lor.

O ușă trîntită. Două, trei ore mai tîrziu, scena începe iar. În loc să dea de mîncare la copii, domnul cheltuiește banii pe altceva. Nu-i e de ajuns că-i ține morți de foame, aproape goi, și înghesuiți în casa asta fără aer...

— Din vina cui, spune, din vina cui ? De asta m-am însurat eu ?

Curînd, la strigătele celor doi se adaugă cele ale vecinelor care, trezite din somn, cu părul ciufulit, ies pe la ferestre. Curtea întreagă e cuprinsă de-o larmă infernală.

Umplu o oală cu apă și mă duc să ud florile.

Cînd ajung la mine în cameră, mă prăbușesc pe pat. Somnul nu vine. În depărtare, un cîine latră fără convingere. S-aude și plînsetul unui copil, tot fără convingere și el.

Ghemuit în mine însumi, înconjurat din toate părțile de întuneric, simt singurătatea ca pe o prezență palpabilă, densă, înăbușitoare.

V

Cînd vorbesc de singurătate, numele tău îmi vine fără greș în minte, ca un ecou. Lisa, în fața cadavrului dragostei noastre pe care n-am lăsat-o să se nască, îți jur că singurătatea a devenit cu mult mai apăsătoare acum, de cînd poartă numele tău. Cuvintele acestea nu știu, Lisa, dacă pentru tine sau pentru mine le rostesc, nu știu în fața cui — a ta, sau a mea — mă explic. În fața noastră, a amîndurora, neîndoielnic.

Mă cuprinde uneori nostalgia după viitorul nostru năruit, după acel viitor pe care l-am fi putut străbate amîndoi și pe care eu l-am lăsat pustiu. Lipsindu-ne de viitorul acela, ți-am inventat altul, care-ți va fi mai primitor. Și iată cum, într-un anume fel, am intrat în viața ta, după cum tu ai intrat într-a mea. Nu mustrare de cuget e ceea ce simt, Lisa, ci altceva mai rău : o senzație de frustrare. Eu și numai eu se cuvine să simt mustrare pentru ceea ce n-am trăit.

Ți-aduci aminte ? Cînd au început să încolțească mugurii migdalilor — arhanghelii vestitori ai primăverii ce bătea la ușă (anunțurile ei publicitare, cum ziceai tu) — atunci te-am cunoscut, pe drumul ce ducea spre facultate, și pe care de-atîtea ori l-am străbătut împreună. Verdele aștepta ordinul de mobilizare generală ca să invadeze copacii, să inunde peisajul cu viața cea renăscută, într-o

avalanșă de nestăpînită veselie. Și era o lumină atît de limpede, de strălucitoare, și plină de atîta bucurie în dărnicia ei, încît simțeai o adevărată plăcere să-ți așezi privirea pe fiece lucru în parte. Și-o nemaipomenită poftă de viață, căreia nu i te puteai împotrivi, îți năvălea în piept. Și-apoi mai era și ușoara înfiorare a pașilor tăi înaintînd în faptul dimineții, cu gingașa lor hotărîre, ca într-un domeniu ce-ar fi fost al lor. Făptura ta întreagă urma același tresărit al pașilor, plini de hotărîrea lor gingașă. Pînă și părul îți tresălta. Parcă văd și acuma cum răsuflarea îți înălța sînii, sînii tăi tari și orgolioși, plini de încredere în ei înșiși, și pe care dorința mea îi asalta. Ca și privirea ta blîndă care, îndreptîndu-se asupra mea, sfîrșea prin a se preface în mîngîiere.

Ți-aduci aminte de exaltarea mea? Spuneai că sînt omul cel mai vioi pe care l-ai văzut vreodată, că singură prezența mea e de ajuns pentru a te face să simți, la rîndul tău, preaplinul vieții. De la tine îmi venea. Îmi simțeam inima plină de larmă — larma ce-o fac copiii în recreație — copleșită de îmbătare, de veselie. Iar după ce mă despărțeam de tine, nu făceam decît să cad pradă tristeții mele obișnuite.

Lîngă tine, mă simțeam pe un tărîm în care traiul devenea cu putință. Cînd mă gîndeam la tine, mă lăsam pradă visurilor ce mă purtau în cuprinsul unei insule inocente, unde s-ar fi putut redobîndi virginitatea vieții, știința inocenței: mirarea. Ținutul în care s-ar fi putut atinge punctul zero al existenței. Unde privirea n-ar fi descompus lucrurile — un copac aici, pămîntul dincolo, o pasăre ici, aerul colo — unde totul ar fi fost limpede, unic

și unanim. Ținutul în care perspectiva nu și-ar mai avea rostul, iar aritmetica ar naufragia în fața privirii noastre inocente, așa cum însuși visul meu a naufragiat. Iar insula mea nu întîrzie să se scufunde grabnic, lăsînd în urmă-i o dîră de amărăciune.

Ajunsesem la un pas de clipa în care să-ți mărturisesc dragostea mea, de clipa în care aș fi îndrăznit să-ți spun : viața mea ești tu.

Dar am tăcut. Niciodată n-am spus-o. Știam amîndoi cum ni se strîng buzele, ca să înăbușe izbucnirea nestăpînită a acestui strigăt. Da, exista un verb care ne ținea buzele încleștate, în stare de asediu. Și nici unul din noi nu l-a rostit.

Viitorul care se deschidea dragostei noastre pentru mine era cu neputință de urmat. Vedeam asta uitîndu-mă la ceilalți. Tu însă n-aveai nici o vină, Lisa. Putea fi oare vina ta, că te născuseși printre asemenea oameni ? Pînă și dragostea e cu neputință în țara asta. Te-apucă scîrba cînd auzi vorbindu-se de dragoste în țara asta, unde la fiecare pas dai de-o oprelițte. Cînd îi vezi pe logodnicii ăștia care timp de nouă ori unsprezece ani tîrăsc în silă o dorință lîncedă, nesatisfăcută, pînă în clipa cînd primesc binecuvîntarea bisericii, a acestei biserici pe care eu o urăsc și-o disprețuiesc. Amintește-ți ! Firavul tău catolicism își găsea sprijin în instinctul tău de conservare. Aveai nevoie de el spre a putea justifica o morală care-ți era impusă și pe care o acceptai, dar în care nu puteai crede. Acceptarea acestei morale îți îngăduia să trăiești în același fel ca familia ta, iar nu în afara legilor societății. Adă-ți aminte de ce ne-a povestit Carlos.

„Era o fată vioaie, veselă, senzuală. Puneți epitetele astea pe un corp desăvîrșit. Lucra într-o fabrică și nu vedea altă cale de-a ieși de acolo decît căsătoria. Adevărat viciu patima pe care o au femeile în țara asta să se căsătorească! Dar ce altă patimă ar putea oare avea în Spania? Și-a dat repede seama că în privința asta de la mine nu putea spera nimic. Și m-a părăsit. A trecut un timp. Într-o bună zi ne-am întîlnit iar. Mi-a spus că foarte curînd urma să se căsătorească. Dăduse peste unul din cei cărora le place viața de familie și ordinea socială. Tipul era mărginit la culme, dar dispus să se însoare. De-atunci ne-am văzut mereu. Mi-a cerut din nou s-o iau de nevastă. La refuzul meu, mă învinui, îmi spuse că eu voi fi răspunzător dacă o să moară de scîrbă și de plictiseală alături de nesuferitul ei de bărbat. Era cumplit ce se petrecea cu noi. Numai cît ne auzeam glasurile la capătul firului și ne apuca o dorință nebună unul de altul. Apoi, cînd eram împreună, ne lăsam duși de jocuri destul de urîte. I-am spus că nu era nimic murdar în dragoste cînd dispuneai de toată libertatea, dar că porcăriile pe care le făceam noi în întunericul unui cinema sau la adăpostul unei gropi de pe vreun maidan mă dezgustau. Ea însă trebuia să fie cît se poate de întreagă în noaptea nunții. Și-aici începe miezul poveștii noastre. Logodnicul ei lucra la o agenție imobiliară. Ea, sub pretext că voia să vadă apartamente frumos mobilate, «ca să-și facă o idee despre cum avea să-și aranjeze cuibul ei», îl însoțea pe individ și încerca să-l seducă. Apoi, noaptea, îmi telefona ca să mă înștiințeze de insuccesul ei. Era îngrozitor. Individul avea o fire imaginativă și nu voia să se lipsească de plăcerea pe care ți-o dă

noaptea nunții, respectată întocmai, după tot tipicul. A ținut așa o lună întreagă. În cele din urmă, într-o seară, mi-a telefonat și mi-a strigat : «Victorie !» O jumătate de oră mai tîrziu se afla în patul meu și-mi povestea cum se lăsase dezvirginată de celălalt. Începînd din clipa aceea, timp de două luni, la fiecare două-trei zile a venit la mine. Pînă astăzi : chiar acum s-au cununat. Vin de la biserică. Individul părea mulțumit. Cred că vor avea un copil, oficial, peste șapte luni. Cu puțin noroc, în cel mai bun caz, ar putea fi al lui. Dar trebuie să recunoașteți că numai dacă are noroc. Scîrboasă poveste, nu ?"

Acum cincizeci de ani, un anticonformist înverșunat, un oarecare Pio Baroja [1], își exprima repulsia față de o atare stare de lucruri și mărturisea că a fost nevoit să renunțe la dragoste. În zilele noastre nimic nu s-a schimbat. Cum să nu fim un tineret senil, cînd avem aceleași probleme ca tineretul din secolul trecut ? Nu se poate trăi aici. Oamenii care au încercat să facă în așa fel încît să se poată trăi în țara asta au fost asasinați sau expulzați.

Iată de ce, Lisa, te-am lăsat să pleci. Strigătul care ne arunca unul în brațele celuilalt ni l-am înăbușit pentru ultima oară acolo, lîngă scara trenului. Privirea ochilor tăi mi s-a întipărit pentru totdeauna în minte. Lacrimile se vesteau în ei, iar lacrimile mele le-am alungat în ultimul ungher al durerii, în timp ce ție găseam puterea să-ți zîmbesc cu un zîmbet sinucigaș. A fost un fel, chipul în

[1] ***Pio Baroja y Nessi*** (1872—1956), scriitor realist spaniol, unul din reprezentanții cei mai de seamă ai generației de la 1898.

care am procedat noi, de-a ne îndrepta împreună către singurătate. Cu braţele atîrnîndu-mi fără vlagă şi pline de descurajare, am părăsit gara cu faţa schimonosită într-un zîmbet

Insula fermecată se scufundase pentru totdeauna, pierind în adîncuri. Iată de ce, Lisa, ori de cîte ori vorbesc de singurătate, numele tău îmi vine fără greş în minte. Ca un ecou.

VI

În ochii lui Rafael lucește o luminiță batjocoritoare, în timp ce-mi citește scrisoarea pe care a adresat-o directorului general al Siguranței.

„...De multe ori am simțit îndemnul de a vă scrie, pentru a vă exprima profunda mea recunoștință, ca bun cetățean ce mă aflu, față de ordinea și pacea de care ne bucurăm. Din respect însă față de timpul dumneavoastră, n-am îndrăznit s-o fac pînă acum. Iar dacă astăzi m-am hotărît totuși, e pentru că ordinea și pacea, al căror păzitor zelos sînteți, se află grav primejduite. E vorba de faptul că poporul își îngăduie, din ce în ce cu mai multă îndrăzneală, să-l judece pe cel care nu găsește cu cale a da socoteală decît în fața unui tribunal mai înalt, acela al lui Dumnezeu și al Istoriei. Poporul se face, așadar, vinovat, depășindu-și în mod abuziv atribuțiile. Și nu numai că-și îngăduie să-l judece pe «Mîntuitorul» său, dar îl și condamnă. Condamnarea aceasta venind din partea unei periculoase unanimități se reduce la calificative de o indecență atît de grosolană, încît pana mi-ar roși în mînă, dacă bunul meu simț nu m-ar împiedica să le scriu. O gamă infinită de adjective s-au specializat pînă într-atît în a caracteriza persoana iubitului nostru «Mîntuitor», încît îl întovărășesc cu aceeași credință cu care purecii însoțesc cîinele. Unele dintre aceste adjective, îndeosebi, și-au depășit atribuția lor gra-

maticală și s-au prefăcut în porecle, în succedanee ale numelui «Mîntuitorului» nostru. Îmi veți spune, preadistinse domn, că, de cînd e lumea, cîinii au lătrat la lună, dar pe lună a durut-o în ... (fie-mi iertat cuvîntul) de treaba asta. Și totuși, starea aceasta de spirit e cît se poate de periculoasă. Ceea ce urmează îmi va confirma părerea. Grabnica și buna primire de care se bucură în rîndul poporului numeroasele povești privitoare la moartea «Mîntuitorului» nostru par a fi o dovadă cum că acesta ar dori să-l slăvească mai curînd mort decît viu. Și sînt mulți cei care încep să-și piardă răbdarea. Îngăduiți-mi, prin urmare, să vă sugerez a pune în vedere polițiștilor dumneavoastră să deschidă mai mult și mai bine urechea. Binemeritata tradiție de mare ospitalitate a carcerelor dumneavoastră nu trebuie spulberată tocmai acum. Îngăduiți-mi, de asemenea, a vă sugera întărirea escortei «Mîntuitorului» nostru, pentru a preîntîmpina astfel orice moment de slăbiciune și orice lipsă de grijă a celeilalte escorte ale sale : Providența.

Îmi veți ierta lungimea acestui prolog, necesar însă pentru lucrurile deosebit de grave ce urmează.

Viața «Mîntuitorului» nostru — acest lung, acest îndelung sacrificiu istoric, această eroică misiune pusă în slujba dumnezeirii și a occidentului — e în primejdie. Sînt unii care visează să vadă doborîtă spada pe care el a înălțat-o întru apărarea creștinătății. Mai sînt însă și alții care nu se mărginesc să viseze. Acționează.

Împrejurări deosebite, despre care nu pot da amănunte, m-au făcut să iau cunoștință de un complot grav ce s-a pus la cale, și a cărui țintă e aceea de a-l înlătura din Istorie pe «Mîntuitorul» nostru.

Cunoscînd sfîntul său obicei de a se împărtăși în fiecare zi, un anume grup a conceput planul de a atenta la viața lui prin mijlocirea unei cuminecături otrăvite. Autorii acestui plan — între care se numără mai ales cîteva înalte fețe bisericești, precum și unii distinși membri din *Opus Dei*, după cum se va vedea din lista completă pe care o alătur — au pregătit pînă și lozinca sub care socotesc a pecetlui gîndul lor criminal, și care este : Dumnezeu ni l-a dat, Dumnezeu ni l-a luat.

Nu știu dacă aș da dovadă de un zel prea mare, îngăduindu-mi din nou să vă dau sfatul... Cred că n-ar fi inutil dacă ați supune unei riguroase analize chimice și chiar unei severe radiografii fiece cuminecătură destinată «Mîntuitorului» nostru."

— Ei, cum ți se pare ? Trebuie să mă ajuți să aleg numele de pe listă.

Zîmbește. Știe că nu poate conta pe mine în astfel de treburi. El se distrează. Împreună cu un grup de prieteni, au alcătuit un fel de „Centru de defăimări infame". Se ocupă cu scrisul unor pamflete batjocoritoare, în manieră suprarealistă. Rafael nu poate lua nimic în serios.

— Cum vrei să iau în serios toată mascarada asta ? Totul e așa de caraghios ! Ce altceva aș putea face decît să mă distrez ? Nu țin cu nimeni, nici cu poporul, nici cu asupritorii lui. Nu iubesc decît monștrii. Și-apoi, uite, ieri o fată mi-a spus așa : „N-are decît să interzică cenzura tot ce poftește. Nu scriu nimic, nu citesc nimic..." Nu crezi că are dreptate ?

Mă gîndesc la scena care s-a petrecut astă-noapte și pe care mi-a povestit-o Rafael pe drum.

Către seară, Carlos și cu el stăteau și beau, ca de obicei, într-o cîrciumă. Rafael, nu-și mai aduce aminte de ce, spuse dintr-o dată că nu se mai simte în stare să-și stăpînească toată scîrba care-l podidise. Simțea nevoia să-i dea frîu liber, scuipînd-o în fața oricărei făpturi ce i s-ar fi ivit în cale. Carlos își exprimase nădejdea că va fi scutit de o atare plăcere. La care Rafael răspunsese scuipîndu-l drept în față. Îi era cel mai la îndemînă. Carlos reacționase într-un fel oarecum ciudat. I-a tras un pumn. Reacția lui Rafael n-a fost cu nimic mai puțin stranie : i-a răspuns printr-alt pumn. Cînd au ieșit din cîrciumă, aveau urechile însîngerate. Pornise fiecare încotro îl duseseră pașii, continuînd și unul și altul să bea. În toiul nopții, Rafael bea liniștit într-o speluncă, în mijlocul larmei stîrnite de un pian, cînd îl vede intrînd pe Carlos, care se îndreaptă spre el clătinîndu-se. Carlos se așază în fața lui și-i spune : „Sînt un cretin și fac ceva în orgoliul meu. Sînt excrementul excrementelor mele, sînt un rahat mare cît turnul Eiffel. Bine-ai făcut ce-ai făcut. Merit să fiu scuipat.“ Rafael îl scuipă din nou peste mutră și zice : „Și eu merit să fiu scuipat, un morman de gunoi, asta sînt“. Carlos îl scuipă și el drept în față. Și tot așa, timp de o oră sau două, între un pahar și altul, s-au tot scuipat, rînd pe rînd, pînă ce fața li s-a făcut lunecoasă, vîscoasă și băloasă. Și toate astea, fără să scoată o vorbă. Fiecare scuipătură era precedată de meditații profunde asupra întregii mizerii a existenței. Rafael nu mai putea reconstitui cele ce-și spuseseră așa, pe tăcute, dar își dă seama că trebuie să fi fost niște lucruri foarte convingătoare,

de vreme ce toți cîți se aflau acolo părăsiseră circiuma îngrețoșați.

— Ceea ce-i mai rău, îmi spune el vorbind despre Carlos, e că pehlivanul ăsta de bătăuș se distra în sinea lui. Mi-a spus-o astăzi-dimineață. Mi-a telefonat ca să mă anunțe că astă-noapte a împlinit douăzeci și unu de ani și că, mulțumită mie, și-a luat adio de la copilărie așa cum se cuvine. Ah, uite-l că vine!

Cînd ajunge la noi, Carlos ne bate pe umăr:

— V-am invitat să cinăm împreună ca să-mi serbez majoratul și ca să mă despart. De mine și de voi.

— Să te desparți, ai zis?

— Da. Plec peste trei zile.

— Unde?

— La Paris. Deocamdată. Fie unde-o fi, important e că, orice s-ar întîmpla, nici prin minte nu-mi trece să mă mai întorc. Încep o viață nouă. Ieri i-am pus capăt celeilalte.

— Cînd te-ai hotărît să faci toate astea?

— Ieri. Dar sînt trei ani de cînd aștept clipa asta. Da, e o hotărîre destul de veche.

— Și de ce-o faci?

— Uf! Pentru că vreau să-mi schimb pielea. În cea pe care am avut-o pînă acum mă înăbușeam. Vreau să trăiesc fără să-mi fie rușine. Da, vreau să trăiesc. Surprinzător, nu-i așa? Vreau să-mi arunc peste bord conștiința mea ortopedică. Am fost un tip artificial pînă acum. Ieri am descoperit cu groază că nu-mi place vinul. De multă vreme, de altfel, descoperisem că nu-mi place.

— Hm! E o hotărîre chirurgicală, îi spun eu. Și ce ai de gînd să faci la Paris?

Ridică din umeri.

— Singurul meu program e să trăiesc. Am să muncesc orice ar fi. Presupun că viața trebuie să fie cu putință undeva.

— Pînă într-atît te-ai îndrăgostit de viață?

Rafael face o strîmbătură a scîrbă.

— Viața e o prostituată. Trebuie s-o plătești scump.

Carlos ridică iar din umeri.

— Poate că asta e singura posibilitate de-a ști cît prețuiește. Am să mă arunc cu capul în viață fără colac de salvare. Pînă acum m-am ținut legat de ea cu frînghia. Trebuie să provoci viitorul. Viitorul nu-ți iese în cale dacă nu-i dai întîlnire. Aici viitorul e orb și surd și mut. Și paralitic. Mă duc să-l caut în altă parte.

— Detest atît viitorul cît și prezentul. M-am născut ori pentru nemișcare, ori pentru cutremur. Oare de ce nu s-ar căsca pămîntul ăsta, să ne înghită odată pe toți? Sau un potop de bombe atomice. Rușii și americanii ăștia sînt de-a dreptul lipsiți de imaginație. Să aibă ei la îndemînă invenția nimicului absolut și să stea cu brațele încrucișate!

— Omul a dat naștere nimicului, l-a inventat, îi spun eu. Dacă n-ar fi omul, nimicul ar dispărea.

Carlos își ridică ochii de pe lista de bucate și se uită la mine.

— Spune, Ramón, de ce nu vii cu mine? Nu mai e nimic ce te-ar putea reține aici.

— Așa e. După cum nu se află nimic, nicăieri într-altă parte, care să mă cheme acolo.

— Și viitorul?

Zîmbesc. Cuvîntul ăsta mă duce cu gîndul în urmă, la un trecut de pe acum atît de îndepărtat. Prea tîrziu.

— Viitorul ăsta m-a tras pe sfoară o dată. Nu vreau să-i mai dau și alte ocazii. Nu-i mai simt lipsa.

— Acum ești chiar tu cel care te tragi pe sfoară. Nu ești ceea ce crezi tu. Mai devreme sau mai tîrziu va trebui să ieși din marasmul ăsta, să cîștigi timpul pe care l-ai pierdut. Împrejurările sînt cele care te-au ostracizat. N-ai decît să le schimbi! Părăsește cloaca asta în care te-nvîrți...

Nu-l mai aud. Cum aș putea să-i explic...? Ar fi în stare Carlos să mă înțeleagă? Aș fi eu însumi în stare să mă înțeleg, dacă aș spune că sînt nu un om doborît de eșec, ci însuși eșecul? „O tentativă ontologic avortată", cum cu pedanterie am scris pe undeva. N-am știut să fiu copil — oare numai pentru că nu m-au lăsat? — după cum nu știu să fiu om în toată firea. Cînd eram mic a trebuit să-mi inventez un orgoliu — cum oare de-am avut puterea? — dar care n-a putut ține piept lucidității. Și orgoliul acela, nejustificabil, care mă ținea pe picioare, a pierit fără urmă. Pe ce să mă sprijin acum? Nimic nu mi-a mai rămas. Plutesc în vid, la voia întîmplării. Mă roade îndoiala că am folosit „cloaca în care mă învîrt" drept justificare a eșecului meu. Părăsind-o, o voi face oare din motive profilactice?

De nu m-aș molipsi... Atitudinea mea pare a arăta că am un oarecare respect față de mine însumi. Chiar așa să fie? Mă respect cu-adevărat? Pînă acum cred că am respectat ideea pe care o aveam despre persoana mea. Numai că ideea asta

și cu mine nu coincideau : am dat divorț unul de altul. Neputîndu-mă adapta acestei realități, am fugit de ea și m-am pomenit, fără să-mi vină de loc mai ușor, față în față cu singurătatea. Toate încercările mele de-a scăpa de ea — alcoolul nu-i oare un pretext pentru asta ? — îmi confirmă că așa e. Nu izbutesc să ies din situația asta absurdă. Absurdul... Poate fi oare gîndit, absurdul ? Numai situîndu-te pe o poziție pur logică. Iar logica mea simt cum se clatină... Mă opresc aici. Din nou senzația asta de rău, care mă cuprinde ori de cîte ori privesc înăuntrul meu. Put a hoit. Da, sînt un cadavru travestit cu ipocrizie în om viu, un cadavru în vacanță... Carlos mă scoate din mormîntul meu portativ, trăgîndu-mă de mînecă.

— Ei, ce-i cu tine ? Pe unde umbli ?

Mă las scos și mă alătur lor. Apoi am vorbit și am băut mult. Dar între cuvintele mele și mine, între vin și mine, era o cale nespus de lungă...

VII

Cu mintea încă zdruncinată, cu ochii umflați și roșii, merg prin mulțime, întrebîndu-mă dacă nu sînt cumva într-altă țară, pe altă planetă. Baruri, cofetării, cinematografe, parfumerii, case de modă, mașini americane, reclame luminoase... Toată constelația luxului învîrtindu-se vertiginos. Totul stă mărturie, totul în jur strigă sus și tare că centrul de gravitate al vieții e banul.

În vitrina unei galanterii de lux zăresc înălțîndu-se capul lui Pedidor. Sub ceea ce s-ar putea numi pălăria lui, ciuruită toată de găuri, ochii privesc întrebători și blînzi în gol. E o întrebare și-atîta tot, fără curiozitate, fără a pretinde vreun răspuns. Pedidor nu știe, sau poate a uitat, să vorbească.

Se ajunge la un tip ca Pedidor după douăzeci, după cincizeci de generații înfometate.

Prin găurile cămășii își scot colțurile afară cîteva bucăți uscate de pîine. Pedidor ia cele cinci parale cu care-l miluiesc cu aceeași indiferență aparentă cu care, dintr-o gaură misterioasă, scoate un măr și mi-l întinde. Mîna i se înalță într-un semn de rămas-bun ostenit. Se duce să cerșească departe, pierdut în depărtarea șoselei, pe care, străin și însingurat celor patru zări, își poartă foamea lui obosită. Pedidor e lipsit de toate în afară de foame. Foamea e singurul lucru care-i mai poate îndrep-

tăți existența. Silueta îi piere între două cravate și o cămașă de mare fantezie Dar privirea lui, întrebătoare și blîndă, uitîndu-se în gol, a rămas în mine și-mi face rău. Mă cufund în mulțime. Frînturi de cuvinte mitraliază aerul.

Foamea. Face să-mi cutreiere mintea. Foamea e o vastă geografie. Am străbătut-o pe toată. Foame. Rostești cuvîntul într-o singură clipă. Abia dacă-ți evocă ceva. E un cuvînt de prost-gust, fără îndoială. În cartierul ăsta i se spune apetit. Cei care au cîntat neamul îi spun sobrietate. Foame. Rostești cuvîntul într-o singură clipă. Milioane de oameni o îndură ani și ani de zile, o viață întreagă. Ca Trujillo, bătrînul căruia de ani de zile i-au căzut dinții, pliotisiți poate să tot stea degeaba, pentru că dintotdeauna fuseseră fără nici un rost la el în gură. Șaizeci de ani de foame zilnică. A ajuns nici să n-o mai bage în seamă. Nevasta și cei doi copii ai lui nu i-au putut ține piept și-au răposat. Întru Domnul. Aibă-vă Domnul în paza lui! Bătrînului i-a ieșit dintr-o dată toată viața pe gură, într-un blestem cumplit, la picioarele statuii Fecioarei, care purta pe creștet o coroană bătută toată în aur și perle, în rubine și briliante. Tot satul a fost nevoit să pună mînă de la mînă ca să-l îngroape.

La fiecare pagină, ziarul pe care l-am cumpărat face mare caz de ultimul discurs: „Regimul garantează continuitatea acelor valori spirituale care dintotdeauna au făurit măreția noastră..."

Oare Broscarul știe ce-s acelea valori spirituale? Pe Broscar — al cărui trup e numai o umbră și un pretext ca să atîrne pe el niște zdrențe — îl cheamă așa fiindcă vînează broaște. Le vinde cu trei pesete duzina. Cei din satul lui sînt atît de înfo-

metați, că mănîncă tot ce le pică în mînă. Negoțul cu broaștele nu merge cine știe ce. Pentru că mai sînt și alții acum, care-l concurează pe Broscar. Și-n afară de asta, repeziciunea cu care bîntuie foamea a întrecut cu mult viteza de reproducere a batracienilor. În ciuda celor spuse pînă acum, satul Broscarului e un sat privilegiat. Biserica lui e păstrătoarea unei relicve unice în lume : una din măselele Sfîntului Duh.

Mă uit la un tip care stă pe terasa unei cafenele. E reconfortant să vezi cum o atare satisfacție, aproape explozivă, își poate găsi sălaș într-un trup omenesc. Zîmbetul care-mi vine pe buze mă ia prin surprindere. Insul ăsta mă duce cu gîndul la omul pe care l-am văzut strîngînd pumnii acolo, pe șosea. Mînia îl făcea să pară mai înalt. Se revolta contra soarelui pustietor, contra celor opt ore de lucru care te storc de vlagă — atunci cînd găsești de lucru — contra celor treizeci de pesete pe care le iei drept plată — atunci cînd le iei — contra nevestei și a celor cinci copii, contra a tot și a toate. „Cum mi-aș mai lua lumea-n cap ! Să tac din gură ? N-au decît ! Să-mi facă de petrecanie odată ! Dar mai întîi am să-i pun mîna-n beregată lui don Antonio. Și popii. Da, popii. Are bani cu grămada, de cîntăresc mai mult decît toată osînza de pe el, și ce crezi că poftește acum de la noi, afurisitul ? Nu și nu că să-i cumpărăm motocicletă. Altminteri asupra noastră o să cadă păcatul celor care și-or da duhul, ca păgînii, fără să fie cuminecați. O zice-ntr-una, în toate duminecile, la biserică, scursoarea naibii. Și femeile s-au apucat să strîngă bani, pe spinarea noastră. Cînd o fi să-l îngroape, atunci o să dau și eu, așa să știe !“

Într-un articol înconjurat cu chenar, ziarul pe care l-am luat publică declarațiile ditirambice asupra Spaniei făcute de către un subsecretar american al nu știu cărui comitet. Declarațiile ditirambice ale subsecretarilor americani, aparținînd diverselor comitete privind diverse activități, ocupă un loc aparte în ziarele noastre. Cînd și cînd, o americancă respectabilă publică un articol, la ea în țară, care vorbește de minunățiile vieții din Spania, unde, pentru o mie de pesete — vedeți, rogu-vă, ce mai rămîne dacă le convertiți în dolari — poți avea două slujnice, care sînt oricînd gata să ți se adreseze cu „excelență". După o îndelungă izolare, Spania începe, în sfîrșit, să fie apreciată așa cum se cuvine de către străinătate.

Zgomotul, îmbulzeala străzilor, reclamele luminoase grăbesc parcă timpul. Mai e însă și-o altă dimensiune a timpului. Acolo, *la cei de jos*, timpul e ca o letargie. Și într-o bună zi, fără să vă dați seama, vă pomeniți că moartea vă dă tîrcoale, o moarte făcută din urît și dintr-o străveche plictiseală, din multe muște și sforăituri.

Acolo, la cei de jos, un mort nu lasă nimic altceva în urma lui decît un timp prefăcut parcă într-o veșnică așteptare, așa cum ai aștepta mana cerească, adică o minune. O îndelungă așteptare a nu se știe ce, o îndelungă priveghere a nimicului.

Mă las dus de mulțime. Ca prin vis, mi-ajung la ureche frînturi de conversație, o nesfîrșită bolboroseală de cuvinte agitîndu-se în aer. Pe terasa unei cafenele doi pictori discută aprins. Unul din ei se plînge că aici, în Spania, nu se află public pentru arta abstractă.

Estramadura e pustiită de foame. Oamenii se plimbă uitîndu-se la vitrine. Exodul lor nesfîrşit şi disperat umple şoselele. Şi disperarea lor se îndreaptă către nord. Şi în străinătate. „Unde e străinătatea ?“ m-a întrebat o fată. Bărbatul Franciscăi n-o să ajungă niciodată în nord. Voia să lucreze în mină. Şi-acum e în pămînt. Se odihneşte. Cu banii pe care-i luase după ce muncise la seceriş, bărbatul Franciscăi hotărîse să se răzbune pe foame. Pe foamea care atîta amar de vreme îl chinuise. Şi bărbatul Franciscăi şi-a omorît foamea şi o dată cu ea viaţa, după o masă strașnică, pe săturate. Şi foamea a murit împreună cu el, aşa cum şi trăiseră, Să mori de indigestie ! Cine-ar fi zis ! Numai că, vezi, n-ai nici un drept să mori, cînd după tine rămîne Francisca şi cei patru copilaşi famelici. E de-nţeles de ce Francisca a fost indignată : „Porcul naibii !“ Francisca nu ştie că *un bel morir tutta una vita honora* [1].

Colo sus, o reclamă luminoasă ne invită să zîmbim, un zîmbet vesel, sub auspiciile minunatei paste de dinţi P... Francezul, cu aparatul la ochi, le îndeamnă să zîmbească. Cele zece femei consimţiră în cele din urmă să improvizeze un zîmbet silit. Bunicăi îi pieri numaidecît zîmbetul, dar după ce fiică-sa o certă cu asprime, zîmbi şi ea, cu mare sforţare. Cînd francezul îşi strînse maşinăria, oftară toate uşurate, ca după o treabă istovitoare. Pentru că unor asemenea oameni nu li se întîmplă decît rareori să zîmbească.

Guardului civil — mustăcioară spilcuită — i se mişcau ochii repede în cap, fără să-şi oprească

[1] O moarte frumoasă cinsteşte o viaţă întreagă (ital.).

vreodată privirea pe ceva. Guardul civil — totul pentru patrie — împrăștie toată lumea aceea înfricoșată, iar Lola se mai liniști. Și fetele ei tremurau de spaimă. Ce căuta francezul în casă la Lola, al cărei bărbat era exilat în Franța? Un ziarist, poate? Se documenta. Iar noi, noi ce căscam gura acolo? Guardul civil — totul pentru ordine — cu cîteva zile în urmă îi trăsese o bătaie unei țigănci și-i ucisese — fără să vrea, nici nu încape îndoială, sugarul pe care-l purta în brațe. Nimeni nu îndrăznise să-l denunțe. La drept vorbind, puradelul poate că nici nu era trecut în registrul stării civile. Guardul civil — totul pentru patrie — cînd prinde pe cîte cineva smulgînd rădăcini de arbuști pe cîmp, ca să facă din ele cărbuni — totul pentru burtă — îi ia toporișca și-i trage o ciomăgeală pe cinste. Proprietarii pot sta liniștiți acolo, la Madrid, „bînd bere de cea bună" la *Alcalá*, cum zice Remi. „De cîte ori se naște un bogat e și un lup mai mult pentru săraci", zice Juanón.

Se poate trăi aici, numai să nu-ți vîri nasul unde nu-ți fierbe oala. În Andaluzia, în Estramadura, mii și mii de oameni se dau jos din pat, dimineața, timp de cinci luni pe an, fără să aibă de ce. Două sardele și o ceapă sînt de ajuns ca un om să-și ducă viața de pe-o zi pe alta.

O constelație de aperitive luminoase, care trezesc apetitul. Acolo, la cei de jos, apetitului i se spune foame. Foamea cea la nesfîrșit răspîndită, cu grijă organizată, planificată, din timpuri imemoriale adunată, zilnic bîntuind, matinală, laborioasă, neobosită, tenace, obsedantă, înjositoare. „Sîntem ghiftuiți de foame", îmi spune Antonio. În satul lui Antonio, dacă înjuri de cele sfinte plătești cinci *duros*. Dacă

urinezi în văzul lumii, trei. Costă scump pe-aici să huleşti şi să urinezi. În satul lui Antonio, în fiecare duminecă dimineaţa, la biserică, se vorbeşte de viaţa de-apoi. În satul lui Antonio, cu toţii şi-ar vinde locul în rai pe un blid de linte. Drept compensaţie, soarele îşi împrăştie razele cu generozitate. Pentru toţi laolaltă, bogaţi şi săraci. Sîntem cu toţii deopotrivă pentru el. Exploatatori şi exploataţi. Egali. Chestiune de perspectivă. Totul e să priveşti din locul soarelui, sau al lui Sirius : „Soarele e haina săracului", îmi zice Pedro. Pedro, alt disperat de-o viaţă întreagă, altă mînie inutilă. Pedro — imaginea de mai tîrziu a lui Pedrito. Pedrito — un pîntec umflat ca un glob, care se va înălţa cu timpul pînă la un metru şi cincizeci şi va continua disperarea tatălui lui. O disperare care acum e ruginită şi reţinută. Dar care, pe neaşteptate, ţîşneşte cu o furie nestăvilită ; o spun urmărit încă de ecoul acelor *soleares* [1] halucinante, al acelui *cante hondo* [2], suflare a unui popor tragic. Vitoriano, cu faţa răvăşită, dădea glas unei dureri *minerale* parcă, în acele *soleares* cutremurătoare, clocotinde de furie, în care punea tot sufletul lui sîngerînd, şi în care răzbătea toată năprasnicia nemorocirii lor ; iar glasul său părea însuşi glasul poporului întreg, în toată străvechea lui disperare, cea care te loveşte drept în inimă, dojenitoare şi sfîşietoare. Glas de popor, glas de jale. Strigăt adînc şi gîtuit, nerăbdare zăgăzuită, mînie umilită.

---

[1] In dialect andaluz pentru *soledades*, cîntece populare de o factură specifică.

[2] In dialect andaluz pentru *canto hondo*, însemnînd, în traducere literală, *cîntec adînc* şi desemnînd cîntecele populare andaluze (ţigăneşti).

Furia îmi zguduie întreg corpul, ca un masaj electric, și se adună în pumnii mei strînși. Aș vrea să lovesc noaptea asta, plină de lux, pînă aș vedea-o moartă. Să dobor dintr-un singur pumn toate anunțurile astea luminoase, pînă le-aș vedea prăvălindu-se la pămînt, fără viață, și lăsînd noaptea singură, numai cu ea însăși, cu întunecimea ei plină de teamă. Mă dor ochii de cîte văd.

VIII

Intre timp, lucrurile s-au precipitat. Izgonit, dat deoparte, exclus, crezusem să-mi pot afla un ultim refugiu în mine însumi, acest exil interior, această mică insulă umblătoare. Şi am zăbovit un timp, mult timp, pînă să descopăr că nici aici adăpostirea nu era cu putinţă. Mamèlele eului meu nu m-au putut hrăni îndeajuns. Să fie oare această insuficienţă a propriei mele persoane cea care impune în mine trebuinţa de a iubi? Un fel de căutare a unor întăriturl, a unor proptele care să-mi sprijine fiinţa, aşa cum se face cu casele care cad în ruină? Sau poate nu era decît un imbold spontan de-a revărsa preaplinul din mine, de-a mă contopi cu ceilalţi? Nu ştiu. Ceea ce ştiu e că eşecul încercării de refugiu în mine însumi mi-a deschis ochii. Am avut revelaţia că fără ceilalţi nu sîntem nimic. Dacă v-aş spune că eul e un fenomen de miopie, ceva ce aduce cu o murdărie de vietate microscopică, poate că veţi zîmbi şi veţi spune că pricina acestei afirmaţii e puţinătatea persoanei mele anemice. Şi poate că aţi avea dreptate. Numai că eu voi continua să cred că eul înseamnă o posesiune, că nu-i decît un articol mai mult al sistemului de proprietate privată. Mă gîndesc la ţăranii care m-au ajutat să mă trezesc. Dacă acestor oameni li s-ar spune că sînt posesori ai unui „eu", ar fi cum nu se poate mai uimiţi. Eul e un articol de lux, care nu-i la în-

demîna orișicui. Un stat burghez bine organizat ar trebui să includă eul pe listele sale de impozite, poate sub eticheta „semne interioare de bogăție".

Iar dacă mi-am întrerupt mersul pornit în căutarea propriului meu eu, am făcut-o tocmai pentru a trece de partea celor care sînt văduviți de eul lor, a celor anonimi și uitați, a celor pentru care „angoasa existențială" constă în dificultatea cu care-și duc viața de pe o zi pe alta. De partea lor mă aflu. Și mă simt în măsură să le spun acum : viața mea voi sînteți. Furia oarbă care mocnea în mine a ieșit la lumină. Strigătul care zace în mine nu se va mai răsfrînge asupra mea însumi, ci fi-va o chemare pătrunsă de nerăbdare, făgașul dintîi prin care să-și croiască drum mînia celor nevinovați, a celor de partea cui mă aflu. Întru dobîndirea, alături de ei, a unei vieți omenești, a unei vieți în care omul să se afle în pace cu pîinea și semenul lui.

Un minut, vă rog ! Iertați-mă ! Nu-i vorba aici despre dragostea față de aproapele. Detest dragostea asta sterilizată a creștinilor. Dragostea mea e plămădită cu ură. Ură față de cei care întrețin nedreptatea. A-i iubi pe oameni înseamnă a da frîu liber vocației de neînfrînt a dreptății. Tot restul nu-i decît vorbărie chioară.

Și acum, am să-mi slobozesc pana. Pentru că acum simt cu adevărat că cel care mă cheamă e viitorul. Iar viitorul acesta e o obligație, și nu o speranță. Speranța poate că nici nu-i altceva decît o poziție comodă de așteptare a timpului. Pe cînd viitorului trebuie să i-o iei înainte, vreau să spun că trebuie să trăiești din plin clipa de față, ca și cele ce-i vor urma. Cele ce-i vor urma...

După cîte-mi spune Carlos, în veștile pe care mi le dă, lumea în afara hotarelor Spaniei e întinsă și se poate respira destul de în voie. În Franța, se pare că te poți numi Dupont și că te poți dedica cu totul în a fi, nici mai mult, nici mai puțin, decît Dupont. „Nu-i mare lucru, spune Carlos, dar mă voi conforma, și voi fi la rîndu-mi un Dupont oarecare. Știi doar că totdeauna am fost modest.“ Carlos a avut de cînd îl știu un simț nemăsurat al măsurii. „Mi se întîmplă un lucru îngrozitor: iubesc viața. Am descoperit asta aici. Zic îngrozitor fiindcă mijloacele mele de trai nu-mi îngăduie acest viciu. Îndur la foame pe săturate, dar simt cel puțin că trăiesc.“ Și urmează: „Pe noi, spaniolii, Spania ne silește să trăim cu sufletele otrăvite înainte de-a ne distruge cu totul și cu totul gratuit. Pe francezi, în schimb, Franța nu-i silește decît să moară din cînd în cînd pentru ea — asta cu ajutorul nemților — să plătească impozite și să fie șoviniști.“

Sînt bucuros dacă, așa cum singur o spune, lui Carlos i-a revenit acolo pofta de viață. Nu i se întîmplă oricui. Lui Rafael, de pildă. Mă gîndesc cu jale la el. N-o să treacă mult — poate trei, poate șase luni — și-o să sfîrșească prin a se odihni pe veci de repulsia asta față de viață care-l macină într-una. Dorea să-și distrugă creierul. Plămînii nu intrau în socotelile lui. Iar acum îi ies pe gură în goana mare. Nu vrea să se lase îngrijit. „N-am făcut niciodată nimic. Și nu vreau să pierd singura ocazie care mi se prezintă de-a face și eu o dată, ceva, în viață.: să mor.“ Se îmbată cu turbare și într-un asemenea hal, încît nici unul din noi n-am putut ține pasul cu el. Hemoptiziile sînt din ce în ce mai dese și mai cumplite. Dar se împotrivește să-și dea

duhul într-una din ele. Spune că s-a simțit dintotdeauna minunat de dotat pentru agonie. În stadiul precadaveric avansat în care se află, mi-a făgăduit să mă invite la agonia lui. „Ai să vezi ce frumos o să agonizez." Și adaugă, sarcastic, că o să tipărească invitații pentru apropiata lui „agonie-party".

Îmi face rău disperarea lui. Nutream speranța ca într-o bună zi să-i poată supraviețui. A trăit într-o permanentă stare de sinucidere. Pînă în clipa de față, clipă pe care și-o dedică „filirtului pasionat cu moartea", cum singur spune, zîmbind din pricina grandilocvenței acestor cuvinte și a tonului cu care le rostește.

Pînă atunci... Trist mai sună cuvintele astea.

Afară strălucește soarele, luminînd potolit după-amiaza liniștită. Oamenii se duc încoace și-ncolo, nepăsători în chip neîndoielnic față de lumina care-i înconjoară, preocupați în chip neîndoielnic să-și îndrepte capul încotro simt lucirea arginților.

Înstrăinați acestei lumini, sute de oameni nutresc vise între pereții carcerelor. Și poate că, într-o bună zi...

Scăldat de lumină, mă gîndesc la rîndu-mi că sîntem mulți cei care vrem să supraviețuim rușinii. Și ceva asemănător cu o adiere lăuntrică se face simțită încetul cu încetul în mine, cufundîndu-mă într-o stare blîndă și plăcută, necunoscută mie pînă acum. Și parcă pentru prima oară mă simt împăcat cu mine însumi.

POSTFAȚĂ

Carte a copilăriei lipsite de copilărie, carte a adolescenței lipsite de tinerețe, *Exil interior* este în primul rînd o carte a Spaniei contemporane. Iar dacă numele autorului ei nu figurează în nici una din istoriile literare spaniole contemporane, e nu atît din pricina relativ recentului său debut scriitoricesc, cît pentru faptul că Miguel de Salabert nu a publicat nimic în Spania. Autoexilîndu-se în Franța în 1958, a luat cu sine singurul și cel mai de preț din bunurile sale: manuscrisul a ceea ce avea să devină viitoarea sa carte. Versiunea franceză a *Exilului interior* (1961) a fost prima care a revelat lumii literare aflate dincolo de hotarele Spaniei existența a încă unuia din scriitorii săi. Traducerea, la interval scurt după aceasta, a cărții în numeroase alte limbi n-a făcut decît să-i certifice valoarea.

Asemeni Anei Maria Matute în *La primera memoria (Primele amintiri)*, asemeni lui Juan Goytisolo în *Duelo al Paraiso (Doliu la Paradis)*, Miguel de Salabert pornește în *Exil interior* de la evocarea primelor amintiri ale copilăriei, tragică și pentru totdeauna marcată de desfășurarea războiului civil. Tema copilăriei ocupă un loc deosebit de important în literatura spaniolă contemporană, și nu e decît consecința firească a faptului că întreaga generație a scriitorilor afirmați în ultimele două de-

cenii şi-au trăit copilăria şi tinereţea sub semnul tragicelor evenimente care au zguduit Spania între 1936—1939. Dar înrudirea care s-ar putea stabili între Salabert şi contemporanii săi de generaţie nu poate fi redusă la ilustrarea uneia sau alteia dintre teme. Legăturile care-i unesc sînt mai adînci şi izvorăsc din comunitatea aceluiaşi crez estetic (avînd, de cele mai multe ori, şi profunde implicaţii ideologice) şi în a cărui sferă, deosebit de vastă, se circumscrie întreaga producţie literară realistă a Spaniei de după război, elaborată fie în interiorul, fie în afara hotarelor sale.

Romanul realist contemporan spaniol apare în primul rînd ca o reacţie împotriva literaturii estetizante, elaborată pentru a circula şi a fi gustată în cerc închis, şi ignorînd în mod voit aspiraţiile şi cerinţele marelui public; este în acelaşi timp o replică dată pseudoliteraturii oficiale care, după victoria Falangei, glorifică înscăunarea franchismului, promovînd un optimism de comandă, artificial şi găunos.

Operele care i-au atestat apariţia şi s-au impus cu violenţa unei explozii au fost *La colmena* (*Stupul*, 1951), romanul lui Camillo José Cela, şi *Nada* (*Neant*, 1945), romanul scriitoarei Carmen Laforet. Cele două cărţi demonstrau în acelaşi timp că, pentru a se ridica la înălţimea circuitului valorilor universale ale culturii, orice creaţie se cade a purta mai întîi o pecete profund naţională. Prin breşa pe care romanele amintite o operează, s-a putut vedea adevărata şi trista faţă a unei Spanii închistată în ea însăşi, hibernînd în amorţeală şi descurajare, victimă a instituţiilor perimate şi a regresului istoric.

Aderînd aceleiași tendințe de dezvăluire, cu orice risc, a adevărului, de denunțare a unei realități sufocante, scriitorii tinerei generații de după război aduc mărturii noi, pline de autenticitatea pe care faptul trăit și consemnat deseori în operă ca într-un reportaj le-o dă. Intenția unora dintre ei de a influența și transforma această realitate este străvezie. Cît privește formula artistică propriu-zisă, aceasta nu apare teoretizată în norme precise, ea variind de la un scriitor la altul și chiar în cazul unuia și aceluiași scriitor de la operă la operă.

Procedeul pe care Miguel de Salabert l-a ales pentru *Exil interior*, după cum remarcă hispanistul Claude Couffon în prefața la ediția franceză a cărții, este cel al romanului picaresc. Genul e deosebit de frecvent în literatura spaniolă a secolului al XVII-lea, ca un reflex pe plan literar al consecințelor nefaste pe care decăderea politică, economică și socială a Spaniei le antrena. Picaroul, eroul romanului picaresc, este de regulă un declasat care-și povestește viața, nenumăratele întîmplări și peripeții prin care trece, meseriile felurite pe care e nevoit să le practice; străbătînd medii sociale din cele mai diferite, silit fiind de împrejurări la aspre și nesfîrșite privațiuni, își ridică glasul într-un îndreptățit protest la adresa atotputernicilor, a falselor valori, a respectabilității abuzive și ipocrite. Lumea romanului picaresc e perindarea pestriță a unui nesfîrșit șir de fapte și chipuri care, toate la un loc, împlinesc experiența eroului. Sentimentul caracteristic pe care-l degajă e cel al decepției, al dezamăgirii *(el desengaño)*, și pe care-l vom regăsi, amplificat de noi ecouri, în

romanul tînărului scriitor spaniol. Tema (atît de specific iberică) e cea a foamei.

Salabert nu inovează, apelînd la genul picaresc, pe care-l resimte ca fiind modalitatea cea mai adecvată de transpunere a romanului său autobiografic. Cela, în 1942, readusese la modă procedeul, o dată cu romanul său *Nuevas andanzas y desventuras de Lazarillo de Tormes (Noile aventuri și nenorociri ale lui Lazarillo de Tormes)*. Metoda se impunea oarecum de la sine, adusă de însuși tragismul evenimentelor, care se pretau a fi turnate în tiparul atît de specific național al alegoriei picarești.

Ramón, eroul *Exilului interior*, este și el un picaro, un tragic picaro al Spaniei de după victoria franchistă, al acelei Spanii în care foștii combatanți republicani, cînd izbutesc să supraviețuiască întemnițării, sînt pentru totdeauna stigmatizați, sfîrșind, în cazul cînd demnitatea nu le îngăduie nici un compromis, prin a fi înlăturați, făcuți inofensivi, și devenind niște oameni sfîrșiți, inutili; al Spaniei în care uimește belșugul de preoți și militari prosperi; al Spaniei înfometate, în care negoțul și speculațiile la bursa neagră sînt abil manevrate de personaje sus-puse; al Spaniei în care învățămîntul „duhnește a sutană"; al Spaniei în care timpul este oprit în loc. Fiu al unui republican onest, pe care împrejurările îl vor împinge la sinucidere, Ramón, deși continuă să aibă o familie, își trăiește copilăria și adolescența ca un declasat, un sărăcit. Începe să-și „cîștige" existența de la șase ani, făcînd ore interminabile de coadă în Madridul aflat sub focul canonadei fasciste. E rînd pe rînd elev-servitor, ucenic-capucin, băiat de prăvălie, negustor ambulant, vînzător de magazin, co-

mis-voiajor, student. E un copil sensibil — ciudat, după părerea celor din casă — („umbrele perdelelor mă fascinau, erau singurele mele jucării, plăsmuiam din ele animale fantastice, monștrii mei familiari"), adînc rănit de lipsa de înțelegere, de veșnica bruscheță și iritare a mamei, surprins și revoltat de cinismul și cupiditatea fratelui mai mare, Emilio.

Eșecul primei părți a existenței, a acestei *copilării chinuite*, mutilate, nu-și găsește compensație și echilibru decît în hotărîrea interioară, cu îndîrjire luată, aceea de a-și făuri singur viitorul. Întîlnirea cu viitorul, cu faimosul său viitor, pe care e conștient că, pentru a-l întîlni trebuie să-l provoace, să-i iasă în cale, e un adevărat refren obsesiv al cărții; cu atît mai zguduitor apare șocul provocat de decepția resimțită în clipa în care îndelung așteptata clipă a acestei întîlniri *trebuia* să se producă.

Partea a doua a cărții, corespunzînd celei de-a doua etape a maturizării umane — tinerețea — se desfășoară sub semnul timpului oprit în loc[1].

— „Da. Aici timpul și spațiul s-au oprit în loc. Ne aflăm într-o baltă stătută, puturoasă. Și ca locuitori ai ei, ce alt lucru mai înțelept am fi putut face decît să ne prefacem în broaște?

---

[1] *Timpul tăcerii (El tiempo del silencio)* este titlul pe care și Luis Martin Santos l-a dat romanului său (1955); deși nu puține sînt punctele de interferență între cele două cărți, ele nu-și găsesc, credem, explicația atît în asemănarea dintre personalitățile celor doi scriitori (la Martin Santos surprinde uluitoarea sa putere asociativă, înclinarea vădită spre tremendism), cît în materia oferită de realitatea însăși.

— Ce înfumurat e! În mormoloci, Carlos, îl corectă Rafael."

Carlos, Rafael sînt studenţi, colegi ai lui Ramón. Universitatea se dovedeşte a nu fi locul mult visat de împlinire a personalităţii, de realizare a idealului năzuit, ci o tribună a catolicismului celui mai înverşunat, urmărind „să menţină veşnic vii şi aprinse în sufletul studenţilor proslăvirea valorilor hispanice, spiritul Spaniei celei adevărate". Întoarcerea spre trecut, claustrarea în anacronic, încremenirea şi asfixia sînt metaforic sugerate de imaginea bălţii — mediu stătut şi mîlos care înecă şi sufocă în smîrcurile sale energie, elan, proteste; şi în care fauna posibilă este redusă la stadiul de batracian neadult, aflat în fază primitivă a metamorfozei (mormoloc).

Rafael, Carlos, Ramón alcătuiesc un trio care într-un fel ar sugera tot atîtea modalităţi de-a căuta ieşirea din impas. Dispreţul pe care i-l stîrneşte senilitatea precoce a acelei părţi a tineretului acceptînd tacit lanţurile dictaturii, sentimentul adînc al neputinţei şi al exasperării se consumă la Rafael în strigătul neomenesc şi sfîşietor pe care-l scoate în timp ce cutreieră străzile noaptea, beat, şi însufleţit de dorinţa de-a „purifica minutul pe care-l străpunge"; în înţelegerea cu care urmăreşte gestul mecanic şi ritmic al pianistului orb care, din minut în minut, ca sub impulsul unei necruţătoare aduceri aminte, se ia disperat cu mîinile de cap; în pasiunea morbidă pentru hidos şi monstruos care face din el un colecţionar ahtiat de fotografii înfăţişînd o nesfîrşită cohortă de infraoameni, de iberici taraţi, neobişnuit de scunzi şi de distorsionaţi, închipuind cu toţii infraSpania; în dorinţa

de-a se cufunda el însuşi în golul în care plutesc, nimbate de toată puritatea lor ingenuă, privirile rătăcite ale monştrilor săi; în frecventarea bidonville-urilor madrilene, halucinant coşmar social colcăind de-o suprapopulaţie a cărei viaţă promiscuă e greu de închipuit. Neputîndu-şi găsi nici un punct de sprijin, Rafael va pierde prin abandonare, văzînd în propria-i moarte singura posibilitate „de-a face ceva".

Mai realist şi mai energic, Carlos va găsi putinţa să se elibereze prin fugă, trecînd, o dată cu împlinirea majoratului, graniţa în Franţa, unde se va strădui să trăiască prin propriul lui efort, şi mărginindu-se a fi un „Dupont oarecare".

Adevăratul cîştigător al cursei este Ramón, singurul care se va putea salva, va putea supravieţui cu adevărat crizei. Încercarea pe care o face de a se refugia în el însuşi, în propriul său *exil interior* se soldează cu un eşec; nu fără a-i dezvălui un adevăr revelator: „fără ceilalţi nu sîntem nimic".

Croit şi pornit iniţial pe făgaşul romanului autobiografic, *Exil interior* va începe să capteze pe parcurs radiaţiile emanate de alte personaje, ecranul lărgindu-şi dimensiunile, iar imaginile cîştigînd în adîncime şi perspectivă; va deveni în cele din urmă, cum însuşi autorul o spune, o „polibiografie". Tiparul picarescului este spart, sau mai degrabă prefăcut, adaptat unor trebuinţe noi, imperios resimţite. Dezamăgirea *(el desengaño)*, leitmotivul naraţiunii picareşti, este îmbogăţită de o stare nouă, izvorîtă din sentimentul frustrării, al însingurării şi neliniştii pe care o dă conştiinţa neputinţei de încadrare, de adaptare la dimensiu-

nile procustiene ale ordinii existente. Pe de altă parte, mișcarea, forfota caracteristică romanului picaresc nu este atît exterioară (deplasare în spațiu, multitudine de peripeții) cît mai ales interioară, realizată prin mutații lăuntrice.

Ca procedeu secundar de alcătuire, de înlănțuire a materialului, Miguel de Salabert va recurge adesea la o metodă obișnuită romanului picaresc: inserarea, fără a avea aparent vreo legătură cu desfășurarea curentă a narațiunii, a unor relatări de sine stătătoare, asemeni unor mici insule lăturalnice, pe care curentul principal le-ar fi putut la rigoare evita. Salabert nu le evită, dar o face cu întreaga sfială și strîngere de inimă de care ești cuprins atunci cînd, palpînd o rană, ești silit să apeși locul cel mai dureros: *paranteza pentru Juana* este însuși simbolul Spaniei republicane îngenuncheate; povestea dragostei neîmplinite dintre Ramón și Lisa emană întreg parfumul și adierea lirică a unei tragedii raciniene; descinderea în universul subuman al mahalalei madrilene are efectul unei băi vitriolate; capitolul prefinal, dedicat exodului spre nord al țăranilor înfometați — foamea e adevăratul personaj principal al cărții — pare a fi surprins de obiectivul necruțător al unui aparat de filmat.

Deosebirea esențială față de romanul picaresc rămîne însă aceea a clarificării finale, a existenței unei perspective. Ajuns la capătul aventurilor sale, picaroul este tot atît de dezamăgit și lipsit de speranță ca și la început. Drept remediu la depresiunea pe care descoperirea acelei Spanii în care *timpul este oprit în loc* i-o provoacă, Miguel de Salabert descoperă soluția fraternizării cu toți cei

deopotrivă de vitregiți: „Sîntem mulți cei care vrem să supraviețuim rușinii", constată el. Deschis și fără reticență, Ramón se angajează a fi corifeul celor care „sînt văduviți de eul lor, al celor anonimi și uitați, al celor pentru care angoasa existențială constă în dificultatea cu care-și duc traiul de pe-o zi pe alta. De partea lor mă aflu. Și mă simt în măsură să le spun acum: viața mea voi sînteți. Furia oarbă care mocnea în mine s-a trezit la lumină. Strigătul care zace în mine nu se va mai răsfrînge asupra mea însumi, ci fi-va o chemare pătrunsă de grabă, făgașul dintîi prin care să-și croiască drum mînia celor nevinovați, a acelora de partea cui mă aflu. Întru dobîndirea, alături de ei, a unei vieți omenești, a unei vieți în care omul să se afle în pace cu pîinea și cu semenul lui."

★

Frazele citate nu constituie o excepție, în ceea ce privește duritatea și violența tonului, față de restul cărții. Salabert este un mînios și un revoltat, un „tînăr furios" care ambiționează și izbutește să facă în cartea sa procesul Spaniei contemporane. I-o permit, pe de o parte, propria sa experiență de viață, iar pe de alta deplinătatea cu care stăpînește mijloacele de expresie. Stilul alert, fraza tăioasă, casantă, are acumulată în ea energia și traiectoria unui proiectil. Cartea, în întregimea ei, nu este un roman obișnuit, ci un roman-pamflet, un roman-rechizitoriu.

Sarcasmul, ironia (nu rareori și autoironia) sînt componente care sporesc aciditatea și vehemența acestei încărcături balistice. Salabert înclină

să le ceară sprijinul ori de cîte ori ţinteşte să devalorizeze şi să compromită personaje aflate „de partea cealaltă" a baricadei: el señorito Paco şi toată cazuistica principiilor lui; rectorul abaţiei capucine, hain la suflet şi puţin bogat în barbă; bătrîna şi bigota domnişoară Encarna, suferind de metehne care-i creează dramatice complexe spirituale-iceşti; Emilio, ajuns să-şi trăiască aievea visurile de parvenire şi ascunzînd sub falsa lui generozitate dorinţa de a epata; familia lui Carlos, afişînd respectabilitatea şi cucernicia, sub care nu se ascunde decît o înspăimîntătoare lipsă de omenie.

Miguel de Salabert nu este un cinic. O mare sensibilitate şi o nemăsurată sete de puritate sălăşluiesc în intimitatea fiinţei sale, trădîndu-l de fiecare dată cînd, cu melancolică delicateţe, privirile îi întîrzie pe chipuri care-i sînt dragi, iar amintirile reînvie clipe de gingaşă emoţie. Portretul tatălui şi toate întîmplările ce-l au drept erou emoţionează, pentru că Salabert ştie să facă simţit întreg fluidul dragostei pe care tată şi fiu o nutresc unul pentru celălalt. Relaţiile dintre ei sînt cu atît mai calde cu cît ineditul lor izvorăşte din inversarea raportului firesc părinte-copil, în care primul e protector iar al doilea protejat. La Salabert copilul e cel care ocroteşte, care ia sub oblăduirea lui părintele, pus în situaţia de a primi acest umilitor prinos de afectivitate.

Acelaşi fior de discretă pudoare pluteşte peste paginile înclinate iubitei, pe care nu laşitatea îl opreşte s-o reţină alături de el, ci întreg cortegiul prejudecăţilor ipocrite şi pudibonde cu care catolicismul înveninează relaţiile dintre sexe. „În Spania,

spune Salabert, o femeie necăsătorită nu are de ales decît între două căi: ori mănăstirea, ori prostituția."

Din plin și fără a se simți stingherit, lirismul scriitorului nu se dezlănțuie decît într-o singură împrejurare: cînd, asemeni hidalgului din La Mancha, străbate, însoțit de Julián-Panza, *meseta*, podișul castilian. Poezia acestui peisaj delirant, izvorîtă din lucirea nefirească a luminii, din mirajul zărilor îndepărtate, îl îmbată și-i vrăjește sufletul ca o otravă. Amărăciunea care-l învăluie o poartă în ele semnele vieții lente și încete, *în afara timpului*, a oamenilor de pe aceste locuri, pe care nu-i simte a fi contemporanii săi. Și îi răsar pe buze cuvintele îndurerate, cu veacuri în urmă rostite: *España hace los hombres y les gasta* — Spania face oamenii și-i nimicește.

Carte a copilăriei lipsite de copilărie, carte a adolescenței lipsite de tinerețe, carte a Spaniei contemporane.

ANGELA CIȘMAȘ

Redactor responsabil: CONSTANȚA TĂNĂ.
Tehnoredactor: AHRICA IONESCU

Dat la cules 13.12.1966. Bun de tipar 16.02.1967. Apărut 1967. Tiraj 25.170 ex broșate. Hîrtie tipar înalt B mat de 63 g/m². Format 700×1000/32. Coli ed. 12,70. Coli tipar 10. A. nr. 18124 C.Z. pentru bibliotecile mari 86. C.Z. pentru bibliotecile mici 86—31=R.

Intreprinderea Poligrafică
„Informația București" Str. Brezoianu nr. 23—25.
București R. S. România

LEI 6